

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

**KADINLAR HALK FIRKASINDAN TÜRK KADINLAR BİRLİĞİNE
KADIN HAREKETİ VE BASINA YANSIMASI (1923-1935)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ALİYE KAÇAR

BURSA-2020

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ TARİHİ BİLİM DALI

**KADINLAR HALK FIRKASINDAN TÜRK KADINLAR BİRLİĞİNE
KADIN HAREKETİ VE BASINA YANSIMASI (1923-1935)**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ALİYE KAÇAR

DANIŞMAN

Prof. Dr. SAİME YÜCEER

BURSA-2020

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı / Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Bilim Dalı'nda 701642013 numaralı Aliye KAÇAR'ın hazırladığı "Kadınlar Halk Fırkasından, Türk Kadınlar Birliğine Kadın Hareketleri ve Basına Yansıması (1923-1935)" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, .../.../... günü ..... - ..... saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ..... (başarılı/başarısız) olduğuna ..... (oy birliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Saima YÜCEER

Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Prof. Dr. Zehra Aslan
Recep Tayyip Üniversitesi / Fev
Edebiyat Fakültesi / Tarih Bölü
Üye

Prof. Dr. Arman Abacı
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

YEMİN METNİ

Yüksek tezi olarak sunduğum “Kadınlar Halk Fırkasından, Türk Kadınlar Birliğine Kadın Hareketleri ve Basına Yansıması (1923-1935)” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

.../.../...

Aliye KAÇAR

Adı Soyadı: Aliye KAÇAR

Öğrenci No: 701642013

Anabilim Dalı: Tarih

Programı: Tezli Yüksek Lisans Programı

Statüsü: Yüksek Lisans

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: .../.../.....

Tez Başlığı / Konusu: Kadınlar Halk Fırkasından Türk Kadınlar Birliğine Kadın Hareketi ve Basına Yansıması (1923-1935)

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarında oluşan toplam 176 sayfalık kısmına ilişkin, 15./1./2020 tarihinde şahsım tarafından İncertan adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 16'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

15-1-2020

Adı Soyadı: Aliye KAGAR

Öğrenci No: 701642013

Anabilim Dalı: Tarih Ana Bilim Dalı

Programı: Cumhuriyet Tarihi

Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)

Prof. Dr. Saima HİÇER

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Aliye KAÇAR
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Tarih
Bilim Dalı : Türkiye Cumhuriyeti Tarihi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : IX+173
Mezuniyet Tarihi :
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Saime YÜCEER

KADINLAR HALK FIRKASINDAN TÜRK KADINLAR BİRLİĞİNE KADIN HAREKETİ VE BASINA YANSIMASI (1923-1935)

Bu çalışmada Türk Kadın hakları mücadelesinin en önemli dönemi olan 1923-1935 yılları arasında gerçekleşen olaylar ve kazanımlar ve bu mücadelenin basına nasıl yansıdığı konu olarak incelenmiştir. Laiklik, ulus devlet inşası ve modernleşme süreci bağlamında kadınların kavuştuğu yeni sosyal ve siyasal hakların yanı sıra özellikle rejimin kadına attığı rol ele alınmıştır. Dünyada kadın haklarının dillendirilmesi, insan haklarının tartışılmaya başlandığı 1789'da Fransa'da imzalanan insan ve yurttaş hakları bildirgesiyle ivme kazanmış, yüzyıllar süren mücadeleler sonucu devletler anayasal düzenlemelerle ve imzaladıkları uluslararası sözleşmelerle bu hakları yasal hale getirmişlerdir. Türk kadınları da Osmanlı'dan beri kazanmak için uğraş verdiği haklarını Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde kurulan cumhuriyet rejimi ve reformları kapsamında birçok Batılı ülkeden daha önce elde etmişlerdir. 1924 anayasasında yer alan her Türk kanun önünde eşittir ibaresi ile kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmaması bir çelişki nedeni olmuştur. Kadınlar bu anayasada yer alabilmek ve hak ettikleri özgürlükleri kazanabilmek için kararlı bir mücadele içine girmişlerdir. Bu amaç doğrultusunda kurdukları kadınlar halk fırkası hükümet tarafından reddedilince, Türk kadınlar birliği adı altında dernekleşerek mücadelelerini bu platformda devam ettirmişlerdir. Dönemin basını bu süreci bazen eleştirerek bazen de destekleyerek yakından takip etmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Kadınlar Halk Fırkası, Türk Kadınlar Birliği, Cumhuriyet

ABSTRACT

Name and Surname : Aliye KAÇAR
University : Uludag University
Institution : Institute of Social Science
Field : History
Branch : The Republic of Turkey History
Degree Awarded : Master
Page Number : IX+173
Degree Date :
Supervisor : Prof. Dr. Saime YÜCEER

FROM THE WOMEN’S PEOPLE PARTY TO THE TURKISH WOMEN’S UNION: WOMEN’S MOVEMENT AND ITS REFLECTION IN THE MEDIA (1923-1935)

This study examines the events of and the achievements throughout Turkish women’s rights movement between 1923 and 1935 –the most important period in the movement’s history-and how these were reflected in the media. In the context of secularism, nation-state building and modernization, it focuses on the social and political rights gained by women, as well as the role attributed to women by the regime. The ex of women’s rights in the world accelerated in 1789, when the Declaration of the Rights of Man and of the Citizen was signed in France, and states, through constitutional amendments and international conventions, gave legal status to these rights gained as a result of centuries-long struggles. Turkish women gained these rights, for which they fought for since the Ottomans, long before many Western country thanks to the new found Republican regime and the reform movement led under the leadership of Mustafa Kemal Atatürk. The “All Turks are equal in the constitution” clause included in 1924 constitution conflicted with the fact that women did not have suffrage and the right to be elected. In order to be represented in this constitution and gain the long-deserved freedom women waged a determined struggle. For this purpose they first founded The Women’s People Party. Which was declined by the government. Then they founded the Turkish Women’s

Union and continued their struggle under this association. The media followed this process closely, at times by being critical of the movement and at times with support.

Keywords: Women, From the Women's People Party, The Turkish Women's Union, Republic

ÖNSÖZ

Cinsiyet eşitliğini hedefleyen çalışmaların kökenleri oldukça geriye uzanmaktadır. Batıda gelişen kadın hakları hareketi 19. yüzyılda, modernleşme süreci kapsamında Osmanlı İmparatorluğunu da etkisi altına almış, Tanzimat'ın ilanı ile birlikte de ilk defa kadın hakları tartışılmaya başlamıştır. Cumhuriyetin kazanımları arasında kadınların hak ve özgürlüklerinin yasal olarak tanınması eşitlik ve özgürlükler kapsamında büyük bir gelişmedir. Ancak kadınların bu haklarını ne kadar kullanabildikleri sorunu büyük bir soru işareti olarak karşımızda durmaktadır. Günümüz Türkiye'sinde gelinen noktada kadınlar bütün yasal düzenlemelere rağmen halen uygulamada eşitlik ve özgürlüklerine kavuşabilmiş değillerdir. Kadına şiddet, kadın cinayetleri gazetelerde, televizyonlarda sıklıkla karşımıza çıkan haberler arasındadır. Bir kadın olarak duyarlı olduğum kadınların, sadece kadın oldukları için uğradıkları hak ihlalleri tez konumu belirlemede bana ışık tutmuştur. Dünya nüfusunun yarısını teşkil eden kadınların insan olmaktan doğan haklarının teslimi için mücadele etmek sadece kadınların değil, erkeklerin de görevi olmalıdır. Yaptığım incelemelerde ne yazık ki bu konudaki çalışmaların genellikle kadınlar tarafından ele alındığını tespit ettim. Bu da gösteriyor ki kadın haklarının teslimi için sadece yasal düzenlemelere değil, zihniyet değişikliğine de büyük bir ihtiyaç vardır.

Kadın hakları konusunu çalışmaya karar vermemle birlikte yaptığım çeşitli incelemeler ve okumalar bu konuda alınan yolun pratikte ne kadar az olduğunu bana göstermiştir. Günümüz Türkiye'sinde kadınların iş istihdamı halen %25'lerdedir. Bu durum AB ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça düşük bir seviyededir. Bu verilere göre Türkiye'de ancak her dört kadından biri istihdam edilebilmektedir. Herhangi bir kriz döneminde işten çıkarılmada kadınlar her zaman ön sıralardadır. Kadınlar, erkeklere kıyasla düşük statülü, güvencesiz, niteliksiz işlerde daha çok çalıştırılmaktadır. Ayrıca siyasette kadın temsilinin azlığı bir başka sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu göstergeler Türkiye'de halen ataerkil toplum yapısının büyük oranda devam ettiğini bize anlatmaktadır. Ülkemiz de halen kadın doktora muayene olmayan, kadını siyasette, sanatta, bilimde, iş yaşamında yetkin olarak kabul etmeyen erkeklerin çoğunlukta olması biz kadınlar açısından son derece acıklı bir tablo oluşturmaktadır. Bu bağlamda ele aldığımızda kadının ekonomik olarak güçlenmesi ve kendi ayakları üzerinde durmayı

başarması büyük önem teşkil etmektedir. Kadınlar zincirlerini ancak bu şekilde kırarak bu ataerkil zihniyetle baş edebilirler.

Yine incelemelerimde tespit ettiğim bir başka sorun da kadınların maalesef kendi haklarını konusunda yeterince bilinçli olmadıklarıdır. Asırlardır gelen köklü zihniyet kadınları da derinden etkilemiş ve bir kabul ediş içine girmişlerdir. Kadının özgürleşmesi için ihtiyaç olan şey bu zihniyetin değişmesidir. Bizler bilinçli bireyler olarak kadınlarımıza, erkeklerle aramızdaki tek farklılığın biyolojik olduğunu, bizimde onlarla aynı haklara sahip olmamız gerektiğini anlatmalıyız. Böylece kadınlarımız da anne olarak yetiştirecekleri çocuklarına, kadının insan olmaktan doğan hakları konusunda yeni bir bilinç kazandıracaklardır. Bunu başarmak için de kadınların öncelikle kendi haklarının farkına varmaları gerekmektedir. Ancak, ülkemizde kadınlarımız hemen hemen her konuda ayrımcılığa maruz kaldığı halde bu konuda çok az şey yapılmaktadır. Türkiye'nin sosyal, siyasal, ekonomik alanlarda ilerlemesi, kadınların kurtuluşuyla mümkün olacaktır.

Çalışmamda desteğini esirgemeyen değerli hocam Sayın Prof. Dr. Saime YÜCEER'e teşekkürlerimi bir borç bilirim. Yine yüksek lisans yapmamda bana her daim yol gösteren, yeni başladığı akademik yolculuğunda çok iyi yerlere geleceğine inandığım, başarılarıyla beni gururlandıran yol arkadaşım Sayın Tuğrul OTAÇ'a teşekkür ederim. Ayrıca eğitim hayatım boyunca bana olan desteği ve inancı için, her zaman okuyan ve düşünen bir insan olarak biz çocuklarına örnek olan canım annem Şöhret ÇİLEK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Eğitimimde her zaman yanımda olan, desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen eşim Murat KAÇAR, kızlarım Elif ve Deniz KAÇAR'a anlayışları için minnettarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	I
ÖZET	III
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
TARİHSEL SÜREÇTE KADININ TOPLUMDAKİ KONUMU	3
1.1. FEMİNİZM KAVRAMI VE TANIMI	3
1.2. FEMİNİST HAREKETİN TARİHSEL ARKA PLANI	6
1.2.1. BİRİNCİ DALGA FEMİNİST HAREKET.....	6
1.2.2. İKİNCİ DALGA FEMİNİST HAREKET.....	8
1.2.3. ÜÇÜNCÜ DALGA FEMİNİST HAREKET.....	10
1.3. FEMİNİST TEORİLER	11
1.3.1. LİBERAL FEMİNİZM.....	12
1.3.3. MARKSİST FEMİNİZM.....	13
1.3.4. RADİKAL FEMİNİZM.....	15
1.3.5. POST-MODERN FEMİNİZM.....	18
1.4. TÜRKLER'DE KADIN HAREKETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ	20
1.4.1. İSLAMİYET'İN KABULÜNDEN ÖNCE TÜRK KADINININ TOPLUMDAKİ KONUMU.....	20
1.4.2. OSMANLI'DA KADIN HAREKETLERİ.....	21
1.4.3. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE KADIN HAREKETLERİ.....	27
1.4.4. CUMHURİYETTEN SONRA KADIN.....	32
İKİNCİ BÖLÜM	47
KADINLAR HALK FIRKASINDAN TÜRK KADINLAR BİRLİĞİNE KADIN HAREKETLERİ	47
2.1. KADINLAR HALK FIRKASI	48
2.1.1. KADINLAR HALK FIRKASININ KURULMASINDA ROL OYNAYAN FAKTÖRLER.....	49
2.1.2. KADINLAR HALK FIRKASININ KURUCU BAŞKANI VE KURULUŞ SÜRECİ	50
2.1.3. KADINLAR HALK FIRKASININ AMACI.....	53
2.1.4. KADINLAR HALK FIRKASININ FAALİYETLERİ.....	55
2.2. KADINLAR HALK FIRKASI'NIN TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ'NE DÖNÜŞMESİ	56
2.3. TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ	59

2.3.1 TÜRK KADINLAR BİRLİĞİNİN KURULUŞU	60
2.3.2 TÜRK KADINLAR BİRLİĞİNİN AMACI.....	63
2.3.3. TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI KADIN CEMİYETLERİ ...	65
2.3.4. TÜRK KADINLAR BİRLİĞİNİN FAALİYETLERİ.....	80
2.3.5. TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ'NİN KAPANIŞI	122
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	128
KADINLAR HALK FIRKASINDAN TÜRK KADINLAR BİRLİĞİNE BASINDA KADIN HAREKETLERİ (1923-1935).....	128
3.1. KADINLAR HALK FIRKASININ BASINA YANSIMASI	128
3.1.1. GAZETE VE DERGİLERDE KADINLAR HALK FIRKASI	128
3.1.2. MİZAHTA KADINLAR HALK FIRKASI.....	132
3.2. TÜRK KADINLAR BİRLİĞİNİN BASINA YANSIMASI	140
3.2.1. GAZETE VE DERGİLERDE TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ	140
SONUÇ.....	151
KAYNAKÇA	153
EKLER.....	172

GİRİŞ

Kadının statüsü ile ilgili tartışmalar Eski Yunan'a kadar dayanmaktadır. Konu ile ilgili olarak Sokrates, kadın ile erkeğin eşit olduğunu belirtmiş ancak fiziki yapıları nedeni ile kadını domestik alandan sorumlu, erkeği ise ev dışında kalan her şeyi yapma yeterliliğine sahip olarak betimlemiştir.¹ Kadınların toplumsal bağlamda baskı altında olmaları ve ayrımcılığa maruz bırakılmaları yazılı tarihin başından beri deneyimlenmiş bir durum olmasına rağmen bir başkaldırı hareketini gerçekleştirmeleri daha ileri tarihlere kadar uzanmaktadır. Bunun nedenini ise kadının kendi ekonomik ve eğitim altyapısını kazanmaya başlamasından sonra bir bilinç düzeyi oluşturulmasına bağlayabiliriz. Bu nedenle kadınların hakları için mücadele etmeleri bu bilinç kavuştuktan sonra bir ivme kazanabilmiştir. Bu yüzden ki 17. yüzyıl itibarıyla kendini göstermeye başlayan kadının varlığı tartışmaları aktif bir feminist yapının oluştuğu 18. yüzyılda asıl önemini kazanmış, 19. ve 20. yüzyıllarda ise politik bir duruş halini almıştır.²

Osmanlı Devleti'nin de Tanzimat sürecine girmesiyle beraber toplumun sosyal, kültürel, eğitim, sanat gibi çeşitli alanlarında değişimler başlamış, yaşanan bu değişimler cumhuriyetin ilanıyla birlikte kadınlara ve kadın haklarına da yansımıştır. Özellikle Osmanlı'nın son döneminde kadın haklarını savunan bir üst sınıf ortaya çıkmıştır. Her ne kadar yaşanan değişimler dikkate değer olsa da halkın tamamı bu konuyu benimseyememiş ve kısıtlı bir grup arasında sınırlandırılmıştır. 19. yüzyılda kadınlar eğitim açısından geliştirilmeye çalışılsa da bu yetersiz bir uygulamadır. Cumhuriyet kurulduğunda kadınlara Osmanlı'dan miras sadece eğitim hakkı kalmıştır. Bu hakta belirli bir zümrenin istifade ettiği, halk tabanına yayılmamış bir ayrıcalıktır.

Demokratik Türkiye Cumhuriyeti'nin gerekliliği ve Mustafa Kemal Atatürk'ün temennisi; kadınların yalnızca anne ve evlerinin kadını olmaması aksine tüm sosyal haklar ile donatılmış, erkekler ile eşit ve Türkiye'nin geleceği için emek harcayan çağdaş bireyler olmasıdır. Mustafa Kemal Atatürk, "*Şuna inanmak lazımdır ki, dünya üzerinde*

---

¹ Burhan Göksele, *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1998, s. 162.

² Fatmagül Berktaş, (2004). "Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye" Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, no 7" İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi, İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2004, s. 19.

gördüğümüz her şey kadının eseridir”³ sözleriyle kadının ne kadar değerli bir varlık olduğunu tüm mecralarda duyurmuştur. Cumhuriyetle birlikte Osmanlı geleneğinde yetişmiş ve o dönemde hak mücadelelerini başlatmış bir grup aydın kadın, bu misyonlarını Cumhuriyet rejiminin görece özgürlük ortamında da devam ettirmişlerdir. 1930 yılından itibaren kabul edilmeye başlayan bir dizi yasa ile beraber nihayetinde 1935’de seçme ve seçilme özgürlüklerine tam olarak kavuşmuşlardır.⁴

Bu çalışmanın birinci bölümünde dünyada ve Türklere kadın hakları mücadelesinin izlediği tarihsel süreç temel alınmıştır. Dünyada 3 dalga halinde birbirinden ayrılan feminist hareket kendi içinde birçok akımı da ortaya çıkarmıştır. Bu ana dalgalar ve feminist teoriler genel hatlarıyla başlıklar halinde incelenmiştir. Türk kadının İslamiyet öncesinden, Cumhuriyet dönemine kadar olan konumu ve nasıl bir hak mücadelesi verdiği birinci bölümü oluşturan başlıklar arasındadır.

Çalışmanın ikinci bölümü 1923-1935 yılları arasındaki kadın örgütlenmesi içinde yer alan Kadınlar Halk Fırkası ve Türk Kadınlar Birliğinin kuruluşu, faaliyetleri ve kadın hak mücadelesine olan katkıları araştırılmıştır. Ayrıca, cumhuriyet ideolojisi içinde dönemin yönetiminin kadın haklarına bakışı da incelenen konular arasındadır. Birçok araştırmacı, kadınların haklarına kavuşması sürecini farklı açılardan ele almışlardır. Çalışmada bu farklı bakış açıları karşılaştırmalı olarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Kadınlar bu mücadelenin neresindedir? Bu soru temel olarak bu bölümün ana noktasını oluşturmaktadır.

Üçüncü bölümde ise kadınların haklarının teslimi için yaptıkları çalışmaların basında nasıl bir yer bulduğu araştırılmıştır. Dönemin basını kadınların örgütlenmelerine karşı bazen destekleyici bazen de karşı bir tavır almıştır. Bunun izlerini sürmek için dönemin gazete ve dergileri taranarak, bu konuda ki ipuçları yakalanmaya çalışılmıştır.

---

³ Utkan Kocatürk, *Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri*, 4.b., Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2016, s.266.

⁴ Yaprak Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap, Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği* İstanbul: Metis Yayıncılık, 2003, s.35

BİRİNCİ BÖLÜM

TARİHSEL SÜREÇTE KADININ TOPLUMDAKİ KONUMU

1.1. FEMİNİZM KAVRAMI VE TANIMI

Feminizm kavramı, kadınların, özgürlükleri ve eşit olmaları adına hak kazanmak için sürdürdükleri mücadele olarak tanımlanmakta ve kadın hareketi ile feminizm sıklıkla aynı anlamda kullanılmaktadır.⁵ Fransız devrimi sürecinde politikleşen feminizm hareketinin nedeni, erkek ve kadın olarak tanımlanan iki grup arasındaki iktidar ilişkilerinin ve çıkarlarının çatışmasını konu almasıdır.⁶ Kadın-erkek eşitliğine dayandırılmakta olan feminizm hareketi bu iki grup arasındaki iktidar ilişkilerini kadınlar lehine değiştirerek onlar için eşit haklar elde etmeyi amaçlamaktadır. Kadınlar dünya nüfusunun yarısını oluşturan bir grup olarak insanlık tarihi boyunca hep erkeklerin gölgesinde kalmışlardır ve feminizm bu mevzuya temas etmektedir. Feminizmin konusu kadınların sorunlarıdır ve toplumda kadının aşağı görülen, dışlanmış ve ezilmiş konumunu değiştirmeyi amaçlamaktadır. Bunun başarılması için ataerkil bakış açısına, bu sistemin dayattığı normlar ve değerlere karşı mücadele etme amacını gütmektedir.⁷

Feminist hareket, kadınların yaşam şartlarının iyileştirilmesi amacıyla siyasi ve pratik önlemler alınmasını sağlayan, kampanyalar ve halk hareketlerinin organizasyonunu yapan, kadına karşı ayrımcılığa ve kadının ikincil konumuna karşı çıkan ve bütün bunlar için halk desteğini arkasına almaya çalışan bir yaklaşımdır.⁸ Kadın hareketinde feminist perspektiften yapılan tartışmaların odak noktası toplumsal cinsiyet kavramıdır. Kadın ile erkek biyolojik açıdan kaçınılmaz bir şekilde birbirlerinden farklıdır. Feministlere göre toplumsal cinsiyet biyolojik cinsiyetten yola çıkılarak değil, toplumsal bağlamda yaşananlara göre şekillenmektedir.⁹ Feminist bakış açısına göre İngilizcedeki “sex” kelimesi, yani biyolojik olarak dişi veya erkek olmanın aksine, “gender” kelimesi ile ifade edilen toplumsal cinsiyet, “femininity” ile ifade edilen kadınsılık ve “masculinity” ile ifade edilen erkeksilik toplumsal etkilere açık

⁵ Necla Arat, *Feminizmin ABC'si*, İstanbul: Say Yayınları, , 2010, s. 37.

⁶ Gülnur Acar Savran, "Feminizmin Politik Öznesinde Kimler Var?" *Feminist Politika*, C. 9, (2011), s. 21.

⁷ Duygu Alptekin, “Sokaktan Akademiye: Kadın Hareketinin Kurumsallaşma Süreci”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 26, 2011, s. 35.

⁸ Gisela Notz, *Feminizm*, çev. Sinem Derya Çetinkaya, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2012, s. 10.

⁹ Bora Aksu, *Kadınların Sınıfı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, s.37.

kavramlardır. Buradan hareketle biyolojik cinsiyet doğuştan gelirken toplumsal cinsiyet toplum tarafından yaratılmaktadır.¹⁰

Cinsiyet kavramı biyolojik olarak oluşan kaçınılmaz farklılıklarken, toplumsal cinsiyet olan “gender” birey toplumda yaşarken edinilen bir olgudur. Toplumsal cinsiyet bağlamında edinilen özellikler, biyolojik cinsiyetten oldukça farklı olabilir. Bu yaklaşıma göre toplumdaki cinsiyet rollerini dikte eden kültürdür. Özetle feminist teorisyenlere göre cinsiyetin kültür tarafından yorumlanması ile toplumsal cinsiyet oluşmaktadır ve bu bir kültürel inşadır.¹¹ II. Dalga Feminizm Hareketinin öncülerinden olan Fransız yazar ve düşünür Simone de Beauvoir “*Kadın doğulmaz, kadın olunur*”¹² diyerek toplumsal cinsiyetin bir nevi tanımını yapmıştır. Yine feminist yazar olan John Scott’a göre toplumsal cinsiyet kavramı iki önerme temelinde tanımlanır ve bunlar da birbirlerine bağlıdır. Bu yazara göre toplumsal cinsiyet “...cinsler arasındaki görünür farklılıkların oluşturduğu toplumsal dinamiklerin ana unsurudur ve iktidar ilişkileri toplumsal cinsiyet üzerinden gözlemlenebilir.” Bunun yanı sıra Scott şöyle devam etmiştir.

“İktidar dolaysız bir şekilde toplumsal cinsiyet tarafından ortaya konulmaktadır. Toplumsal cinsiyet bağlamındaki kavramlar nesnel şekilde ortaya konur ve insanların algularını, toplumsal hayattaki somut ve sembolik açıdan işleyişi meydana getirir. Bu şekilde iktidarın insanlarca kavranışında ve sifirdan oluşumunda daha net olarak görülebilir (...) Cinsiyetlerin biyolojik farklılıkları bunlar ile alakası olmayan birçok toplumsal inşanın meşruiyetinin sağlanması için kullanılır.”¹³

Scott’a göre iktidar, toplumsal cinsiyet üzerinden tekrardan üretilmektedir. Toplumsal cinsiyet bağlam içerisinde cinsiyet farklılıkları, sürekli olarak ön plana çıkarılarak oluşturulan algı ile toplumsal ilişkilere meşruiyet kazandırılmaktadır. Oluşturulan algı ve kazandırılan meşruiyet, sözü edilen bu iktidar inşasını sağlayan durumlardır. Britanyalı feminist yazar ve sosyolog Anne Oakley’e göre de cinsiyeti belirleyen biyolojidir, ancak toplumsal cinsiyeti toplum dayatmaktadır. Yazar Gayle

---

¹⁰ Gülnur Acar Savran, *Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin*, 3. b., İstanbul: Kanat Yayınları, 2013, s. 234.

¹¹ Judith Butler, *Cinsiyet Belası-Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, 3.b., İstanbul: Metis Yayınları, 2012, s. 50.

¹² Simone De Beauvoir, *The Second Sex*, çev. H.M. Parsley, New York: Vintage Books, 1973, s. 301.

¹³ Alev Özkazanç, *Feminizm ve Queer Kuram*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2015, s. 114.

Rubin'e göre ise toplumsal olarak dayatılan cinsiyet bölünmesi ve toplumdaki cinsellik ilişkilerinin sonucu olarak toplumsal cinsiyet ortaya çıkmıştır.¹⁴

Kadın hareketleri toplumsal cinsiyet temelinde şekillenmişlerdir ve kadınlar bu hareketler şemsiyesi altında toplanarak değişim için çaba sarf etmişlerdir. Feminist aktivistler kadın yürüyüşleri düzenlemişler, şiddet ve tecavüze karşı kampanyalar başlatmışlar ve bunları sürdürmüşler, çeşitli sivil toplum kuruluşları ile beraber projeler yürütmüşlerdir. II. Dalga feminist tartışmalarını derinden etkilemiş olan psikanalist Juliet Mitchell feminizmin gerçek anlamıyla bir burjuva, yani orta sınıf ideolojisi olduğunu belirtmiştir. Eğer tam olarak öyle değilse dahi onların dertlerini ortaya koyan ve onlara seslenen bir ideolojidir.¹⁵ Feminizmde ana mevzu toplumdaki kadın-erkek farklılıklarıdır. Bu farklılıkların ne anlama geldiği, hangi nedenlerden dolayı oluştuğu ve hangi sonuçları doğurduğu tartışılmaktadır. Toplumsal farklılıklar geleneksel görüşler sebebiyle ortaya çıkmaktadır ve kendini tekrardan üretmektedir.¹⁶ Feminizm politik bir harekettir ve ortaya çıkmasının sorumlusu olarak kapitalizm gösterilmektedir. Sanayileşme geleneksel aile düzenini değiştirmiş ve kadının konumu gittikçe silikleşerek bu yeni düzende geri plana düşmüştür. Bu dönemde ortaya çıkan “*Aile ücreti*” kavramı çalışan bir erkeğin ailenin maddi gelirini elde etmesi, kadın ve çocukların da ailenin ücretsiz ev işlerini sürdürmeleri anlamındadır. Bu bakış açısına göre akılcılık kamusal alanda yer alırken akıl dışılık ve ahlak özel alanda yer almaktadır.¹⁷ Bu alan ayrımı kadını kamusal alanın dışında kalmaya itmiş ve kadının ikinci plandaki konumu sürekli olarak yeniden üretilmiştir. Dolayısıyla feministler erkek-kadın eşitsizliğinin sebebi olarak kamusal alan ile özel alan arasındaki bu ayrımı göstermektedirler. Eşitsizliğin giderilmesi için de bu ayrımı ortadan kaldırmak istemektedirler.

Feministlerin önemli gördüğü bir diğer olgu ise ataerkilliktir. Feministler, ataerkil dediğinde bunu kadın ve erkek arasındaki güç ilişkisi temelinde kullanmaktadırlar. Bu ilişkide erkeğin üstün olmasına ataerkillik demektedirler.¹⁸ Patriyarka Kuramı kitabının yazarı Sylvia Walby'ye göre, ataerkil bir sistemde kadınlar erkekler tarafından ezilmekte,

---

¹⁴ Savran, *Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin*, s. 234.

¹⁵ Arat, *Feminizmin ABC'si*, s.37.

¹⁶ Arat, *Feminizmin ABC'si*, s. 29.

¹⁷ Deniz Altınbaş, “Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm”, <http://www.journals.istanbul.edu.tr>, s.41-45, (19.07.2019).

¹⁸ Andrew Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, Ankara: Adres Yayınları, 2007, s. 296.

sömürülmekte ve hükmedilen olmaktadır. Walby aynı zamanda değişik ataerkil yapıları da tanımlayarak bunları kadının erkeğe boyun eğmesinin açıklamasını yapmak için kullanmıştır. Bu yapılar şu şekildedir: ev içi üretim, ücretli iş, devlet, erkeklerin uyguladığı şiddet, cinsellik ve kültür.¹⁹ Bu yapılara bakıldığında toplumun her alanının ataerkillik ile yoğurulmuş olduğu görülebilmektedir. Walby'ye göre feminizm tarihinde birçok kazanım elde edilmiştir ancak ataerkillik yenilememiştir.²⁰ Toplumsal yaşamın her noktasında ataerkillik hüküm sürmektedir ve erkeği birincil role koyarak kadını arka plana atmaktadır. Feminist düşünceye göre, kadının bu ikincil konumundan kurtulmasının yolu toplumsal cinsiyet eşitliğinin tesis edilmesidir; bunun için de cinsiyetler baştan tanımlanmalıdır.

1.2. FEMİNİST HAREKETİN TARİHSEL ARKA PLANI

Günümüzde feministler kadına uygulanan şiddet, taciz ve tecavüz gibi konulara yoğunlaşmışlardır. Feminizm tarihine bakıldığında bu konuların en baştan beri önemli mevkide oldukları görülebilmektedir. Yaşanan süreç içerisinde kadınların taleplerini dile getirdikleri çerçeve aynı kalmıştır. Günümüzde de kadınların istediği toplumun kendilerini saygıdeğer bir özne olarak görmesi ve büyük mücadeleler sonucunda kazanılmış olan kadın özgürlüğünün hem korunması hem de bu alanda yeni kazanımlar elde edilmesidir.²¹ Dünyada 3 dalga halinde birbirinden ayrılan feminist hareket kendi içinde birçok akımı da ortaya çıkarmıştır. Çalışmada bu ana dalgalar ve feminist teoriler genel hatlarıyla başlıklar halinde incelenmiştir.

1.2.1. BİRİNCİ DALGA FEMİNİST HAREKET

Feminizmin tarihine baktığımızda bu hareketin 18. yüzyılda başladığını söylemek mümkündür. Birinci dalgadaki istekler; kadının oy hakkı, eğitim hakkı gibi taleplerinin yanı sıra sosyal yaşamda, iş yaşamında ve hukuk önünde eşitliktir.²² 17. ve 18. yüzyılın anlayışına göre kadın ev içerisinde görülmekte ve “anne” ve “eş” sıfatları ile betimlenmektedir. 19. yüzyılda ise toplumda birçok dönüşüm gerçekleşerek ev yaşamı ile iş yaşamını birbirinden ayırmıştır. Burada özel alan ev yaşamı olmuş ve kadın evin

¹⁹ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, 6. b., çev. Günseli Altaylar, İstanbul: Say Yayınları, 2017, s. 115.

²⁰ Giddens, *Sosyoloji*, s. 116.

²¹ Josephine Donovan, *Feminist Teori*, 8. b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2014, s. 15-17.

²² Ömer Çaha, *Sivil Kadın Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum*, 2. b., Ankara: Savaş Yayınevi, 2010, s. 56.

içerisine hapsedilmiştir. Tarihin bu döneminde kamusal alan, diğer bir deyişle akılcılık, erkeğe özgü bir kavram olarak algılanırken akıl dışılık ve ahlak da kadın ile bağdaştırılmıştır. Bu durumu ortaya çıkaran aydınlanma dönemi düşünceleri olmuştur.²³

Mary Wollstonecraft'ın kaleme almış olduğu ve 1792 yılında yayınlanan *Vindication of the Rights of Women (Kadın Hakları Savunması)* başlıklı kitabı bugün feminizmin temel taşlarından. *Vindication of the Rights of Women*'de Fransız Devriminde kadın haklarına ilgi gösterilmemesine tepki gösterilmektedir. Wollstonecraft'a göre bir insan kadın da erkek de olsa aynı seviyede akla sahiptir. Buradan yola çıkarak gelişen feminist düşüncede en önemli görülen mevzu kadınların eğitimi ve eleştirel düşünce kazanmasıdır. Wollstonecraft'a göre kadını köle olarak tutan şey onun yetişmesini engelleyen ve kendini erkeğe hizmete adanmasını öğütleyen toplumsallaşma sürecidir.²⁴ Feminist bakış açısına göre kadın ve erkeğin vatandaşlık hakları tamamen eşit olmalı ve bu iki grup birbirinden ayrılmadan "*insan*" olarak görülmelidir. 1843 yılında Marion Reid "*A Plea For Women*" isimli bir eser yayınlamıştır ve bu eser de Wollstonecraft'ın çalışmasından sonraki 19. yüzyılın en önemli kadın hakları eseridir. Reid, kadınlara eğitim ve oy hakkı verilmesini isteyerek kadınların mantık, ahlak ve sorumluluk konularında erkeklerden aşağı kalır yanlarının olmadığını ifade etmektedir. Bu dönem genel bir isim ile birinci dalga feminizm olarak adlandırılır ve temel mücadele amacı kadınlara erkekler ile eşit siyasi ve hukuki hakların verilmesidir.²⁵

Birinci dalga feminizm "*suffrage*"²⁶ hareketi çerçevesinde oy hakkı hareketi olarak gelişmiştir. Bu hareket farklı ülkelerde farklı dönemlerde hızlanmıştır. ABD'de 1840'larda, İngiltere'de 1850'lerde, Fransa ile Almanya'da 1860'larda ve Osmanlı'da 1900'lerde bu gelişmeler olmuş ve kadınlar oy hakkı kazanabilmek için kampanyalar düzenlemişlerdir. Bu harekette temel amaç kadınların kamusal alanda kabul edilmesidir.²⁷ Birinci dalga feminizmde kadınlar ile erkeklerin vatandaşlık hakkı

---

²³ Donovan, *Feminist Teori*, s.25.

²⁴ Donovan, *Feminist Teori*, s. 34.

²⁵ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s. 290.

²⁶ İngilizce "*suffrage*" kelimesinden gelen ve Türkçe'ye "kadınların oy mücadelesi" veya "süfraje" olarak çevrilen terim, 20. yüzyılın eşiğinde Birleşik Krallık'ta ortaya çıkan ve çeşitli yollarla kadınların başta seçme ve seçilme olmak üzere birçok hakkını savunan hareket için kullanılmaktadır.

²⁷ Çaha, *Sivil Kadın Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum*, s. 58.

açısından eşit olmaları, oy kullanabilmeleri ve aynı eğitimi alabilmeleri talep edilmiştir ve bunlar dünya kadınları için evrensel kadın haklarıdır.²⁸ Kadınlar seçme hakkına Yeni Zelanda'da 1893 yılında, Avustralya'da 1902 yılında, Finlandiya'da 1906 yılında, İngiltere'de 1918 yılında, Amerika'da ise 1920 yılında sahip olmuşlardır. Elde edilen kazanımlar kadın hareketinin ivme kaybetmesine neden olmuştur. Bu da birinci dalga feminizm döneminin sona erdiği noktadır. 1920'li yıllar birinci dalga feminizmin sonu olarak gösterilebilir.²⁹ Birinci dalga feminizm kapsamında siyasi haklar talep edilmiş ve bunlar elde edilmiştir. Kadınlar bu dönemden sonra toplumda saygı görmeyi talep etmeye başlamışlardır. Feminist hareket bu dönemde zayıflamıştır fakat kadınlar siyasi ve hukuki haklar kazanmalarına karşın halen ikincil konumda olduklarını fark edince kadın hareketi yeniden güçlenmeye başlamıştır.

1.2.2. İKİNCİ DALGA FEMİNİST HAREKET

Birçoklarına göre ikinci dalga feminizm hareketi 1960'ların sonunda başlamıştır. 1970'lerin başında yükselmeye geçen bu hareket, kadınların elde ettikleri siyasi ve hukuki haklara karşın neden halen sorun yaşadıkları konusuna yoğunlaşmıştır.³⁰ 1960 ve 1970'lerde kişilerarası ilişkilerde, üniversitelerde, kadın derneklerinde, kiliselerde ve işyerlerinde kendi kendine bilinç kazandırma grupları ortaya çıkmıştır. Bu gruplarda birçok kadın, feminizm ile ilk kez tanışmışlardır. Buralarda yaş, medeni durum, meslek, doğal beceriler, cinsellik, ırk, etnisite, sınıf ve siyasi görüşler tartışılmıştır.³¹ Birinci dalga feminizm ile ikinci dalga feminizm arasındaki temel fark, ikinci dalgada eşitliğin talep edilmesinin ötesine geçilip, ataerkil veya patriarkal olarak tabir edilen toplum yapısının eşitsizliğin sebebi olarak gösterilerek bu çıkarımın sıklıkla dillendirilmesidir. İkinci dalga feminizmde kadına toplum tarafından biçilen geleneksel roller sorgulanmaya başlanmış, tartışmalar toplumsal alana taşınmış³² ve bu bağlamda örgütlenme sürecine girilmiştir. Bu örgütlenme içerisinde tecavüz kriz merkezleri, kadınlar için sığınma evleri, kadın

---

²⁸ Serpil Sancar, "Türkiye'de Kadın Hareketinin Politiği: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler", der. Serpil Sancar, Birkaç Arpa Boyu...21. Yüzyıla Girerken Türkiye'de Feminist Çalışmalar, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011, s. 63.

²⁹ Donovan, *Feminist Teori*, s. 123.

³⁰ Heywood, *Siyasi İdeolojiler*, s. 292.

³¹ Catharine A. MacKinnon, *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, çev. T. Yöney ve S. Yücesoy, İstanbul: Metis Yayınları, 2003, s. 106.

³² Altınbaş, "Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm", s. 23.

çalışmaları programları, feminist perspektiften yapılan yayınlar ve siyasi örgütler gibi birçok kurum bulunmuştur.³³

İkinci dalga feminizmin ana konuları cinsiyet ile kadının ailedeki konumudur. Bu dönemde üretilen sloganların içinde en popülerleri “*Kişisel olan politiktir*” sloganı olmuştur. Bu sloganda amaç bilincin yükseltilmesidir ve bazı özellikleri bulunmaktadır. Kadınlar ve erkekler birer grup olarak değerlendirilir ve erkekler grubu kadınlar grubuna hükmetmektedirler. Kadınların ezilmesinin sebebi kadının biyolojisi veya doğal yapısı değil toplumdur. Cinsiyet ayrımı cinsiyet temelli iş bölümünü de içerir ve kadın düşük statülü işlere mahkûm edilir. Bu bağlamda son çıkarım ise kadının sorunları yalnızca birey olarak tek bir kadının sorunları değil, grup olarak kadınların sorunlarıdır; dolayısıyla bunlar toplu olarak değerlendirilmelidir.³⁴ İkinci dalga feminizmde temel amaç kadını çocuk doğurma ve çocuk bakımı gibi cinsiyet temelli tüm rollerden kopararak kadının toplumun her alanında bağımsız kılınmasıdır.³⁵

Toplumsal cinsiyeti merkeze alan bu hareket kadın olmaktan dolayı karşılaşılan sorunlar üzerinde durmuştur. İkinci dalga feminizm hareketi cinsiyet, aile içinde kadının yeri gibi tabu niteliğindeki konuları öne çıkararak tartışılmalarını sağlamış ve kadın mücadelesi daha örgütlü bir hal almıştır. Bu örgütlenmenin ulusal sınırları aşması ve uluslararası bir kadın örgütlenmesi inşa edilmesi düşünülmüştür. 1975 yılında, küresel ölçekte kadınlara karşı ayrımcılık uygulandığının oldukça bariz olduğu görüşünden yola çıkarak Birleşmiş Milletler (BM) bu yılı “*Uluslararası Kadın Yılı*” ilan etmiştir. Bu isim daha sonradan Kadınlar On Yılı şeklinde güncellenmiştir. Bu bağlamda kadın-erkek eşitsizliğinin giderilmesi, kadınlara iktisat alanında daha çok yer verilmesi ve kadınların dünya barışına katkı sağlaması kararlaştırılmıştır.³⁶

Dünya Kadınlar Konferansı'nın birincisi 1975'te Meksika'da yapılmıştır. Konferansta bir eylem planı ortaya konmuş ve kadınların eşitliği, kalkınması ve barışa katkıları konusunda adımlar atılması kararlaştırılmıştır. İkinci Dünya Kadınlar

---

³³ Donovan, *Feminist Teori*, s. 15.

³⁴ MacKinnon, *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, s. 117.

³⁵ Çaha, *Sivil Kadın Türkiye'de Kadın ve Sivil Toplum*, s. 56.

³⁶ Duygu Alptekin, *Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, 2006, s. 98.

Konferansı ise 1980 yılında Kopenhag'da yapılmış ve bu konferansta temel hedefler analiz edilmiştir. Bu hedefler; eşitlik, kalkınma ve barıştır. Üçüncü konferans ise 1985 yılında Nairobi'de düzenlenmiştir. Burada da üç hedef konusunda elde edilen kazanımlar incelenmiştir. Dördüncü Dünya Kadınlar Konferansı 1995'te Pekin'de düzenlenerek üçüncü konferansın sonuçları burada tartışılmıştır.³⁷ Düzenlenen periyodik kadın konferansları ile kadınların karşı karşıya kaldıkları eşitsizlikler uluslararası anlamda giderilmeye çalışılmış ve bu hedefe yönelik uygulanacak politikalar ortaya konmuştur. Bu konferanslarla kadınlara yönelik eşitsiz durumları uluslararası düzeyde çözmek amaçlanmış ve bu amaca yönelik politikalar bu konferanslarda tartışılmıştır. "Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi" (CEDAW) 1981'de BM Genel Kurulu'nca ortaya konmuştur. Sözleşmeye taraf olan devletler kadınlara karşı ayrımcılıkları gidermek amacıyla devlet uygulamaları geliştirmek ve bunları bildirmek ile yükümlü kılınmışlardır. CEDAW'da amaç kadın ve erkek arasındaki ekonomik, kültürel, medeni ve politik hak eşitsizliklerini yok etmek ve hak ve hürriyetlerin herkes için korunmasıdır.³⁸

1.2.3. ÜÇÜNCÜ DALGA FEMİNİST HAREKET

1990'larda "Üçüncü Dalga Feminizm" ortaya çıkmıştır ve bu feminizm akımına sebep olan olayın tanımlanması önemli bir konudur. "Üçüncü Dalga Feminizm" ismini ilk kez kullanan kişi ikinci dalga bir feminist olan Alice Walker'ın kızı Rebecca Walker'dir. Rebecca Walker kendisini bir post feminist olmaktan ziyade üçüncü dalga bir feminist olarak adlandırmıştır. Post feminist adı verilen feministler marjinal feministler olarak değerlendirilirken üçüncü dalga feminizm akımına dahil olan feministler ise daha cesur ve kapsayıcı karakterde olmuşlardır. Walker'ın yorumu bu farklılıklara temas etmektedir. Bu bağlamda kadınların bundan sonra feminizmle kendilerini özdeşleştirip özdeşleştirmeyecekleri merak uyandırmıştır. Walker'ın kaleme almış olduğu "To Be Real" (Gerçek Olmak) isimli kitabın önsözünde üçüncü dalga isminin seçilmiş olmasının sebebi süregelen kadın hareketleri ile bağlantıyı kopartmamak ancak buna karşın kadınların kendilerini gerçekleştirebilmelerini sağlayacak bir

³⁷ Gül Aykor, "Uluslararası Düzeyde Kadın Sorunu Ve Türkiye", ed. Necla Arat, *Türkiye'de Kadın Olmak*, İstanbul: Say Yayınları, 1994, ss. 136-138.

³⁸ <http://www.unicef.org/turkey/cedaw/gi18.html>, (19.07.2019).

başkaldırı alanı ortaya çıkarmak olarak açıklanmıştır. Üçüncü dalga feminizm ismi de bu düşünceden ortaya çıkmış ve bu şekilde literatürde kendine yer bulmuştur.³⁹

Üçüncü dalga feminizmin en bariz farkı içerdiği kimlik vurgularıdır. Bu akımın ortaya çıktığı dönemde uluslararası konjonktür farklılaşmış ve bireyler artık ırkları, dinleri ve cinsel kimlikleri ile kendilerini tanımlayarak açığa vurmaya başlamışlardır. Feministler, kadın hareketini böyle bir ortamda tabana ulaştırmak istemişlerdir. Bu şekilde hareketin halk desteği kuvvetlenecektir. Bunun başarılması için öncelikle üçüncü dünya ülkelerinde kadınların problemlerine yoğunlaşmış ve bu kadınların onlara uygulanan cinsiyet ayrımı ve çeşitli eşitsizliklerden daha kritik sorunları olduğu ön plana çıkarılmıştır. Zira bu kadınları ikinci dalga feministler göz ardı etmişlerdir. Bu gibi ülkelerin kadınları sınıf, kast, din ve etnik problemlerle boğuşmakta, töreler ve bunların uygulamalarından zararlar görmektedirler. Bu kadınların sorunları Batılı kadınlardan çok daha derindir. Dolayısıyla kadınlar birçok alanda ve farklı şekillerde baskılar ile yüzleşmektedirler. Buna temas etmek isteyen üçüncü dalga feminist anlayış cinsel tercihleri ve etnik kökenleri farklı olan kadınların sorunlarına önem vermektedir.⁴⁰ Feminizmin ilk ortaya çıktığı andan günümüze gelene kadar birçok feminizm türünün görüldüğü söylenebilir. Örneğin liberal feminizm, ayrılıkçı feminizm, sosyalist feminizm, Marksist feminizm, radikal feminizm, lezbiyen feminizm, eşitlikçi feminizm, kültürel feminizm, eko feminizm, varoluşçu feminizm ve postmodern feminizm bunlardan bazılarıdır. Bu çalışmada şu feminizm türleri üzerinde detaylı açıklamalar yapılacaktır: Liberal feminizm, sosyalist feminizm, Marksist feminizm, radikal feminizm, postmodern feminizm ve varoluşçu feminizm. Ayrıca diğer feminizm türlerinin ana argümanlarına da temas edilecektir.

1.3. FEMİNİST TEORİLER

Feminist düşünürler toplumda ve uluslararası düzlemde kadınların ikincil konumda kalmamaları, baskı ve eşitsizlikler ile yüzleşmeleri konularında fikirsel olarak

---

³⁹ Robbin Hillary Van Newkirk, "Third Wave Feminist History And The Politics Of Being Visible And Being Real" *Thesis*, Georgia State University, 2006, s.14.

⁴⁰ Özlem Tür, Aydın Koyuncu, "Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları", *Uluslararası İlişkiler*, C. 7, S. 26 (2010), s. 5.

uzlaşmaya varmışlardır. Buna karşın, kadınların özgür ve eşit olması konusunda farklı farklı yaklaşımlar meydana gelmiştir.

1.3.1. LİBERAL FEMİNİZM

18. yüzyılda popülerlik kazanan liberal düşünce, liberal feminizmin de ortaya çıkmasına neden olmuştur. Liberal feminizmin amacı toplumun bütün alanlarında kadın ile erkeğin eşit olmasıdır. Marry Wollstoncraft bu akımın kurucusu olarak kabul edilmektedir. Liberal feminizmin kendinden sonra gelen feminist hareketleri şekillendirdiği söylenebilir. Liberal düşünce insanların farklı farklı niteliklere sahip olduklarını ve farklılıktan doğan çeşitliliğin insanlığa yararı olabilmesi için herkese eşit fırsatlar sağlanması gerektiğini savunmaktadır. Sağlanacak eşitlik öncelikle yasalar önünde, ardından da eğitim olanakları açısından olmalıdır.⁴¹

Liberal feminist düşünceye göre toplumda tanınan kişisel hak ve özgürlükler erkeklere kadınlardan daha fazla verilmekte ve sosyo-ekonomik hayatta kadınların dezavantajlı konumda oldukları belirtilmektedir. Liberal feministler, toplumsal hayatta erkeklerin ne kadar hakkı var ise kadınların da tamamen aynı hakları olması gerektiğini ifade etmektedirler. Liberal düşünceye dayanan bireycilik ve eşitlik yaklaşımları daha sonradan birinci dalga feminizm hareketinin temelini oluşturmuştur. Bu düşünceye göre kadının erkeğe kıyasla daha az hakkı bulunmasında eğitim ve hukuk kurumlarının da payı bulunmaktadır. Liberal feminizm bu durumun eğitim kurumlarının kadın-erkek eşitsizliğini, farklı toplumsal cinsiyet rollerini, cinsiyet temelli iş bölümünü bir sonraki nesle aktarmasından kaynaklandığını ve bu yüzden de cinsiyet eşitsizliğinin kırılmadığını öne sürmektedir. Toplum bireylere cinsiyet rollerini öğretmektedir. Eğitim kurumlarında dayatılan role göre kadınlar ev işleri ve annelik ile ilgilenir, mesleklerinde ve kariyerlerinde fazla ileri gidemez, daha az paraya daha güvensiz işleri yaparlar. Liberal feministler toplumsal cinsiyetteki bu eşitsizliğin toplum yapısından ve kültürden kaynaklandığını savunmaktadırlar. Liberal feminizm kapsamında çalışma yaşamında ve eğitimde yaşanan cinsiyetçilikle mücadele ve medyanın cinsiyetçi diline

---

⁴¹ Juliet Mitchel, *Kadın ve Eşitlik*, 3., b, çev. J. Mitchel, A. Oakley, F. Berktaş, İstanbul: Pencere Yayınları, 1998, s. 44.

karşı çıkma vardır. Kadınların korunması ve fırsat eşitliğine sahip olmaları için hukuki girişimler başlatılmış ve diğer demokratik yollar denenmiştir.⁴²

Liberal feministler cinsiyet eşitsizliğinin nedenleri olarak gördükleri faktörleri ortaya koymuşlar, bunların ortadan kaldırılabilmesi için reformlar yapılmasını öngörmüşler ve derin yapısal değişimler talep etmemişlerdir.⁴³ Liberal düşünce endüstri devriminin ardından ortaya çıkan kamusal-özel alan ayırımına dikkat çekmektedirler. Bu ayırım bağlamında kadın ev içindeki özel alana hapsolmuştur. Kamusal alan akılcılık ile özel alan ise akıldışılık ve ahlak ile özdeşleştirilmiştir. Kadın ev temizliği, yemek yapma ve çocuklara bakma gibi ev içi hizmetlere mahkûm edilmiş, iş hayatına girdiğinde ise vasıfsız işler, daha az maaş ve terfi imkânsızlığı ile karşı karşıya kalmıştır. Bütün bunların çözümü aktif bir kadın hareketi ile mümkün olacaktır. Toplum içerisinde adaletsiz bir iş bölümü söz konusudur ve bu adaletsizlik cinsiyet temelli olarak ortaya çıkmaktadır. Kadın yalnızca aile içinde ve evde çalışmakta, özel alanın dışına çıkamamaktadır. Bu da fırsat eşitliğinin olmaması anlamına gelmektedir. Bu durum kadınların erkeklere bağımlı hale gelmelerine sebep olmaktadır. Bilhassa evlilik sonrası kadın erkeğe tamamen bağlı duruma düşmektedir. Evlilik, kadın ile erkeği yasalar önünde birleştiren bir niteliğe sahiptir. Böylesi bir durumda kadın kişisel ve hukuki olarak neredeyse yok olmaktadır.⁴⁴ Buradan yola çıkan liberal feministler kadının sosyo-ekonomik bağlamda gelişmekte olan liberal anlayıştan nasibini alması gerektiğini savunmaktadırlar. Bu yaklaşım yasalar önünde de tanınmalıdır. Onlara göre toplumsal cinsiyet ile dış politika birbirleri ile bağımlı iki konudurlar. Bu nedenle uluslararası güç kullanımının azaltılabilmesi için cinsiyet eşitliğinin tesis edilmesinin olmazsa olmaz olduğunu savunmaktadırlar.⁴⁵

1.3.3. MARKSİST FEMİNİZM

Marksist feministlerin ülküsü sınıfsız bir toplumdur. Aynı zamanda toplumsal yapıdaki kadın veya erkek gibi kategoriler de ortadan kaldırılmalıdır. Zira Marksizm'e

---

⁴² Giddens, *Sosyoloji*, s. 115.

⁴³ Giddens, *Sosyoloji*, s. 517.

⁴⁴ Donovan, *Feminist Teori*, s. 145.

⁴⁵ J. Ann Tickner, Laura Sjoberg, "Feminism.", (der) T. Dunne, *International Relations Theories-Discipline and Diversity*, Oxford: Oxford University, 2007, s. 189.

göre toplumsal yapıdaki bütün eşitsizlikler gibi kadın-erkek eşitsizliği de kapitalist düzendeki eşitsiz üretim ilişkilerinden ileri gelmektedir.⁴⁶

Marksist feminizm özetle kadınların eşit haklara sahip olmamalarının sebebini erkeklere ve kapitalizme bağlar. Engels'e göre kadının eşit duruma gelmesinin tek yolu kadının üretmesinin önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Kadın üretici olursa eşit olacaktır. Bu açıdan Engels kadınları diğer bütün ezilen sınıflara benzer olarak ele almaktadır. Eğer özel mülkiyet yok edilirse kadın-erkek eşitsizliği de yok edilmiş olacaktır.⁴⁷

Marksist feministler kadın bedeni üzerindeki algıyı Marks'ın ortaya koyduğu "Emeğin yabancılaşması" sürecine benzetmektedirler. Kapitalist sistemde çalışan işçiler kendi verdikleri emek ile ortaya çıkan ürüne nasıl yabancılaşırsa ataerkil sistemde yaşayan kadınlar da bedenlerine ve bedenleriyle verdikleri emek ile ortaya çıkardıkları ürünlere yabancılaşmaktadır. Bedenine yabancılaşan kadınlar bunun bir sonucu olarak bedenlerini denetleyemeyecek duruma gelmektedirler. Sonuç olarak kadın hem kendisi için hem de diğer insanlar için bir nesne konumuna düşmektedir. Toplumsal yapı kadını ev içi emeğe zorlamaktadır ve bu ev içi emek de değersiz görülmektedir. Yürürlükteki ekonomik sistemde kadına yer ayrılmamaktadır ve kadın yalnızca ev içinde çalışan bir hizmetçi haline gelmektedir. Marksist feministlere göre çocuk bakımı bakımevlerinde gerçekleştirilmelidir. Bu sayede çocuk bakımı kadının toplumsal alana girmesi ve üretimde yer almasını engellemeyecektir. Özel alan kapsamındaki ev işleri ve çocuk bakımı toplumsal alana taşınmalıdır. Bunun yanı sıra, kadınların kendi aralarındaki toplumsal sınıf farkları da değerlendirilmektedir. Kadınlar bir grup olarak ele alınmakla birlikte bu grup da homojen değildir ve kadınların sınıfları, etnisiteleri ve ekonomik durumları farklı farklı olmaktadır.⁴⁸

---

⁴⁶ Alison M. Jaggar, *Feminist Politics and Human Nature*, Maryland: Rowman & Littlefield Publisher, 1983, s. 207.

⁴⁷ Delmar, R. *Kadın ve Eşitlik*, çev. J. Mitchel, A. Oakley, & F. Berktaç, İstanbul: Pencere Yayınları, 1998, s. 120.

⁴⁸ Donovan, *Feminist Teori*, s. 145.

1.3.4. RADİKAL FEMİNİZM

Radikal feminizmin ortaya çıktığı tarih 1960'ların sonu ve 1970'lerin başına rastlar. New York ve Boston'da ortaya çıkan bu akımın öncüsü Kate Millet olarak kabul edilmektedir. Radikal feminizm düşüncesine göre kadınların ezilmiş olmasının sorumlusu ataerkilliktir. Onlara göre kadın sorununa bakış açısı yalnızca ekonomik perspektiften yapılamaz. Toplumsal yaşamın diğer alanlarında da kadın-erkek eşitsizliği görülmektedir. Kadın üreme için ve gelecek nesillerin yaratılması için çok büyük rol oynadığı gibi yeni nesilleri yetiştirmede de çok önemli rol oynar. Bu durum kadına hem fiziksel hem de toplumsal olarak bir yük getirmektedir. Radikal feministlere göre kadınların maruz kaldığı baskılar, şiddet görmesi, sömürülmesi, taciz edilmesi, ötekileştirilmesi toplumsal sistemin eril yapısından kaynaklanmaktadır. Ataerkil toplum yapısı bu olumsuz durumları besleyen öğedir. Bu yapı aynı zamanda kadının ezilmesine meşruiyet kazandırmaktadır.⁴⁹

Radikal feminizmde toplum birtakım kategorilere ayrılmaktadır. Bu kategorileme ırk, sınıf, cinsiyet gibi öğelerden yola çıkılarak yapılmaktadır. Bunların hemen hemen hepsinde erkeklerin baskı uyguladığı savunulmaktadır. Bu baskının sebebi zayıf olanı güçlü olana bağlı kılan sistemdir. Kadının en yüksek oranda baskıyı gördüğü kategori ise toplumsal cinsiyet olarak kabul edilmektedir. Toplumsal yapılarda bulunan cinsiyet eşitsizliği tarih boyunca sürekli gözlemlenmiş bir gerçektir. Bu eşitsizliğe radikal feministler patriarşi derler. Patriarşi sosyal, ekonomik ve kültürel düzlemlerde kadının erkek tarafından baskı ve şiddete maruz kalmasına neden olan bir toplumsal yapı olarak tanımlanmaktadır. Patriarşide erkekler kadınlar üzerinde tahakkümü söz konusudur. Radikal feminizmde kadının toplumdaki ikincil konumu ve toplumun cinsiyetçi refleksleri sorgulanmakta ve bunlara karşı mücadele edilmektedir. Sorgulama ve mücadele süreçlerinin sonucunda erkeklerin tamamen reddedilmesine varan sonuçlar ortaya konulmaktadır. Radikal feminizm erkekleri saldırgan, duygusuz ve akılcı olarak tanımlarken kadınları ise barışçıl birer varlık olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamalar birçok tartışmalara neden olmuştur. Patriarşi toplumsal yaşamdaki bir sınıfsal ilişkiler yumağıdır ve bu sistemde kadın erkek tarafından sürekli denetlenir, erkek kadını ezer ve

---

⁴⁹ Meltem Atan, *Radikal Feminizm: "Kişisel Olan Politikadır" Söyleminde Aile*, Jemsos, C:1/S:2,2015, s.8-9

kadının kontrolü erkektedir. Bu durumun sonucu olarak kadın sürekli edilgen olmaktadır. Erkeğin kadını kontrol etmesi toplumdaki ve kültürdeki çeşitli dinamiklerce normalleştirilmektedir. Kadın ezilmekte ve baskı görmektedir; kadın bunu fark etmelidir ve bu baskıyı uygulayan erkeklere karşı mücadeleye başlamalıdır.⁵⁰

Patriarkal bir yapıda kadın, erkek tarafından denetlenmeden çalışamaz. Kadına layık görülen ve yapmasına izin verilen işler yalnızca kadınlara özgü olarak görülen hemşirelik, tezgâhtarlık, sekreterlik gibi işlerdir. Kadınlar bu işlere mahkûm olunca iş yaşamında tam bir erkek egemenliği oluşmaktadır. Radikal feministler toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılabilmesi için ataerkil yapıda erkeklere verilen güç, fırsat ve maddi kazanımların yok edilmesi gerektiğini savunmaktadırlar. Bu feministler toplumdaki ataerkil düzene ve cinsiyet temelli iş bölümüne karşıdırlar. Dolayısıyla ulusal ve uluslararası bağlamda esas mücadele düzlemleri olarak cinsiyet rollerinin değiştirilmesi amacını seçmişlerdir. Bunun mümkün olabilmesi için ise kadına atfedilen üreme rolünün ortadan kaldırılması gerektiğini düşünmektedirler⁵¹. Onlara göre evlilik kesinlikle reddedilmelidir. Zira evlilik adı verilen kurum kadına işkence edilmesini meşrulaştıran bir kurumdur. Evliliğin aşk yönü kadını bağımlılaştıran bir yöndür. Böylesi bir durumda kadın savunmasız ve bağımlı olur, kendi yeteneklerini geliştiremez. Radikal feminizmde ailenin ve evliliğin tamamen ortadan kaldırılması söylemleri zaman içerisinde gebeliğin de ortadan kaldırılarak üremenin rahmin dışında gerçekleştirilmesi gerektiğini savunan oldukça aşırı uçlara kadar gitmiştir. Radikal feminist teoride kadın bedeni merkez konumda bulunmaktadır. Politik alan irdelenirken annelik, doğurganlık ve çocuk büyütme gibi kavramlar da tartışmanın içerisine katılır.⁵²

1.3.4. SOSYALİST FEMİNİZM

Marksist feminist teoriler ile radikal feminizm birleşince sosyalist feminizm ortaya çıkmıştır. Bu feminizm anlayışına göre kadınların ezilmesinin sebebi toplumsal sınıf, toplumsal cinsiyet ve cinsellikte aranmalıdır. Sosyalist feminizm ideolojisine inanan feministlere göre hem kapitalizm hem de ataerkil düzen yıkılmalıdır. kapitalizm ile ataerkillik birbirlerini besleyerek kadını beraber ezmektedirler. Engels'e göre

---

⁵⁰ Donovan, *Feminist Teori*, s. 267.

⁵¹ V. Spike Peterson, Anne Runyan, *Global Gender Issues*, Boulder: Westview Press, 1993, s. 78.

⁵² Donovan, *Feminist Teori*, s. 271.

ataerkilliğin kökeni özel mülkiyetten gelmektedir. Kapitalizm sisteminde mülkiyet ve iktidar erkeklerin ellerinde bulunmaktadır ve bu durum erkek egemen düzeni beslemektedir. Kapitalizm yüzünden erkekler ev dışında kötü maaşlara çalışmak, kadınlar ise evde ücret almadan çalışmaktadır. Bu durumda iki taraf da sömürülmektedir.

Sosyalist feministler sosyalizm ideolojisinde kadın sorunlarının önemli bir noktada olduğunu savunmaktadırlar. Bunun sebebi olarak ise sosyalizmin ezilenlere bakış açısını göstermesidir. Bu bakış açısına göre ataerkillik ile kapitalizm birbirlerine sıkı sıkıya bağlı iki kavramdır. Kapitalizmden ileri gelen üretim ilişkileri eşitsizliği doğurmakta, kadın sorunu da bundan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kadın sorununun çözümü ekonomik temelli yaklaşımdadır ve toplumsal ilişkilerin cinsiyet perspektifinden analizini gerektirmektedir. Kapitalizmin yarattığı sermaye-işçi eşitsizliği bu yaklaşıma göre kadın-erkek eşitsizliği ile çok benzerdir. Dolayısıyla kadın sorununda toplumsal sınıfın irdelenmesi önem taşımaktadır. Zira statü sadece toplumsal sınıflardan ileri gelen bir durumdur ve bireyin konumu toplumsal sınıfına bağlıdır. Yaş, cinsiyet, eğitim gibi özellikler sınıftan sonra gelen ikincil özelliklerdir. Sosyalist feminizm toplumsal sınıfı farklı olan iki bireyin arasında, ikisi de kadın olsa bile, fırsat eşitliğinden söz edilemeyeceğini savunmaktadır. Dolayısıyla toplumda sosyal sınıftan daha önemli bir statü göstergesi bulunmamaktadır. Bireylerin ekonomik imkânları toplumda elde edebileceği fırsatları belirlemektedir. Sosyalist feminist yaklaşım bunun yanı sıra aynı toplumsal sınıftaki kadın ile erkeğin eşitsizliğine de değinmektedir. Buna göre herhangi bir sınıfta bulunan bir erkeğin aynı sınıftaki bir kadından daha fazla fırsatı olmaktadır. Sosyalist feministler sosyal yaşamda ezilen, sömürülen ve baskı gören kadının bu durumunun kapitalizmden ileri geldiğini savunmaktadırlar. Kapitalizm kadınların verdiği emeğe daha az ücret ödemektedir. Yani kadın emeği değersizdir ve sömürüye açıktır. Buna ek olarak, ekonomik kriz gibi olumsuz koşullar yaşandığında kadınların işlerini kaybetmeleri erkeklere göre çok daha kolay olmaktadır. Dolayısıyla kadınlar erkeklere göre daha düşük iş güvencesine sahiplerdir. Kadının üremedeki öneminin yüksek olduğu yönündeki algı sosyalist feminizme göre kadının hem ulusal hem uluslararası konumunu olumsuz etkilemektedir. Oluşmuş olan bu algı kadına yalnızca çocuk doğurma rolünü layık görmektedir. Bu algı kırılmadığı sürece kadın hem ekonomik hem de politik yaşamda hak ettiği konuma gelemeyecektir.

1.3.5. POST-MODERN FEMİNİZM

Postmodern düşünce sisteminin ortaya çıkmasının ardından bu sistemin çerçevesi içerisinde postmodern feminizm gelişmiştir. Dolayısıyla postmodern feminizmin anlaşılabilmesi postmodernizm açıklanmadan mümkün olamaz. Postmodernizm bir kavram olarak modernizmin sona ermesi, modernizmin daha da gelişerek evrilmesi veya modernizmin reddedilmesi olarak özetlenebilmektedir. Esas tanımı ise bunların karışımıdır.⁵³ Postmodern düşünce bağımsız bir kavram olma iddiasında olsa dahi modernizmle yakından bağlantılıdır. Zira postmodernizmin temeli modernizmde bulunmaktadır. Postmodernizm kelime anlamı olarak bakıldığında modern dönemin sonrasındaki dönemdir. 1970'lerde felsefede görülmeye başlayan postmodernizme katkıda bulunan yazarlar arasında Vattimo, Lyotrad, Derrida, Habermas ve Foucault gibi filozoflar bulunmaktadır. Postmodernizmin ortaya atılmasının nedeni basit bir şekilde modernizmden gelen mükemmellik argümanının başarısız olmasıdır. 20. yüzyılın modern dönemi doğa problemlerine, baskıcı yönetimlere, sömürgecilğe, standardize edilmiş bir hayata ve dünya savaşlarına sahne olmuştur. Modernizmin bu durumu postmodernistler tarafından eleştirilmiştir. Modernizmin verdiği sözleri tutamadığını düşünmüşlerdir. Postmodernistler klasik dönemdeki toplum felsefesine ve modern dönemde yaygınlık kazanan düşüncelere yakın durmakla beraber modernizmin artık çöktüğünü savunmaktadırlar.⁵⁴ Bu değişimler 20. yüzyılda yaşanarak dünya düzenini son derece keskin bir biçimde etkilemiştir. Yenidünya düzeni postmodern yaklaşımın ortaya çıkmasına neden olmuştur.⁵⁵

Modernizmde evrensel yaklaşım egemendir; oysa postmodernizm farklılıklardan yola çıkmaktadır. Postmodernizm gerçekleri kabul etmeyerek hepsinin insan eliyle inşa edilmiş yapay yaklaşımlar olduğunu öne sürmektedir. Egemen kültür bunları insanlara dayatmakta ve bu durum bireyi yok etmektedir.⁵⁶ Postmodernist anlayış modernizmi ve aydınlanmayı eleştirmektedir. Oysaki feminizm, modernizmin tetiklemiş olduğu bir akımdır. Postmodernist düşüncede feminizmin kadını yüce noktaya koyan yaklaşımına

---

⁵³ Richard Appiganesi, Chris Garratt, *Postmodernizm: Yeni Başlayanlar İçin*, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1998, s. 4.

⁵⁴ Giddens, *Sosyoloji*, s. 152.

⁵⁵ Betül Çolak, *Postmodernizm Bağlamında Michel Foucault'nun Ahlak Anlayışı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, 2008, s. 3.

⁵⁶ Çolak, *Postmodernizm Bağlamında Michel Foucault'nun Ahlak Anlayışı*, s. 11.

ve cinsiyetçi fikirlerine karşı çıkmaktadır. Ancak bu iki yaklaşımda da aydınlanma düşüncesine aynı şekilde bakılmaktadır ve bu düşünce ile birlikte ortaya çıkan hiyerarşik yapıya karşı durulmaktadır. Feminizmde aydınlanmanın erkek egemen temellerine bir karşı çıkış var iken postmodernizmde aydınlanma kesin bir biçimde reddedilmektedir.⁵⁷

Aydınlanma düşüncesi bilimsel anlayışın temelini ortaya çıkartmıştır; ancak postmodern feministler aydınlanmanın temelini eril olduğunu ifade etmektedirler. Postmodern feminizmde toplumsal cinsiyetin doğuştan getirilen özelliklere bağlı olduğu kabul edilmemekte bunu toplumun oluşturduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla toplumsal kategoriler olan sınıf, cinsiyet, ırk gibi sıfatların sorgulanması gerekmektedir. Erkekler ile akıl ve bilim, kadınlar ile duygu ve mantıksızlık bağdaştırılmıştır ve Postmodernist düşüncede bu duruma bir karşı çıkış bulunmaktadır. Feminizmde konu edilen durum kadına karşı yapılan sömürü, ataerkil yapı ve kadının ötekileştirilmesidir. Ancak postmodern feminizmde kadın sorununa bakış feminizmden farklılaşmaktadır. Kadın paydasında ortaya çıkarılan bir gruptan söz edilmesi kabul edilmez. Dünyanın her yerinde aynı olan bir kadın sıfatından söz edilmesinin yerine kadınların batılı, zenci, üçüncü dünya ülkesi vatandaşı, lezbiyen gibi sıfatlar altında kategorize edilmesinin doğru olacağı belirtilmektedir.⁵⁸ Marksist, liberal ve sosyalist feminizmde kadının sorunlarının genelleştirildiği görülmektedir. Bu anlayışlarda varsayılan durum dünyadaki bütün kadınların mağduru olduğu ortak sorunlar olduğudur. Postmodern feminizm anlayışı ise bu varsayımı reddeder ve farklılıkları yok saymak bir yana, onları merkeze yerleştirir. “Öteki” kelimesi pozitif anlamda kullanılır ve çoğulculuk ve açıklık açısından olumlu görülür.⁵⁹

Postmodern feministlere göre toplumun erkek egemen yapısı dil ile yeniden üretilmekte, bu yapı bu yüzden kırılmayarak ileriki nesillere aktarılmaktadır.⁶⁰ Dolayısıyla toplumun eril dilinin değiştirilerek kadınların ve onların yaşadıklarının da içinde bulunduğu yeni bir dile dönüştürülmesi gerektiğini ifade etmektedirler.⁶¹ Ancak bunlar gerçekleştirilirken kadınsılığın övülüp erilliğin sürekli yerilmesi istenmemiştir.

---

⁵⁷ Adnan Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2011, s. 76.

⁵⁸ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s. 77.

⁵⁹ Giddens, *Sosyoloji*, s. 523.

⁶⁰ Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s. 78.

⁶¹ Giddens, *Sosyoloji*, s. 523.

Savunulan anlayış çoklu kimlik anlayışıdır. Bu kimlik anlayışında cinsiyet, etnik köken, ırk ve yaş gibi sınıflandırmalar bulunmaktadır. Postmodern feminizm, esas önemli olan durumların bunlar olduğunu savunmaktadır.⁶² Bu düşüncede her kadının farklı hayat şartlarında yaşadığı kabul edilmektedir. Ancak dünyanın tamamında bir ataerkil ve kapitalist düzen olduğu gerçeği de yadsınmamakta ve dolayısıyla kadınların bir araya gelip ortak bir mücadeleye girişmeleri gerektiği savunulmaktadır.

1.4. TÜRKLER'DE KADIN HAREKETİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

1.4.1. İSLAMİYET'İN KABULÜNDEN ÖNCE TÜRK KADINININ TOPLUMDAKİ KONUMU

Türklerin tarih sahnesine çıktığı ilk dönemlerden itibaren yazılı ve sözlü kaynaklar incelendiğinde, Türklerin ana yurdu sayılan Orta Asya'da kadın ve erkeğin eşit görüldüğü değerlendirilmektedir. Hatta Yaradılış Destanında kadının kâinatın yaratılışının nedeni olarak gösterildiğini görmekteyiz.⁶³ Orta Asya Devletlerinde hakanın karısının devlet işlerinde rol oynadığı, özellikle elçi kabulünde ve çeşitli toplantılarda hakanın yanında yer aldığı hatta bazı durumlarda devlet yönetiminde tek başına söz sahibi olabildiği bilinmektedir.⁶⁴ O dönemde çoğunlukla “*Bilge Hatun*” sıfatı verilen hükümdar kadınlara, yine dönemin resmi yazışma ve fermanlarında “*Hakan ve Hatun buyuruyor ki*” ibaresi ile rastlamak mümkündür. Ayrıca, VII. yüzyılda, Uygur Hakanının annesi Uluğ Hatun'un hukuk alanında görev aldığı, davalara bakıp anlaşmazlıkları giderdiği bilinmektedir.⁶⁵ Kısacası Orta Asya toplumlarında kadınlara karşı cinsiyetçi bir yaklaşım sergilenmemiş pek çok alanda erkeklerle eşit olarak konumlandırılmıştır.

11. yüzyıla gelindiğinde ise bir Orta Asya geleneği olan göçebeliliğin yerini yerleşik hayata bırakması, Türkler arasında İslamiyet'in yaygınlaşması, İran, Arap, Bizans gibi toplumlarla olan iletişim Türk toplumunda köklü değişimlere neden olmuştur. Gelenek ve göreneklerin yanı sıra, toplumda kadına karşı eşitlikçi yaklaşım zayıflayarak, yavaş yavaş yalnızca erkeğin sözünün geçtiği, kadının erkeğini memnun edip çocuklarını

---

⁶² Güriz, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, s. 79.

⁶³ Ahmet Gündüz, “Tarihi Süreç İçinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, *International Journal of Social Science*, C. 5, S. 5, (Ekim 2012), s. 129-148.

⁶⁴ Bülent Daver, “Kadınların Siyasal Hakları”, Ankara, *A.Ü.S.B.F.D.*, C. 23, (1968), s. 125.

⁶⁵ Belkıs Konan, “Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci”, Ankara, *A.U.H.F.D.*, S. 60, (2011), s. 157-174.

doğurmakla görevlendirildiği bir anlayışa evrilmiştir. Her ne kadar İslamiyet, temelinde kadına değer veren, kadını bir birey olarak gören, boşanma, miras ve oy kullanma gibi haklar sunan bir anlayışa sahip olduysa da,⁶⁶ bu durumun toplumda uygulanması çok başarılı olmamıştır. Zamanla kadın; siyasi, medeni, hatta insani olarak hiçbir hakkı bulunmayan bir meta haline dönüşmüştür. Bu nedenledir ki, “*İslamiyet ve Kadın*” konusu günümüzde hala tartışılan, üzerine farklı görüşler sunulan bir konudur. Bazı araştırmacılar İslamiyet’in kadına getirdiği hakları savunup, bu anlamda İslamiyet’in yanlış yorumlandığını dile getirmekte iken pek çok kaynak eski Türk toplumlarında günlük hayatta erkeklerle aynı faaliyetlerde bulunan ve eşit haklara sahip kadının, İslamiyet ile birlikte kısıtlandığını, dışa dönük ve özgür kimliğini kaybettiğini vurgulamaktadır.

18. yüzyıl boyunca gerçekleşen Batılılaşma sürecinde özellikle Fransız Devrimi’nin etkilerinin Osmanlı Devleti’ne ulaşması kadın hareketlerine de yansımıştır. Özellikle I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde basın yoluyla yâda dernekler kurarak gerçekleşen pek çok kadın hareketi ile kadınların da varlığını kabul eden bazı yasalar çıkartılmıştır. Bu tür yayınların ve hakların zamanla kadınları kabul eden bir hal alması, dünya genelinde gerçekleşen bu hareketlerin Türk toplumunda da -aynı hızla olmasa da- oluşmaya ve zamanla gelişmeye başladığının göstergesidir.⁶⁷

1.4.2. OSMANLI’DA KADIN HAREKETLERİ

Özellikle İslamiyet’in kabulünden sonra Türk toplum yapısına yerleşen kadın erkek eşitsizliği genel olarak Osmanlı Devleti’nde devam ettirilse de, devletin kuruluş yıllarında Orta Asya geleneklerinin hâkim olduğu görülmektedir. Özellikle Orhan Gazi döneminde padişahın karısının sultan unvanı ile Orta Asya hatunlarına benzer şekilde devlet işlerine katıldığı, onları elçi kabul edip, misafir olarak ağırladığı anlaşılmaktadır. Ayrıca kadınların yüzlerini kapama gibi bir zorunluluğu da bulunmamaktadır. Ancak zamanla erkek egemenliği artmış, kadınlar toplum hayatından uzaklaştırılarak özgürlükleri giderek kısıtlanmıştır.⁶⁸ Örneğin, Osmanlı da ilk kadın yazarımız Fatma

⁶⁶ Süleyman Ateş, “İslam’ın Kadına Getirdiği Haklar”, Ankara: *İslami Araştırmalar*, C. 5, S.4, (1992), s.17

⁶⁷ Şefika Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996, s. 94.

⁶⁸ Burhan Göksel, *Atatürk ve Kadın Hakları*, Ankara, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (1992), s. 130.

Aliye ilk eserlerinde ve tercümesinde imzasını “*Bir Kadın*” olarak atarak kendini gizleme ihtiyacı hissetmiştir.⁶⁹

Osmanlı’da kadınların erkeklerle eşit sayılmamalarının yanı sıra, günlük hayatta da pek çok yönden kısıtlandıklarını gösteren fermanlar bulunmaktadır. Örneğin 1603 yılında kadınların kaymakçı dükkânlarına girmeleri, 1610 yılında erkeklerle aynı sandala binmeleri, 1787 yılında mesire alanlarına yalnız girmeleri, 1828 yılında ise vücutlarını belirgin kıldığı gerekçesi ile ince kumaştan feraceler giymeleri yasaklanmıştır. Kısacası Osmanlı Dönemi’nde kadınlar, sınırları belirlenmiş olan bir konumda yaşamışlardır.⁷⁰

Osmanlı döneminin modernleşme sürecinin ilk aşaması, Lâle Devri (1718-1730) olarak kabul edilebilir.⁷¹ Söz konusu dönemde, Osmanlı Devleti’nde önemli pozisyonlarda yer alan siyasilerin, Batı’ya karşı düşüncelerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Savaşlarda kaybedilen üstünlük ile birlikte Batı’nın teknik anlamda daha iyi bir konumda yer aldığı, Osmanlı’nın teknolojik anlamda yeterince gelişme kaydedemediği fikri benimsenmeye başlamıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti’nin 18. Yüzyılda kaydettiği gelişmeler ile savaşlarda alınan yenilgiler arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır.¹⁹ Yüzyılda, modernleşmenin yalnızca askeri alanda yürütülmesi ile bir sonuca ulaşılamayacağı, tüm alanlarda modernleşme çalışmalarının gerçekleştirilmesi gerektiği fikri benimsenmiştir. Nitekim Tanzimat (1839) ve Islahat Fermanları (1856) ile birlikte batılı eğitim modellerinin temelleri de oluşturulmaya başlanmıştır. Özellikle Tanzimat fermanı, kadınların haklarına kavuşmaları bakımından oldukça kritik bir öneme sahiptir. Tanzimat fermanı, düşüncelerinde Batının etkisi bulunan aydınların, Osmanlı yönetimine ortak olma isteklerinin bir göstergesidir.⁷²

Kadınlar, 1843 yılında Tıbbiye mektebi bünyesinde ebelik eğitimleri almış ve sosyal hayat içerisinde kendilerine yer bulmaya başlamışlardır. Sonraki süreçte kadınların sahip oldukları haklarda ciddi bir artış yaşanmış, kadınların toplumsal yaşam içerisindeki

---

⁶⁹ Nevzat Özkan, “İlk Kadın Romancımız Fatma Aliye’nin Yetiştirdiği Sosyal ve Kültürel Ortam”, *Söylem Filoloji Dergisi*, S 2, (Aralık 2017), s 182.

⁷⁰ Perihan Onay, *Türkiye’nin Sosyal Kalkınmasında Kadının Rolü*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1968, s. 25.

⁷¹ İlber Ortaylı, *Osmanlı’da 18. Yüzyıl Düşünce Dünyasına Dair Notlar*, <http://www.solkitap.net/S-A/CumhuriyeteDevredenDusunceMirasi.pdf>

⁷² Kemal Arı, *Türk Devrim Tarihi I*, İzmir: 2010, s.151.

görünürlükleri de artmıştır. 1847 yılına gelindiğinde, kız ve erkek çocuklarına eşit miras hakkı tanıyan İrade-i Seniye yayımlanmış, sonrasında Osmanlı topraklarında kadınların köle ve cariye olarak alınıp satılmaları 1856 yılında yasaklanmıştır. 1858 yılında yürürlüğe giren “*Arazi Kanunnamesi*” ile de mirasın kız ve erkekler arasında eşit olarak paylaştırılacağı düzenlenmesi yapılmış böylece kadınların miras yoluyla mülkiyet hakkı kazanmalarının yolu açılmıştır.⁷³

Osmanlı Devleti’nde Tanzimat fermanından sonra batılılaşma sürecinin etkisi ile Avrupa kadınlarına tanınan hakların Osmanlı kadınlarına da tanınması gerektiği savunulmuş, o dönemde kadınların toplumdaki konumunun yükseltilmesi ve toplumda daha aktif rol almaları için özellikle eğitim konusunun üzerinde durulmuştur. Dönemin aydınları kadının toplumdaki yerinin iyileştirilmesi için çaba sarf etmişler, konu ile ilgili dergi ve gazetelerde yazılar yayınlamışlardır. Ziya Gökalp, kadına hak ettiği siyasi hakların verilmesini savunan yazarların başında gelmektedir. Kadınların siyasi haklarının dile getirilmesi ve siyasi anlamda erkeklerle eşit olabileceği düşüncesinin temelleri yine bu dönemde atılmıştır.⁷⁴

Osmanlı tarihinde, Tanzimat Dönemi ve bu dönem sonrasında yaşanan gelişmelerin oldukça önemli olduğu söylenebilir. Osmanlı Devleti’nde, daha önce de birtakım yeniliklerin yapıldığı, padişahlar arasında reformlara önem verenlerin bulunduğu görülmektedir. Ancak padişahların bu reform çabaları, kendi ömürleri ile sınırlı kalmış bir süreklilik arz edememiştir. Tanzimat ile birlikte Osmanlı devletinde başlayan reform hareketleri ise önceki dönemlere göre nispeten daha kalıcı olmuştur. Uygulanan yeniliklerle hukukun üstünlüğü ve vatandaşların eşitliği konusunda toplumda önemli bir bilincin oluşturulduğu, bu bilinçle toplumsal hayatta birtakım değişikliklerin yaşandığı söylenebilir. Toplumsal hayatta yaşanan değişimler, özgürlükçü düşüncenin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özgürlükçü düşünce, yıllardır sadece anne ve eş olarak toplumda kendilerine yer bulan kadınlar için de bir uyanışa neden olmuştur. Bu dönemde, toplum içerisinde nispeten daha az sayıda olan eğitilmiş ve nüfuz sahibi kadınların, özellikle basın ve dernekler aracılığıyla kadın mücadelesine önderlik ettikleri,

---

⁷³ Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını*, 2.b., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011, s.63-65.

⁷⁴ Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, s. 61.

kadınların toplumsal hayat içerisindeki temel problemlerini dile getirdikleri ve problemlerin çözümü için çeşitli yöntemler ortaya koydukları görülmektedir.⁷⁵

Tanzimat döneminin eğitimde yaşanan önemli gelişmelerinden birisi de 1869 “*Maarif-i Umumiye Nizamnamesi*”dir. Kızların okula devam mecburiyetinde, 7-11 yaşları arası esas alınmıştır. Bir bölgede okul sayısının birden fazla olması durumunda bu okullardan birisinin kız öğrencilere ayrılması kararlaştırılmıştır. Okul sayısının yetersiz olduğu bölgelerde ise kız erkek karma eğitimin yapılabileceği ancak kız ve erkek öğrencilerin ayrı oturmaları gerektiği öngörülmüştür. Kızların eğitim gördüğü okullarda öğretmenlerin kadınlardan oluşması gerektiği, ancak kadın öğretmenlerin bulunamaması halinde yaşlı ve iyi ahlaklı erkek öğretmenlere başvurulabileceği belirtilmiştir. Din, ahlak, yazı, hesap, tarih, coğrafya eğitim verilecek derslerin başında gelmektedir. Öğretmenlerin maaşı ile okulun giderlerinin ise vakıflar-avarız vergisi ya da okulun bulunduğu köy ya da mahallenin sakinlerinin ortak paraları ile karşılanacağı kararlaştırılmıştır.⁷⁶ Devletin eğitim alanında gerçekleştirdiği bu düzenlemeler, ekonomik ve lojistik alandaki yetersizliklerden ötürü beklenen ölçüde başarıya ulaşamamıştır. Ancak bu düzenlemeler ele alındığında, Osmanlı’nın kız çocuklarının eğitimi konusunda, karma eğitime geçilmesini dahi göze alan birtakım adımlar attığı söylenebilir. Bu kararnamelerin, Tanzimat ve sonrasındaki dönemde, kız çocuklarının eğitime ulaşmalarında ve eğitilmiş birer birey olmalarında önemli bir role sahip olduğu kabul edilebilir.

Osmanlı Devleti’nde 1872-1907 yılları arasında gerçekleşen elli eylemden dokuzu kadınlar tarafından örgütlenmekte veya kadınların ağırlıklı olarak çalıştıkları işkollarında gerçekleşmektedir. Feshane grevi, o dönemde yaşanan sendikal mücadelelerin başında gelmektedir. Feshane grevinin öncülüğünü de kadınlar üstlenmiştir.⁷⁷ Bu bile eğitim hakkından mahrum bırakılmış kadınların kendi haklarını kazanabilmek adına sınıf bilinciyle hareket etmelerini kanıtlar niteliktedir. Çakır, o dönemdeki kadınların eğitimden mahrum olmalarının, kadın mücadelelerinin günümüze

---

⁷⁵ Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 3. b., İstanbul: Metis Yayınları, 2011, s. 59.

⁷⁶ Figen Aydıngör, *Tanzimat Döneminde (1839-1876) Kadın Yaşamındaki Modernleşme*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 62.

⁷⁷ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s. 45.

tam anlamıyla aktarılamamasına neden olduğunu savunmaktadır. O dönemde yaşanan gelişmeler genellikle erkek yazarlar tarafından kaleme alınmış ve günümüze aktarılmıştır.

Tanzimat sonrasında, Islahat Fermanı ve yaşanan diğer gelişmelerle birlikte Osmanlı Devletinde bir anlamda aydınlanma sürecinin başladığı söylenebilir. Bu dönemlerde, eğitim görmeleri için Avrupa'ya gönderilen gençler ülkelerine dönmüş, topluma yeniden bir uyanış çağrısında bulunmuşlardır. Avrupa'da da etkisini iyiden iyiye hissettiren toplumsal eşitlik hareketlerinin etkisi altında kalan eğitilmiş bireyler, Osmanlı'da kadınların eğitimleri ve işgücüne katılımları noktasında önemli adımların atılmasına ön ayak olmuşlardır. Osmanlı Devleti hem savaşlar hem de kurduğu diğer sosyal ilişkilerle Avrupa'da yaşanan kadın hareketlerinden etkilenmiştir. Osmanlı'ya yabancı ülkelere gelen kadınların yabancı dil ve piyano gibi sanat alanında verdikleri özel dersler, toplumda kadınların çalışmasına yönelik pozitif bir algının oluşmasına sebebiyet vermiştir. Saray içerisinde de padişahların kız çocuklarının da eğitim ve sanat dersleri almaları konusunda bu kişilerle iletişime geçtikleri ve kız çocuklarını bu kişilere yönlendirdikleri görülmektedir.⁷⁸

Osmanlı'da Meşrutiyet'in ilanına kadar devlet yönetimi Osmanlı erkekleri tarafından gerçekleştirilmekte, yönetim ise soy yoluyla aktarılmaktaydı. 1876'da Meşrutiyetin ilanı ile ilk kez bir meclis oluşturulduğu görülmektedir. Mebusan Meclisinin seçimi ise, Kanun-i Esasiye'nin 65. Maddesi gereği; her 50.000 erkek için bir mebus olacak şekilde belirlenmiştir. Başka bir deyişle yalnızca erkeklere tanınmış olan oy kullanma hakkı getirilmiştir.⁷⁹ Bu gelişmenin sonrasında kadın hakları yoğun şekilde gündeme gelmiş, kadınların da erkeklerle birlikte siyasi hayatta söz sahibi olabileceği görüşleri ortaya atılmıştır. Ancak bu görüşe karşı çıkanlar, Türk kadınının diğer kadınlardan farklı olduğunu, Türk örf ve adetleri gereği kadının yerinin evi ve ailesi olduğu görüşünü savunmuşlardır. Hatta kadınların siyasi haklarını kazanmalarına karşı çıkanlar arasında kadınların yer alması oldukça şaşırtıcıdır. Tüm bu karşı çıkmalara rağmen kadınlar seslerini özellikle basın aracılığı ile duyurmaya çalışmış, o dönemde sayısı 40'a varan dergi ve gazeteler çıkarmış, haklarını savunmaya devam etmişlerdir. Yapılan yayınlar aracılığı ile edebiyattan siyasete, ekonomik bağımsızlıktan, tek eşliliğe,

---

⁷⁸ Figen Aydınör, *Tanzimat Döneminde (1839-1876) Kadın Yaşamındaki Modernleşme*, s. 59.

⁷⁹ Bülent Tanör, *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002, s. 305.

eğitimden moda kadar kadınlar için pek çok konu işlenmiş; Türk kadının toplumdaki yeri ve önemini anlaşılması, toplumun bu konuda aydınlatılıp bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir.⁸⁰

1908 yılında II. Meşrutiyetin ilanı ile kadın dernekleri yaygınlaşmış ve kadınlar toplumda daha aktif rol oynamaya başlamışlardır. Özellikle İttihat ve Terakki partisinin kadına yönelik politikaları kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olma mücadelelerine büyük katkı sağlamıştır. Cevdet Paşa'nın kızı Emine Seniye'nin İttihat ve Terakki partisinin çalışmalarında faal olarak görev alması kadınlar için öncü niteliği taşımıştır. Aynı dönem itibari ile kadınlar, aktif olarak siyaset yapamamasalar da, artık seçme ve seçilme hakkını dile getirmeye başlamışlardır. Diğer taraftan 1913 yılında kurulan “*Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti*” (Osmanlı Kadınının Hakkını Savunma Derneği)'nin “*Kadınlar Dünyası*” isimli dergisinde kadın sorunları ağırlıklı olarak ele alınmış, kadınların toplumda etkin olarak rol oynaması için büyük çaba sarf edilmiştir.⁸¹

İlk yayını 1868 yapan *Terakki* gazetesi ise normal yayın içeriğinin yanında ara sıra Osmanlı kadınının Avrupa kadını ile kıyaslamasını yapıp, toplumda geri bırakılmalarını eleştiren yazılar yayınlamaya başlamıştır. 1858 yılında *Muhadderat* isimli yalnızca kadınlar için oluşturulmuş bir gazete çıkarılmış ve bu gazeteyi kadınları hedefleyen pek çok farklı gazete takip etmiştir. Bu çalışmalar içinde en önemli çaba ise içinde ilk Türk kadın romancımız olan Fatma Aliye Hanım'ın da yazılarının bulunduğu *Kadınlara Mahsus* gazete olarak görülmektedir.⁸²

İkinci Meşrutiyet döneminde Osmanlı tarihinin ilk kadın dernekleri oluşturulmuş, kadınlar ilk kez kendi haklarını yine kendileri aramaya başlamışlardır.⁸³ Bu dönemde oluşturulan yayınlar ve örgütler sadece hak aramak hedefinde değil, aynı zamanda yardım kurumu niteliği de taşıyarak savaş sonrası dönemde kadınların ihtiyaçlarına el uzatmıştır. Bu dönemde gerçekleştirilen atılımlar o kadar verimli olmuştur ki II. Meşrutiyet dönemi sonrasında çıkarılan kadın dergilerinin büyük bir çoğunluğunun sahipleri kadının

---

⁸⁰ Gül Akyılmaz, *Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Teşkilatı*, Konya: Tablet Basım Yayın. 2000, s. 147.

⁸¹ Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, s. 73.

⁸² Güzel, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Toplumsal Değişim ve Kadın”, s. 196.

⁸³ Kurnaz, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, s. 158.

konumunun geliştirilmesi gerektiğini düşünen erkeklerden oluşmuş ve kadın hareketleri erkekler tarafından finanse edilmiştir.⁸⁴

Dönem boyunca kadınların en çok savunduğu ve talep ettiği haklar evlilik kurumunun düzenlenmesi ve tek eşlilik ile kadına eğitim ve toplumsal olanaklar sağlanmasıdır. Kadınların bir mülk olarak görülmesi fikrini yok etmeye çalışan bu kadınlar özellikle 1913 yılında *Kadınlar Dünyası* adı ile çıkartılmaya başlanan dergide Osmanlı toplumsal durumunu eleştirip onların taleplerini dile getirmiş ve kadın erkek eşitliğinin insanca bir dünya için gerekli olduğunu vurgulamışlardır. Bu derginin en önemli özelliği ise Osmanlı'nın pek çok farklı kesiminden pek çok farklı kadının yazı göndermiş olması ve içinde buldukları durumları dile getirmek için bu dergiden yararlanmalarıdır.⁸⁵

Osmanlı'nın son döneminde Türk kadını tiyatro sahnesinde de yer almaya başlamıştır. 1918'de radikal bir kararla Afife, Behire, Memduha, Beyza ve Refika isimlerindeki Türk kızları Darülbeydiyye kabul edilmişlerdir. Ancak 1920 yılına gelindiğinde Müslüman kadınlarının sahneye çıkmaları yasaklanmıştır. İlk defa sahneye çıkan Türk kadını unvanına sahip olan Afife Hanım polis kovuşturmasına uğramıştır. Ancak kadınlar mücadelelerine ara vermeyerek tiyatrolarda rol almaya devam etmişlerdir. Afife Hanımla birlikte sahneye çıkan Şaziye Hanım tekrar polis baskınına uğrayınca Anadolu'ya geçmiş ve tiyatro çalışmalarını burada sürdürmeye başlamıştır. Çünkü Anadolu'da kurulan Mustafa Kemal önderliğindeki hükümet Türk kadının sahneye çıkmasında bir sakınca görmemektedir. Mustafa Kemal'in bizzat kadın tiyatrocuları desteklediği bilinmektedir.⁸⁶

1.4.3. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE KADIN HAREKETLERİ

Osmanlı Devleti'nde, Birinci Dünya Savaşı ardından gelen nüfus kaybı neticesinde kadınların sosyal hayata katılımları artmıştır. Dahası, Milli Mücadele dönemi boyunca kadınlar cephede aktif rol alan erkeklerin ardından boşta kalan ve hayati önem taşıyan memuriyetlere getirilmiş, postane ve telgrafhanelerde yoğun biçimde çalışmış; bir

---

⁸⁴ Aynur Demirdirek, *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi*, Ankara: İmge Kitabevi, 1993, s. 69.

⁸⁵ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s. 337.

⁸⁶ Zehra Arslan, *Türkiye'de Devlet Tiyatrosunu Yaşatmak*, İstanbul, Sahhaflar Kitap Sarayı, 2013, s.9.

kısmı da doğrudan hastanelerde ya da cephede, hastabakıcı ya da hemşire olarak görevlendirilmişlerdir.⁸⁷

Ancak kadının aktif biçimde bir erkekle eş tutularak görevlendirildiği ve görev talep ettiği en büyük dönemin Milli Mücadele dönemi olmasıyla birlikte, kadınların savaşa katılımı I. Dünya Savaşı'ndan çok daha fazla ve çok daha kapsamlı olmuştur. Kurtuluş Savaşı süresince her kesimden ve sınıftan kadın, çetelerden cephelere kadar savaşın her alanında yer alarak, düzenli ordularda doğrudan savaşmış ya da malzeme taşımış, yaralı askerlerin tedavisi için pek çoğu cephede görev almıştır. Öyle ki kadınlar bu savaş döneminde aktif olarak aldıkları rol ile birlikte hem cesaret hem de vatanseverlik algıları boyutunda erkeklerden eksik olmadıklarını gösterebilmiş, hem de ülke politikası ve siyasal yaşam hakkında hatırı sayılır bir bilgi seviyesine ulaşmışlardır. Bu nedenle Milli Mücadelenin ardından kadınlar sadece kendi hakları için değil toplum hakları için de direnecek bilince ulaşmışlardır.⁸⁸

Bu dönemde 1917 yılında kabul edilen bir kararname; kadınların statüsünü tam anlamıyla İslami şeriattan uzaklaştırmadan boşanma hakkı tanımış, evlenmeyi ve evlilik kurumunu dini bir ritüelden devlete bağlı resmi bir işleme dönüştürmüş ve çok eşliliği sınırlandıran bir aile hukukunu kabul etmiştir.⁸⁹

Bu dönemlerde aktif olarak kadın haklarına yönelik hareketlere çok yer verilmesine de dönem koşulları nedeniyle bu durum olağandır. Ancak; kadınların örgütlenmesi ve önceden erkeklere tanınmış görevleri üstlenmeleri ve Milli Mücadele'ye çağırma gibi sorumlulukları almaları kadınların Milli Mücadele dönemi boyunca üstlendiği rolü göstermektedir.⁹⁰

Milli Mücadele'ye hazırlık çalışmalarının yapıldığı günlerde, kadın ve erkek fark etmeksizin tüm millet bir araya gelmiş, duygularını ve tepkilerini oldukça samimi bir biçimde dile getirdikleri mitingler düzenlemişlerdir. Bu toplantılar sadece İstanbul ile de

---

⁸⁷ Şirin Tekeli, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993, s. 112.

⁸⁸ Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasal Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1988, s. 91.

⁸⁹ Tekeli, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, s.126.

⁹⁰ Cemile Şahin, Mustafa Şahin, "Osmanlı Son Dönemi ile Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasal ve Askerî Faaliyetleri", Nevşehir, *Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.2, S. 2 (2013), s. 62.

sınırlı kalmamış ülkenin dört bir tarafında birçok il ve ilçede Türk milletine karşı yapılan haksızlıklara bir tür tepki olarak etkisini hissettirmiştir. Bu mitinglerin, Milli Mücadele döneminin temelini oluşturduğu, halkta bağımsızlığın milli bir mücadele ile kazanılabileceği fikrinin yerleşmesine neden olması bakımından önem taşıdığı söylenebilir. Kadınlar ayrıca bu dönemde mevlitler düzenlemiş, konferanslar vermiş, ev ev gezerek kadınlar arasında bir örgütlenmenin oluşturulmasını sağlamışlardır. Milli Mücadele dönemi öncesinde gerçekleştirilen mitinglerin temel amacı, işgallerin protesto edilmesidir. Bu nedenle mitinglerde genel olarak padişaha, Osmanlı Mebusan Meclisine ve İtilaf devletlerine seslenildiği görülmektedir. Buralarda konuşma yapan kişiler, Türk milletinde bir heyecanın uyanmasına sebep olmuşlar, milli duygulara seslenerek işgale karşı bir bilinç oluşmasını sağlamaya çalışmışlardır. İstanbul’da kadınlar tarafından 19 Mart 1919 Pazar günü ilk protesto gösterisi düzenlenmiştir. Bu toplantıda hem erkek hem de kadın katılımcılar yer almıştır. Toplantıda kız üniversitesi adına konuşma yapan bir kişi: “*Biz de sizin kadar, belki daha çok üzüntülüüz. Teşebbüslerinize en kavi imanla iştirak ediyoruz*” demiş ve tarihe geçecek şu sözleri dile getirmiştir; “*Kim demiş bir kadın küçük şeydir. Bir kadın belki de en büyük şeydir⁹¹*”. Fatih mitingi, açık havada gerçekleştirilen ilk büyük miting olması itibariyle önem taşımaktadır. Fatih mitingi, 19 Mayıs 1919’da, Mustafa Kemal’in Samsun’a çıktığı gün yaklaşık 50.000 kişinin katılımıyla gerçekleştirilmiş, Halide Edip ve Meliha Hanım tarafından yapılan konuşmalar ile tarihte yerini almıştır. Halide Edip ve Meliha Hanım, bu mitingdeki konuşmalarında; ülkenin içindeki bu durumdan söz ederek kurutuluşun yalnızca mücadele ile mümkün olduğunu ifade etmişlerdir. Konuşmacılar, İzmir’in işgal edilmesi ve bu işgal sırasında yapılan zulümlerden duyulan üzüntüyü dile getirmiş, milli bilincin uyandırılması için çaba sarf etmişlerdir.⁹²

Fatih mitinginin hemen ardından 20 Mayıs 1919 günü Üsküdar Doğancılar’da büyük bir miting daha düzenlenmiştir. Bu mitingde de Asri Kadınlar Cemiyeti adına Sabahat Hanım, Naciye Hanım ve Üsküdar Sanayi Mektebi öğretmenlerinden Zeliha Hanım, halkı birlik içinde hareket etmeye davet eden konuşmalar yapmışlardır. Burada genel olarak şu kararlar alınmıştır. “*Halkı Türklerle meskûn bütün yerlerin taksim kabul*

---

⁹¹ Kemal Arıburnu, *Milli Mücadele’de İstanbul Mitingleri*, Ankara, 1975, s. 9.

⁹² Gülay Sarıçoban, “Milli Mücadele’de Anadolu Kadını”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 21, S. 4, (2017), s. 1331.

*etmez bir kül olduğu hakkında evvelki g¼nk¼ Fatih mitinginde izhar olunan kanaata iştirak etmiş ve en b¼y¼k intikamın gasp olunan bir hakkın istidadı hususunda feveran edeceğini şiddetli protesto şeklinde matbuat vasıtasıyla b¼t¼n ilan etmeye karar vermiştir”.*⁹³

22 Mayıs 1919’da Kadık¼y’de başka bir miting gerçekleştirilmiştir. Kadık¼y Belediye dairesi ¼n¼nde 20.000 kişilik bir topluluk, şiddetli yağmurun altında toplanmıştır. İstiklal Savaşında “*Asker Saime*” olarak tanınmış olan M¼nevver Saime, Halide Edip ve Hayriye Melek Hanımlar da mitingde konuşma yapan kişiler arasında yer almıştır. Saime Hanım miting sonrasında işgal kuvvetleri tarafından tutuklanmıştır. Ancak Saime Hanım sonraki s¼rete Anadolu’ya geçmeyi başararak ordu hizmetinde avuş olarak g¼rev yapmıştır.⁹⁴

Sultanahmet mitingi, 23 Mayıs 1919’da 200.000 kişinin katılımıyla yapılmıştır. Bu miting, katılımcı sayısı itibariyle o d¼neme kadarki en b¼y¼k miting olması ¼zelliđi ile ¼n plana çıkmaktadır. Mitinge Halide Edip, şair Mehmet Emin Yurdakul, basın adına Fahrettin Hayri Bey, Selim Sırrı Tarcan ve Sabit Bey birer konuşma yapmışlardır. İstanbul’da gerçekleştirilen mitinglere b¼y¼k halk kitleleri destek vermiş bu da işgal devletlerini ciddi anlamda rahatsız etmiş ve mitingleri engellemeye çalışmalarına neden olmuştur.⁹⁵ Bu sebeple 25 Mayıs’ta yapılmasına karar verilen ve ilanlarını bile dağıttıkları Beyazıt Meydanı’ndaki ve Taşlık’ta yapılacak olan mitinglere İstanbul Polis M¼d¼rl¼đ¼ izin vermemiştir. Anadolu’da kadınların, işgallere protesto etmek amacıyla giriştikleri ilk toplu hareket, Erzurum’da gerçekleşmiştir. Erzurum’da bir kadınlar komitesi oluşturulmuş bu komite, M¼dafaa-i Hukuk Cemiyetinin d¼zenlemesiyle, 29 Kasım 1919 tarihinde Muradiye Camii’nde toplanmıştır. Kız okulları m¼direesi olan Faika Hanım’ın başkanlığında yapılan bu toplantıda, işgallere karşı çıkılması gerektiği belirtilmiş ve işgallerin protesto edilmesine karar verilmiştir. Milli M¼cadele’de kadın dernekleri de ¼nemli bir rol ¼stlenmiřlerdir. Cemiyetler, Milli M¼cadele’ye hazırlığın yapıldığı g¼nlerde b¼y¼k bir ¼zveriyle çalışmalara katılmış hem maddi hem de manevi olarak

---

⁹³ Afet İnan, *Tarih Boyunca T¼rk Kadınının Hak ve G¼revleri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1982, s. 109.

⁹⁴ İnci Cumbur Engin¼n, Cahide M¼jg¼n ¼zdemir, *Milli M¼cadele’de T¼rk Kadını*, Ankara: Cumhuriyet’in 60. Yıldı¼n¼m¼ Yayınları, 1983, s. 22.

⁹⁵ Mehmet řahing¼z, *Milli M¼cadele’de protesto ve Mitingler*, Ankara, Yeni T¼rkiye Yayınları,2002, s.728-729.

mücadeleye destek olmuşlardır. Cemiyetlerin Milli Mücadele sırasında da faaliyetlerini sürdürdükleri görülmektedir.⁹⁶

Asri Kadınlar Cemiyeti, 1918’de İstanbul’da kurulmuştur. Cemiyetin amacı, yönetmelikte şu cümlelerle ifade edilmiştir: “*Kadınların fikren ve bedenen eğitilmesine çalışarak, sosyal mevkiini yükseltmektir. Ancak ülkenin koşulları dernek üyelerini işgallere karşı eylem yapmaya yöneltmişti.*”⁹⁷ Cemiyet, bu amaçla çalışmalarını sürdürmüş, kütüphane, laboratuvar ve atölyeler oluşturmuştur. Cemiyet üyeleri oluşturdukları heyetlerle konferanslar düzenlemiş, yazılar yazmış ve Anadolu’nun işgalini protesto eden çalışmalarda bulunmuşlardır.

Manisa Türk Kadınlığı Cemiyeti Umumiyesi, “*Redd-i ilhak*” anlayışını benimsemiş ve bu amaçla da birçok faaliyette bulunmuştur. Cemiyetin kuruluşu, İzmir’in Yunanlılar tarafından işgali ve Manisa çevresinin de işgal edileceği iddiaları ile paralellik göstermektedir. Cemiyet, bu işgal kararlarına karşı çıkarak, Manisa’nın Yunanlılar tarafından ele geçirilmesini önlemek adına halkı bilinçlendirecek birtakım çalışmalarda bulunmuştur. Cemiyetin kurulduğu ve kapandığı tarihlerle ilgili olarak kaynaklarda net bir bilgiye rastlanılamamaktadır. Ancak İzmir’in Yunanlılar tarafından işgal edildiği tarih, aynı zamanda cemiyetin de kuruluş tarihi olarak kabul edilmektedir.⁹⁸

Hilal-i Ahmer Cemiyeti’nin faaliyetleri, askerlere giyecek yardımı ve sağlık hizmetleri sağlanması noktasında yoğunlaşmıştır. Cemiyet milli mücadele döneminde önemli çalışmalarda bulunmuş, sonraki dönemde de Kızılay ismiyle faaliyetlerine devam etmiştir. Milli Mücadele öncesi kurulan kadın cemiyetlerine Mali Sandıklar, Aydın Muavene-i Hayriye Cemiyeti ve Yardım Komiteleri de örnek olarak verilebilir. Bu cemiyetler her ne kadar küçük çaplı olsalar da milli mücadeleye katkıları yadsınamaz derecede öneme sahiptir. Bu cemiyetler hakkında da kaynaklarda yeterli ölçüde bilgiye

---

⁹⁶ Enginün, Özdemir, *Milli Mücadele’de Türk Kadını*, s. 33.

⁹⁷ Zerrin Ediz, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye’deki Kadın Örgütlenmeleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 1994, s. 11.

⁹⁸ Gülay Sarıçoban, “Milli Mücadele’de Anadolu Kadını”, s.6

rastlanılamamaktadır. Yine “*Muallimler Cemiyeti*”nin ve “*Türk Ocakları*”nın ve bu derneklerde çalışan kadınların Milli Mücadele’ye önemli katkıları olmuştur.⁹⁹

Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesinin kuruluşu Kastamonu’da gerçekleşmiştir. Kadınlar, Kastamonu Müdafaa-i Hukuk’unda görev yapan erkekler gibi büyük bir özveriyle çalışarak Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ne de girmişler, toplumsal konularda elde ettikleri başarılar ile ön plana çıkmışlardır. Kastamonulu kadınlar ilk başlarda konserler vererek, propaganda yaparak seslerini duyurmaya çalışmışlardır. Sonraki süreçte Müdafaa-i Hukuk hanımlar şubesini kurarak çalışmalarını daha geniş kapsamlı olacak biçimde sürdürmüştür. Cemiyet, düzenledikleri konferans ve sergiler ile milli davanın önemini herkese anlatmaya çalışmıştır. Mitingler düzenleyerek dünya kraliçelerine, cumhurbaşkanlarının eşlerine protesto metinlerinin yer aldığı telgraflar gönderilmişlerdir.¹⁰⁰ Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk-u Vatan Cemiyeti, Milli Mücadele döneminde kurulan en önemli ve en geniş çaplı dernek olma özelliği ile ön plana çıkmaktadır. Cemiyet, Sivas Kongresi’nin (4-12 Eylül 1919) ardından Sivas Valisi Reşit Paşa’nın talimatı doğrultusunda eşi Melek Hanım’ın başkanlığında kurulmuştur.¹⁰¹

1.4.4. CUMHURİYETTEN SONRA KADIN

Cumhuriyet’le birlikte Türkiye’nin siyasal, toplumsal ve kültürel yaşantısında gerçekleşen büyük çaplı dönüşümün kadınlarla da ilgili geniş yansımaları olmuştur. Bu kısımda laiklik, ulus devlet inşası ve modernleşme sürecinde kadınların kavuştuğu yeni sosyal ve siyasal hakların yanı sıra özellikle uluslaşma bağlamında rejimin kadına atfettiği rol ele alınacaktır.

Cumhuriyet, öncelikle laiklik politikasına uygun olarak toplumsal yaşantıyı ve kadına bakışı seküler bir temelde değiştirmiştir. 17 Şubat 1926’da İsviçre’den alınan Medeni Kanun’un yürürlüğe girmesi bu bakımdan önemlidir. Yeni Medeni Kanun’la birlikte çocukların evlendirilmesi ve erkeğin çok eşliliği yasaklanmış, mirasta kadının payı erkeğin payıyla eşit kılınmış, kadına boşanma hakkı verilmiştir. Memur nezaretinde

---

⁹⁹ Ömer Özcüler, *Milli Mücadele Yıllarında ve Cumhuriyet’in İlk On Yılında Türk Kadınının Toplum İçindeki Konumu ve Örgütlenişi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2002, s. 39.

¹⁰⁰ Nurettin Peker, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri (1918- 1923) İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı ve Hatıraları*, İstanbul, 1955, s. 102.

¹⁰¹ Gülay Sarıçoban, “Milli Mücadele’de Anadolu Kadını”, s.7

yapılması şart koşularak evliliğe resmiyet kazandırılırken mahkemelerde de kadın ve erkek eşit sayılmaya başlanmıştır.¹⁰²

Medeni Kanun'da cisimleşen modern yaşam tarzı, Türk ulusal kimliğinin seküler bir içerikle tanımlanması yönündeki çabaların bir sonucudur. Bu durum kadınların giyim tarzına ilişkin de resmi bir politika oluşturulmasını sağlamıştır. Bu politikaya göre Türk kadınının modern bir giyime sahip olması gerekmektedir. Cumhuriyet'in kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, bir Anadolu gezisinde sıcak havalarda dahi kapalı giyinen kadınlar gördüğünü ve bu giyim tarzının kadınlara rahatsızlık verdiğini ifade ederek kadının giyimine ilişkin resmi politikanın işaretini vermiştir. *“Seyahatim esnasında, köylerde değil, bilhassa kasabalarda ve şehirlerde kadın arkadaşlarımızın yüzlerini ve gözlerini çok kesif olarak kapattıklarını gördüm. Bilhassa bu sıcak mevsimde bu tarzın kendileri için mutlaka azap ve ıstırapı mucip olduğunu tahmin ediyorum”*¹⁰³

Mustafa Kemal, Türk kadınının modern bir giyime sahip olması gerektiği yönündeki resmi politikayı savunurken geleneksel giyim tarzının rahatsızlığını vurgulamakla yetinmez. Kapalı giyinen ve yabancı erkeklere yüzünü göstermeyen kadınların davranışını *“vahşi vaziyet”* olarak adlandırmış ve bunun Türk ulusunu *“gülünç gösterdiğini”* söyleyerek geleneksel giyim ve davranış kalıplarının düzeltilmesi gerektiğini savunmuştur:

*“Bazı yerlerde kadınlar görüyorum ki, başına bir bez veya peştamal veya buna benzer bir şeyler atarak yüzünü gözünü gizler ve yanından geçen erkeklere karşı ya arkasını çevirir veya yere oturarak yumulur. Bu tavrın mana ve medlulu nedir? Efendiler! Medeni bir millet anası, millet kızı bu garip şekle, bu vahşi vaziyete girer mi? Bu hal, milleti çok gülünç gösteren bir manzaradır. Derhal tashihi lazımdır.”*¹⁰⁴

Cumhuriyet döneminde kadınlar 1930 ve 1933'de yerel, 1934'te ise genel düzeyde seçme ve seçilme hakkı elde etmişlerdir. Cumhuriyet tarihi boyunca kadınların siyasette etkin görevlere gelmeleri nadir rastlanan bir durum olmakla birlikte bu hakkın

---

¹⁰² Ebrar Beşinci, *Şule Yüksel Şenler: Türkiye'de Modernleşme ve İslamcı Kadın Kimliğinin İnşası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017, s. 29.

¹⁰³ Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, s.271

¹⁰⁴ Vahap Sağ, *“Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk”*, Sivas C.Ü. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.2, S.1, 2001, s.21

tanınmış ve az sayıda kadın tarafından da olsa bu hakların kullanılmış olması başlı başına önemlidir. Nitekim cumhuriyet rejiminin önde gelen kadrolarından ve ikinci Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü, bir Meclis konuşmasında “*Türk İnkılabı denildiği vakit, bunun kadının kurtuluşu inkılabı olduğu birlikte söylenecektir*” ifadelerini kullanarak cumhuriyetin bir nevi “*Kadın devrimi*” olduğu görüşünü dile getirmiştir.¹⁰⁵ Bazı incelemelere baktığımızda kadın ile ilgili reformların yapılmasında Kadınlar Halk Fırkası’nı kuran, ret cevabı aldıktan sonra Türk Kadınlar birliğine dönüştüren Nezihe Muhiddin ve arkadaşları başta olmak üzere kadınların mücadelesi yok sayılarak bu haklar siyasal iktidarın başarısıymış gibi sunulmuş ve bu durum da “*devlet feminizmi*” olarak adlandırılmıştır.¹⁰⁶ Ancak bu zihniyet, kadınların mücadelesine Atatürk’ün gösterdiği desteği yok saymak anlamına gelmektedir.

Siyasal ve sosyal alandaki reformlar, kadınların işgücüne katılımının da artırılması yoluyla perçinlenmiştir. Kentleşme ve sanayileşme ile birlikte ülkenin ekonomik yapısı modernleşirken kadınların çalışma hayatına katılımı da artmış, tam bir eşitlik sağlanamasa da erkeklerle özdeş tutulan kimi mesleklerde cumhuriyetin sembolü haline gelen kadınlar da yer almaya başlamıştır. Atatürk’ün manevi kızı ve Türkiye’nin ve dünyanın ilk kadın savaş pilotu olan Sabiha Gökçen, bunların muhtemelen en önemli örneğidir.¹⁰⁷

Gökçen savaş pilotu olarak görev yaparken Türkiye’de kadınların askerlik yapmasının yasal dayanağı bulunmamaktadır. Gökçen bu görevi fiilen sürdürse de hukuki statüsü tartışmalıdır ve orduda onun dışında kadın personel yoktur. 1937 yılı Cumhuriyet Bayramı kutlamalarına akrobasi gösterileriyle katılan Gökçen aynı günün akşamında Atatürk’le birlikte ve yine askeri üniformasıyla Cumhuriyet Balosu’na katılmıştır. Baloda Atatürk’ün de teşvikiyle dönemin Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak’la görüşerek kadınların asker olmalarına izin verilmesini talep eden Gökçen olumsuz yanıt alır. Gökçen’e göre Atatürk Türk kadınlarının yargıç, doktor, mühendis, mimar, gazeteci, polis, havacı ve asker olabilmelerinden yana olsa da onların analık göreviyle yetinmelerini isteyen Çakmak’ı kırmak istememiştir. 1937 yılında Çakmak’ın Gökçen’e

---

¹⁰⁵ Çaha, *Sivil Kadın Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum*, s. 58.

¹⁰⁶ Beşinci, *Şule Yüksel Şenler: Türkiye’de Modernleşme ve İslamcı Kadın Kimliğinin İnşası*, s. 32.

¹⁰⁷ Beşinci, *Şule Yüksel Şenler: Türkiye’de Modernleşme ve İslamcı Kadın Kimliğinin İnşası*, s. 49.

verdiği yanıt, büyük bir modernleşme atılımı olan cumhuriyetin kadın ve aileye yaklaşımında gelenekten tümüyle azade olmadığına göstergesidir. Nitekim bu gelenekçi tutum, dönemin yöneticileri ve aydınlarının yanında ders kitaplarında da kısmen karşılık bulmuştur. 1936 yılına ait İlkokul Programı'nda *Aile Bilgisi* dersinin amacı şöyle tanımlanmıştır:

“Çocukların ileride kuracakları aile hayatında iyi bir anne ve baba olmaları, dirlik ve düzenlik içinde bir yuva tesis edebilmeleri için, erkek ve kadının aile ocağındaki vazife ve rolünü iyice kavratmak ve bunun için lüzumlu bilgi ve meharetleri kazandırmak... Yeni Türk ailesinde tasarruf fikrini iman haline getirmek; Türk ailesindeki yuvaya bağlılık, saadeti yuvada buluş duygusunu ve bunu temin için ev işi zevkini, ev için ve evde çalışma itiyadını kazandırmak.”¹⁰⁸

İlkokul Programı'nda vurgulanan “*Erkek ve kadının aile ocağındaki vazife ve rolü*” ise modernist ve seküler etkilere açık olmakla birlikte oldukça geleneksel bir biçimde kavranabiliyordu. Örneğin yukarıda Gökçen'e atıfla kadınların yargıç, doktor, mühendis, mimar, gazeteci, polis, havacı ve asker olabilmeleri gerektiğini savunduğunu belirttiğimiz Atatürk, yeri geldiğinde “*Kadının en büyük görevi analıktır*” ifadelerini kullanmıştır.¹⁰⁹

Dönemin *Aile Bilgisi* dersinde de kız öğrencilere kendilerini iyi birer müstakbel anne olarak yetiştirmeleri öğütlenmiş, aile için hükümet metaforu kullanılarak baba başkan, anne bakan, çocuklar ise tebaa olarak adlandırılmıştır.¹¹⁰ Dönemin önde gelen pedagoglarından olan İsmail Hakkı Baltacıoğlu¹¹¹ da “*Modern ailede iş bölümü vardır. Anne çocuğu ahlaki yönden, baba fikri yönden yetiştirir ve şahsiyetini geliştirirler*” demektedir. Özetle, cumhuriyet rejimi, kadınların toplumsal yaşama erkeklerle eşit yurttaşlar olarak katılmaları adına ciddi adımlar atmış olmakla birlikte kadınların geleneksel rollerini de unutmamalarını salık vermektedir. Cumhuriyetin ilk yıllarının

---

¹⁰⁸ Yeşim Arat, *Türkiye'de Modernleşme Projesi ve Kadınlar*, İstanbul: Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik Tarih Vakfı Yayınları, 2005, s. 87.

¹⁰⁹ Arı İnan, *Düşünceleriyle Atatürk*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 241.

¹¹⁰ İbrahim Hilmi, *Aile Bilgisi-Ev İdaresi Üzerine Pratik Dersler*, İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1937, s. 42.

¹¹¹ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Sosyoloji*, İstanbul: Sebat Basımevi, 1939, s. 81.

hâkim anlayışında kadından önce ana, sonra ev kadını ve nihayet “*Hakkını koruyabilen bir insan*” olması beklenmektedir.¹¹²

Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze gelen süreçte kadınlarla ilgili hem olumlu hem de olumsuz gelişmeler yaşanmıştır. Yasal düzenlemeler söz konusu olduğunda kadının lehine olan ve kadın-erkek eşitsizliğini kâğıt üzerinde büyük ölçüde ortadan kaldıran gelişmelerin ağırlıkta olduğu göze çarpmaktadır. Bunun yanında Türkiye’de kentli nüfusun oransal olarak %80’lere gelmesi doğal olarak kadınları da kentlileştirmiş ve çalışma hayatına katılımlarını artırmıştır. Bu gelişmeler günümüz toplumunda kadının yeri ve algılanışı konusunda da çeşitli yaklaşımları ortaya çıkarmış, farklı yaklaşımların bir arada varoluşunun yanı sıra kadına ilişkin devletten ve iktidardan bağımsız bir alan da ortaya çıkmıştır. Ancak söz konusu dönemde gerçekleşen kimi ekonomik, toplumsal ve siyasal dönüşümlerin kadınlar üzerinde bazı negatif etkilerde bulunduğuna ilişkin yorumlar da yapılmaktadır.

Yasal düzenlemelerle bakacak olursak, Medeni Kanun’a 2000’lerde giren boşanmada malların eşit paylaşımı ilkesi, aile reisliği kavramının rafa kalkması, kadına evlilik öncesi soyadını kullanma hakkının tanınması vb. düzenlemelerin kadınların kâğıt üzerindeki eşitliğini güçlendirdiğini söylemek mümkündür.¹¹³ Ayrıca yukarıda değinilen Gökçen’in kadınların asker olabilmeleri dileğinin çeşitli gelgitlerin ardından yasal güvenceye kavuştuğunu da eklemek gerekir. 1955 yılında Kara Harp Okulu giriş nizamnamesindeki “*Türk öğrencisi*” ifadesini dayanak göstererek kayıt yaptırmak için başvuran İnci Arca adlı kadın talebi kabul edilmeyince açtığı davayı kazanmış, Arca’yla birlikte bir grup kadın öğrenci Harp Okulu’na girmiştir. Ancak 1963’te Harp Okulu’nun nizamnamesine “*Türk ve erkek*” olma şartı getirilerek kadınlara subaylık yolu bir kez daha kapatılmış, 1990’larda ise bu engelin kaldırılmasıyla kadınlar askerlik yapmaya başlayabilmişlerdir.¹¹⁴

Bilhassa 1990’lardan itibaren hızlı kentleşme ve toplumsal dönüşüm kadınların çalışma hayatına katılımını artırmış ve kadın kimliğine ilişkin devletin resmi söylemi

---

¹¹² Pakize İçsel, Nazım İçsel, *Aile Bilgisi ve Ev İdaresi. İlkokul IV*, İstanbul: Mürettibiye Basımevi, 1937-1938, s. 34.

¹¹³ Beşinci, *Şule Yüksel Şenler: Türkiye’de Modernleşme ve İslamcı Kadın Kimliğinin İnşası*, s.41.

¹¹⁴ Ayşe Gül Altınay, *Vatan, Millet, Kadınlar*, der. Ayşe Gül Altınay, 5. b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2012, s.235.

dışında farklı bakış açıları da getirmiştir. Bu dönemde cumhuriyetin modern ve seküler Türk kadını yaklaşımının yanında başörtüsüyle simgelenen İslami kadın kimliği ve politik mücadeleyle biçimlenen Kürt kadın kimliği gibi siyasal renk taşıyan yaklaşımların yanında kente yerleşen kırsal kadın, kariyer sahibi anne, modern tesettürlü kadın vb. farklı toplumsal profilleri temsil eden kadın kimlikleri de öne çıkmıştır.¹¹⁵

Ancak yasal düzlemdeki iyileşmelere ve kadın kimliğindeki çeşitlenmeye karşın neoliberal ve muhafazakâr politikadaki yükselişin kadınlara olumsuz yansımaları olduğu yorumları yapılmakta, bunlar kimi ampirik çalışmalarla da desteklenmektedir. Örneğin; Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu¹¹⁶ 2017’de 343, 2018’in ilk dört ayında ise 100 kadının öldürüldüğünü duyurmuştur. DİSK Genel-İş¹¹⁷ (2018) tarafından hazırlanan bir raporda da kadına şiddet vakalarının ve zorla evlendirilen kız çocuklarının sayısında artış olduğu, kadın istihdamının %30’larda kaldığı ve bunların da önemli bir bölümünün kayıt dışı olduğu vurgulanmaktadır. Bunun yanında iktidarın kadınlara yaklaşımının olumsuz olduğu yönünde eleştiriler de yapılmaktadır. Örneğin 2011 yılında Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’nın Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na dönüşümüyle kadından sorumlu bir bakanlığın ortadan kaldırılmış olması kadın örgütlerince eleştirilmiştir.¹¹⁸

Kadının sosyal konumu ve sahip olduğu haklar, yeni kurulan cumhuriyet rejiminin medeniyet projesinde esaslı bir yer tutmuştur. Toplumun dönüştürülmesi için kadınların eğitim görmesi, kamusal alana çıkması, üretime katılması ve cumhuriyet rejiminin ilkelerini yaymak için çalışması zorunlu görülmüştür.¹¹⁹

Kadınların sosyo-politik durumuna ilişkin önemli ölçütlerden biri eğitimidir. Eğitim olanaklarının yaygınlaşmasıyla birlikte kızlar arasında da eğitim düzeyi hızla yükselmiş, kız çocuklarının eğitiminin önünde herhangi bir yasal engel kalmamıştır. Ancak kâğıt üzerindeki eşitlik, her zaman fiili eşitlik anlamına gelmemektedir. Nitekim

---

¹¹⁵ Çaha, *Sivil Kadın Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum*, s. 217.

¹¹⁶ Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, *Şiddetten Ölen Kadınlar İçin Dijital Anıt*, 2018, <https://goo.gl/7iqkzM>, (05.05.2019).

¹¹⁷ DİSK Genel-İş, *Türkiye’de Kadınlar ve Kadın Emegi Raporu – Mart*, 2018, <https://goo.gl/4w8dfe>, (09.05.2019).

¹¹⁸ Burçin Belge, “Kadın Bakanlığı Kaldırıldı, Kadın Örgütleri Öfkeli” *Bianet*, 8 Haziran, 2011, <https://goo.gl/7eYwu8>, ss. 1-2, (29.07.2019).

¹¹⁹ Çaha, *Sivil Kadın Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum*, s. 163.

Türkiye’de kadınlar Tanzimat’tan itibaren genel ve mesleki alanda eğitim görmeye başlamış ve kadınların eğitime duyulan ihtiyacı cumhuriyetle birlikte daha da artmış olsa da bir türlü beklenen düzeye ulaşmamıştır. Günümüzde özellikle her ilde en az bir üniversite açılmasıyla birlikte tüm gençlerin ve dolayısıyla kadınların eğitim olanakları artmış gibi görünmektedir. Ancak çeşitli nedenlerden ötürü kadınların eğitime erişimi istenen düzeye gelememekte, erkeklerin gerisinde kalmaktadır. Eğitim-Sen’in 4+4+4 sistemine geçilmesinin etkilerini değerlendiren bir raporunda yeni sistemle birlikte özellikle kız çocuklarının örgün eğitime erişiminin azaldığı kaydedilmektedir.¹²⁰ Yine Eğitim-Sen’in 2015’te açıkladığı verilere göre 6 yaş ve üzeri nüfusta okuma-yazma bilmeyen erkeklerin oranı %1,7 iken kadınlarda bu oran %8’e çıkmaktadır. İnternet kullanan nüfus içinde kadınların oranı %35’te kalırken erkeklerin üniversiteye gitme oranının kadınlara göre %11 fazla olduğu, üniversitelerde araştırma faaliyetlerine katılanların ise üçte ikisinin erkek olduğu kaydedilmiştir. 2015 yılı Dünya Cinsiyet Eşitsizliği raporunda da Türkiye tüm ülkeler arasında 125. sırada yer almaktadır.¹²¹

Cumhuriyet dönemi reformlarının kadınların ekonomik durumu üzerindeki iyileştirici etkisi görece sınırlı kalmıştır. Bu yorumumuzun gerekçesi kadınların işgücüne katılımının çok düşük olmasıdır. DİSK Genel-İş’in¹²² yukarıda da değindiğimiz raporunda 11 milyondan fazla kadın ev işleri nedeniyle çalışma hayatına katılamazken kadın istihdamının %30’larda kaldığı ve bunların da yarıya yakınının kayıt dışı olduğu vurgulanmaktadır. Erkeklerin işgücüne katılımı ise %73,4 oranındadır.¹²³ Yani kadınların istihdam oranı özellikle erkeklere kıyasla ciddi biçimde düşüktür. Bu durum, çalışıp geçim sağlamanın erkeğin görevi olarak görüldüğü geleneksel anlayışın reformlara karşın gücünü yine de koruduğunun göstergesidir. Geleneğin etkisi, kadınların işgücüne katılım oranlarını düşürmenin yanı sıra çalışma hayatındaki kadınların istihdam biçimlerinde de kendini göstermektedir. Dünya Cinsiyet Eşitsizliği raporuna göre Türkiye’de her dört kadından biri yarı zamanlı çalışmakta, bu oran erkekler arasında yüzde 6’ya düşmektedir.

---

¹²⁰ Eğitim-Sen, 2016-2017 Eğitim-Öğretim Yılı Sonunda Eğitimin Durumu. 8 Haziran 2017, <https://goo.gl/bsJVmu>, s.5, (29.07.2019).

¹²¹ BİA Haber Merkezi (Bianet), “Eğitim-Sen: Kız Çocukları Eğitim Sisteminin Neresinde?” (Bianet 29 Eylül 2015), <https://goo.gl/zADwgA>, (29.07.2019).

¹²² DİSK Genel-İş, Türkiye’de Kadınlar ve Kadın Emeği Raporu - Mart 2018, <https://goo.gl/4w8dfe>, (29.07.2019).

¹²³ Beşinci, Şule Yüksel Şenler: *Türkiye’de Modernleşme ve İslamcı Kadın Kimliğinin İnşası*, s. 58.

Diğer bir değişle, işgücüne katılım oranları zaten düşük olan kadınların güvenceli ve kalıcı işlerde çalışma oranları daha da düşüktür.¹²⁴

Kadınlara erkeklerle eşit siyasal hakların tanınması, Cumhuriyet döneminin en önemli reformlarından biridir. Kadınlara 1930’da yerelde, 1934’te ise genelde seçme ve seçilme hakkının tanınması, cumhuriyetin modernleşme ve yurttaşlık politikasının en köklü adımlarından birini temsil etmektedir. Ancak kadınların siyasete bilfiil katılımı ve yetki sahibi pozisyonlara gelme oranlarına bakıldığında eşitsizliğin derin bir biçimde sürmekte olduğu görülmektedir.¹²⁵

Kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesinin hemen ardından 1935 yılında yapılan seçimlerde 18 kadın milletvekili Meclise girmiştir. Bu sayı, dönemin Meclis üye sayısının % 4,5’ine karşılık gelmektedir. TBMM’de kadın milletvekili oranı 1983 yılına kadar gitgide azalmış, 12 Eylül darbesinin ardından yapılan 1983 seçimlerinde ise % 0,9’dan % 13’e çıkmıştır. Bu artışta aşağıda daha ayrıntılı irdelenecek olan 1980’li yıllarda yükselen kadın hareketinin payı olduğu düşünülebilir. 1987 ve 1991 seçimlerinde kadın milletvekili oranı bir kez daha düşmüş, 1995 itibariyle yapılan seçimlerde ise yeniden yükselmiştir. 2015 yılında gerçekleştirilen 7 Haziran seçimlerinde kadın milletvekili sayısı 98’e oranı ise % 17,82’ye yükselerek rekor kırmış, 1 Kasım seçimlerinde ise kadın milletvekili vekil sayısı 81’e, oranı da % 14,73’e düşmüştür. Ancak bu düşüşe karşın 1 Kasım seçimlerinde Meclise giren kadın milletvekili sayı ve oranı da önceki seçimlere kıyasla oldukça yüksektir.¹²⁶

Cumhuriyetin ilanının ardından kadın kimliği, Tanzimat sonrası oluşan yeni kadın algısı ile savaş döneminde özgürlüğünü hakkıyla elde etmiş ve erkeklerle yan yana mücadele etmiş kadınların varlığıyla yeniden yorumlanmıştır. Zira Cumhuriyet dönemi kadınının modernleşme için önemli bir adımı temsil ettiği ve yeni kurulacak demokratik devleti bir önceki İslami şartlarla yönetilen şeriat devletinden ayıracak unsur olduğu aşikârdır.¹²⁷ Bu nedenledir ki kadınlara tanınan haklar ülke birliği için önemli bir simge olarak yansıtılmıştır. Kadın haklarını kapsayan reformların yapılması uluslararası statü

¹²⁴ Beşinci, *Şule Yüksel Şenler: Türkiye’de Modernleşme ve İslamcı Kadın Kimliğinin İnşası*, s. 62.

¹²⁵ Beşinci, *Şule Yüksel Şenler: Türkiye’de Modernleşme ve İslamcı Kadın Kimliğinin İnşası*, s. 68.

¹²⁶ Beşinci, *Şule Yüksel Şenler: Türkiye’de Modernleşme ve İslamcı Kadın Kimliğinin İnşası*, s. 74.

¹²⁷ Ayşe Durakbaşı, “Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu”, Ankara, *Tarih ve Toplum Dergisi*, S. 51, (1988), s. 40.

anlamında hem Türkiye Cumhuriyeti için faydalı, hem de ülke içindeki ulus birliğinin sağlanması adına önemli bir adımdır.¹²⁸ Cumhuriyet dönemi ile oluşturulan yeni kadın kimliği kadını eğitilmiş, meslek sahibi, dernek ve sosyal kuruluşlarda aktif, iyi bir eş ve anne, modern ve çağdaş gibi yeni kimliklerle oluşturmuş; Türk kadını Osmanlı'nın şeriat kurallarından kurtarıp Avrupa kadının çizgisine yaklaştırmıştır.¹²⁹

Ancak yine de bu ilerlemenin Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında kadınlar tarafından sağlandığı söylenemez. Aslında Cumhuriyet dönemi başlangıcındaki kadın hakları gelişmeleri kadınlar tarafından değil, modernleşme yolundaki bir devletin idaresinde bulunan ve cumhuriyetçi kimliği oluşturmak isteyen erkeklerin oluşturduğu yasalar tarafından tanınmış haklardır. Bunun en belirgin örneği ise 1923 yılında Nezihe Muhiddin ve arkadaşları tarafından Kadınlar Halk Fırkası'nı kurma girişiminin kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmaması gerekçesi ile reddedilmiş olmasıdır.¹³⁰ Bu hak daha sonra 1930 yılında önce belediye seçimlerine katılım, 1934 yılında ise milletvekili seçilme hakkının tanınması ile verilmiştir.¹³¹ Türk Medeni Kanunu ise kadınların II. Meşrutiyet sürecinde talep ettiği aile içi hakları kadınlara tanımış, birden fazla eşle evlenme, tek taraflı boşanma gibi erkeğin kararına bağlı durumlar bir kanuna bağlanmış ve evliliğe yaş sınırı getirilmiştir.¹³²

Kadın hakları için kadınlar tarafından atılan Cumhuriyet dönemi adımları ise aslında 1980'li yıllar boyunca gerçekleşmiş, 1975 yılında ilk olarak İlerici Kadınlar Derneği faaliyete geçmiştir. Ardından Demokratik Kadınlar Birliği, Emekçi Kadınlar Birliği, Devrimci Kadın Dernekleri oluşturulmuş, kadın kolları aktif olarak faaliyet göstermeye başlamıştır. 1978 yılında düzenlenen uluslararası bir kadın toplantısının ardından "*Türk Toplumunda Kadın*" kitabının basılması hareketleri hızlandırmış, 1981 yılında ilk feminist bilinç grupları oluşturulmuştur. Bütün bu hareketlenmelerin sonucunda Türkiye Cumhuriyeti, kadınların aktif politik duruşunu ve faaliyetlerinin de etkisiyle, Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi

---

¹²⁸ Nilüfer Çağatay, Soysal Nuhoglu, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s. 103.

¹²⁹ Durakbaşı, "Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu", s. 41.

¹³⁰ Kadın Adayları Destekleme Derneği, *Türkiyede Kadın Hareketinin Tarihi*, 2018, <http://kader.org.tr/wp-content/uploads/2017/12/kadin-hareketinin-tarihi-sirin-tekeli.pdf>, s.2, (29.07.2019).

¹³¹ Zehra Odyakmaz, "Anayasalarımızda Kadın Hakları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. V, (1989), s. 458.

¹³² Emel Doğramacı, *Türkiye'de Kadın Hakları*, Ankara: Üniversal Kitabevi, 1982, s. 35.

Sözleşmesi'ni (CEDAW) imzalamıştır. Aynı yıl ilk kez kadın konusuna bir sektör olarak Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda yer verilmiştir. Bunlar ve benzeri çalışmalar günümüzde hala devam etmekte, kadın mücadelesi hız kesmeden aktif faaliyetini sürdürmektedir.¹³³

Türkiye'de feminist hareketlerin gelişimi özellikle 1968 yılları sonrası gelişen sol hareketlerin getirdiği ideolojilerle şekillenmiştir. Özellikle 12 Eylül sonrasında askeri rejimle gelen ağır siyasi yasakların da tetiklemesiyle gelişme gösteren feminist örgütler, yine de kendilerine 2000'li yıllara kadar özgürleşme hareketinin paralelinde bir yol çizme eşitliğini kazanamamışlardır. Ancak Türk kadın hareketlerinin ve bunları oluşturan kadın gruplarının küçük ölçekli olmaları ve askeri rejim tarafından siyasi bir hamle olarak görülmemeleri nedeniyle açıkça baskı görmemeleri kadın hareketlerinin yavaş da olsa kesintisiz devam ettirilmesine imkân sağlamıştır. Kadın örgütleri dönem sürecinde başlayan açlık grevleri gibi siyasi hamlelerde açıkça destek verdiğini gösterene kadar da üstlerindeki baskının yoğunluğu arttırılmamıştır. Zaten bu dönemde kadın örgütlerinin topluluğu da genelde sol örgütlerin oluşum profiline benzemektedir: orta sınıf ağırlıklı, eğitilmiş, büyük ölçüde meslek sahibi ve entelektüel düzeyi yüksek kadınlar.¹³⁴

1980'li yıllar aynı zamanda Türkiye'de ilk defa feminist adı ile kadın gruplarının kurulduğu yıllardır. Büyük oranda sol harekete bağlı kadınların yoğunluğu ve etkileriyle, sistemi sorgulayan, erkek egemenliğin devam edilmesini eleştiren ve erkek egemenliğin yüksek olduğu kurumları hedef alarak eylemlerini gerçekleştiren bir anlayış geliştirmişlerdir. Bu durum; onların devlet sistemine, aile birliğine, eğitim koşullarına, çalışma yaşamında karşılaştıkları eşitsizliklere yönelik bir tepki oluşturmalarını ve kapitalist sisteme karşı toplu bir mücadele fikrinin savunmasını sağlamıştır.¹³⁵ Sürecin devamında ise *Somut* dergisinde bir kadın sayfasının düzenli yayınlanmaya başlaması Kadın Çevresi adlı grubun çalışmaları ile sağlanmıştır. Bu grubun birleşmesinin asıl hedefi "*Kadınlığın Durumu*" adı taşıyan bir kitabın altı kadın tarafından Türkçeye

---

¹³³ Alptekin, *Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm*, s. 98.

¹³⁴ Betül Karagöz, "Türkiye'de 1980 sonrası Kadın Hareketinin Siyasal Temelleri ve İkinci Dalga Durağı", Ankara, *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, S. 3, (2008), s. 31.

¹³⁵ Karagöz, "Türkiye'de 1980 sonrası Kadın Hareketinin Siyasal Temelleri ve İkinci Dalga Durağı", s. 33.

çevrilmesidir ve daha sonra bu sürekliliği olan bir faaliyet halini almıştır. 1980'ler dönemi kadın hareketleri açısından “*Mayalanma dönemi*” olarak da tanımlanmıştır.¹³⁶

Yine aynı kadın örgütleri ideolojik birikimlerinin de katkısıyla 1987 yılında “*Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyasını*” oluşturmuş, yeni bir eylem dönemine geçiş sağlamışlardır.¹³⁷ Bu nedenledir ki 1980’li yıllar kadın hareketleri açısından ideoloji ve teorinin bir zemin kazanıp pratik alana döküldüğü dönem olması nedeniyle önem taşır. Zira “*Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası*” sonunda düzenlenen eylem yürüyüşündeki katılım beklenenin çok üstünde gerçekleşmiştir. Aynı yılın devamında “*Kadınlara Karşı Her Tür türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi*”nin (CEDAW) Türkiye devleti tarafından da kabulü için girişimler oluşturulmuş, bu amacı beslemek ve sözleşmeyle ilgili faaliyetleri organize etmek amacıyla Ayrımcılığa Karşı Kadın Derneği kurulmuştur. Bu dernek bir yıl içinde o kadar ciddi bir destek almıştır ki, medya ve toplumda oluşturduğu büyük çaplı yankılar sonucunda daha büyük adımlar hedeflemeye başlanmıştır. 1988 yılında “*Cinsel Tacize Hayır*” kampanyasının başlatılmasına vesile olmuş ve toplu taşıma araçlarında, kamusal alanda, sokaklarda büyük etkinlikler düzenleyip daha sonra kampanyanın sembolü haline gelecek mor iğnelerin korunma amaçlı satışını gerçekleştirilmiştir.¹³⁸

Kitleselleşmenin giderek büyüdüğü bu dönemde oldukça önemli kabul edilen kampanya ise Türk Ceza Kanunu’nun 438. maddesine karşı yürütülen kampanyadır. Seks işçilerine tecavüz edilmesi durumunda kadının durumu nedeniyle ceza indirimi yapılmasını kabul eden bu maddeye karşı genelevler önünde yapılan pek çok büyük çaplı ve dönem halkınca cesur olarak kabul edilebilecek eylemler sonucunda başarıya ulaşılmış, Türk Ceza Kanunu’ndan bir maddenin kaldırılmasına neden olmuştur. Teorik çalışmaların pratiğe dökülmesi ile gelen hareketlilik ve bu çalışmalardan zamanla sonuç alınmaya başlanması, Türkiye’de feminist hareketlerin toplumsal mücadele alanında

---

¹³⁶ Gülnur Acar Savran, Nesrin Tura Demiryontan, *Kadının Görünmeyen Emegi: Maddeci bir Feminizm Üzerine*, İstanbul: Yordam Kitap, 2008, s. 130.

¹³⁷ Işık Yüksel, “Kadınların Kurtuluşu ve Sınıf: Türkiye’de Kadın Hareketi Üzerine Eleştirel Gözlemler”, *DevrimciMarksizm*, <http://www.devrimcimarksizm.net/sites/default/files/isik-yuksel-turkiyede-kadin-hareketinin-krizi.pdf>, s.21, (29.07.2019).

¹³⁸ Karagöz, “Türkiye’de 1980 sonrası Kadın Hareketinin Siyasal Temelleri ve İkinci Dalga Durağı”, s. 34.

önemli bir yer kazanmasını ve hatırı sayılır bir sosyal çalışma sürecine dönüşmesini sağlamıştır.¹³⁹

Elbette ki, her ideolojik süreçte olduğu gibi kadın hareketleri de çeşitli fikir ayrılıklarıyla yüz yüze gelmiş, ancak bu tür ayrılıklar hareketlerin zedelenmesi yerine gelişmesine zemin sağlamıştır. 1987 yılında yayınlanmaya başlayan *Feminist* dergisinin bünyesinden ayrılan bazı kadınlar, *Sosyalist Feminist Kaktüs* adıyla 1988 yılında yeni bir dergi çıkarmaya başlamışlardır. *Feminist* dergisinin kadın sorunu merkezli, sorun odaklı mücadeleyi benimseyen duruşuna karşın *Sosyalist Feminist Kaktüs* kadın sorununu, kapitalizm ve diğer toplumsal ilişkileri de temel alarak, daha geniş ve bütünsel bir mücadele ile çözmeyi önermiştir. Bu iki dergi aralarındaki ayrımlara rağmen kadın kurtuluş hareketi için önemli ortak görüşler belirtmiş, bu görüşler yaygınlık kazanmış, bu sayede de 1988 yılında Kadın Kurtuluş Bildirgesi'nin oluşturulmasını sağlamıştır. Kadın Kurtuluş Bildirgesi'nde:

“Biz kadınlar cins olarak eziliyor ve sömürülüyoruz. Biz feminist kadınlar kaderimizi biçimlendirme hakkımızı kullanarak, bedenimize, emeğimize, kimliğimize, tarihimize, geleceğimize sahip çıkmak istiyoruz. Bütün kadınları ezilmişliğimizi fark etmeye, ezilmişliğimize karşı tavır almaya, dayanışmaya, örgütlenip çıkarlarımız için mücadele etmeye çağırıyoruz.” İfadesiyle kadın hareketlerinin amaçlarını basit ve anlaşılır bir dille tek bir bildirmede bütünleştirmiştir.¹⁴⁰

1980'li yıllarda Türkiye'deki kadın hareketleri belki de Türk tarihi boyunca kadın hareketlerinin en kitlesel ve en aktif olduğu dönemlerden olsa da aydın kesimin ötesine geçip işçi kesime ve yerel halka ulaşmayı çok fazla başaramamış; yoğunluklu olarak kentli, burjuva ve aydın kesimin hareketi olarak kalmıştır.¹⁴¹ Dünyanın diğer kesimlerinde görülen siyahi kadınlar, işçi kadınlar, sendikacı kadınlar gibi toplumun ezilen ve güçsüz kesimlerinin arasında daha hızlı büyüme göstermiş olan kadın hakları hareketleri, Türkiye'de bu kesimlerde eş başarıya ulaşmamış, daha fazla sayıda kadına

---

¹³⁹Aylin Moraloğlu, “80'li Yıllarda Kadın Hareketi ve Kampanyalar”, 2012, <http://www.antalyakadinmuzesi.org/dosyalar/dosyalar/80%E2%80%99L%C4%B0%20YILLARDA%20KADIN%20HAREKET%C4%B0.pdf>, s. 293. (29.07.2019).

¹⁴⁰ Moraloğlu, “80'li Yıllarda Kadın Hareketi ve Kampanyalar”, s. 296, (29.07.2019).

¹⁴¹ Özgür Sevgi Göral, “Kadınlar Vardır ya da Türkiye'de Feminist Hareketin Eleştirel Bir Analizi”, *Devrimci Marksizm* 2009, http://www.devrimcimarksizm.net/sites/default/files/ozgur-sevgi-goral-turkiyede-feminist-hareket_0.pdf, s. 48, (29.07.2019).

ulaşmayı başaramadığından dar bir kitlenin tüm kadınların adına konuşmasından çok da öteye gidememiştir. Bu noktada yapılan çalışmalar, düzenlenen eylemler, aranan haklar, sınıf mücadelesi dinamiklerine ve işçi kadınların hem sınıfsal hem cinsiyet kaynaklı yaşadıkları mücadelelere değinmek yerine aydın kadınların eril sistemlerdeki yerlerine, kadın ve erkeğin refah düzenindeki eşitsizliğine daha çok odaklanmıştır.¹⁴²

Her şeye rağmen 1980 yıllarındaki mücadelelerinin kendilerinin devamında gelecek kadın hareketlerine, toplumsal muhalefet içinde yer alacak kadınlara ve iktidari sistemlerde kadınların yer arayışına yol açması nedeniyle önemi tartışılmayacak kadar büyüktür. Zira o dönemde yapılan çalışmalar ve çıkışlar arkalarından gelen kadınların daha önce dile getirilemeyenleri söyleme cesaretini oluşturmasını sağlayan temellerdir. Bu adımlar atılmasaydı, kadınların kendilerini kabul ettirmede yaşadıkları sorunların ardından kadın sorunlarına değinilmesi daha da zorlaşacaktı. Ancak 1980’li yılların kadın faaliyetleri; üniversitelerde kurulan kadın araştırma enstitülerine, kadın eserleri kütüphanesine, kadın sığınaklarının kurulmasına yol açmış, mücadelenin attığı sağlam adımlar sayesinde gelişme sağlanmasına neden olmuştur.¹⁴³

1990 yıllarında kadın direnişleri daha düzenli bir hal almış ve bu direnişlerin sistemli, neredeyse kurumsal bir yapıda sürdürmesine tanık olunmuştur. 1980’li yıllarda kadın hareketlerinin radikal, eylem odaklı ve daha fevri pratiğe dökülüşüne karşın 1990’lı yıllardaki hareketler daha kurumsal, proje odaklı ve daha akademik temelli olmaya başlamış; bu sayede de Türkiye’de feminizmin düzenli bir hal almasına doğru önemli adımlar atılmıştır. Kurumsallaşma, kadın kurtuluşu için duyulan desteğin önemiyle birlikte, kadınlara bir platform sağlanması, oluşturulmuş maddi ve manevi birikimin ve kadın hareketi tarihinin benimsenerek geleceğe taşınması, hareketin gelişiminin sürerliliğinin sağlanması açısından yararlı bir gelişme olarak kabul edilebilir bir durumdur.¹⁴⁴ Ancak elbette ki istisnai durumlar hedefi zora sokmuş, kurumun kendini sürdürmesi için gerekli maddi destek ihtiyacı büyüdükçe amaca uygun olmayan finans

---

¹⁴² Yüksel, “Kadınların Kurtuluşu ve Sınıf: Türkiye’de Kadın Hareketi Üzerine Eleştirel Gözlemler”, s.23. (29.07.2019).

¹⁴³ Şemsa Özar, *Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kadın Emegi ve İstihdamı Politikaları, Kadın Hareketi. Sendikalar, Devlet ve İşveren Kuruluşları, Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emegi*, Ankara, Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2012, s. 278.

¹⁴⁴ Ayşegül Devocioğlu, “Türkiye’de Feminist Hareketin Son Otuz Yılı”, *Avrupa Feminist Buluşması*, İstanbul, 2010. s.19

çalışmaları ya da burjuva sınıftan alınan iş birliğiyle sağlanmış, bu da zaman zaman asıl amaçtan uzaklaşılması riskini ortaya çıkartmıştır.¹⁴⁵ Bu noktada bir finansöre bağlı olmak, kadın mücadelesinin savunucularını bir işverene bağlı hale getirmiş, mücadeleciler kadınlar yerine bir kurumda çalışan kadınlar profiline dönüşmüştür. Zaten 1980’li yılların mücadelesinde değinilen, işçi sınıfına doğrudan dokunamamış kadın hakları mücadelesi, bir de üstüne işverene bağlı üst düzey kadınların yarı bağımsız hamlelerine bağlı kalınca kadınların durumunu geliştirmekten ziyade var olan sistem içinde bir çeşit yardım ve dayanışma ortamına dönüşmüştür. Aktif eylem örgütlenmeleri yerini sosyal örgütlenmelere bırakmış, vakıf ve dernekler daha aktif bir rol üstlenmiş, kadın mücadeleleri hali hazırda yüksek refaha mensup kadınlar tarafından kendilerine göre zor durumda ve yardıma muhtaç olarak gördükleri kadınları kurtarmayı hedefledikleri bir hareket haline gelmiştir. Bu nedenlerden dolayı Kadın Girişimciler Derneği (KAGİDER), Türkiye İş Kadınları Derneği (TİKAD) gibi çeşitli dernekler kurulmuştur.¹⁴⁶

Kadın mücadelesinin sivil toplum kuruluşu halini alması, uzun vadeli projecilik bazında oldukça işe yarayan uluslararası farkındalık yaratacak projeler oluşturulmasına zemin hazırlamıştır. Özel finansman ve kaynak sağlanması, Avrupa Birliğince tanınırlık ve fonlarda hak kazanılması ve bu sayede hareketin küçük çaplı olmaktan çıkıp daha geniş, daha çok sesli bir hal alması önemli aşamalardır. Elbette ki uluslararası bir kabul edilebilirlik için çalışmaların bir düzen ve sistem altında gerçekleştirilmesi ve temsil edilebilir bir profil çizmeleri açısından kurum içi yenilenme önemli bir koşuldur.¹⁴⁷ Profesyonel kurumsallaşma feminizmi bir çeşit meslek kaygısına döndürme gibi olumsuz bir sonuca da yol açabilecek bir durum olsa da sivil toplum kuruluşu olmak uzun vadede daha fazla ses getirme olasılığını taşımaktadır. Bu noktada kadın dernekleri keskin eylemlerini yumuşatmak zorunda kalmış, diğer sivil toplum kuruluşlarıyla aynı platformlarda temsil edileceklerinin bilinciyle eylem odaklı planlarından zamanla vazgeçmeye başlamışlardır.¹⁴⁸ Bu sivil toplum kuruluşuna dönme süreci ve Avrupa ülkeleri içinde bir tanınırlık kazanma çabası, bu kuruluşların üst düzey, yani karar mercii

---

¹⁴⁵ Fatmagül Bertay, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye. Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, no 7”, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2004, s. 47.

¹⁴⁶ Göral, “Kadınlar Vardır ya da Türkiye’de Feminist Hareketin Eleştirel Bir Analizi”, s. 49. (29.07.2019).

¹⁴⁷ Yüksel, “Kadınların Kurtuluşu ve Sınıf: Türkiye’de Kadın Hareketi Üzerine Eleştirel Gözlemler”, s.25. (29.07.2019).

¹⁴⁸ Devecioğlu, “Türkiye’de Feminist Hareketin Son Otuz Yılı”, s.39

sayılabilecek kadınlarının bürokrasiyle iç içe olması anlamına gelmektedir. Bu noktada da temsil sadece kadın mücadelesi olmaktan çıkar ve Türk toplumunu temsil eden kadın savunucuları oldukları anlamını oluşturur. Bu şekilde atılan adımlar ise feminizmin radikal yanını köreltir ve kadın kurtuluş hareketi olmaktan çıkarıp daha farklı bir görev üstlenmelerine neden olur. Bunun aktif eylem temelli olması gereken bir düşünce için tehlikeli olabileceği riski tahmin edilecek bir durumdur.¹⁴⁹

1990'lı yıllarda Türkiye'de kadın çalışmalarına yönelik bir çalışma da feminizmi akademik bir profile dönüştürmek olmuştur. 1980 yıllarında gerçekleşen sokak ve kadın odaklı hareket 90'lı yıllarda üniversitelerde ele alınan; yazmaya, araştırmaya ve eleştirmeye odaklı bir hal almaya başlamıştır. Bu noktada kendilerinden önce gelenlerin aktif pratiğe dökülmüş savunma çabaları teoriye geri çekilmiş, bu yıllarda yaşanan kurumsallaşmayla birlikte bir eylemsizlik hali baş göstermiştir.¹⁵⁰

Eğitimli kesimin desteklediği ve bir saygınlık konusu halini almaya başlayan feminizm incelemeleri; aktif mücadelenin içinde yer almamış, kendi nezih ortamında ve üst sınıf koşullarında hiç bilmediği bir yaşam ve durum hakkında yazan kadınların elinde ses bulmuştur. Her toplumsal harekette olduğu gibi feminizmin de düşünce bazında savunulması ve akademik platformlarda dile getirilmesi önemlidir. Bu bakımdan bu çalışmaların tamamen faydasız ve gereksiz olduğunu söylemek yanlıştır. Ancak pratikten tamamen uzaklaşmaya başlanan bir sürecin içinde tek odağın teori olması da mücadelenin aktif yanını zaman içinde öldürecek, kadın çalışmalarını yalnızca bir söylence olarak bırakacak bir durumdur.¹⁵¹ Meslek sahibi, akademik bir düzeye erişmiş ya da hali hazırda refah altında yaşamakta olan kadınların; işçi, emekçi, ezilen, aile içi şiddet gören ya da özgürlükleri kısıtlanmış, eğitim hakkı engellenen, aile planlaması konusunda eğitilmemiş, çağdaş koşullarda yaşamayan halk kadınlarını temsil etmeleri

---

¹⁴⁹ Nazik Işık, *1990'larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler*, 90'larda Türkiye'de Feminizm, der. A. Bora, A. Günel, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997, s. 37.

¹⁵⁰ Bertay, "Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye. Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları", s. 51.

¹⁵¹ Işık, "1990'larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler, 90'larda Türkiye'de Feminizm", s. 42.

oldukça zordur. Onlarla aynı koşullara sahip olmadıkları halde bu kadınları anladığını sanan üst düzey kadınların anlayışları deneyimden değil tahminden ibarettir.¹⁵²

Yine de 1990'larda kadın hareketlerinin kadın kurtuluşu açısından en büyük yararı her kesimde tartışılabilir bir görsel temsil yaratmış olmaktır. Bir tür çağdaşlık ölçüsü olarak görülen kadın hakları sorunu; gerek dernekler, gerek akademisyenler tarafından ele alınmaya başlandığından, kadın ve kadın sorunu üstüne konuşmalar artmış, kadın sorunu medyada, yazılı ve görsel basında, halk arasında daha sık konuşulan ve varlığı tanınan bir sorun haline gelmiştir.¹⁵³ Örneğin, 1995 yılında yayın hayatına başlayan Pazartesi dergisi, kadına yönelik şiddet, cinayet, intihar ve tecavüzlere kadın bakışıyla yaklaşan ve bu alandaki sorunları tüm gerçekliğiyle halka ulaştıran ilk dergi olmuş, yazı göndermek isteyen herkesin ulaşımına açık bir politika izlemiştir.¹⁵⁴

İKİNCİ BÖLÜM

KADINLAR HALK FIRKASINDAN TÜRK KADINLAR BİRLİĞİNE KADIN HAREKETLERİ

Türk toplumunda kadın hareketlerinin başlangıcını İkinci Meşrutiyet'e kadar dayandırmak mümkün olsa da, asıl aktif çalışmalar Cumhuriyet döneminde yapılmış, kadınların hak istemesi ve haklarına ulaşmaları bu dönemde daha hızlı sonuca ulaşmıştır.¹⁵⁵ Aynı zamanda Cumhuriyet dönemi politikalarının daha eşitlikçi bir yapıya sahip olması ve kadını ikinci sınıf bir kategoride tutan İslami yönetim sistemlerinin geride bırakılması nedeniyle, yeni laik ve demokratik sistem zamanla geliştirilerek kadınların toplumdaki yerine daha uygun, haklarını aramalarına daha müsait ve kendi temsillerini oluşturmalarına yetecek özgürlükçü bir yapıya ulaşmıştır.¹⁵⁶

Osmanlı'da kadınların yaşadıkları zorluklar ağırlıklı olarak teokratik temelli yönetim kararlarına, Müslümanlığın iktidardaki kimlikler tarafından yorumlanmasına ve

---

¹⁵² Sancar, "Türkiye'de Kadın Hareketinin Politigi: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler", s. 63.

¹⁵³ Tekeli, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, s. 129.

¹⁵⁴ Zafer Toprak, *Türkiye'de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015, s. 217.

¹⁵⁵ Ayşegül Yaraman, *Bir Demokrasi Tartışması, Türkiye'de Kadınların Siyasal Temsili (1935-1999)*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999, s. 98.

¹⁵⁶ Necla Arat, *Türkiye'de Kadın Olgusu*, İstanbul: Say Yayınları, 1992, s. 223.

erkek egemenliğine bağlıyken, Cumhuriyet dönemi kadınlara hak arayabilecekleri ve haklarına ulaşabilecekleri bir devlet yönetimi sunmuştur.¹⁵⁷ Elbette ki kadınların hak arayamadığı bir ortamdan sonra gelen bu geçiş kadınlar açısından kolay olmamış, bir sabah uyandıklarında kendilerini her şeyi yapabilecekleri bir özgürlük ortamında bulmamışlardır. Ancak yine de, yeni gelen sistemle, yaşadıkları zorluklara ve vermeleri gereken çabalara rağmen önemli adımlar atılmış, kadınlar tarafından büyük atılımlar gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁸

2.1. KADINLAR HALK FIRKASI

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında, kadın hareketlerinin ön saflarında gördüğümüz en önemli figürler arasında şüphesiz ki Nezihe Muhiddin vardır.¹⁵⁹ Onun önderliğinde cephede ve cephenin arkasında çalışmalarını sürdüren kadınların varlığı, daha sonra gelen kadın nesilleri için kadın hakları görüşlerinin ifadesi, hakların aranması, daha gur ve arkasında destek olan seslerin çıkarılmasına öncülük etmiştir.¹⁶⁰ Bundan ötürü yeni siyasal rejim içinde kadınlara yer verilmesi düşüncesi ile kadın temsilinin Mecliste aktif rol alması amacı birleştiğinde 1922-1923 yıllarında Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulmasına yönelik gelişmeler oldukça önemlidir.

Tarihe baktığımızda, 16 Haziran 1923'te ilk adımları atılan Kadınlar Halk Fırkası onay almış olsaydı Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk siyasi partisi olacaktı.¹⁶¹ Zira bu partinin kuruluş çalışmalarının tamamlanması ve kuruluş dilekçesinin verilmesi Halk Fırkası'nın kuruluşundan öncesine dayanmaktadır.¹⁶² Ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi bu çabanın oluşturulduğu dönemde kadınlara oy kullanma ya da parti kurma gibi özgürlükleri tanımamış olduğundan partinin kurulma talebi geri çevrilmiştir.¹⁶³ Bu geri çevriliş kadınların vazgeçmesine, domestik alana geri çekilmelerine neden olmak yerine,

---

¹⁵⁷ Arat, *Türkiye'de Kadın Olgusu*, s. 115.

¹⁵⁸ Zafer Toprak, "Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan Arşıulusal Kadınlar Birliği Kongresi'ne (1923-1935)", İstanbul: *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, S. 2 (1994), s. 6.

¹⁵⁹ Toprak, "Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan Arşıulusal Kadınlar Birliği Kongresi'ne (1923-1935)", s. 7.

¹⁶⁰ Ayşegül Baykan, Belma Ötüş Baskett, *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999, s. 65.

¹⁶¹ Emel Doğramacı, *Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1997, s. 96.

¹⁶² Demirdirek, *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi*, s. 71.

¹⁶³ Toprak, "Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan Arşıulusal Kadınlar Birliği Kongresi'ne (1923-1935)", s. 9.

Kadınlar Halk Fırkası kurucuları olarak pes etmeyerek çalışmalarını sürdürmüşler, aynı kadro ile 15 Şubat 1924 yılında Türk Kadınlar Birliği'ni oluşturmuşlardır. Bu oluşum kadınların siyasi özgürlükleri, seçme seçilme ve parti kurma hakları için önemli adımlar atılmasına yol açmış, üç yıllık bir sürede on beş ilde büyük sayıda desteğe ulaşmayı başarmıştır.¹⁶⁴

2.1.1. KADINLAR HALK FIRKASININ KURULMASINDA ROL OYNAYAN FAKTÖRLER

Kurtuluş savaşı kadın erkek tüm halkın varoluş mücadelesiydi. Kadınların cephe ve cephe gerisinde aktif olarak büyük bir rol oynamasına karşın Meclisin oluşturulması sürecinde kadınların varlığının neredeyse unutulması onları harekete geçiren en önemli gerekçe olmuştur. 1 Nisan 1923 yılında, Birinci Meclisin feshinden sonra yeni Meclis oluşturma kararı alınmış, yeni Meclisi oluşturmak için hedeflenen seçim kanununda, her elli bin erkeğin bir mebus seçmesi maddesinde yapılan, her yirmi bin erkeğin bir mebus seçmesi şeklindeki değişiklik,¹⁶⁵ kadınların varlığının unutulduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Milletvekilleri, kadınların konumunun ülkenin gelişmiş ülkeler statüsüne ulaşması açısından önemli olduğunu, ancak onların seçme ve seçilme konusunda hüküm verecek kadar ileri bir siyasi ve iktidari bilince henüz ulaşmadığı fikrindeydiler. Bu yeni süreçte elbette ki kadınların konumunu dile getiren vekiller olmuştur. Bunlardan biri olan Tunalı Hilmi Bey kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesini istemiş ancak büyük bir tepki toplamıştır.¹⁶⁶ Meclis bünyesindeki kadın çalışmalarını destekleyen vekil sayısının azlığı ve bu konunun bir tartışmaya dönüşmesinin ardından konu sonuca bağlanmadan rafa kaldırılmıştır.¹⁶⁷ Yoğun bir tartışma alanı olması nedeniyle *Vakit* gazetesi dönem kadınlarının seçimlerle ilgili fikirlerini ölçecek bir kamuoyu anketi düzenlemiş, büyük bir çoğunlukla kadınların oy kullanma hakkına sahip olmasına yönelik oy çıktığı verisine ulaşmıştır.¹⁶⁸

¹⁶⁴ Meral Balcı, Mervenur Tuzak, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi", *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, C.1, (2017), s. 45.

¹⁶⁵ Saime Yüceer, *Türk Kadınının Siyasi Hak Arayış Çabaları ve Kadınlar Halk Fırkası*, U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, , S 14, (2008), s.138

¹⁶⁶ *TBMM Z.C. D:1, C:28, İ:17*, s. 329-341.

¹⁶⁷ Toprak, "Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan Arşulusal Kadınlar Birliği Kongresi'ne (1923-1935)", s. 9.

¹⁶⁸ Baykan-Ötüş Baskett, *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*, s. 72.

İkinci Meşrutiyet'ten itibaren haklarını arama yolunda önemli adımlar atmış olan kadınlar, kurtuluş mücadelesi boyunca da aldıkları aktif rolün de getirdiği dayanakla, aslında zaten özgürce sahip olmaları gereken pek çok hakkın, demokratik bir toplumun imalarının yapıldığı bu yeni sistem içindeki temsillerinin yine kendileri tarafından sağlanması gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu düşünce doğrultusunda da yeni seçim kararının alındığı 1 Nisan 1923 yılı itibariyle kendilerini temsil edecek olan Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluş çalışmalarını başlatmışlardır.¹⁶⁹ Ardından *Vakit* gazetesinin anket sonuçları da açıklandığında, zaten konu ile ilgili çalışmalar yapan ve durumu yakından takip eden aktif kadın hakları öncüsü Nezihe Muhiddin öncülüğünde toplanmışlardır. 30 Mayıs 1923 tarihinde düzenledikleri bir kongre sonunda, kadınların siyasi hakları için kesintisiz bir mücadele verecekleri kararını aldıklarını ve 1925 yılında yapılması planlanan milletvekili seçimlerinde yer alacaklarını belirtmişlerdir.¹⁷⁰

2.1.2. KADINLAR HALK FIRKASININ KURUCU BAŞKANI VE KURULUŞ SÜRECİ

Yeni seçim kararıyla birlikte iktidardaki kadın temsilinin yetersizliğinin bilincinde olan ve bu konuda çalışmalar yapılması gerektiğini düşünen Nezihe Muhiddin öncülüğünde Kadınlar Halk Fırkası'nın ilk adımları atılmıştır.¹⁷¹

Nezihe Muhiddin 1889 yılında Kandilli'de bürokrat bir ailenin kızı olarak doğmuş, pek çok yayında hikâyeleri ve yazıları yayımlanmış, üç yüzden fazla öykü, operet, piyes ve senaryoyu kaleme almış, romanları da bulunan aydın bir Türk kadınıdır. Muhiddin, Sadece sivil hayat için değil, aynı zamanda kadının siyasi hakları için verdiği mücadelesinden dolayı da Türk tarihindeki kadın hareketlerinde önemli bir isimdir. Nezihe Muhiddin, eğitimlerini evde özel dersler alarak ilerletmiştir. 20 yaşına geldiği zaman akıcı Fransızcası ve yapılan sınavları derece ile kazanmasıyla Darülmuallimat'ta öğretmenlik yapmıştır. Hayatı boyunca edebiyata olan sevgisi, eserleri ile ölümsüzleşmiş ve günümüze kadar ulaşmıştır. İlk romanı olan “*Şebab-ı Tebab*”ı 1909 yılında

---

¹⁶⁹ Zafer Toprak, “Halk Fırkası’ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası”, *İstanbul, Tarih ve Toplum Dergisi*, S. 51, (1988), s. 30.

¹⁷⁰ Balcı, Tuzak, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi”, s. 47.

¹⁷¹ Büşra Ongur, *Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Kadın Hareketinin Gelişimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (2006), s. 12.

yayınlamıştır.¹⁷² Muhlis Bey ile evli olduğu dönemde, kuruluşunda yer aldığı ve genel sekreterliğini yaptığı Osmanlı Türk Hanımları Esirgeme Derneği için düzenlenen organizasyonda, ilk defa söyleşi yapmış ve bu söyleşi dönem dergisi olan “*Kadınlar Dünyası’nda*” yer almıştır. Yaptığı söyleşi şöyledir:

*“Büyük Osmanlılığın bir unsur-ı mühimi olan biz kadınlar, halin, istikbalin valideleri mevrus-ı ecdadımız olan azm-i bi-nihayemizle, Avrupalılara, evet Hristiyan ve mutaassıp Avrupalılara mücadele edelim. İcap ederse, fitratın bize emrettiği hissi tezeyyüнден bir parçasını da feda eyleyelim. Kaba saba olsa da zade-i tab’ımız olan mahsulat ve mamulatımızı giyelim”*¹⁷³

Konuşmasından da anlaşılacağı üzere, ülkede meydana gelen olayların nedeninin ekonomik yapıyla bağlantılı olduğunu söylemiş, devlet parasının yabancı kaynaklara gitmemesi ve devlet bütçesine katkı sağlanması için, yerli malı kullanımını kadınlara tavsiye etmiştir. Nezihe Muhiddin’e göre, eğitim de en az ekonomi kadar önemlidir. Özellikle kadın eğitime dikkat çekmiştir: “*Memleketimizin en şedid, en hakiki ihtiyaçlarından biri de iyi ve ciddi tahsil görmüş validelerdir.*”¹⁷⁴ Osmanlı Devleti döneminde dahi kadını sivil yaşama dâhil etme mücadelesinde önemli bir rol oynamış, bir düşünür ve bir eylemci olarak kimliğini hep göz önünde ve canlı tutmuştur.¹⁷⁵ İkinci Abdülhamit’in tahtta olduğu İstibdat döneminde gençliğini geçirmiş olması ve Batılı değerlere karşı olunan bu yıllarda ailesinin özgürlükçü anlayışı ve eğitime önem vermesi nedeniyle toplumdaki sorunları daha net görmüş, bu alanlarda adım atmaktan hiç çekinmeyen biri haline gelmiştir.¹⁷⁶

Kadınlar Halk Fırkası’nın kurucusu olarak tarihe adını yazdıran Nezihe Muhiddin, kadınların çalışmasına da destek vermiştir. Esirgeme Derneğinde görev aldığı süre zarfında kimsesiz kızların meslek edinebilmesi için, dikiş ve el sanatlarına yönelik kursların düzenlendiği bir sanat evi açmıştır.¹⁷⁷ Donanma Cemiyeti İstanbul Kadınlar

¹⁷² Yonca Kurt, *Osmanlı ve Cumhuriyet Modernleşmesinde Kadın: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kars, Kafkas Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2010, s. 92.

¹⁷³ Kadınlar Halk Fırkası, *Zümrüdü Anka Dergisi*, (25 Haziran 1923), s.3.

¹⁷⁴ Nezihe Muhlis Hanımefendi’nin Nutukları Sureti, (19 Nisan 1923), *Kadınlar Dünyası*, s.7.

¹⁷⁵ Zerrin Ediz, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye’deki Kadın Örgütlenmeleri*, s. 25.

¹⁷⁶ Semra Gökçimen, “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, *Yasama Dergisi*, S. 10 (2008), s. 10.

¹⁷⁷ Çakır, a.g.m, s. 12.

Şubesi'nin kuruluşunu gerçekleştirmiş ve kadınlardan topladıkları yardımlarla bir sivil hareket başlatmıştır. Dernek faaliyetlerini devam ettirirken edebiyata yönelmiş, hikâye ve roman denemelerini yayınlamıştır.¹⁷⁸ Balkan Savaşları sırasında Müdafa-i Hukuk kadınlar şubesi tarafından önemli bir mitinge konuşmacı olarak davet edilmiş, Fatma Aliye, Halide Edip gibi önemli Türk kadın öncülerle yan yana durarak kadın mücadelesini üstlenmiştir.¹⁷⁹ Yaptığı yazılı yayınların, konferansların ve dernek çalışmalarının yeterli olmayacağını bilincine varan Muhiddin, daha sonra evinde düzenlediği toplantılarla Kadınlar Halk Fırkası'nın temellerini atmıştır. Siyasi alanda faaliyet gösteren kadınlar fikrini yaptığı konuşmalarda, yazdığı gazete ve dergi yazılarında sürekli olarak dile getirmiştir.¹⁸⁰

1923 yılına gelindiğinde Muhiddin, kadınların siyasi haklarını savunmak amacıyla yaptığı çalışmalar sonuç vermiş, başkan olarak Kadınlar Halk Fırkası'nın başına geçmiştir. 1 Nisan tarihinde alınan seçim kararının üstünden çok da zaman geçmeden, Mayıs ayında seçime katılacaklarının bildirisini vermiştir. Daha sonra çalışmalarının yasal bir hal alması ve ciddiyetinin kabul görmesi amacıyla 15 Haziran 1923 tarihinde Darülfünun konferans salonunda toplanarak fırkanın kuruluşunu halka açıklamıştır, 27 maddelik kuruluş amacı ve 9 maddelik faaliyet planı içeren beyanname ile hükümetin incelemesine sunmuştur.¹⁸¹

Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşuna öncülük etmesi, daha sonra üç sene boyunca Türk Kadınlar Birliği başkanlığını yapması İkinci Meşrutiyet'ten itibaren mücadelede aktif bir rol almış olmasından kaynaklanmıştır.¹⁸² Nezihe Muhiddin'in daha önce de bahsedildiği üzere aktif bir kadın hakları savunucusu olması, kurtuluş mücadelesinde ön saflarda yer alması ve yeni seçim kararını özenle takip etmesi belki de bu birliğin oluşmasının en önemli nedenidir.¹⁸³ Kadınlar Halk Fırkası kurucusu Nezihe Muhiddin dışında, ikinci başkan görevinde Nimet Rumeyde, genel sekreter görevinde Şükufe Nihal, sayman görevinde Latife Bekir, muhasebeci görevinde Seniyye İzzeddin,

---

¹⁷⁸ Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap, Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, s. 154.

¹⁷⁹ Zafer Toprak, "Halk Fırkası'ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası", s. 30.

¹⁸⁰ Nezihe Muhiddin, *Türk Kadınının Hakkı, Vakıf Gazetesi*, 4 Haziran 1923.

¹⁸¹ Ayten Sezer, "Türkiye'deki İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis'teki Faaliyetleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1998, <http://www.pazartesidergisi.com/pdf/Kaktus6.pdf>, s.2. (29.07.2019).

¹⁸² Toprak, "Halk Fırkası'ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası", s. 30.

¹⁸³ Erdem Çanak, "TBMM'deki İlk Kadın Milletvekillerinden Esmâ Nayman ve Meclisteki Faaliyetleri", *Asia Minor Studies Dergisi*, C. 4, S. 7, (2015), s. 29.

sekreter görevinde Muhsine Salih, veznedar görevinde ise Matlube Ömer görev almışlardır. Bu idare heyetinin yanı sıra Nesime İbrahim, Tuğrul Bedri, Zeliha Ziya ve Faize Emrullah ise kurucu üyeler olarak parti tarihine adlarını geçirmişlerdir.¹⁸⁴

1924 yılında, Kadınlar Halk Fırkası gerekli onayları alamadığı için Fırka, Türk Kadınlar Birliği'ne dönüştürülmüştür. Muhiddin, Türk Kadınlar Birliğinin çalışmalarını esas alan ve kendisinin finanse ettiği *Kadın Yolu* ve *Türk Kadın Yolu* adlı dergilerin de genel yayın yönetmenliğini yapmıştır.¹⁸⁵ 1958 yılında vefat eden Nezihe Muhiddin, arkasında sayısız edebi eser, kadın hakları hususunda aydınlanmış bir toplum bırakmıştır.¹⁸⁶

Resim 1. Nezihe Muhiddin¹⁸⁷

2.1.3. KADINLAR HALK FIRKASININ AMACI

Kadınlar Halk Fırkası tarafından yayınlanan bildiri incelendiğinde, en önemli maddenin kadınların memlekete yararlı olabilmelerinin (yalnız dolaylı olarak ya da fikren değil, aktif olarak yer almalarının), özellikle kadınları ilgilendiren kısımlarda doğrudan etken olmalarının ve kadının ihtiyacına yönelik adımların yine kadınlar tarafından

¹⁸⁴ Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, s. 79.

¹⁸⁵ Nezihe Muhiddin, "Kadın Yolu'nun Şiari", *Kadın Yolu Dergisi*, Ankara: Türk Kadınlar Birliği, (1925), s. 2.

¹⁸⁶ Çakır, a.g.m, s. 13.

¹⁸⁷ Baykan-Ötüş Baskett, *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*, s. 83.

yönetilmesinin hedeflendiği görülmüştür.¹⁸⁸ Kadınların, yalnızca toplumsal anlamda bir role sahip olmaları değil, hukuki ve siyasi haklarına da elde etmeleri, erkeklere eş rütbelerde yer alarak gerektiğinde onlara karşı hem siyasi hem hukuki olarak karşı durabilmeleri ve kendilerini savunabilmeleri istenmiştir.¹⁸⁹ Bu noktada kadınların yalnızca halk olmaktan çıkıp en küçük birimlerden en kapsamlı birimlere kadar aktif olarak rol almaları, belediyeden Meclise her alanda görev almaya teşvik edilmeleri ve kendi seçtikleri kişilerce temsil edilmeleri gibi unsurlara yoğun olarak önem verilmiştir.

Parti ayrıca kadını ekonomik düzelme yolunda da önemli bir etken olarak gördüğünü açıkça belirtmiştir. Bu konuda kadının çalışma hayatına dâhil edilmesi, sadece evdeki yaşama kısıtlı kalmaması ve toplum içinde de işleyen bir üye olması gerekliliğine değinilmiş, evlilik sürecinde üretilmiş ve edinilmiş malların paylaşımında adının ve sözünün geçmesinin önemi vurgulamıştır.¹⁹⁰ Aynı zamanda kadının çocuklarının geleceği üstünde söz hakkının bulunması ve eşinden ayrılması ya da eşini kaybetmesi durumunda belli haklara sahip olması ve çocuklarının istikbalini garantiye almasını sağlayabilecek belli düzenlemeler yapılması yönündeki ihtiyaç da ortaya konmuştur. Yetimhaneler ve emzirme evlerinin kurulması gerektiğine değinilmiş; şehit çocuklarının da geleceklerinin yine toplumun yükümlülüğü olduğu bilinci benimsenmiştir.¹⁹¹ Kız çocuklarının eğitiminin erkeklerle eşit olmasını ve belli bir yaşta kesilmemesini, eğitim alma olanaklarının kolaylaştırılmasını, eğitimlerinin sonunda ise iş bulma imkânlarının sağlanmasını ve mümkün olan her işte çalışmalarını için teşvik edilmelerini önermiştir. Kadınlar Halk Fırkası bildirisini aynı zamanda savaş durumunda da gönüllü kadınların aktif rol alacağını ve gerekli hizmetlerde yardımlarının devlet tarafından istenebileceğini dile getirmiştir.¹⁹²

Parti bildirisinde belirtilmiş amaçlara bakıldığında Nezihe Hanım ve Kadınlar Halk Fırkası idari kurulunun önceliğinin kadının toplumsal yerini sağlamlaştırmak, yaşam koşullarını iyileştirmek, her alanda bir birey olabilmeleri için kendi haklarının

---

¹⁸⁸ Tekeli, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, s. 164.

¹⁸⁹ Cemile Şahin, *Türk Parlamentosunda Kadın Milletvekilleri (1935-2007)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010, s. 101.

¹⁹⁰ Şahin, Şahin, "Osmanlı Son Dönemi ile Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasî ve Askerî Faaliyetleri", s. 64.

¹⁹¹ Şirin Tekeli, "Siyasal İktidar Karşısında Kadın", İstanbul: *Toplum ve Bilim*, S.3, (1977), s. 76.

¹⁹² Mustafa Tarakçı, *Milli Mücadele ve Mücadeleci Kadınlar*, İstanbul: Başlık Yayın Grubu, 2008, s. 138.

farkında olan Türk kadınlarını yaratmak olarak belirlenmiştir. Kadının birey olarak dahi görülmediği bir dönemde, yeni yasaların kadın hak ve özgürlüklerini göz ardı etmesi ihtimalini ortadan kaldırma amacı ile hareket eden bu aydın kadınlar yeni kurulacak toplumda kadının aktif olarak yer almamasının ne kadar büyük bir eksik olacağını göstermek istemişlerdir. Ayrıca yapılan anketler de kadının desteğinin alınması koşulunda iktidarın ne kadar güçlenebileceğini gözler önüne seren bir atılım olmuştur.¹⁹³

2.1.4. KADINLAR HALK FIRKASININ FAALİYETLERİ

Kadınlar Halk Fırkası idarecileri yeni Türkiye hükümetine gönderdikleri beyannamenin ardından yanıt beklerken boş durmamış, amaçlarının doğruluğuna dair duydukları güven ve hedeflerini gerçekleştirmek için sahip oldukları kararlılığın doğrultusunda, beyannameye henüz olumlu ya da olumsuz bir yanıt almadan faaliyetlerine başlamışlardır.¹⁹⁴ Kadınlar Halk Fırkası tarafından öncelikle ülkedeki diğer şehirlere şube açma girişimleri yapılmış, hedeflerinin yalnızca belirli bir şehrin kadınlarının değil tüm ülke kadınlarının hayatını kurtarmak olduğunu göz önünde tutarak farklı şehirlere de ulaşılmaya çalışmıştır. Nezihe Muhiddin'e göre ülkenin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için uğraşılan bu dönemde kadın ve kadınlık ihmal edildiği takdirde ülkenin hedefine ulaşması mümkün olamayacaktır. Bu nedenle gazetelere verdiği demeçlerde, yayınlanan bağımsız yazılarında ve konuşma yaptığı otumlarda her zaman kadının yeni kurulacak cumhuriyette etkin bir yol oynaması gerekliliğini defalarca üstüne basarak vurgulamıştır.¹⁹⁵

Parti bir başka atılım olarak kadın eğitimi ve kadının gelişimine yönelik kongrelerin düzenlenmesi için hazırlıklara başlamıştır. Ancak, kadınların taleplerini ve planlarını duyuracağı ve Kadınlar Halk Fırkası önderliğinde pek çok konuşmacının da davetiyle gerçekleşeceği planlanan bu kongrelere hükümetten izin çıkmamıştır.¹⁹⁶ Bu da Nezihe Hanım ve arkadaşlarının yılmazına neden olmak yerine, siyasi maddeleri

---

¹⁹³ Tezer Taşkıran, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1973, s. 60.

¹⁹⁴ Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, s. 135.

¹⁹⁵ Muhiddin, "Türk Kadınının Hakkı", *Vakit*, 04.06.1923. s.3

¹⁹⁶ Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, s. 147.

beyannamelerinden çıkararak Türk Kadınlar Birliğinin oluşturulmasına öncülük etmiş, faaliyetler bu ad altında devamlılığını sürdürmüştür.¹⁹⁷

2.2. KADINLAR HALK FIRKASI'NIN TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ'NE DÖNÜŞMESİ

Fırka tüzüğü gönderildikten sonra 8 ay geçmiştir ve valilik görüşmeye gelen kadınlara siyasi haklara sahip olmadıklarını, dolayısıyla parti kuramayacaklarını söylemiştir. Bunun yanı sıra, Mustafa Kemal Paşa da 6 Aralık 1922'de Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni siyasi parti haline getireceğini, adının da “*Halk Fırkası*” olacağını ilan etmiştir.¹⁹⁸ Dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'nın partisi ile aynı isimde bir parti daha kurulması mümkün olmamıştır. Kadınlar Halk Fırkası'nın nizamnamesinde de belirtildiği üzere kadınların yalnız bir zihinsel birliktelik değil, fiziksel bir birliktelik de oluşturmalarının amaçlandığı görülmektedir. Partinin ilk amacı kadınlara siyasi haklar tanınması ve ardından belediye seçimlerine katılmaları olmuştur. Bu fırkanın faaliyetleri sonucunda Türkiye ekonomisine katkı sağlanmasının yanı sıra toplumsal hayata kadınların da katılmasının sağlanabilmesi amacı çerçevesinde aksesuar ve hazır giyim şirketleri kurulmuştur. Ayrıca kadın ve çocukların yararına sosyal yardım faaliyetleri, eğitim ve evlilik konularında gelişmeler elde edilecektir. Fırkanın nizamnamesindeki ilk on madde güdülen amaçları anlatmaktadır ve bu maddeler fırkanın bir firkadan çok bir dernek gibi çalışmasının öngörüldüğünü düşündürmektedir.

O dönemde Türk kadınları kanunen siyasi haklara sahip olmadıkları için bir fırka kurabilmeleri imkân dâhilinde değildir. Hatta Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin dahi firkaya dönüşmesi o dönemde henüz oluşumunu tamamlanmamış bir süreç olarak göze çarpmaktadır. Halk Fırkası ancak 9 Eylül 1923'te kurulabilmiştir. Fırkanın nizamnamesinin ilk maddesi ise bu fırkanın Cemiyetler Kanunu çerçevesinde kurulmuş bir siyasi cemiyet olduğunu açıklamaktadır ve Halk Fırkası ihtilal değil inkılap fırkası olarak nitelendirilmektedir. Halk Fırkası'nın mücadelelerinin tamamı kanun çerçevesinde gerçekleştirilmiştir ve ana amaç Türk kanunlarını ülkede egemen hale

---

¹⁹⁷ Gürcan Bozkır, “Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği”, *Toplumsal Tarih*, C.13, S. 75, 2000, s. 22.

¹⁹⁸ Beral Aracı, “Atatürk Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi Kurultaylarında, Nizamnamelerinde ve Programlarında Kadın Algısı”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 3, (Eylül) (2016), s. 222.

getirmektir. Halk Fırkası üyeliği için halkçılık olmazsa olmaz bir özellik olarak görülmüştür. Halkçı anlayış halk mensuplarının toplumsal sınıf üyeliklerini kabul etmemektedir. Dolayısıyla halktan olan bir birey imtiyaz talebi olmayan, kanun karşısında kesin bir denklik olmasını kabul eden bir birey olarak tanımlanmıştır. Halk Fırkası üyesi olabilmesi için bir bireyin Türkiyeli olması ve milli sınırlar dışarısındaki bir Müslüman halktan ise Türk milliyetinden olduğunu kabul ediyor olması gerekmektedir.¹⁹⁹ Halk Fırkası nizamnamesi Kadınlar Halk Fırkası'nın nizamnamesinden oldukça farklıdır. Halk Fırkası, Cemiyetler Kanunu kapsamında kurulmuş olan, gerçek siyasal söylemler ile ortaya çıkan bir partidir. Kadınlar Halk Fırkası'nın söyleminde ise cinsiyet esası bulunmaktadır ve bir parti olmaktan bir nebze uzaktır; daha çok bir “*Kadın derneği*” niteliğindedir. Nezihe Muhiddin, fırka içerisinde bulunan bazı kadınların parti nizamnamesini aşırı bulduklarını; zira parti tüzüğünde kadınların askerlik yapmalarını savunan bir madde dahi bulunduğunu belirtmiştir.²⁰⁰ Aslında kadınların bu tip bir siyasi parti kurmaları o dönemin kanunlarına göre yasaktır. Dolayısıyla tüzük değiştirilmiş ve Nezihe Muhiddin'in öncülüğünü yaptığı Türk Kadınlar Birliği 7 Şubat 1924 tarihinde kurulmuştur.²⁰¹

Türk Kadınlar Birliği'nin tüzüğünde birliğin siyaset ile ilgisi bulunmadığı vurgulanmaktadır. Bu durum 1927 yılına kadar devam etmiştir. 1927'de Nezihe Muhiddin kadınların siyasi haklara sahip olmaları konusunda bir maddeyi nizamnameye koymak istemiştir. Birlik bu tarihte tekrar siyasete girmiş kabul edilebilir.

Türk Kadınlar Birliği nizamnamesindeki ikinci madde kapsamında bir yılda beş yüz yetime elbise, ayakkabı, çorap, şeker gibi malzemeler ulaştırılmıştır. İki yüz dul kadına maddi destek sağlanmış, iki yüz genç kıza ayakkabı dağıtılmış, on beş yetimin bazı kuruluşlara yerleştirilmesi yapılmış, yirmi kadına iş bulunmuş, dul ve fakir kadınlara iş verilerek ödeme yapılmış, İstanbul'daki yetim veya fakir çocukların istatistiksel

---

¹⁹⁹ Halk Fırkası'nın umumi esaslarının tamamı için bkz: “Halk Fırkası Nizamnamesi”, http://acikerisim.tbmm.gov.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11543/882/198104003_1923%20.pdf?sequence=1&isAllowed=y, (19.07. 2019).

²⁰⁰ Yaprak Zihnioğlu'na göre, “Cumhuriyet hükümeti Kadınlar Halk Fırkası'nın feminist programını onaylamamıştır. ... Hatta... hükümet, hareketin öteki illere yayılmasını ve kütleli bir şekle dönüşmesini de sakıncalı bulmuştur.” Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, s. 149.

²⁰¹ Kadın Birliği Nizamnamesidir, Matbaa-ı Ahmed İhsan ve Şürekâsı, 1340, “Hanımlar Birliği Yeni Bir Program ile Saha-i Faaliyete Atılıyor”, *Tanın*, 16 Şubat 1924, No: 485, s. 3.

dağılımı çıkarılmış, bir dikiş evi kurulmuş ve 1925'te bir sergi açılmıştır.²⁰² Birlik Anadolu'da da etkinlikler gerçekleştirmek amacıyla şubeler açmış, kadın ve çocuklara yönelik yapılan yararlı faaliyetler ülke çapına yayılmaya çalışılmıştır. *Milliyet* gazetesi Birliğin 14 Nisan 1927'de İstanbul'da çocuklar için bir klinik açtığını ifade etmektedir; İstanbullu altmış civarında çocuk anneleri ile beraber bu kliniğe gelerek muayene olmuşlardır. Bu kliniğin faaliyetleri arasında hasta çocuklara ücretsiz ilaç temini, ihtiyaç durumunda evde hastabakıcılarca bakılmaları, ihtiyacı olan bebeklere her hafta mama verilmesi gibi faaliyetler bulunmaktadır.²⁰³

Birliğin diğer bir girişimi ise fuhuş ile mücadeledir ve bu amaç doğrultusunda bir komisyon kurulmuştur. Komisyonun faaliyetleri kapsamında sinema ve tiyatroların fuhuş için kullanılmasının engellenmesi, açık saçık giyimli kadınların kampanya objesi olarak kullanılmasının önüne geçilmesi, bir akrabası tarafından refakat edilmeyen genç kızların dans salonlarına girememesi gibi amaçlar vardır. Bu amaçlara ulaşılabilmesi için ise polis ile işbirliğine gidilmesi öngörülmüştür.²⁰⁴ Türk Kadınlar Birliği ayrıca genç kızların kalabileceği bir yurt kurmuştur. Yurtta kalabilecek kızların yaş aralığı 13-20 arasında belirlenmiş, 22 yaşın üstündekilere ise birlik üyeliği fırsatı sunulmuştur. Yurtlara yabancı uyruklu kadınlar kabul edilecek ancak bunlar birlik üyesi olamayacaklardır²⁰⁵. Türk Kadınlar Birliği'ne ana hatlarıyla bakıldığında, birliğin nizamnamesinde belirttiği hedeflere dönemin şartları ve elindeki imkânlar elverdiği ölçüde ulaştığı görülmektedir. 16 Temmuz 1925 tarihinde Nezihe Muhiddin, Türk Kadınlar Birliği'nin fikirlerinin açıklanması amacıyla *Türk Kadın Yolu* isimli bir dergi bastırmaya başlamıştır. Bu dergi için yalnızca Nezihe Muhiddin'in kendi maddi imkânları kullanılmıştır.²⁰⁶

Cumhuriyet Hükümeti Türk Kadınlar Birliği'nin ortaya koyduğu amacı ve bu amaca ulaşmak için gösterdiği çabayı sürekli olarak desteklemiştir. 28 Haziran 1925 kararnamesi ile Türk Kadınlar Birliği Derneği resmen "*Kamuya yararlı dernek*" olarak

---

²⁰² Nezihe Muhiddin, "Muvaffak Olduğumuz İşler", *Türk Kadın Yolu*, 15 Haziran 1927, No: 29, s. 3.

²⁰³ "Annelere Anneler Yardım Edecek", *Milliyet*, 15 Nisan 1927, No: 421, s. 1.

²⁰⁴ "Kadın Birliği Fuhuşla Mücadele Etmek İçin Mühim Kararlar İttihaz Etmektedir", *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1927, No: 1062, s. 2.

²⁰⁵ "Genç Kızlar Yurdu", *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1927, No: 1078, s. 1.

²⁰⁶ *Türk Kadını*, s. 151.

tanımlanmıştır.²⁰⁷ Bu konuda *Türk Kadın Yolu* dergisinde yayınlanan görüşe göre birlik bu teşvik ve takdir sayesinde daha çok çalışacağını ilan etmiştir.²⁰⁸ Türk Kadınlar Birliği kurulduğu dönemde Avrupa merkezli kadın dernekleri tarafından da ilgi ile karşılanmış ve birliğin Uluslararası Kadın Derneği üyeliği gerçekleşmiştir.²⁰⁹

2.3. TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ

Türk Kadınlar Birliği 7 Şubat 1924 tarihinde, Nezihe Muhittin, Latife Bekir gibi isimlerce kurulmuş, kadınların siyasal haklarını elde edebilmesi ve sosyal yaşamda aktif bir rol alması gibi fikirlerce yola çıkılmış ve kurulduğu dönemde uluslararası ün getirecek kadar etkin faaliyetlere öncülük etmiş bir kuruluştur. 1935 yılında asıl amaçlarını gerçekleştirdikleri düşüncesiyle kendi kendini fesih kararı alan dernek, daha sonra kadın haklarının kazanılması kadar korunmasının da önemli olduğu görüşüyle 1949 yılı 13 Nisan tarihinde yeniden kurulma kararı almış, 1954 yılında ise Bakanlar Kurulu kararı ile “*Kamu Yararına Çalışan Dernek*” statüsüne getirilmiştir.²¹⁰

Türk Kadınlar birliği, özellikle 60’lı ve 70’li yıllarda önemli faaliyetlere imza atmış, uluslararası alanda aktif roller almıştır. Birleşmiş Milletlere bağlı çalışmalara katılmaya devam ederek günümüzde de Türk kadınının haklarını kazanmak, kazanılmış hakları korumak ve geliştirmek, kadının ve kadınlığın Türk toplumunca benimsenmesini, korunup desteklenmesini sağlamak adına önemli çalışmalar yapmaktadır. Türk Kadınlar Birliği ülke çapında manevi bir ağ kurarak Türkiye Cumhuriyeti tarihi içinde hatırı sayılır bir kitleye ulaşmış sayılı dernekler arasındadır. Aynı zamanda Türkiye tarihinin en eski, en yaygın ve ilk çok kapsamlı kadın örgütü olan Türk Kadınlar Birliği tarihi boyunca, özellikle de ikinci kuruluşundan itibaren; daha sosyal, aktif ve hedef odaklı bir sisteme

---

²⁰⁷ Kadınlar Birliği Cemiyeti'nin kamuya yararlı dernek sayılması hakkında kararname, Cumhuriyet Arşivi (BCA), Kararlar Daire Başkanlığı, Fon Kodu: 30-18-1-1, Yer No: 14-42-6, 28 Haziran 1925; *Türk Kadını*, s. 151.

²⁰⁸ “Kadın Birliği”, *Türk Kadın Yolu*, 30 Temmuz 1925, s. 2. No: 3,

²⁰⁹ “Bir taraftan da Avrupa kadın derneklerinin ilgisini çektik, bizi uluslararası kadın derneğine üye olarak aldılar. Uluslararası kadın birliğine üye olmak için önce “Barış” derneğine girmek gerektiğini bize yazdılar. Ben bu konu hakkında kendilerine: Türk’ün daima barışsever olduğunu, düşmanını asla arkasından vurmaya alçalmadığını, savunma savaşlarında eşsiz mertliği ve yüceliğinin onun yüksek karakterinden biri olduğunu, bu değerli karakteri aleyhine propaganda yapamayacağımızı, barış ve savaş eğilimlerinin ancak hükümetimize ait bir sorun olduğunu bir toplantıda söyledikten sonra uluslararası kadın derneğine yazdık. Bu fikirleri doğru bulmuş olacaklar ki bizi, bu koşulu yerine getirmememize rağmen kabul ettiler.” *Türk Kadını*, s. 151.

²¹⁰ Müge Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2008, s. 25.

bürünmüştür. Hem yurt içinde hem de yurt dışında Türk toplumunda kadının yerini göstermek, Türk kadınının refahını sağlamak adına büyük bir görev üstlenmiştir.²¹¹

2.3.1 TÜRK KADINLAR BİRLİĞİNİN KURULUŞU

Türk Kadınlar Birliğinin kuruluşu aslında daha önceye, Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşu için yapılan çalışmalara bağlanmaktadır.²¹² Zira Nezihe Muhiddin ve arkadaşlarının ilk hedefi kadını doğrudan siyasi bir kimlikle yeni oluşturulan Türkiye Cumhuriyeti Meclisine sokarak, siyasi haklarla birlikte sosyal statüsünü eş zamanda kazanılmasını ve geliştirilmesini sağlamaktır.²¹³ Bu yüzden ki Nezihe Muhiddin öncülüğünde kurulması için harekete geçilen Kadınlar Halk Fırkası'nın iç tüzüğünün birinci maddesi kadınları fikren ve fiilen örgütleyeceğini, eğitimden ekonomiye, ülke savunmasından aile içi eşitliğe kadar pek çok alanda durumlarının düzeltileceğini ve kadınların taleplerinin karşılanması adına önemli adımlar atılacağını belirtmektedir.²¹⁴ Bu tüzüğü aslen önemli ve dönem koşullarınca kritik yapan asıl madde ise politik bir hareketi açıkça dile getiren, siyasal haklar üstüne yazılmış ikinci madde olmuştur. Bu madde kadınların ülkenin siyasal, toplumsal ve iktisadi konularında önemli bir rol oynamasını ve aktif olarak yer verilmesini öngörmüş; yeni kurulan Mecliste milleti temsilen rol almaları gerektiğini savunmuştur. Milliyetçi mücadele için oldukça kritik olan bu dönemde, saltanatın ardından yeni gelecek olan düzende daha oluşturulmamış bir mevkiyi talep etmeleri kadınların ilerici görüşlerinden kaynaklanmıştır. Ancak Meclise sundukları tüzük teklifi ret almış, kadınların oldukça haklı talepleri ve kendileri için öngördükleri potansiyel mevkilerin hepsi yeterli açıklama yapılmaksızın reddedilmiştir.²¹⁵

Bu red kararı araştırmacılar tarafından birçok farklı yoruma neden olmuştur. bazı araştırmacılar bu reddi iki nedene bağlamıştır: ilki, kadın hakları konusunun modernleşme simgesi olması, ancak böyle bir kabulün yeni kurulan hükümetin yaratmak istediği imajı zedeleyeceği ve kadınların özgürlüğünün kendi talepleri doğrultusunda

---

²¹¹ Bozkır, "Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği", s. 22.

²¹² Fatmagül Berktaş, "Kadın Tarihi: Yeni Bir Gelecek İçin Geçmişini Geri Almak", *Cogito Dergisi*, S. 29, (2001), s. 276.

²¹³ Başkan- Ötüş Baskett, *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*, s. 77.

²¹⁴ Balcı, Tuzak, *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*, s. 47.

²¹⁵ Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, s. 30.

gerçekleşeceği, bu da halkın yapısının kabul edebileceğinin üstünde olacağından eril iktidarın gücüne gölge düşüreceği fikri, ikincisi ise kadın haklarının alınması yerine verilmesi izleniminin daha güçlü bir profil oluşturacağı gerekçesi ile kadınlara taleplerini sağlamak yerine bu hakların daha farklı bir zamanda, bir lütuf niteliğinde sunulmasının imaj açısından daha etkili olacağı düşüncesidir.²¹⁶

Hak arayışında kadınların mücadelesi inkâr edilemez bir gerçektir. Ancak Atatürk'ün söylemlerini incelediğimizde kadının eğitiminin ve geleneksel bağlardan kopmasının önemine sık sık vurgu yaptığı görülmektedir. O her platformda Türk kadınına yücelten söylemlerde bulunmuştur. Bunlardan biri de 31 Ocak 1923'te İzmir'de yaptığı konuşmadır. Atatürk bu konuşmayı yaptığında henüz Kadınlar Halk Fırkası kurulmamıştır.

“...Bir toplum, cinsinden yalnız birinin zamanın gereklerini kazanmasıyla yetinirse o toplum yarıdan fazla eksiklik içinde kalır. Bir millet gelişmek ve medenileşmek isterse özellikle bu noktayı temel olarak kabul etmek mecburiyetindedir. Bizim toplumumuzun başarısızlığının nedeni, kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz ilgisizlik ve kusurdan doğmaktadır... Bundan dolayı bizim toplumumuz için ilim ve fen gerekli ise bunları aynı derecede hem erkek ve hem de kadınlarımızın kazanmaları gerekir... Milletimiz kuvvetli bir millet olmaya karar vermiştir. Bugünün gereklerinden biri de kadınlarımızın her konuda yükselmelerini sağlamaktır. Bundan dolayı kadınlarımız da bilgin ve ilme açık olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün öğrenim derecelerinden geçeceklerdir. Sonra kadınlar sosyal hayatta erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı ve destekçisi olacaklardır.”²¹⁷

Reformların gerçekleşmesi bir süreçtir ve bu sürecin sonunda tüm gerici güçlere karşı kadınlara hak ettiği özgürlükler verilmiştir. Dönemin koşulları ve zihniyetine baktığımızda bu son derece ilerici bir karardır.

Kadınlar Halk Fırkası'nın reddinin ardından, her ne kadar 15 farklı şehirde parti temsilcilikleri kurulmuş olsa da, kadınlar beklendiği gibi pes etmek yerine yeni bir yol

²¹⁶ Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, s. 67.

²¹⁷ Kocatürk, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, s. 452.

çizmişlerdir. Nezihe Muhiddin bu gelişme için daha sonra yaptığı bir açıklamada amaçlarının yanlış anlaşıldığını, ancak yine de hükümetin yanında olduklarını ve bir art niyet taşımadıklarını, bu nedenle bir parti olmaktan vazgeçip yeni bir nizamname hazırlayarak bir dernek olarak faaliyet göstermek istediklerini açıklamıştır.²¹⁸ Bu aşamada kadınların haklı taleplerinin reddine rağmen gösterdikleri politik olgunluk, kendilerini kadın hareketine ne kadar adadıklarının önemli bir göstergesidir.²¹⁹

Kadınlar Halk Fırkası'nın maddelerinin politik tınılardan arındırılması ve siyasi açıdan tehditkâr görülebilecek tüm söylemlerin yeniden reddedilmemek adına yumuşatılmasının ardından 23 maddelik yeni bir nizamname oluşturulmuş ve yeniden başvuru yapılmıştır. Bu değişiklikler işe yarayacak, 7 Şubat 1924 tarihinde Türk Kadınlar Birliği adı altında bir dernek örgütlenmesi oluşturulmuştur. Nezihe Muhiddin Türk Kadını isimli eserinde Türk Kadınlar Birliğinin neden kurulduğunu şu cümlelerle açıklamıştır:

“Milli hareket başladığı günlerden beri, kadınlığımızın hazırlanmış olduğunu gösteren şuurlu hareketleri görmekten mütevellit içimde büyük bir ümit canlanmıştı. Cumhuriyet ilan edilir edilmez bu emel tamamiyle kuvvetlendi; büyük bir liyakat ve kabiliyet gösteren kadınlığımızın ciddi bir program ve muntazam bir mesai ile hususiyetlerini de ehemmiyetle düşünerek kül halinde çalışması. Bu tamamiyle fiile inkılap edebilecek bir fikir halinde tekâmül etmişti. Bu fikrin iki ciddi noktasından en mühimi; milli mücadele esnasında millet mecmuası arasında çalışmaya başlayan Türk kadınının, bu büyük heyecanın sonunda gene eski lakaydisine avdet etmesinden doğan endişe idi, mütebaki ciheti ise asırların etrafımızda ördüğü birtakım menfi telakkilerle mücadele azminden doğuyordu.”²²⁰

Yeni oluşturulan tüzükle derneğin amaçları açıkça belli edilmiş, aynı zamanda Kadınlar Halk Fırkası ile olan farklılıklar da ortaya konmuştur. Bu yeni tüzükteki en önemli değişiklik ise, Kadınlar Halk Fırkası'nın reddine yol açtığı da düşünülen, siyasal haklar üzerindeki talepleri açıkça ortaya koyan ikinci maddenin politik her kavramdan soyutlanarak tamamen sosyal hayata indirgenmesi, düşünsel ve toplumsal alanda kadının

²¹⁸ Baykan-Ötüş Baskett, *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*, s. 89.

²¹⁹ Arat, *Türkiye'de Kadın Olgusu*, s. 229.

²²⁰ Baykan-Ötüş Baskett, *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*, s.116.

rolüne değinilip siyasi hakların maddeden çıkarılması olmuştur.²²¹ Apolitikleştirilmiş bu yeni madde ile örgüt yazılı metin üzerinde tamamen siyasi haklar mücadelesinden soyutlanmış, öncelik sosyal statü olarak belirtilerek karşılaşılabilecek itirazlar ve negatif tepkilerin önüne geçilmesi hedeflenmiştir.²²²

2.3.2 TÜRK KADINLAR BİRLİĞİNİN AMACI

Türk Kadınlar Birliği'nin kuruluşu aşamasında tepki çekmemek ve onay almak adına yeniden düzenlenen iç tüzüğün Kadınlar Halk Fırkası ile kıyaslandığında oldukça farklı olduğunu görmek mümkündür. Bu açık farkın altındaki en önemli neden yeniden bir ret almamak için maddelerin siyasi tüm alt metinlerden arındırılması ve tüzükte kalmasına karar verilen maddelerin dilinin de yumuşatılmasından kaynaklanmaktadır. Yeni oluşturulan nizamnamenin 23 maddesi oluşturulması planlanan Türk Kadınlar Birliği'nin amaçlarını ve yapılması planlanan faaliyetleri olabildiğince açık biçimde ortaya koymuştur.²²³ Buna göre, birliğin tüzüğündeki önemli maddeler şunlardır:

“Madde 1: 7 Şubat 1340 [1924] tarihinde İstanbul'da "Türk Kadın Birliği" namı ile bir cemiyet teşkil edilmiştir.

Madde 2: Türk Kadın Birliği Türk kadının içtimai ve siyasi haklar karşısında her türlü mesuliyet ve alaka-yı vataniyesini ispat edecek bir seviyeye eriştirmeye çalışacaktır.

Madde 3: Birliğin maksadı: Kadınlığı fikri ve içtimai sahalarda yükselterek asri ve mütekâmil bir mevkie eriştirmektir. Birlik, bu gayeye vusul için: Genç kızlar hakiki valide olarak yetiştirmek, kadınlık âlemindeki feci içtimai yaralan teşfiye etmek [iyileştirmek) dul, bîkes ailelere ve tahsil-i ibtidaiyedeki [ilkokuldaki] çocuklarına yardım etmek, fakir çocukları tahsil ettirmek, yeni neslin maddi ve manevi terbiyesiyle meşgul olmak, kadınlığı harici hayat-ı mesaiye [çalışma hayatına] teşvik etmek için sarf-ı mesai ederek [çalışarak], konferanslar tertip ve eserler neşreylemek hususâtına bezl-i gayret edecektir [çaba gösterecektir].

Madde 8: Türk Kadın Birliği gayesinin tamimi [yaygınlaşması] için mefküresinden ayrılmamak şartı ile kavanin-i mahsusasına [özel yasalarına] tevfikân [uyarak] muhtelif teşkilat vücuda getirebilir. Bütün Türkiye vilayet ve kazalarında işbu

²²¹ Zülal Kılıç, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Kadın Hareketine Genel Bakış*, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s. 153.

²²² Leyla Kırkpınar, *Türkiye'de Toplumsal Değişim ve Kadın*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001, s. 141.

²²³ Bozkır, “Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği”, s. 23.

nizamnameyi mabe't-tatbik [uygulamayı] ittihaz [kabul] etmek ve aza sı yüz kişiden dün [aşağı] olmamak ve merkezi cemiyete merbut [bağlı] olmak üzere bir Kadın Birliği şubesi tesis olunabilir. Kongrelerde merkez şube murahhasları [delegeleri] davet olunur. Nizamnameye ait tadilat [düzeltme] ve tebeddilat [değişiklik] ancak merkezi kongrede icra olunur. Harice karşı cemiyeti, umumi merkez temsil eder.

Madde 23: Heyet-i idare murakabesi [gözetimi] altında kadın, erkek azadan mürekkep ilmi, edebi, sıhhi, terbiyevi, hukuki encümenler [kurullar] teşkil edilecektir.”

224

Bu maddelere bakılarak kadınlar birliğinin amaçlarının her ne kadar Kadınlar Halk Fırkası'ndan bağımsızlaştırılmaya çalışıldığı görülse de temelde amaçların ortak bir paydada birleştiği açıktır.²²⁵ Bu söylemde asıl hedef kadının bağımsızlığına ulaşması, sosyal ve ekonomik alanlarda gelişmesi için teşvik edilmesi, zor durumda olan kadınlara yardım edilmesi, ihtiyaç sahibi ve zordaki çocuklara destek sağlanması ve okutulmaları için çalışılması, kadınların çalışma hayatına katılması için yönlendirilmesi ve bu amaç uğruna gerekli çalışmaların düzenlenmesi gibi maddeler ön plandadır.²²⁶ Kadınlar Halk Fırkası'nın içeriğine bakıldığında ise, farklı cümlelerle ve daha politik bir yoruma açık olarak yazılmış amaçların sadeleştirilmiş olsa da Türk Kadınlar Birliği'nin tüzüğünde belirttiği amaçlara paralel olduğu görülmektedir.²²⁷

Şüphesiz ki Türk Kadınının siyasal haklarını kazanması, eril bir yönetimin boyunduruğundan kendi temsilini yapabilir noktaya getirilmesi önemli bir amaç olma özelliğini korumaktadır. Ancak dönem koşullarınca, Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluş talebinin de reddine dayanarak, söylemlerini apolitikleştirip eylemlerine devam etmek önem taşıdığından, Nezihe Muhiddin ve Kadınlar Halk Fırkası kurucularının bu yumuşama söylemine yönelmeleri oldukça haklı bir adımdır. Çünkü amaçları kadınların eğitimini ve çalışmasını desteklemek, bu sayede kadının kendini savunabilir, hakkını arayabilir bir pozisyona yükselmesini, muhtaç durumundan sıyrılmasını ve haklarının farkında olmasını sağlamaktır. Zira bu dönem, kadınların köşeye çekilip hakların kendilerine tanınmasını beklemek için fazla aktif ve yeni kurulacak devletin

²²⁴ Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, s. 38.

²²⁵ Ongur, “Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Kadın Hareketinin Gelişimi”, s. 15.

²²⁶ Kırkpınar, *Türkiye'de Toplumsal Değişim ve Kadın*, s. 148.

²²⁷ Arat, *Türkiye'de Kadın Olgusu*, s. 237.

modernleşmesi açısından da oldukça önemli olduğunu daha önce de defalarca göstermiştir.²²⁸

2.3.3. TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ VE ULUSLARARASI KADIN CEMİYETLERİ

Türk Kadınlar Birliği Türkiye’de birçok faaliyette bulunurken bu faaliyetler yurt dışından da izlenmeye başlanmıştır. Bilhassa Türk toplumunun Müslüman olması ve bu ülke kadınlarının kendi haklarını araması uluslararası toplum için konuyu daha da ilgi çekici hale getirmiştir. Diğer İslam ülkelerinin kadınları bu birliğin çalışmalarını örnek almaya başlamışlar ve bu amaçla birçok dernek Türk Kadınlar Birliği ile bağlantı kurmuşlardır. Birlik için de Avrupa’daki konferans ve kongrelere katılım büyük önem taşımıştır. Ayrıca Batı merkezli kadın dernekleri ile temas halinde olunarak onlara Türkiye hakkında bilgi verilmiş ve birçok konuda fikir alışverişinde bulunmuştur. Türk Kadınlar Birliği, Batıdaki uluslararası konferans ve kongrelere katılım göstererek kadın derneklerinin yaptıkları da yakinen izlenmiştir.²²⁹

Batılı kadın dernekleri ile iletişime geçmek için önemli girişimler yapan birlik, doğulu kadın derneklerine duyarsız kalmış, onlarla iletişime girmek için pek çaba sarf etmemiştir. Bu yaklaşımın sebebi Türk kadınının artık doğulu değil, batılı olduğunun kabul edilmesidir. Türk Kadınlar Birliği ile temasa geçen doğu merkezli kadın cemiyetlerinin davetlerine çoğu zaman icabet edilmemiş, doğudaki toplantılara katılmamıştır. Uluslararası kadın dernekleri ile daha güçlü ilişkiler kurmaya çalışmış, yurtdışında kongrelere katılarak buralarda da tanınmaya başlamıştır. Türk Kadınlar Birliği’nin batıda ilgi görmesinin nedeni kadınların belediye seçimlerine katılma hakkını kazanmış olması iken doğuda ilgi görmesini nedeni ise Müslüman bir ülkede verilen kadın hakları mücadelesidir. Cumhuriyet Türkiye’sinin kadınlara verdiği haklar ülke dışında olumlu yankılar yapmış, Türk Kadınlar Birliği’nin kazanılan sosyal ve siyasal haklardaki rolü sebebiyle yabancı dernekler, birlik ile iletişime geçmeye ve yardım istemeye başlamışlardır. Doğu ülkelerinin kadınları bu haklardan yoksun olduklarından Türk Kadınlar Birliği’ne merakla yaklaşmışlar, ancak Türk Kadınlar Birliği kendini

---

²²⁸ Balcı, Tuzak, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi”, s. 48.

²²⁹ Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, s. 146.

doğulu değil batılı olarak konumlandırmak istediğinden bu dernekler ile irtibatta bulunmak istememiştir. Batılı cemiyetlerle ise her daim iyi ilişkiler içerisinde bulunmaya, Avrupa'daki kongre ve konferanslarda temsil edilmeye, Batılı kadın dernekleri ile sürekli yazışmalar yapmaya önem vermiştir. Türk Kadınlar Birliği, Batılı dernekler ile yakın ilişkileri sayesinde Avrupa'daki kongrelerde Türk kadını temsil eder hale gelmiştir.²³⁰

2.3.3.1. DOĞULU KADIN CEMİYETLERİ VE TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ

Kadın haklarından en mahrum zümre olan doğulu kadınlar tarafından Türk Kadınlar Birliğince yürütülen çalışmalar yakından takip edilmiştir. Bu kadınlar, Türk kadınlarının kazanımlarına özenmişler ve bunların nasıl kazanıldığını ayrıntılı biçimde incelemek istemişlerdir. Ancak, Türk Kadınlar Birliği doğulu kadın dernekleri ile iletişime geçmeyi her zaman savsaklamış ve dikkatini batıya yöneltmiştir. Türk Kadınları belediye seçimlerine katılma hakkı kazandıklarında Türk Kadınlar Birliği batılı derneklerden yoğun bir ilgi görmeye başlamıştır. Doğulu dernekler ise Türk Kadınlar Birliği'ni örnek almaya, bu kazanımların nasıl elde edildiğini incelemeye başlamışlardır. Örneğin Arap Kadın Cemiyeti 1930'da düzenlediği toplantıya Türk Kadınlar Birliği'nden de bir temsilci gönderilmesini talep etmiştir. Ancak birlik bu çağrıya cevap vermemiştir. Çağrının cevapsız kalması Şark Kadın Birliği başkanı Nur Hamada'yı pes ettirmemiş, cumhurbaşkanlığına başvurarak yaptığı etkinlikler ile ilgilenilmesini talep etmiş ve bu bağlamda 1932 yılında yapacakları toplantıya bir temsilci istemiştir. Hamada gönderdiği mektupta Umum Şark Kadın Birliği Merkezi'nin 3 Temmuz 1930'da Beyrut'ta yaptığı toplantıda ikinci toplantının 1932'de yapılmasının kararlaştırıldığını, toplantının yerinin Tahran olacağını ve İstanbul Türk Kadınlar Birliği'nin toplantıya katılmasını istediklerini belirtmiştir. Bu birliğin Şark Kadın Birliği'nden çok daha ilerde olduğu vurgulanmış ve Türk kadınlığının rehberi olan Mustafa Kemal Atatürk'ün prensipleri ile ilerlemeyi arzulayan birliğe yol gösterecek bir temsilcinin gönderilmesi cumhurbaşkanından rica edilmiştir. Bu mektubu alan cumhurbaşkanlığı tarafından Türk Kadınlar Birliği'ne bir yazı gönderilerek öncelikle 1932'deki toplantıya katılmaları istenmiş, ayrıca olan biten

---

²³⁰ Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, s. 146-149.

hakkında fikir sahibi olunabilmesi için iki kadın birliği arasındaki geçmiş yazışmaların da kendilerine gönderilmesi talep edilmiştir.²³¹

Dışişleri Bakanlığı'na 1Ekim1932'de bir yazı gönderilmiş ve cemiyetin çalışmaları hakkında bilgi toplanması talep edilerek, bu konuda kapsamlı bir araştırma başlatılması istenmiştir. Türk Kadınlar Birliği cumhurbaşkanlığına yazılı bir cevap göndererek Şark Birliği'nden aldıkları mektuptan sonra İstanbul vilayeti üzerinden dâhiliye vekâletinin fikrinin sorulduğu, vekâletin ise bu soruya cevap olarak Türklerin doğulu değil batılı oldukları ve kongreye ancak batılı kadınlar da katılırsa Türk Kadınlar Birliği'nin buraya temsilci göndermesinin mümkün olacağını söylediği belirtilmiştir. Bunun üzerinde yapılan incelemede toplantıya yalnızca doğulu kadınların katıldığıının, Avrupa'dan ise yalnızca bir adet müşahit geleceğinin öğrenildiği, bunun üzerine bir mektup ile itiraz edildiği ifade edilmiştir.²³²

Yukarıda da değinildiği üzere Türk Kadınlar Birliği yüzünü tamamen batıya dönmüştür. Bu yaklaşım çerçevesinde Birlik yalnızca doğululardan oluşan bir toplantıya katılmamıştır. Tüm bu gelişmeler üzerine Doğulu Kadın Birliği, Türkiye'den bir temsilci gelmesinin ne denli önemli olduğunu 3. bir mektup ile belirtmiştir. Mektupta daha önceki iki mektuba cevap verilmemesine ne kadar üzüldüklerinin altını çizmişler, bu üçüncü mektup ile Türk Kadınlar Birliği'nin Şam'da yapılacak olan büyük kongreye davet ettiklerini belirtmişlerdir. Bu mektupta doğudan birçok temsilcinin katılacağı belirtilmiş ve bu kongreye Türkiye'den bütün kadın cemiyetleri, öğretmenler ve kadın yazarlar davet edilmiştir. Doğulu Kadın Birliği, Türk kadınlarının doğulu kadınların ilerisinde olduğunu, bu yüzden de onların yardımının doğulu kadınlar için çok büyük önem arz ettiğini vurgulamıştır. Türkiye'den en azından birkaç üye gönderilmesi rica edilmiştir. Bunda başarılı olunamazsa Türkiye konsolosuna haber verilerek başka bir şekilde temsilci isteneceği belirtilmiştir. Mektuba ek olarak 1930 Temmuzundaki toplantının gündemi de iletilmiştir. Görüşülecek konular şu şekildedir:²³³

---

²³¹ Zerrin Kalender, *Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının Verildiği 1935 Seçimleri ve İzmir Basını*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2006. s.19.

²³² Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, s.52-53.

²³³ Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, s.54

1. Kadın hukukuna bakış
2. Şark dillerinin adabını ihya
3. Vatani masunatı ihya
4. Tavaifi muhtelif kadınları beyninde vahdeti kavmiy
5. Genç kızların seviyelerini yükseltecek surette talim ve tehzibleri
6. Çocuk bakımı.

2.3.3.2. BATILI KADIN CEMİYETLERİ VE TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ

Doğudaki feminist dernekler her ne kadar Türkiye'deki kadınlara özendiklerini gönderdikleri davet ve mektuplar ile beyan etmiş olsalar da Türkiye'deki feminist dernekler bu davetlere çok fazla rağbet göstermemiştir. Bunun aksine, Batı'daki feminist derneklerin etkinliklerini yakından izlemiş ve faaliyetlerine katılmışlardır.

a. Uluslar Arası Kadın Birliğine Üyelik: Türk kadınlar Birliği daha “*Kadınlar Halk Fırkası*” ismi ile kuruluş faaliyetleri başlatıldığı esnada gerek Amerika gerekse de Avrupa'da medya ve feminist cemiyetler tarafından rağbet görmüştür. Kadınlar Birliği'nin başkanı Nezihe Muhittin 1926 senesinde Dünya Kadınlar Kongresinde Türkiye adına yer almıştır. Bu konu ile alakalı basında yer alan haberde Nezihe Muhittin'in yakında Avrupa'ya gideceği söylenmektedir. Bundan kısa bir süre sonra ise Kadınlar Birliği'ne Avrupa Kadın Dernekleri Birliği'nden üye olmak için davet gelmiştir ancak bu derneğin davetinin yanında bir de şartı bulunmaktadır. Türk Kadınlar Birliği'nin önce Sulh Derneği'ne üye olması gerekmektedir. Bu noktada Kadınlar Birliği, Türklerin her daim sulhtan yana olduğunu ancak sulha da muharebeye de hükümetlerin karar verebileceği şeklinde bir cevap vermiştir. Bu cevabın ardından, bu şartta ısrar edilmeyerek Kadınlar Birliği'nin bu derneğe girmesine izin verilmiştir.²³⁴

b. Uluslar Arası Kadın Birliği Marsilya Feminizm Kongresi (18 Mart 1933):

---

²³⁴ Ediz, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'deki Kadın Örgütlenmeleri*, s. 29.

Avrupa Kadın cemiyetlerinin gösterdiği alaka neticesinde Kadınlar Birliği ile olan ilişkiler zaman içerisinde gelişme göstermiştir. Türk Kadınlar Birliği de milletlerarası alanda tanınmışlığını arttırmak adına Batı dünyasının Türkiye’de yaşayanlar ile yoğun bir şekilde ilgilenmesinden faydalanmıştır. Bu manada birçok milletlerarası etkinlikte yer alınmıştır. Bu noktada, “Kadın Sesi” programında şöyle bir hususa dikkat çekilmektedir: “Cemiyetimizin merkezi Londra şehrinde yer alan Beynelminel Alyans ile ilişkilerini sürdürmektedir. Adı geçen dernek çeşitli ülkelerde toplantılar ve kongreler düzenlemektedir. Bu toplantı ve kongrelerde cemiyetimiz yer almaktadır. Üyelerimizden Efzayış Suat Hanım delege olarak Berlin’e gitmiş, Belgrat’taki kongreye ise Seniha Rauf Hanım katılmıştır.”²³⁵ Kadınların yerel seçimlere iştirak etme özgürlüğünü edinmesinin ardından bu durum daha da artarak devam etmiştir. 118 Mart 1933 yılında Marsilya şehrinde düzenlenen “Alliance International des Femmes” adındaki kongrede Türk Kadınlar Birliği, Seniha Rauf ve Lamia Tefvik tarafından temsil edilmiştir. Kongrenin akabinde memleketlerine geri dönen üyeler kongrede yaşananları ve aktiviteleri yazılı bir halde Türk Kadınlar Birliği’ne bildirmişlerdir. 24 Mayıs 1933’te İçişleri Bakanlığı ile paylaşılan bu belge 29 Mayıs’ta İçişleri Bakan yardımcısı Şükrü Kaya’nın imzasıyla Cumhurbaşkanlığı Özel Kalem Müdürlüğü’ne yollanmıştır. Bu belgede, kongrede yapılan aktiviteler ile alakalı şunlar söylenmiştir:

“Uluslararası Kadınlar Birliği’nin Marsilya’da düzenlediği kongre, 18 Mart’ta başlamıştır. Birlik 41 ülkede alt derneklere sahiptir. Marsilya’da 24 farklı ülkeden delegeler hazır bulunmuştur. Avusturya, Çekoslovakya, Mısır, Almanya, Avusturalya, İngiltere, Felemenk, Hindistan, İrlanda, İtalya, Filistin, Belçika, Lehistan, Danimarka, Lüksemburg, Romanya, İsveç, Fransa, İsviçre, Türkiye, Ukrayna, Amerika Müttefik Devletleri, Uruguay ve Yugoslavya kongreye katılan ülkelerdir. Hususi oturumlar Hotel Spondi’de gerçekleştirilmiştir. Salle de la Mutualité adı verilen yapının içerisinde 4 adet halka açık miting düzenlenmiştir. Bütün bu mitinglerde çeşitli konuşmalar yapılmıştır. Konferans ile alakalı paylaşılan bu genel bilgilerin ardından Türk temsilcilerinin aktiviteleri ile alakalı bilgi verilmiştir. Seniha Hanım belediye binasında bir konuşma yapmıştır. Yaptığı konuşmada, geçmişte Türk kadınının durumunu ve Cumhuriyet

---

²³⁵ Ediz, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye’deki Kadın Örgütlenmeleri*, s. 31.

*dönemindeki ilerlemelerini açıklamış, Türk halkının ve hükümetinin barışçıl görüşlerinden ve politikalarından söz etmiştir.*²³⁶

Belgede, kongredeki en son toplantıda bir sonraki konferansın İstanbul'da düzenlenmesinin önerildiği söylenmiştir. Fransa'da kadınların yerel seçimlere iştirak etme hakkına sahip olmasını destekleyen beyanlarda bulunulmuştur. Kadınların istihdam özgürlüğünün arttırılması, maaşlarda kadın erkek farkının ortadan kaldırılması ve muamelede ayırım yapılmaması için çeşitli kararlar alınmıştır. Aynı zamanda kadınların geceleri çalışması ile alakalı sorunlardan bahsedilmiş ve şahsi işleri ile alakadar olmalarının gerekliliği de vurgulanmıştır. Kadın ve çocukların mal gibi alınıp satılmasının önüne geçilmesi için ihtiyaç duyulan önlemlerin alınması ve hükümetlerin bu hususlarda üzerine gidilmesi önerilmiştir.²³⁷ Alliance Barış Komisyonu birçok karar alarak dünyada sulhu sağlamak adına çalıştığını dünya halklarına beyan etmiştir. Bu belgeden anlaşılacağı üzere, Türkiye'de kadınların yararına gerçekleştirilen devrimlerin hem Müslüman hem de Avrupa ülkelerinde pozitif yankıları mevcut olmuştur. Neticede, bir sonraki konferansın İstanbul'da düzenlenmesi önerisi kabul görmüştür, cemiyetin temsilcileri, Fransa'da gördükleri alakadan dolayı hissettikleri şükranı da yazdıkları raporda belirterek bu belgeyi Türk Kadınlar Birliği ile paylaşmışlardır. Marsilya'da yapılan konferansta verilen bir dahaki konferansın İstanbul'da düzenlenmesini öngören karar Türk Kadınlar Birliği adına büyük bir gelişmedir. Türk Kadınlar Birliği, kurulduğu sırada politik anlamda imza attığı büyük başarıların ardından kapanmasına kısa bir süre kalmışken milletlerarası alanda mühim bir konferansı ilk kez kendi ülkesinde düzenlemeye hazırlanmaktadır.

c. Uluslararası Kadın Birliği On İkinci Feminizm Kongresi (18 Nisan 1935):

Türk siyasal hayatında ve kadın örgütlenmesinde 1930 belediye seçimleri büyük değişimler meydana getirmiştir. Yeni siyasi parti ılımlı bir havada kurulmasına rağmen seçim sonrasında bu durum yerini gerginliğe bırakmış, yeni parti kapanmak zorunda kalmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kapanmasıyla birlikte Türkiye'de 1945'e kadar sürecek olan bir tek partili dönem başlamıştır. Bu dönemde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nda yer alan Nezihe Muhittin de Türk Kadınlar Birliği de basının gündeminden

²³⁶ Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, s.56

²³⁷ Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, s. 55-56

düşmüşlerdir. 1933 Marsilya kadın kongresinde bir sonraki uluslararası kongrenin İstanbul'da yapılmasına karar verilmesi Türk Kadınlar Birliği'ni yeniden basın gündemine sokmuştur. Basın ve Türk kamuoyu kongreye büyük ilgi göstermiş, bu durum o zamanın gazetelerinde her gün haber olmuştur. Nisan ayının ilk günlerinden itibaren *Cumhuriyet* gazetesi 18 Nisan'da gerçekleşecek olan kongreye çok büyük yer ayırmıştır²³⁸. Kongre ile alakalı her şey haberlere konu edilmiştir. Ayrıca "*Dünya Feministleri ile Görüşmeler*" başlıklı dizi ile yabancı delegeler ile röportajlar yapılmış ve bunlar baş sayfadan verilmiştir. Bu dönemde Suat Derviş'in köşesinde kadınların siyasi hakları ve barış olmak üzere sadece iki konu haber olmuştur. Derviş, delegelere "*Kadın Birliği savaşı durdurabilir mi?*", "*Kadınlar asker olabilir mi?*" gibi sorular soruyor ve ayrıca Türk kadını hakkındaki düşüncelerini öğreniyordu. Delegeler genel itibariyle barış konusunu hararetle savunmuşlar ve birliğin bu konudaki potansiyel aksiyonlarını ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla barış konusu en önemli başlık olarak dikkat çekmektedir. 18 Nisan 1935'te *Cumhuriyet* gazetesinde şöyle bir manşet atılmıştır: "*Tüm dünyadan kadınlar bugün Yıldız Sarayı'nda buluşacak*", "*Kadın konferansı, 200 milyon kadının temsilcileri İstanbul'da buluşacaklar.*", "*Tıpkı Stresa gibi onlar da dünya barışı hakkında tartışma yapacaklar.*"²³⁹ *Cumhuriyet* gazetesi kongrenin ilk günü için manşetini kongrenin amacı ile örtüşen bir biçimde seçmiştir: "*Kadın İçin Hak Beraberliği ve Barış İstiyoruz.*"²⁴⁰ Akropolis gazetesi ise Türk kadınının çok kısa bir sürede diğer feministlere ev sahipliği yapacak kadar gelişmesinin oldukça şaşırtıcı olduğunu belirtmiştir.²⁴¹

Türk Kadınlar Birliği, düzenlenecek konferans için özenli bir çalışma sürecine girmiştir. Kongreye katılacak temsilciler yavaş yavaş İstanbul'a gelmektedirler. Kongre ile alakalı hazırlıklar, kongrenin yapılması için özel olarak tahsis edilen Yıldız Sarayı'nda gerçekleştirilmiştir. Konferans için özel olarak Yıldız Sarayı'nı tahsis eden hükümet, temsilciler için seyahat, iletişim ve daha birçok alanda özel imkânlar sağlamıştır. Bu konferansta yeni Türk kadını ve Türk modernleşmesi dünyaya tanıtılacaktır. Bu kadar önem verilen işler tesadüfe bırakılmamış ve program titiz bir şekilde oluşturulmuştur. Necile Tevfik'in arşivinde kongre için basılmış kullanılmamış birçok not defteri sayfası ve boş zarflar bulunmuştur. Bütün bunların üzerinde basılı bir şekilde Fransızca

²³⁸ *Cumhuriyet*, 3 Nisan 1935-23 Nisan 1935.

²³⁹ *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1935, s.1.

²⁴⁰ "Kadın İçin Hak Birliği", *Cumhuriyet*, Sayı: 3923, 19 Nisan 1935, s. 1.

²⁴¹ "Dünya Kadınları Bugün Yıldızda toplanıyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 2137, 18 Nisan 1935, s. 1.

“Uluslararası Kadın Birliği’nin XII Kongresi, İstanbul 18-25 Nisan 1935” yazılmış durumdadır. Dolayısıyla kongre için not defteri bile bastırılmıştır.²⁴²

39 ayrı ülkeden gelen kadın temsilcilerin yer almasının öngörüldüğü konferansta Türk Kadınlar Birliği Latife Bekir, Lamia Refik, Seniha Rauf, Efzayiş Suat, Nermin Muvaffak, Necile Refik, Dr. Pakize Ahmet, Leman Fuat, Safiye Hüseyin, Nebahat Hamit, Faika Nahit, Mihri Pektaş tarafından temsil edilmiştir. Ayrıca ilk defa Meclise girmiş olan tüm kadın vekiller konferansa iştirak etmişlerdir. Konferansta, Amerika, Avustralya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Çekoslovakya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Hollanda, İngiltere, İspanya, Japonya, Macaristan, Mısır, Yeni Zelanda, Yugoslavya, Yunanistan gibi ülkelerden çok sayıda temsilci hazır bulunurken, İran, Hint, Suriye, Filistin ülkelerinde bulunan feminist cemiyetler de başkanlığın tavsiyesi ve üyelerin verdikleri karar neticesinde katılmışlardır.²⁴³

Uluslararası Kadın Birliği yönetim kadrosu İstanbul’a gelmeden önce Mısır’ı ziyaret ederek bazı temaslarda bulunmuşlardır. Kahire’de bulunan elçiliğin hazırladığı raporda: İstanbul’a gelmesi beklenen ve kongreye katılacak temsilcilere, Mısır Kadın Birliği başkanı Hoda Saravi kendi köşkünde bir ziyafet düzenlemiştir. Bu ziyafete katılan Avrupalı temsilciler başkan Corbett Ashby, ikinci başkan Malateffe Selier, sulh komisyonu ikinci başkanı ve sekreteri Rose Manus ve Hollanda Sulh Komisyonu ikinci başkanı Baker Von Bosse’tur. Mısır’da gerçekleşen bu ziyafet ve temaslarda İstanbul’da yapılacak konferansın mahiyeti ile ilgili de bilgi paylaşılmıştır. Yapılan temaslarda, İstanbul’da düzenlenecek konferansın hedefinin sadece kadınların vaziyetinin iyileştirilmesi değil, dünyada giderek büyüyen silahlanma yarışına son verilmesi ve sulhun gerçekleşmesi gibi hususlara değinileceği, başka bazı uluslararası hususların da ele alınacağı açıklanmıştır.²⁴⁴ Kongrenin İstanbul’da gerçekleştirilmesi Zafer Toprak tarafından şöyle görülmektedir:

“Uluslararası Kadınlar Birliği’nin 1935 senesinde İstanbul’da konferans düzenlemesinin arkasında, Türkiye’de kadınlara politik özgürlüklerin tanınması vardır. Çoğu gelişmiş batı memleketinde kadınlara politik haklar tümüyle tanınmamışken,

²⁴² Meryem Turan, “1935 Kongresi Arşivi”, *Toplumsal Tarih*, (Mart 2000), s. 37-38.

²⁴³ Süzan Ünsal, “12. Arsiulusal Kadınlar Kongresi” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: 9, S.44, 2016, s.539.

²⁴⁴ Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, s. 152.

*Türkiye gibi daha birkaç yıl önce kadınların tamamen toplumsal hayattan uzak olduğu bir memlekette kadınların seçimlere katılma hakkına sahip olması dünyadaki feminist hareketi özendirerek bir vaziyettir. Bu noktada zaten kongreye iştirak eden temsilciler de buna değinmişlerdir.*²⁴⁵

Uluslararası Kadın Birliği Başkanı ve yardımcısı İstanbul'a gelmişler, Türk Kadınlar Birliği üyeleri ile beraber hazırlıklara başlamışlardır. Hükümet için konferansın başarısı büyük önem taşımaktadır. Kongrede ayrıca ilk Türk kadın mebusları da tanıtılacaktır. Yıldız Köşkü'nü kongreye özel tahsis eden hükümet ayrıca delegelere iletişim ve ulaşım için özel hizmetler sağlamıştır. Bunlar Yıldız Sarayı'nda otobüs servisi, ücretsiz tramvay seyahati hakkı, kuaför hizmeti ve posta hizmetleri gibi bir dizi kolaylıktır.²⁴⁶ Kongre anısına Posta ve Telgraf İdaresi de 15 farklı pul tasarlamıştır. Bu pulların basılması için Meclis özel bir kanun çıkarmıştır.²⁴⁷ Pul basımı kadınların başarılarına özel basılan ilk basımdır ve bir tanesinde Atatürk'ün resmi vardır. Bu pullar 1935 yılının sonuna kadar geçerli olmuştur.²⁴⁸

Amerika, Belçika, Danimarka, İngiltere, İspanya, Avusturya, Yunanistan, Hollanda gibi büyük devletler kongreye katılım göstermişlerdir. Ayrıca başkanın önerisi ve oybirliği sağlanması üzerine Suriye, Filistin, İran gibi diğer ülkelerin kadın örgütleri de kongreye katılabilmişlerdir. İstanbul'da düzenlenmiş olan bu kongreye Almanya ve İtalya katılmamıştır, bunun sebebi olarak ise bu ülkelerde kadın derneği olmaması gösterilmiştir. Ancak gerçek sebep bu ülkelerin savaş siyaseti gereğince katılımında bulunmadıkları olarak görülmektedir. Japonya da son anda katılmaktan vazgeçmiştir. İngiltere, Fransa ve ABD'den gelen delegeler Cemiyet-i Akvam silahsızlanma komisyonlarında faal üyeler olarak göze çarpmaktadır; Esasında kongrede II. Dünya Savaşı öncesi güçlerin bölünmesi gözlemlenmektedir.²⁴⁹ Kongre Almanya ve İtalya'daki hızlı silahlanmanın Avrupa'yı savaşa doğru götürdüğü bir dönemde yapılmıştır. Bu da Kadın Birliği'nin en önemli gündemini dünya barışı olarak belirlemiştir.

²⁴⁵ Toprak, "Halk Fırkası'ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası", s. 26.

²⁴⁶ Kırkpınar, *Türkiye'de Toplumsal Değişim ve Kadın*, s. 201.

²⁴⁷ *Resmî Gazete* ile neşir ve ilâm: 23.3.1935 - Sayı: 2958

²⁴⁸ Ünsal, "12. Arsiulusal Kadınlar Kongresi", s.538

²⁴⁹ Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, s. 256.

Uluslararası Kadın Birliği'nin konferansa katılacak olan temsilcilerinin İstanbul'a ulaşmasının ardından, Yıldız Sarayı'nda 30'un üstünde ülkeden temsilcilerin katıldığı kongre, İstanbul valisi ve belediye başkanı olan Muhittin Üstündağ tarafından yapılan konuşmanın ardından başlamıştır.²⁵⁰ Kadının toplumdaki yerinin önemsenmemesi dünya çapında olacak gelişmeler için engel teşkil edecektir. Bu dernek, kadının toplumsal ve politik anlamda aktif olmasına ve politik yaşama katılmasına zemin hazırlayacaktır. Belediye Başkanının yaptığı bu konuşmanın akabinde Türk Kadınlar Birliği Başkanı Latife Bekir kürsüye çıkmış, daha düne kadar sadece erkeklerin sahip olduğu politik ve medeni özgürlüklerin bugün büyük lider Atatürk sayesinde kadınlara tanındığını ve kendisinin bu haktan faydalanan kadınların temsilcisi olarak konuşma yaptığını beyan etmiştir. Çoğu alanda kadınlara talep ettikleri hakların tanınmasının nedenini kadınların geçmişten bugüne yerine getirdikleri hayırsever rollerinin takdir edilmesi olduğunu dile getirmiştir. Günümüze gelinceye kadar aile içerisinde yerine getirilen bu sorumluluğun insanlık ilerleme kaydettikçe daha büyük bir aktivite alanına ihtiyaç duyacaktır. Bunun kanıtı olarak da Türkiye'de harem haricinde herhangi bir toplumsal önem teşkil etmeyen ve gelenekler çerçevesinde yetiştirilen Türk hanımlarının Atatürk sayesinde prangalarından kurtulduğunu ve toplumda hak ettiği mertebeye ulaşma hakkına sahip olduğunu açıklamıştır. Türkiye'de artık kadınlar ile alakalı bir meselenin kalmadığını, tıpkı erkekler gibi kadınların da büyük bir lideri izleyerek ülkenin gelişmesi için çabaladığını belirtmiştir. Çeşitli sorunlar ile yüzleşerek sıkıntılar çekerek bu günlere gelmiş bir halkın kaderini değiştiren, inancını koruyan ve tüm tersliklere rağmen Türk kadınının arzusunu gerçekleştiren deha, bize göre sadece ülkenin kahramanı değil, Türkiye'de kadınların da kahramanı konumundadır. Latife Bekir'in yaptığı konuşmanın ardından, Kongre Başkanının önerisiyle Cumhurbaşkanı Atatürk'e teşekkür amaçlı bir telgraf çekilmiştir. Atatürk verdiği cevapta kadının siyasi ve içtimai hakları kullanabilmesinin kadının insaniyeti ve statüsü açısından olmaz olmaz olduğundan emin olduğu belirtmiştir.²⁵¹

Kongreye başkanlık eden Başkan Corbert Ashby, İstanbul'da düzenlenmekte olan kongrenin ne kadar önemli olduğunu belirten konuşmasında şöyle demiştir:

---

²⁵⁰ Toprak, "Halk Fırkası'ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası", s. 25.

²⁵¹ Kırkpınar, *Türkiye'de Toplumsal Değişim ve Kadın*, s. 205.

“Burada bir araya gelmiş bulunan temsilcilere, kadınlara özgürlük, insanlığa ise sulh olarak adlandırdıkları ödevlerinin gereğini yapma sözü vermektedirler. Kadınların hak ettiği istikbali elde etmesi, kadınlık şerefi ve özgürlüğü adına çalışmalıyız. Gelenekler ve başka zorluklar ile güç bir durumda bırakılan kadınların geçmişte ne kadar dayanıklı olduğu aşikârdır. İstikbali inşa edecek olan münevver ve inisiyatif sahibi kadınlar yaratıcılık gücünü gösterecektir. Kadınların tamamıyla gelişmesini arzuluyoruz. Gerek bugün, gerekse de geçmişten gelen unsurlar ile bu gelişmeyi engellemeye çalışan geleneklerin yol açtığı zorluklara karşı savaşıcağız. Ekonomik açıdan özgürlük, kanunlar önünde eşitlik ve meslek ve mertebelerde eşit fırsat istiyoruz. Gücümüz artıkça bu gücü dünyanın sulhuna ve camiamızın faydasına adayacağız. Bu toplantımızda sarf edilen her söz ve eylem doğrudan yahut dolaylı olarak dünyada sulhu sağlamaya yönelik olmalıdır”

Başkana göre kadınlığın özgürlük savaşı ve dünya barışı mücadelesi birbirleriyle uyumlu olması gereken kavramlardır. Çalışmalar kadınların özgür kılınması için yapılan mücadeleler ile dünya barışı için yapılacak olan girişimlerin uyum içerisinde ilerlemesi için olacaktır. Kadınların ilerlemeleri ve eğitim alanında, iş hayatında ve hukuki olarak erkeklerle eşit olmaları için mücadele edilecektir. Ona göre kongrede söylenecek her söz barışa hizmet etmelidir.²⁵²

Uluslararası Kadın Birliği kongreleri açısından bakıldığında barışın savunulması, anlaşmazlıkların barışçıl çözümünün ve dünyada silahlanmanın azaltılması gibi konuların bu kadar kesin bir şekilde ortaya konması bir ilk olmuştur. Türk Kadınlar Birliği için ise gündemde barış konusunun olması sorun yaratma potansiyeli taşımaktadır. Böyle bir politik tartışmaya hükümetten onay alınmadan girilmesi Türk Kadınlar Birliği açısından endişe konusu olmuştur. 1920’lerde sınır tanımaz olarak nitelenen Nezihe Muhittin bile barış veya savaş konularına temas etmekten kaçınmış, buna hükümetin karar vereceğini söyleyerek çekimser kalmıştır. Türk Kadınlar Birliği de hükümete karşı çıkmayı istememekte ancak bu noktada elinden bir şey gelmemektedir. Artık kongre başlamıştır ve gündem maddesi barıştır. Ancak Türk Kadınlar Birliği olağanüstü bir durum

---

²⁵² Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, s. 60-61.

yaşanmadan komisyonlar ile çalışmalarına devam etmiş, bu durumdan her ne kadar kaygı duymakta olsa da, toplantı gayet normal seyretmiştir.²⁵³

Kongre kapsamında oluşturulan gruplardan Hukukta Eşitlik Komisyonu'na Safiye Hüseyin, Necile Tefvik, Ahlakta Eşitlik Komisyonu'na Lamia Refik, Nermin Muvaffak, Çalışmada Eşitlik Komisyonu'na Dr. Pakize Ahmet, Leman Fuad, Evli Kadının Bağlılığı Komisyonu'na Nebahat Hamit, Faika, Sulh Komisyonu'na Seniha Rauf, Efzayiş Suat, Genel Oy Komisyonu'na Latife Bekir ve Mihri Pektaş dâhil olmuşlardır.²⁵⁴ Toplantı içerisinde kürsüye çıkan bütün üyeler Türkiye'de kadın hak ve özgürlüklerinin ilerlemesi konusunda olumlu konuşmalar yapmışlardır. Örneğin, Uluslararası Kadın Birliği Merkezi Genel Sekreterliği görevini sürdüren Catharine Bompas, Türkiye'de kadınlara tanınan hakların tüm dünyadaki kadınları teşvik ettiğini dile getirerek, “*Avrupalı kadınlar olarak biz Türkiye'deki kadınları kısıkanıyoruz.*” beyanında bulunmuştur. Mısır temsilcisi Roda Şarani ve Bulgaristan temsilcisi Ibarof ise Doğu dünyasında ve Balkan coğrafyasında kadınların özgürlük mücadelesine verdiği büyük katkılardan dolayı Atatürk'e şükranlarını sunmuştur.²⁵⁵

Bu toplantıda yapılan konuşmalar arasında, Prens Radzovill'in, ulus devletçiliğinin, kadınlara ve sulh için gösterilen çabalara katkı sağladığını, ancak ulus devletinin de kadınlar tarafından desteklenmesinin elzem olduğunu dile getiren konuşması göze çarpmaktadır.²⁵⁶ Madam Bugeliorge Walia ekonomik eşitlik ile alakalı yürütülen bir tasarıyı sunmuştur. Walia, bu tasarıda, bekâr ve evli kadınların iş hayatına girmesi konusunda güçlükler ile karşılaşmamaları için taleplerini beyan etmiş, maaşların eşitlenmesi sayesinde kadınların ilerleme fırsatına sahip olacaklarını söylemiştir. İngiliz delegelerinden Nille Neilans da bir karar metnini sunmuştur. Bu metinde, kadın ve erkeklerin inisiyatif ve sorumluluklarının eşitlenmesi konusunda şöyle bir beyanda bulunulmuştur: “*Kadına bir eşya veya meta gözüyle bakılmamalıdır. Kadın ve erkeğe aynı şekilde davranılmalı, Cinsiyet karmaşası ortadan kaldırılmalıdır.*” Fransa'yı temsil eden Madame Maria Verone da kürsüye çıkmış, evli kadınların tam anlamıyla özgür olmalarını talep eden bir tasarıyı sunmuştur. Verone, her ülkede kadının kimliğinin eşi

²⁵³ *Cumhuriyet*, 18 Nisan 1935, s.5.

²⁵⁴ *Cumhuriyet*, Nisan 1935. s. 3.

²⁵⁵ *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1935, s.1.

²⁵⁶ Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, s. 62.

tarafından belirlendiğini eleştiren bir söylemde bulunmuştur. Savaş döneminde yabancı ülkelerden erkekler ile evlenen kadınların tutuklandığını dile getiren Yerone, bu tarz haksızlıklar ile mücadele edilmesi gerektiğini dile getirerek adli ve medeni açıdan eşitliğin tesis edilmesini istediğini beyan etmiştir. Madam Agilvie Gordon, Arsiulusal Kadınlar Konseyi'nden gelen ve selam ve saygılarını sunan bir yazıyı okumuş, iş bürosu müdür yardımcılığını yürütmekte olan Bay Maurette ise kongre esnasında erkek delege olarak gerçekleştirdiği konuşmasında, iş hayatında kadınlar ve erkeklerin bir arada yer alması önemini dile getirerek, maaşlarda ayrımcılık yapılmaması gerektiğini beyan etmiştir. Aynı konuşmada, kadınlara karşı yürütülen aktiviteleri de lanetlemiş, dünyada sulha giden yolun kadın ve erkekler arasında eşitliğin sağlanmasından geçtiğini söylemiştir.²⁵⁷

Amerika'yı temsilen orada bulunan Millie Josephin Schain'in "*Kadınların sulh için bir araya gelmesi*" önerisi onaylanmıştır. Bu kararın içeriği şu şekildedir: "*Kadınlar politikada kendilerine yer bulmalıdır. İktidarlar savaş veya sulh kararı almaktadır. Savaştan ziyade genel bir uzlaştırma biçimi, zulümden ziyade de barışçıl bir yöntem izlenmelidir.*" Bunun ardından, 21 Nisan 1935'te Tepebaşı'ndaki şehir tiyatrosunda bir oturum düzenlenmiş ve yoğun bir ilgi görmüştür. Türk Kadınlar Birliği'nin başkanlığını üstlenen Latife Bekir, bu oturumda kadınların umumi haklarından bahsedileceğini söylemiştir. Kürsü, ilk olarak, birliğin fahri genel kâtibi olan çocukları koruma heyetinin üyesi Emile Gourd'a bırakılmış Gourd yaptığı konuşmada, kadının vatandaşlık hakkı ve ödev ve özgürlüklerinden bahsetmiş, vaziyetini ortaya koyan bilgiler paylaşmıştır. Gourd'un ardından kürsüye çıkan İngiltere Parlamento üyesi feminist Leydi Astor, kadının günümüzdeki örgüt anlayışındaki konumundan bahsederek Atatürk'ün kadının yaşamdaki konumunu övmesinden dolayı hissettiği şükranı paylaşmıştır. Daha sonra kürsüye çıkan konuşmacılar arasında, Romanya Kadın Birliği üyesi Alexandria Kantagüzen, kendisini İstanbul'da en mutlu eden şeyin muazzam ilerleme olduğunu, devrin en büyük devlet adamının gerçekleştirdiği gelişmelerin yanlış gelenekleri ve batıl inançları tamamen ortadan kaldırdığını söylemiş, Atatürk'ün dünyaya yeni bir çağ açtığını ifade etmiştir.²⁵⁸

---

²⁵⁷ Ünsal, "12. Arsiulusal Kadınlar Kongresi", s.542.

²⁵⁸ "Atatürk Dünyaya Yeni Bir Devrim Getirmiştir", *Cumhuriyet*, Sayı: 2134, 15 Nisan 1935, s. 1.

Bu toplantının ardından 22 Nisan 1935 tarihinde İstanbul Üniversitesi konferans salonunda düzenlenen bir başka oturumda tıpkı daha önceki örneklerdeki gibi farklı milletlerden kadınlar kürsüye çıkarak Türkiye’de kadınların cumhuriyet sayesinde sahip olduğu hak ve özgürlüklerden bahsetmişlerdir. Örneğin: Prenses Rodzvil; Türk Devrimi ve Türkiye’deki kadınların küresel bir örnek teşkil ettiğini bildirmiştir. Leydi Astor, İngiltere’deki kadınların ulaştıkları mertebelerden söz etmiş, onun ardından konuşan Madam Hridnova ise Çekoslovakya’daki kadınların durumunu ve demokratik düzende kadının kişisel gelişim olanağına sahip olması ve özgürce karar alabilmesinin gerekliliğini öne süren bir konuşma yapmıştır. Daha sonra konuşmasını yapan Madam Voska ise, kadınların politikaya pek rağbet göstermediğinden ve bu duruma yol açan ve bu durumun yol açtığı unsurları gözler önüne sermiştir. Bu konuşmanın ardından kürsü Mis de Pickon Tuberville’e bırakılmıştır. Tuberville ise İngiltere’de kadının konumundan bahsederek İngiliz yönetim sistemini takdir eden bir konuşma yapmıştır. Bunun ardından kürsüye çıkan Necile Tefvik ise geçmişte Türk kadınının üzerinde erkek tahakkümünün bulunduğu yıllar ile günümüzde Atatürk ile birlikte özgürleştiği zamanlar arasında bir mukayese yapmıştır.²⁵⁹

Malatya Milletvekili Esmâ Neyman I. Dünya Harbi’nin ardından genel vaziyeti göz önünde bulundurarak, sulh için adımlar atmanın gerekliliğini vurgulamış ve dünyanın giderek geliştiğini söylemiştir Türk Kadınlar Birliği’ni temsilen orada bulunan Milletvekili Esmâ Neyman’ın konuşması tamamen barış üzerine olmuş, dünyanın barış ve savaş arasında seçim yapacağını belirtmiştir. Neyman, Avrupa’da güven ortamı tesis edilmedikçe savaşın çıkmasının önüne geçilemeyeceğini, bu savaş Avrupa’yı temelinden sarsarak galip, mağlup ya da tarafsız da olsa bütün ülkeler mahvolacağını öne sürmüştür. Neyman’a göre savaşın sonucunda artık dünyanın lideri Avrupa değil, diğer kıtalar olacaktır. İnsanlar bunu akıllarında bulundurmalı ve bir an önce kendilerine gelerek eşit, güvenli ve barışçıl bir şekilde birlikte yaşamının yollarını aramalıdır.²⁶⁰

Son oturumun tarihi 24 Nisan 1935’tir. Bu toplantıda “*Kadının Oy Hakkı ve Medeni Eşitliği*” konusu görüşülmüş ve Kongrenin çalışmaları son bulmuştur. Kongre tarafından bir dizi kararlar alınmıştır. Buna göre esaretin, çocukların ve kadınların beyaz

²⁵⁹ Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, s.64.

²⁶⁰ “*Yıldızda Hararetili Müzakereler*”, *Cumhuriyet*, Sayı: 3925, 21 Nisan 1935, s. 1.

ırk ticaretinin sona erdirilmesi, kadını eşyaya indirgeyen adetlerin karşısında durulması, poligamiye karşı önlemler alınıp bunun ortadan kaldırılması ve poligaminin legal olduğu ülkelere baskı kurularak bu durumun sona erdirilmesi alınan kararlar arasındadır.²⁶¹

Toplantı kapatılırken kürsüye çıkan Corbett Ashby, bu toplantı dizisinde başarıya ulaşıldığını bildirerek Uluslararası Kadın Birliği'nin kuvvetinin milli kadın topluluklarından geldiğini belirtmiş, bu destekten dolayı da bütün milli kadın topluluklarına teşekkürlerini bildirmiştir.²⁶² Toplantının sonunda, temsilciler ülkelere geri dönüş yaparken, birliğin başkanı Ashby ve 30 temsilci Ankara'ya gitmiştir. Bu grup, 26 Nisan 1935 tarihinde Atatürk ile bir araya gelmiş, Yugoslav temsilci Milena Ataraskoviç'in deyimiyile, "*Atatürk'e Türkiye'de kadınları özgürleştirdiğinden dolayı şükranlarını sunacaklarını*"²⁶³ söylemiştir. Bu toplantının Türkiye'de düzenlenmiş olması, İslam ülkeleri üzerinde yapacağı pozitif tesirleri bakımından önem teşkil etmektedir. Çiçeği burnunda Türk Devleti'nin Avrupa nezdindeki mertebesini ileriye taşınmasıyla, İslam dünyasına mensup ülkelerdeki kadın haklarını savunan hareketlerin büyümesini sağlamış, Türkiye'deki devrimlerin kendi ülkelerinde de gerçekleştirilmesini arzulamasını beraberinde getirmiştir. Bu topluluğun faaliyet göstermesi ve bu kongreleri düzenlemesi nedeniyle cumhurbaşkanlığına tebrik ve şükran telgrafları çekilmiştir. Uluslararası Kadın Birliği toplantısının Türkiye'de yapılması Türk Kadınlar Birliği'nin de itibarını yükseltmiştir. Modern Türk kadını, bu sayede dünya çapında tanınır olmuştur. Türkiye'de ve dünyada medya, bu toplantı dizisini gündemine taşımış ve bu önemli feminist gelişmenin arkasında olmuştur. Cumhuriyet devrindeki feminist hareket içinde oldukça büyük öneme sahip olan bu toplantının ev sahibi Türk Kadınlar Birliği başarılı bir şekilde bu görevi yerine getirmiştir. Ortaya çıkmasından bu zamana kadar bu birliğin milletlerarası olarak düzenlediği en büyük aktivite olan bu kongre nedeniyle Türkiye'deki kadınların ilerlemesi ve farklılaşması tüm dünya ülkeleri tarafından da görülmüş ve takdir edilmiştir.

---

²⁶¹ Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, s. 156.

²⁶² Toprak, "Halk Fırkası'ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası", s. 29.

²⁶³ *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1935, s.1.

2.3.4. TÜRK KADINLAR BİRLİĞİNİN FAALİYETLERİ

2.3.4.1. NEZİHE MUHİTTİN'İN BAŞKANLIĞI DÖNEMİ (1924-1927)

Türk Kadınlar Birliği, kuruluşunun ardından doğrudan faaliyetlerini başlatmıştır. Bu aktiviteler kapsamında, kadınların eğitim ve öğretim görmesi, profesyonel uğraş edinmesi, meslek sahibi olması, kadının iş hayatında kendine yer edinmesi konularında çalışmalar yürütülmüş olup, kadınların zihinsel, toplumsal ve iktisadi alanlarda gelişmesi ve kadınların modern ve gelişmiş bir seviyeye çıkarılması amaçlanmıştır. Birlik, kurulduğu sırada yaptığı ilk çalışma olarak, yetim ve asker çocuklarına destek olmak için İstanbul'daki çeşitli mahallelerde bir tetkik yapmıştır. Bu tetkik sonucunda ortaya çıkarılan 200 adet yetim çocuğa el uzatılması adına bir yetimhane inşa edilmiştir. İnşa edilecek yetimhaneye yer bulabilmek için Latife Hanım ile bir görüşme yapılmış, onun yardımıyla Maarif Vekâleti, yetimhane için yer tahsis etmiştir. Bunun sonucunda, Türk Kadınlar Birliği, “*Eytamhane Darussinai*” adında bir tasarı oluşturarak Maarif Vekâleti'ne bildirmiştir.²⁶⁴ Türk Kadınlar Birliği'nin kuruluş yılında yaptığı başka aktiviteler Muhittin'in yazdığı kitapta şu şekilde açıklanmıştır: Türk Kadınlar Birliği 500 yetim çocuk için kıyafet, ayakkabı, çorap, atıstırmalık ve benzeri şeyler sağlamıştır. 200 tane dul kalmış kadın için maddi yardımda bulunmuştur.

- 200 genç kız için ayakkabı ve kıyafet yardımı yapmıştır.
- 15 yetim için farklı farklı kuruluşlarda yer bulmuştur.
- 20 kadın için istihdam imkânı yaratmıştır.
- Dul ve yoksul kadınlara istihdam ve maaş almalarını sağlamıştır.
- İstanbul'un tüm mahallelerinde yoksul ve yetim çocukların sayımı yapılmıştır.
- Dikiş nakış işleri için bir bina tahsis edilmiştir.
- Çeşitli sergiler yapılmıştır.²⁶⁵

²⁶⁴ *Cumhuriyet*, Sayı:1, 8 Mayıs 1340 (1924), s. 3.

²⁶⁵ Baykan- Ötüş Baskett, *Nezihe Muhittin ve Türk Kadını 1931*, s.150.

1925 yılı Şubat ayında Türk Kadınlar Birliği, İstanbul’da düzenlenen bir milletvekili seçiminde boş koltuklardan birisi için bir hanım aday göstererek bu sayede taktiksel bir hamle yapmış, bu hamle ile de halka açılmıştır. Buradaki esas hedef, bu konuya dikkat çekmek, halkı ve Meclisi kadınların seçme hakkına sahip olması için tesir altına almak, tüm yurttaki kadın hak ve özgürlüklerinin arkasında olacak lider kadınların seçilmesini sağlamaktır.²⁶⁶

Türk Kadınlar Birliği, 1925’de ilk siyasi hamlesini yaparak Halide Edip ve Nezihe Muhittin’i Belediye Başkanlığına verdikleri dilekçe ile İstanbul milletvekili adayı olarak belirlemiştir. Oysa kadınların milletvekili seçilmesi o tarihte kanunlarca mümkün değildir. Bu eylemin amacı, Kadınların siyasal mecrada yer alma mücadelesini kamuoyuna duyurmak ve Mecliste tartışılmasını sağlamaktır.²⁶⁷ Fakat o sırada Piran’da Şeyh Sait ayaklanmasının yaşanması nedeniyle bu hamleler hoş karşılanmamıştır. Bu hususta ilk olarak *Cumhuriyet* gazetesi rahatsızlığını belirtmiş, gazete, alaycı bir tarz ile bu hamleye tepki göstermiştir. Üstesinden gelinmesi gereken onca gündem maddesi ve sorun mevcutken, kadınların milletvekilliği seçimlerinin derdine düşmesini gayriciddi olarak gördüğünü belirten *Cumhuriyet* gazetesi, politik hak ve özgürlüklerin İstanbul’daki kadınlardan ziyade Anadolu’da yaşayan kadınlar için elzem olduğunu söylemiştir.²⁶⁸ Bu noktada, Türk Kadınlar Birliği bu beyana hızlı bir şekilde yanıt vermiştir. Hemen sonraki gün, *İkdam* gazetesine konuşan kadınlar, İstanbul kadınları ile Anadolu kadınlarını ayırmanın manasız olduğunu beyan etmişlerdir. “Bize göre İstanbul veya Anadolu’daki kadınlar birbirinden ayrı değillerdir. Hepsi Türk kadınıdır. Rüşünü ispat etmiş olan kadınlar ister Anadolu’da ister İstanbul’da olsunlar bizim için değerlidir. Kadınların yurttaşlık mertebesi hukuk ile tasdik edilene kadar Türk kadınları olarak faaliyet göstermekten vazgeçmeyeceğiz” şeklinde beyanda bulunmak suretiyle geri adım atmayacaklarını²⁶⁹ göstermişlerdir.

Türk Kadınlar Birliği tarafından yapılan ilk politik hak ve özgürlükler atılımı başarıya ulaşamamış, fakat bu sayede halkın konuya bakış açısı anlaşılmıştır. 1925

²⁶⁶ Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, s. 147.

²⁶⁷ Saime Yüceer, “Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması”, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl: 9, sayı: 14, 2008/1, s.142

²⁶⁸ *Cumhuriyet*, Sayı:290, 25 Şubat 1925, s. 1-2.

²⁶⁹ “Anadolu ve İstanbul Kadınlığı Yoktur, Türk Kadınlığı Vardır”, *İkdam*, Sayı:10023, 26 Şubat 1925, s. 3.

senesinde, görüşlerini daha büyük topluluklara yaymak, kadın hakları hususunda halkı bilgilendirmek için, *Kadın Yolu* ismi ile bilinen bir mecmua yayımlamışlardır. Bu dergi, birliğin kurucusu Nezihe Muhittin tarafından finanse edilmekte ve haftada bir yayımlanmaktadır. Sonradan ayda bir yayımlanmaya başlanmıştır. Kadınların toplumsal ve ekonomik ilerlemesini sağlamaya yönelik yazıların bulunduğu derginin ismi daha sonradan değişerek *Türk Kadın Yolu* olmuştur. Derginin 16 Temmuz 1925 ile 1 Ağustos 1927 tarihleri arasında toplam 30 sayısı yayınlanmıştır. Emel Aşa'ya göre ise derginin sadece 28 sayısı basılmıştır.²⁷⁰ Mecmuanın birtakım sayılarının bulunamaması nedeniyle bu konuda karmaşa mevcuttur. Büyük çabalar gösterilmiş olsa da, yalnızca 23 nüshasına ulaşılabilmektedir. Mecmuanın yazı işlerinden mesul olan Nezihe Muhittin *Türk Kadın Yolu*'nun amacını şu şekilde tanımlamaktadır: “*Kadın Yolu, Türk kadını Türkiye'nin kuruluş amacına ulaşmasına önayak olacak ve bu amacın önemini kadınlarca anlaşılmasını sağlayacak bir araçtır.*”²⁷¹

Kadınların sahip olması gereken hakları savunan ve bu amaçla yazılmış yazılardan oluşan mecmuanın yazarları arasında: Aziz Hüdayi, Cemal Zeki (Hekim), Cevriye Cemil, Efzayiş Yusuf, Emine Kamil, Enver Benhan, Ercüment Ekrem (Talu), Faik Ali, Fehmi Zeki, Fuat Necdet, Güntekin (Hekim), Hatice Refik, İrfan Emin, Mezdan Sacid, Münevver Asım, Nezihe Muhittin, Nihad, Osman Faruk, Pakize Ahmet, Raif Necdet, Rıfat (Hekim), Sahir, Seniha Rauf, Şükufe Nihal (Başar), Yaşar Nabi bulunmaktadır. Üç kişi ise takma isim kullanmaktadır: A.M, K.A ve M.S.²⁷²

Bu derginin içeriği genel anlamda incelendiğinde, hem farklı farklı yazıları içermesi, hem de zaman zaman çeviri yazılar yayınlanması ile son derece hareketli ve büyük bir alana sahip olduğu, kadını ve ülkeyi etkileyen her hususu ciddiyetle ele aldığı ortaya çıkmaktadır. Mecmuadaki başlıca konuları şöyle açıklayabilmek olasıdır: Kadın hakları, mektuplardan yapılan alıntılar, Cumhuriyet yönetimi, kadınların politik yaşamda kendilerine yer bulmaları, çalışma yaşamı, eğitim, ahlak, elbiseler, izdivaç, aile yaşamı, ev hanımlığı, annelik, kadın sağlığı. Ayrıca, mecmuada, dünyadan kadınlar ile alakalı yazı, karikatür, gündem maddeleri, müzik, dış siyaset ile ilgili görüşler, reklam, bulmaca,

²⁷⁰ Emel Aşa, *1928'e Kadar Türk Kadın Mecmuaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989, s. 987.

²⁷¹ Muhittin, “Kadın Yolu'nun Şiari”, s. 2.

²⁷² Aşa, *1928'e Kadar Türk Kadın Mecmuaları*, s. 989.

yemek tarifleri, Cumhuriyet yönetimine yönelik yazılar ve Türk Kadınlar Birliği'nin aktiviteleri de bulunmaktadır. Başyazarlık yapan Nezihe Muhittin, evvela şahsi özelliklerini, sonra da Türk kadınında olması gereken beceriler ile alakalı yazmış, kadınların şu andaki durumunu ve mükemmeliyete ulaşmak için yapılması gerekenleri anlatmıştır. Başkan, neredeyse tüm hususlar ile alakalı yazı yazmış, ülkenin gelişimi amacıyla yapılması elzem olan bütün alanlarda mecmuanın ve birliğin katılımını göstermeyi amaçlamıştır.²⁷³

Nezihe Muhittin, dışarıda ve içerideki toplantı ve konferansların daima takipçisi olarak, bu sayede mecmuanın yurt dışı ile olan bağı sıkı tutmuştur. Dergide, "*Dünya Kadın Postası*" adında bir köşe bulunmakta ve burada Avrupalı feministlerin gönderdiği yazı ve mektuplar yayımlanmaktadır. Kadın örgütlenmesinin geçmişi, dünyadaki yansıması gibi yazılar yayımlanarak dışarıdaki feminist hareket ile Türkiye'deki feminist hareket arasında bağlantı kurulmaktadır. "*Abladan mektuplar*" adında kaleme alınan yazılar sayesinde günlük yaşantıdaki konulardan yola çıkılarak bu sayede genç kızların iyi eğitim alması ve terbiye görmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu yazı dizisinde, genç kızlara yönelik yumuşak bir tarz ile önerilerde bulunulmakta, yaşayabilecekleri maddi ve manevi zorlukları engellemek amaçlanmaktadır. Ahlaki açıdan sıkıntı yaratabilecek içki, dans benzeri zarar getirebilecek davranışlardan kaçınmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Moral değerler üzerine kaleme alınan yazıların yanı sıra, daha genel çerçevede yazılmış genel sağlık yazıları yahut sadece kadın sağlığı konularında yazılar yayımlanmış ve münazaralar yapılmıştır. Dönemin tıbbi birikimini irdeleyen ve toplumsal ahlaki görüşü gözler önüne seren bu yazılar toplumun kadınlardan nasıl davranışlarda bulunmasını istediği ile alakalı da önemli direktifler barındırmaktadır. Düşük yapmak gibi fazla lafi edilmeyen konularda yazılar yayımlanması ilgi çekicidir. Genç kızlar ve kadınlarda intihar vakaları ile alakalı yazılmış bir makale, o devirde toplumsal bir gerçek olan intihar ile alakalı bakış açısı kazandırması bakımından öne çıkmaktadır²⁷⁴. Öte yandan, politik ve gündeme yönelik kaleme alınan yazılarda Cumhuriyet'i desteklemek, ulusal

---

²⁷³ Nevin Yurtsever Ateş, *Yeni Harfler Kadın Yolu/ Türk Kadın Yolu* (1925-1927), İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20. Yıl Özel Yayını, 2009, s. 5.

²⁷⁴ Hülya Balcı, "1920'lerde Kadın Kimliği ve Türk Kadın Yolu", *Toplumsal Tarih*, S. 52, (Nisan 1998), s. 32.

gereksinimleri karşılamak ve yaşamın her alanında söz sahibi olmak konularında Türk kadını sürekli olarak cesaretlendirilmiştir.

Cumhuriyet'in birinci nesline mensup bu kadınlar, cumhuriyet kadınının temellerini atmak adına gayret sarf etmişler, iç ve dış siyaset ile alakalı yazılar yayımlanarak, ülke sorunları ile ilgili görüşler ortaya atmışlardır. Dergide yayımlanan röportajlar hem o dönemin politik ve toplumsal vaziyetine, hem de Türkiye'nin iç ve dış siyasetine ışık tutmaktadır. Bu dergi, Türk Kadınlar Birliği ve kadınların hedef ve arzularının açıklandığı bir buluşma noktası olduğundan oldukça önemlidir. Türk Kadınlar Birliği bu sayede çabalarını daha büyük insan gruplarına duyurabilmiş, hedef ve aktivitelerini bu dergi yoluyla halka bildirmiş, kamuoyunu ve medyayı yoklamış, hükümete isteklerini gösterebilmiştir. Öte yandan, o dönemde yaygın olan cinsiyetçilik ve bundan ileri gelen çeşitli sorunlar ile mücadelede kadınlar için bir araç olmuştur.²⁷⁵

Türk Kadın Cemiyeti'nin başlattığı kadın mücadelesi daha sona erdirilememiş olan inkılabın yol açtığı ani değişime uyum sağlamakta, bu yeni çerçevede hak ve özgürlük talep edilmektedir. Bir taraftan politik özgürlüklere kavuşma yolunda hamleleri söz konusuysen, diğer taraftan kadınların bilgilendirilmesi ve toplumsal alanda aktifleşmesi yolunda çalışmalar yapılmaktadır. Kadınların elinden her işin geleceği düşüncesi yaygınlaştırılıp, bağnazlıktan sıyrılarak kadın erkek eşitliğine ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu bakımdan, *Kadın Yolu* mecmuası, Cumhuriyet döneminde ki kadın mücadelesinin temelinde yer alan ana unsurlardan biridir. *Kadın Yolu*'nda yayımlanan yazılarda Cumhuriyet'in ideolojisi gözler önüne serilmiş, inkılaplar için bir istişare platformu ortaya konmuştur. Mecmua, o dönemde kadın olmak ile alakalı fikirleri ortaya koymasının yanı sıra, bir bütün olarak kadınların özgürlük hareketinin yazılı belgesi niteliğine sahip olmuştur. Bu dergi, Şeyh Sait isyanının hemen sonrasında çıkarılan Takrir-i Sükûn yasası ile girilen "*Sessizlik*" döneminde kadınların ses getirmesine olanak sağlaması açısından da önem teşkil etmektedir.

Bu dönemin sonlanmasının akabinde, kadınlar bir hamle daha yaparak, özgürlüklerine kavuşmada önemli bir yol kat etmiş, 1926 senesinde Cumhuriyet Halk Fırkası'nın mensubu olmak adına başvuruda bulunmuşlardır. Nezihe Muhittin, medya

---

²⁷⁵ Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, s. 156.

önünde yaptığı konuşmada, kadınların devrimin ardından her alanda yer almaya başladığını, bu nedenle de ülkedeki aydınları aynı çatı altında toplamış olan Halk Fırkası'nın bir mensubu olmanın da bu durumda en doğal hakları olduğunu dile getirmiştir.²⁷⁶ Politik alanda kadın erkek arasında bir fark olmadığını öne sürerek bunun elzem olduğunu söylemektedir. Muhittin, parti kapsamında kadınların çalışmalara katılarak politik yaşama yavaş yavaş dâhil olmalarını sağlamaya çalışmaktadır. Bu bakımdan Cumhuriyet Halk Fırkası kadın kolları gibi benzeri bir oluşumda yer alarak halk tarafından kadının politik yaşamdaki mevcudiyetinin yadırganmamasını sağlamayı amaçlamıştır. O sistematik ve istikrarlı bir biçimde idare ile ters düşmeden hakları elde etmeyi istemiştir. Diğer taraftan, politik haklar konusu devamlı olarak basın gündemini işgal etmektedir. Üyelik için başvuru yapılmasındaki amaç bu konunun ilgi görmesidir ve bunda da başarılı olunmuştur. Cumhuriyet Halk Fırkası'na kadınlar tarafından başvuru yapılması ile birlikte bu konuda basında büyük tartışmalar yaşanmıştır. Bu hareketin arkasında olanların yanı sıra, dalga geçenler, karşısında olanlar da mevcuttur. Sonuçta, Türk Kadınlar Birliği'nin bu başvurusundan netice alınamamıştır.

1926'da kadınlar açısından önemli bir olay gerçekleşmiş, 17 Şubat 1926'da Medeni Kanun kabul edilmiştir. Medeni Kanun sayesinde kadınlar geçmişte sahip olmadıkları birçok hakkı elde etmişler. Ailede kadın erkek eşitliği esas alınmış, kadın ve erkekler kanuna göre aynı işte çalışıp aynı ücreti almaya hak kazanmışlardır. Miras ve boşanma hususlarında kadın erkek eşitliği getirilmiş ve çok eşlilik yasaklanmıştır.²⁷⁷ Bu sayede, hukuki olarak kadınlar özgür ve eşit konuma gelmiştir. Medeni Kanunun kabulüyle Türkiye'de kadınların ilerlemesinin önünde duran engeller ortadan kaldırılmış olup, Türk kadınının modernleşmesi yolunda çok önemli bir gelişme yaşanmıştır. Bazı araştırmacılara göre, Medeni Kanun'un kökeni Türk Kadınlar Birliği'nin 1924 senesinde, "*Aile Hukuku*" ile alakalı tartışmalara girmesine dayanmaktadır. Türk Kadınlar Birliği'nin Medeni Kanun konusundaki görüşlerini yeterli kaynak olmadığından dolayı ilk elden duymak mümkün değildir. Fakat genel görüş, Birliğin bu gelişmeden memnun olduğu yönündedir. Aynı şekilde Muhittin, Medeni Kanun'un çıkarıldığı 1926 yılı için "*Türk kadın yaşamının hakiki bir medeniyet hareketi olmuştur*" demiştir.²⁷⁸ Birlik,

²⁷⁶ "Kadın Birliği Siyasi Hayata Karışmaya Karar Verdi", *Cumhuriyet*, Sayı: 598, 6 Kanun-i Sani 1926, s.1.

²⁷⁷ Emel Doğramacı, "Atatürk ve Kadın", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. V, (1988), s. 101.

²⁷⁸ Baykan- Ötüş Baskett, *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*, s. 119.

Belediye Kanunu çerçevesinde politik haklar edinebileceklerini ve belediye seçimlerinde yer alabileceklerini umut etmektedir. Bu sebeple, *Türk Kadın Yolu* dergisinde bir program düzenlenmiş, belediyecilik yapacak olan kadınların yapmaları gerekenler gözler önüne serilmiştir. Seçime katılmadan önce yapmaları gerekenler şöyle sıralanmıştır:

1- *Bütün kadınların aylık beş kuruşluk yardım yaparak kendi komşularının arasından yoksul ve muhtaç bebeklere süt başta olmak üzere yiyecek tedarikinde bulunarak bebekler için kıyafet ve sıhhat açısından destekte bulunması. Aynı zamanda bu yardımların yönetilmesi adına aracı olacak mahallede yaşayan aydın ve bilgi sahibi kadınlarından oluşan ufak bir cemiyetin kurulması.*

2- *Bir bölgedeki on mahallede ikamet eden kadınların iştirak etmesiyle ortaya çıkan bir kuruluş ile birlikte belediyenin inşa edeceği çocuk parkları ile ilgilenilmesi, parkların donatılması ve engellilere destek olunması.*

3- *Evde tıbbi hususlara özen gösterilmesi ve hijyenik olunması. Salgın olması durumunda karantina kurulması.*

4- *Sokakların hijyenik olması, çöplerin ortadan kaldırılması.*

5- *Çocukların sigara gibi kötü alışkanlıklardan uzak tutulması ve sokakta kumara benzeri oyunlardan sakınmalarının sağlanması.*

6- *Genç kızların afet konusunda bilgilendirilmesi.*

7- *Ufak imalathaneler kurulması: Terzi atölyesi, ütü, kola ve çamaşır üzerine iş imkânı yaratılması ve tezgâhların inşa edilmesi. Buralarda üretilenlerin, mahallelinin kendi arasında kullanmasına önayak olunması. Bu dükkânlarda mahallelerde bulunan yardıma ihtiyacı olan yoksul kızların ve dul kalmış kadınların istihdam edilmesi. Elde edilen paranın maliyetler çıktıktan sonra çalışanlara paylaşılması.²⁷⁹*

Bunun dışında seçim sonrası gerçekleştirilecek projelere göre, Türk Kadınlar Birliği mensupları, içki, kumar ve fakirliğin yol açtığı fuhuşun önüne geçilmesi amacıyla hamleler yapacaktır. Kumaş imalathanelerinde hanımların istihdam edilmesi, belediyenin faaliyetlerinde hijyenin gözetilmesi, sokak ve dükkânlarda sağlıklı koşulların olması için hanımların teftişte bulunmaları, yetimlerin toplandığı yurdun yöneticisinin kadın olması

²⁷⁹ Baykan- Ötüş Baskett, *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*, s. 166.

için çalışmalar yapılacaktır. Evlilik dışı çocukların eğitim almaları, doğumevlerinin tesis edilmesi, hapishanelerin geliştirilmesi konularında faaliyetler yapılacak, zanaatta ve kumaş yapımında yerli üretim mallarının yaygınlaşması sağlanacaktır.²⁸⁰

Türk Kadınlar Birliği'nin bu dönemde yurt dışındaki feminist unsurlar ile tesis ettiği ilişkilerde de oldukça başarılı olmuştur. Nezihe Muhittin Türk Kadınlar Birliği başkanı olarak, 1926 yılında Türkiye'yi Dünya Kadınlar Kongresi'nde temsil etmiştir. Bu durum, Türk Kadınlar Birliği'nin kadın mücadelesinin ne denli yol aldığını gözler önüne seren önemli bir olaydır. Yakın geçmişte kapı çaldığında kapıya bakmaktan imtina eden Türk kadını dünyanın kapılarını açmakta, yabancı ülkelerde ses getirmektedir. Özellikle 1927 senesinde, Türk Kadınlar Birliğinin çok büyük yol aldığını söylemek mümkündür. Kurulmasının ardından geçen 3 yıllık süre içerisinde büyük adımlar atan Türk Kadınlar Birliği, 1927 yılında, medyada kendine daha önemli bir yer edinmiş, sürekli aktiviteler düzenlemiş ve katılmıştır. Bu dönemde daha aktif bir siyasi kimliğe bürünmüştür. 3 yıl içerisinde İstanbul'dan çıkarak başka şehirlerde de teşkilatlanmış, Afyon, Aydın ve Denizli şubelerini hayata geçirmiştir. İstanbul'da ise daha farklı semtlerde de teşkilatlanmaya başlamış, Üsküdar ve Bakırköy şubelerini açmıştır. Senenin bitimine yaklaşıldığı sırada Diyarbakır'da da bir şubesi faaliyete başlamıştır²⁸¹. Bu yeni gelişmeler nedeniyle daha aktif bir hale gelen Türk Kadınlar Birliği, 1926 senesinde Medeni Kanun'un da çıkarılması ile beraber, daha kuvvetli bir şekilde politik özgürlükler alanında çekimserliğini aşarak daha aktif bir hareketi hayata geçirmiştir. Türk Kadınlar Birliği sosyal destek için yürüttüğü toplumsal aktivitelerin dışında, kadınların politik özgürlüklere sahip olmalarının önünü açma amacıyla yürüttüğü aktiviteler ile başka kadın birliklerinden farklı bir yerde durmaktadır. Türk Kadınlar Birliği'nin aktivitelerinin ana fikri, politik özgürlüklerin edinilmesi adına kadınlar için halk desteği bulmak, milletlerarası kadın etkinliklerine iştirak etmek ve politik hakları talep eden başka kadın birliklerine de arka çıkmak olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁸²

Politik özgürlükler lafı daha yeni kurulduğu esnada hükümet tarafından pek beğenilme de Türk Kadınlar Birliği politika hakkında söz söylemekten çekinmemiştir.

---

²⁸⁰ Baykan- Ötüş Baskett, *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*, s. 167.

²⁸¹ "Türk Kadın Birliği Havadisleri", *Kadın Yolu*, Sayı:26, 15 Kanun-i Sani 1927, s. 16.

²⁸² Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, s. 142.

Aynı şekilde, 1925 senesinde, Türk Kadınlar Birliği başkanı Nezihe Muhittin, Türkiye’de kadınların hâlihazırda politik özgürlüklerden faydalanmasalar da yakın gelecekte bu özgürlüklere sahip olacaklarını cesurca beyan etmiştir²⁸³. Muhittin, Batı dünyasında kadın mücadelesinin ulaştığı en büyük başarı olarak gördüğü bu özgürlüğün ne kadar önemli olduğunu şu beyanıyla açıklamıştır: “*Bu güçlü dünya rüzgârı elbette bizim memleketimizi de etkileyecek. 20 yıl önce, uzaktaki ülkelerdeki mücadeleleri gazete haberlerinde okurken, destan gibi görürdük. Ancak günümüzde akılcı düşünceden nasibini almayanlar özgür değillerdir.*”²⁸⁴ Muhittin, tüm yasalara uyan, tüm yurttaşlar gibi vergisini eksik etmeyen kadınların Türkiye’de seçme seçilme hakkına sahip olmamasının manasız olduğunu dile getirerek, bu isteğe meşruiyet katmaktadır: “*Eğitimde cinsiyet farkı olmaksızın zorunluluk var ise, Türkiye’de kadınlar alt seviyede değillerdir. Ancak seçme seçilme hususunda oy kullanımı için okumuş olması aranmamaktadır. Kiraathanelerde uyuşturucu kullananların dahi sahip olduğu bu özgürlük, kendine yetebilen, eğitilmiş bir Türk kadınına neden tanınmamaktadır?*”²⁸⁵

Nezihe Muhittin, önceki 15 yılda kadınların yaptıkları hizmetlerle bu mertebeye erişmelerinin önünü açtığını söyleyerek, her konuda ülkeye faydalı olduklarını belirtmiştir. Ona göre, liyakatini kanıtlayan Türk kadını savaşta ve galibiyette erkekten aşağı kalmayarak üzerine düşeni yapmış, ülkenin gerçek çocukları olduğunu ispat etmiştir. Ayrıca ideolojik açıdan rüşünü ispat ederek, toplum ile alakalı genel ve müşterek hedeflerin gerçekleştirilmesi için erkeklerden aşağı kalmayıp kendilerini göstermiştir²⁸⁶. Ancak dönemin birçok yazar ve aydınları “*O zaman Meclise üye olma hakkı kazananlar İstanbul’dakiler değil, Anadolu’dakilerdir*” diyerek Muhittin’ katılmamışlardır. Fakat Muhittin, “*Onlar her ne kadar bize bu özgürlükleri tanımasalar da biz elde edeceğiz. Kesinlikle, azim, eylem ve liyakat, bunu hak etmek için yeterlidir.*” sözlerini sarf ederek yılmadan bu yolda devam edeceğini bildirmiştir.²⁸⁷

1927 senesinde kadınlara tanınan hak ve özgürlükler bakımından büyük gelişmeler yaşanmış olsa da, politik özgürlükler konusunda hemen hemen herkes daha

---

²⁸³ Nezihe Muhittin, “Cumhuriyetin Türk Kadınlığı Üzerindeki Feyzi”, *Kadın Yolu*, S. 2, 25 Temmuz 1341,(1925), s.18.

²⁸⁴ Muhittin, “Kadın Yolunun Şiari”, s. 2.

²⁸⁵ Muhittin, “Kadın Yolunun Şiari”, s. 3.

²⁸⁶ Başkan- Ötüş Baskett, *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*, s. 114.

²⁸⁷ “Türk Kadınının Hakkı”, *Vakit*, Sayı:1967, 4 Haziran 1339 (1923), s. 4.

fazla zamana ihtiyaç duyulduğunu düşünmektedirler. Zira kurumların ve şahısların önemli bir kısmı Medeni Kanun'un çıkması ile beraber kadınların toplum içerisinde edindikleri haklardan dolayı gerginlik duymaktadırlar. Bilhassa dindar kesim bu özgürlüklerin dine ve inanca sığmadığını düşünmekte ve bu durumu desteklememektedir. Türk Kadınlar Birliği tüm bu negatif bakış açılarına karşın, ilk olarak kadın özgürlükleri konusunda, sonra da kadınların politik özgürlüklerini kazanması konusunda daha da aktifleşmiştir. Halkın nabzını yoklamış ve duyarlı bir hale gelmesini sağlayarak, kadınların politik özgürlüklerini elde etmeleri için çalışmıştır. Derneğin başkanlığını sürdürmekte olan Nezihe Muhittin bir açıklamasında, *"Kadınların yaşamın her yönünde bulunarak meziyet gerektiren meslekleri başarıyla icra ettiklerini, bu nedenle de politik yaşamın bir parçası olmaları için seçimlere katılma haklarının onaylanmasının gerektiğini"* söylemiştir. Muhiddin, bu kapsamda tüm Türkiye'de politik özgürlüklerin edinilmesi adına bir kampanya başlatılmasına öncülük etmiş, bu amaçla tüm yurttaki, bilhassa da İstanbul'da konferanslar yapılmıştır.²⁸⁸

Türk Kadınlar Birliği, 1927 Mart'ta, ilk kez bir toplantı düzenlemek için hazırlanmaya koyulmuş, 18 Mart 1927 tarihinde düzenlenmesi kararlaştırılan toplantı yeterli sayıya ulaşamaması nedeniyle 25 Mart tarihine ertelenmiştir. Bu noktada yapılan ön kongrede Nezihe Muhittin derneğin aktivitesi konusunda bir bilgilendirme yaparak, derneğin giderlerini ve sahip olduğu bütçeyi gözler önüne sermiştir. Başkan, kongre esnasında kadınların seçme seçilme hakkı ile alakalı da konuşarak, sosyal ve hukuksal olarak olduğu gibi politik yaşama da kadınların iştirak etmesinin kadın erkek eşitliğinin temeli olduğunu belirtmiştir.²⁸⁹ Muhittin, aynı zamanda derneğin daha da aktifleşmesi amacıyla çeşitli birimlerin hayata geçirilmesi gerektiğini dile getirmiş, bunun üzerine Türk Kadınlar Birliği bünyesinde çeşitli fonksiyonları üstlenen birimler oluşturulmuştur. Bu birimlerin fonksiyonları şöyle sıralayabilmek mümkündür: Sıhhat Birimi: Kadınların ve çocukların sağlığı ile alakadar olacaktır. Medya İnceleme Birimi: Dünya çapında bütün dillerde yayınlanan gazete ve dergileri irdeleyip kadınlar ile alakalı olan bütün kaynakları alıp onlar üzerinde çalışacaktır. Beynelminel derneği iletişim birimi: Bu dernek ile iletişime geçecek, mektuplaşma yapacaktır. Çocuk Edebiyatı birimi: Çocuklara uygun

---

²⁸⁸ Bernard Caporal, *Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, çev. Ercan Eyüboğlu, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1982, s. 690.

²⁸⁹ "Erkek Kadına Kadın mı Erkeğe Tabi?", *Cumhuriyet*, Sayı: 1029, 19 Mart 1927, s. 1.

olan edebiyat eserlerinin çevirisini yapacaktır. Hayır, işleri Birimi: Hayır yapmak için gerçekleştirilecek faaliyetlerin düzenlenmesi ve bunlara katılımı artırılması için çalışılacaktır. Terbiye birimi: Birim evvela genç kızlar için yurt ve yerleşim yeri oluşturulması adına faaliyet gösterecektir.²⁹⁰ Bu birimlerin mensupları içinde erkek üyeler ve yabancı uyruklu kadınlar da bulunmaktadır. Aynı zamanda hayır işlerinden sorumlu olan birimde çalışanlara baktığımızda İstanbul'un zengin ve cömert sülalelerinin üyesi olan kadınları da içermekte olduğunu görmekteyiz.²⁹¹

Türk Kadınlar Birliği'nin toplantısı 25 Mart 1927 tarihinde İstanbul'da yapılmıştır. Geçici başkan olarak Reşide Hanım, toplantı başkanlığına Nezihe Muhittin, yazman olarak da Şadan Hikmet Hanım ve Vedat Bey belirlenmiştir.²⁹² Toplantıya başkanlık eden Nezihe Muhittin açılış esnasında yaptığı konuşmada, "*Kadınlar özgürlüklerinin farkında olmalıdır. Değeri olmayan bir kadın, hiçbir şey elde edemez.*" demiştir ve bu açıklamalar Türk Kadınlar Birliği'nin daha da faal bir hale geleceğinin habercisi niteliğindedir. Bu hitabetin sonrasında Muhittin, kadınların seçme seçilme hakkını elde etmesinin ve belediye seçimlerine iştiraklerinin gerekli olduğunu tekrarlamıştır. Birliğin tüzüğüne de bu talepler doğrultusunda şekillendirilmesinin gerektiğini söylemiştir. Zira tüzük bu taleplere ayak uyduramamaktadır. Bunun ardından birliğin üç yıllık faaliyetleri ile alakalı olan raporu okumuştur.²⁹³ Bu raporun onaylanmasının sonrasında birliğin tüzüğünde yapılacak düzenlemeler hakkında ortaya atılan tavsiyeler üzerine görüş alışverişinde bulunulmuştur. Nezihe Muhittin, Birliğin, hayır işlemek adına kurulmuş bir dernek olmadığını, kadınların politik, toplumsal hak ve özgürlüklerini edinmesini amaçlayan bir dernek olduğunu dile getirmesinin ardından, münakaşalar büyümüştür. Toplantıda en çok dikkat çeken husus ise, tüzüğün meşhur ikinci maddesinde değişikliğe gidilmesi olmuştur. Bu madde politik haklardan bahsetmektedir. Nezihe Muhittin kadınların politik özgürlüğüne kavuşmasının bir hedef olduğunu dile getirerek, şöyle bir beyanda bulunmuştur: "*Nizamnamedeki hukuk-ı siyasiye istihdaf eden madde hiç kimsenin taarruzuna hedef olacak şekilde değildir. Bu*

²⁹⁰ Zihnioğlu, *Kadinsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, s. 189-190.

²⁹¹ "Kadın Birliğinde İctima", *Cumhuriyet*, Sayı:1036, 29 Mart 1927, s. 3.

²⁹² "Kadın Birliğinde Dün Mutad Münakaşalar Yapıldıktan Sonra Heyet-i İdare İntihap Edildi", *Cumhuriyet*, Sayı:1036, 26 Mart 1927, s. 3.

²⁹³ "Türk Kadınlar Birliği Kongresi", *Kadın Yolu*, Sayı:29, 15 Haziran 1927, s. 2.

ideal şeklidir. Her vatandaş için hakk-ı tamdır. Yarım hak olmaz. Kadının da haklarının tamam olmasını istemek en tabii haktır,"²⁹⁴

Toplantıda çıkan bir diğer tartışma tüzükte erkeklerin de yönetim kurulu seçimine katılmasını öngören 7. Madde ile ilgili olmuştur. Efzayiş Yusuf Hanım, bu noktada muhalif olsa da Nezihe Muhittin'in girişimi ile erkek üyelerin yönetim kurulu seçimine katılmaları serbest bırakılmıştır. Fakat yönetim kurulu üyesi olmaları değil, yalnızca seçimlerde oy kullanma hakkına sahip olmaları sağlanmıştır. Tartışmaların sonrasında tüzüğün 2. Maddesi değiştirilmiştir. Bu değişiklik ile beraber, "*Kadın Birliği, Türkiye'de kadınların toplumsal ve politik özgürlüğü için bütün sorumluluğu üstlenecek ve bu hususla ilgilenecektir.*" denilmiştir. Tüzüğün değiştirilmesinin sonrasında idare heyeti seçilmiş, heyette Nezihe Muhittin, Doktor Safiye Ali, Efzayiş Yusuf, Naile Vahap, Kerime Hami, Mediha İhsan, Bedia Tefvik, Güzin Fehman, Efzayiş Yusuf, Matlube Ömer, Muhsine Salih, Fahriye Atıf, Salime Kemal, Aliye Şinasi, Hikmet Nedime Esad, Seniha Rauf Hanımlar yer almışlardır.²⁹⁵

Türk Kadınlar Birliği'nin nizamnamesinde değişikliğe giderek politik özgürlük talebinde bulunması farklı reaksiyonları da beraberinde getirmiştir. Kadınların asıl görevlerinin evlat sahibi olmak ve onları büyütme olduğunu düşünen İstanbul Valisi bu yapılan değişimleri tasdik etmek istememiştir. Aynı şekilde, medyada toplantının yasadışı olduğu ve ekonomik konularda dernek idaresinin usulsüzlük yaptığı yönünde haberler çıkmıştır. İdare, en başta bu iddialara herhangi bir cevap vermemiş, bundan sonra başka bir toplantının düzenlenmeyeceğini, fakat "*Tedkik-i hesabat*" isminde yeni bir kurulun kurulacağını belirtmiştir. Bunun sonrasında yeni kurulların oluşturulma çalışmaları başlamıştır. Ahlaki, adli, sağlık ve çocuk edebiyatı konularında kurulacak yeni birimlerin seçimlerinin de dernek bünyesinde yapılacağı bildirilmiştir. Bu birimler oluşturulmaktayken, politik getiriler konusunda zorlamalar olduğundan dolayı bu konuda bir birim kurulamamıştır.²⁹⁶ Dernek tüzüğünde gerçekleştirilen bu düzenlemeleri İstanbul Valiliği onaylamamış, ancak Ankara, valilik ile aynı tutumu sergileyerek bu düzenlemeleri uygun bulmuş İstanbul Hukuk İşleri Müdürlüğü'ne bu değişiklikleri kabul

²⁹⁴ "Kadınların Siyasi Hukuku Nezihe Hanıma Göre İdealdir", *Cumhuriyet*, Sayı:1058, 19 Nisan 1927, s. 3.

²⁹⁵ Bozkır, "Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği", s. 22.

²⁹⁶ Bozkır, "Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği", s. 22.

etmesi yönünde çağrıda bulunmuştur.²⁹⁷ Bu sayede politik özgürlük isteği birliğin tüzüğünde kendine yer bulmuştur. Bu düzenlemeler ile politik aktivitelerini arttıracak olan bir kadın birliği durumuna gelen Türk Kadınlar Birliği, tarihte ilk kez politik hedefler amacıyla faaliyet gösteren Birlik sıfatını kazanmıştır.²⁹⁸

Türk Kadınlar Birliği'nin yönetim kurulu seçimi için düzenlenen kongresinde bir sonraki seçimlere kadınların katılımı ile ilgili tartışmalar baş göstermiştir. Üyelerin bir kısmı Cumhuriyet Halk Fırkası bünyesinde kadın bir adayın çıkarılması ihtiyacını belirtmiş, diğer bir kısmı ise kadınların seçimlere katılma hakkına tam olarak sahip olmasından evvel seçimlerde aday çıkarılmasının uygun olmayacağını belirtmiştir. Neticede, çoğunluk gelecek seçimlerde aday çıkarılması konusunda hemfikir olmuş, bu şekilde yapılacak bir politik hareketin kadınlar bakımından yararının büyük olacağını söylemiştir. Bu sayede, yönetim kurulu ve hukuk kurulu, seçimlerden evvel adaylar konusunda karar verilmesi için faaliyetlerini başlatmıştır. Fakat kadınları bu hususta engelleyen unsurlar mevcuttur. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda kadınlar hâlihazırda seçimlere katılma özgürlüğüne sahip olmamışken seçimlerde kadın aday çıkarılması imkânsızdır. Bu bağlamda Sivas Milletvekili Şemsi Bey, kadınların seçimlere iştirak etme özgürlüğünün mevcut olmadığını Teşkilat-ı Esasiye adındaki yasada net bir şekilde mevcut olduğunu ve milletvekillerinin mutlak suretle erkek olmalarının gerektiğini söyleyerek bu fikre destek vermemiştir.²⁹⁹ Cumhuriyet Halk Fırkası Müfettişi İbrahim Tali, kadınların seçimlere katılması konusunun kesin sonuca bağlanmadığını söylemiş ve bu sebepten dolayı seçimlere iştirak etmeleri için acele edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.³⁰⁰ O dönemde Mecliste başkanlık yapmakta olan Kazım Karabekir de benzer bir fikir ortaya atmış, kadınların Meclise girebilmeleri konusunda hâlihazırda anayasada herhangi bir düzenleme yapılmadığını belirterek kadınların faaliyetlerini seçilmekten ziyade oy kullanmak üzerine yoğunlaştırmaları gerektiğini söylemiştir. Kazım Karabekir'in bu beyanları dernek tarafından hoş karşılanmıştır.³⁰¹

---

²⁹⁷ Toprak, "Halk Fırkası'ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası", s. 26.

²⁹⁸ Caporal, *Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, s. 691.

²⁹⁹ "Kadınlar da istiyor", *Milliyet*, Sayı:474, 7 Haziran 1927, s. 1-2.

³⁰⁰ Bozkır, "Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği", s. 22.

³⁰¹ "Kadınların Mebusluğu", *Milliyet*, Sayı:478, 14 Haziran 1927, s. 1-4.

1927 senesinde düzenlenen seçimlerde tarihte ilk kez kadınların seçimlere katılması konusu halk nezdinde tartışmalara yol açmıştır.³⁰² Bazı kesimler kadınların seçimlere iştirak etme hakkını elde etmesinin henüz zamanının gelmediğini savunmuş ancak politik hak taleplerinin de arkasında durarak, aday olmaktan ziyade şimdilik oy verme özgürlüğüne erişmelerini daha uygun bulmuşlardır. Bazı kesimler ise kadınların devlet bünyesinde çalışmalarını bile uygun bulmayarak bu taleplerine şiddetle karşı çıkmışlardır.³⁰³ Birliğin başkanının ve yönetim kurulunun bu politik katılım istekleri medyada oldukça büyük bir ilgi görmüştür. Medya, birliğin taleplerini fazlasıyla cüretkâr olarak görmekte ve birliği itidalli olmaya ve taleplerini yumuşatmaya davet etmektedir. Nezihe Muhittin bu reaksiyonlara cevap olarak “*Devrimi yaratan yapılan hareketlerdir. Bu hareketimiz bütün gelecek seçimlerde sürecektir ve sonunda bu özgürlüğe biz de bütün yurttaşlarımız gibi sahip olacağız. Yasalar toplumun ihtiyaçlarına göre şekillenmelidir*” demiştir. Bu açıklama ile birliğin politik özgürlüklerini elde edip seçimlere iştirak etme arzusunun sürekli olarak devam edeceğini ortaya koymuştur.³⁰⁴ Başkan, bu beyanları ile toplumun ilerlemesi ve farklılaşmasına karşılık yasaların bu değişikliklere ayak uyduramadığını belirterek Ankara’nın da bu konuyu görmesini sağlamaya çalışmaktadır.

Halk tarafından kadınların seçimlere iştirak etme özgürlüğünü edinmesi konusunda gerekli desteği göremeyen Türk Kadınlar Birliği daha evvelki başarılı olamayan hamleleri de gözden kaçırmayarak yeni bir girişimde daha bulunmuştur. Bu defa, Mecliste kadınların hareketine destek verecek bir erkeği aday olarak öne sürmekte hemfikir olmuşlardır. İstanbul Hukuk İşleri Müdürü Kenan Bey veya Eğitim Vekili Şükrü Nail ya da Pertev Paşa’nın aday olarak öne sürülmesi kararlaştırılmıştır. Bunun yanı sıra dernek yönetimi, derneğin hedeflerini ortaya koymak ve yasalarda birtakım düzenlemeler yapmak suretiyle kadınların politik özgürlüklerine kavuşması konusunda bir saygı heyetinin hayata geçirilmesine ve bu heyetin Cumhurbaşkanı Atatürk’ü ziyaret etmesine karar vermiştir.³⁰⁵ 19 Haziran tarihinde yapılan kongrede Ankara’da temasta bulunacak şahısların kimler olacağı kararlaştırılmıştır. Bu kişiler, Nezihe Muhittin, Matlube Ömer, İffet İhsan, Naile Vahap, Safiye Ali, Lamia Refik ve Muhsine Salih olarak tespit edilmiştir. Bu kongrede aynı zamanda yerel seçimlere katılım sağlanması konusunda

³⁰² Bozkır, “Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği”, s. 22.

³⁰³ Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, s. 143.

³⁰⁴ “Kadınlar Mutlaka İntihaba İştirak Etmek İstiyor”, *Milliyet*, Sayı:479, 15 Haziran 1927, ss. 1-4.

³⁰⁵ “Kadınlar Mutlaka İntihaba İştirak Etmek İstiyor”, *Milliyet*, Sayı:479, 15 Haziran 1927, ss. 1-4.

hukuk işleri müdürlüğü tarafından bir proje hazırlanmasına ve bu projenin Meclise bir an önce sunulmasına karar verilmiştir. Ayrıca kongrede kadınların aday olmayacağı bir kez daha tekrarlanmıştır. Nezihe Muhittin medya önünde gerçekleştirdiği beyanda kadınların anayasal olarak aday olma özgürlüğüne sahip olmamalarından dolayı birliğin kadın aday çıkarmaktan caydığını ve ana hedefin kamuoyunun nabzını tutmak olduğunu söylemiştir. Bu hedefte de başarılı olunmuştur. Medyanın anlattığı olayların Türk Kadınlar Birliği açısından yararlı olduğunu ve bu nedenle kamuoyunun kadınların bu hamlesi hakkında konuştuğunu söylemek mümkündür.³⁰⁶ Netice itibariyle, bir erkeğin kadın hareketini temsilen yer alması konusunda birleşilmiştir. Cumhuriyet Halk Fırkası aday çıkarırken Türk Kadınlar Birliği adına da erkek bir aday çıkarılacaktır. Birlik bu sayede milletvekilleri içerisinde feminist bir rüzgâr oluşturmayı da hedeflemektedir.

Türk Kadınlar Birliği'nin kadınlar için gerçekleştirdiği politika medyanın da bu derneği incelemesine önyak olmuştur. Yeni yönetimin basın kolu olarak görülen *Cumhuriyet* gazetesi Türk Kadınlar Birliği'nin yürüttüğü özgürlük savaşını sayfalarına taşımaktadır. Gazete haberleri bilhassa kadınların aday olmalarını alaya alan haberler ve mizahı barındırmaktadır. Esasında, gazete, hükümetin kuvvetli bir medya aracı olduğundan, kadınların yönetimden pay almalarını ve yönetimi etkilemelerini arzulamamaktadır. Yeni yönetim biçiminin en temelinde, millet egemenliği yer almasına rağmen kadınlar politik yaşamda bulunamayarak uzunca bir zaman bu kaideden payını alamamışlardır. Seçimlere iştirak edebilme özgürlüğü sadece erkeklere mahsus bir özgürlük olarak görülmüş, kadınlar ise yurttaşlık özgürlüğünden tam manası ile faydalanamadığından bu millet egemenliği ancak lafta kalmıştır. Bu durum aynı şekilde demokratik yönetim şekline de aykırıdır.

Türk Kadınlar Birliği'nin gerçekleştirdiği savaş halk nezdinde yoğun bir ilgi görmüş bu durum kısa bir süre sonra Meclisi de tesiri altına almıştır. 1927 senesinin 21 Haziran tarihinde Mecliste, Türk Kadınlar Birliği'nin politik özgürlük istekleri hakkında tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmalar mükellefiyet-i askeriye yasası hakkında yapılan tartışmalara ek olarak gerçekleşmektedir. Yasa hakkında yapılan görüşmeler sırasında kadınların seçimlere iştirak etmeleri konusu ele alınarak bu özgürlüğe sahip olmaları için

---

³⁰⁶ “Kadınlar Namzet Göstermekten Vazgeçtiler, Kadın Birliği Efkâr-ı Umumiye'nin Nabzını Yoklamış”, *Cumhuriyet*, Sayı:1117, 20 Haziran 1927, s. 3.

askerlik ödevini yerine getirip getirmemeleri hakkında konuşulmaya başlanmıştır. Askerlik konusunda konuşan Giresun Mebusu Tarık Us ve Savunma Bakanı Recep Peker kadınların askere alınmasını müdafaa ederken, Mentеше Mebusu Yunus Nadi, kadınların milletvekili olma talebinin askere gitmelerini gerektirmeyeceğini söylemiştir. Nezihe Muhittin ise herhangi bir zorunluluk söz konusu değilken kadınların askere gitmesi gibi bir ihtiyacın olmadığını, kadınların yurda yarar sağlayacak nesiller yetiştirerek daha büyük fayda sağlayacaklarını ve seçme seçilme hakkı ile askerlik yapmanın arasında bağlantı bulunmadığını, zira bu seçme seçilme hakkının herkese ait olduğunu belirtmiştir.³⁰⁷ TBMM’de çoğunluğun sahip olduğu fikir, kadınların politik özgürlüklerinin elde etmesi için henüz erken olduğu ve Türk Kadınlar Birliği’nin bu özgürlüklere sahip olmak konusunda başvurduğu yolun abartılı bulunduğu yönündedir.³⁰⁸ Meclis nezdinde kadınların seçimlere katılımı hâlihazırda gelişmemiş bir husus olarak addedilmektedir. Derneğin Başkanı Nezihe Muhittin Meclis içerisinde bu özgürlüğün verilmesi konusunda hemfikir olunamaması ve medyanın bu talepler konusunda geri adım atılması ve yumuşama olması açısından verdiği tavsiyelere karşın geri adım atmayacaktır.³⁰⁹

Muhittin, TBMM’de bazı milletvekilleri tarafından kadınların eninde sonunda politik özgürlüklerine kavuşacağını belirten konuşmalarının ve Atatürk’ün bu konudaki pozitif tutumunun etkisi ile beraber Meclis kapanmadan evvel kadınlar konusunda önemli düzenlemeler yapılacağını düşünmektedir. Ancak seçimlere katılma özgürlüğünün tanınmayacağı görülünce bu defa derneği temsil edecek erkek bir adayın Meclise sokulması konusunda hemfikir olunmuştur. Öngörülen adaylar arasında feminist olması hasebiyle İstanbul Valiliği Hukuk İşleri müdürlüğünü sürdürmekte olan Kenan Bey’de karar kılınmıştır. Bu olaylar sürmekte iken haziran ayının sonuna doğru Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal İstanbul’u ziyarete gelmiştir. Bu nedenle Ankara’ya gitmesi düşünülen heyet değiştirilerek Naile Vahap, Zahide Lütfi, Lamia Refik hanımlardan mütevellit yeni bir heyet kurulmuştur. Bu heyet, 3 Temmuz günü Dolmabahçe Sarayı’nda Mustafa Kemal’in huzuruna çıkarak ziyarette bulunmuştur.³¹⁰ Derneğin başkanlık görevini

³⁰⁷ “Gazi İstanbulda”, *Cumhuriyet*, Sayı:1129, 2 Temmuz 1927, s. 1.

³⁰⁸ Caporal, *Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, s. 692.

³⁰⁹ Serpil Çakır, “Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan - Nezihe Muhittin”, Ankara, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 46 (1997), s. 11.

³¹⁰ “Kadın Birliği Dün Gazi Hazretlerine Arz-ı Ta’zimat Etti”, *Milliyet*, Sayı:458, 4 Temmuz 1927, s. 1.

üstlenen Nezihe Muhittin, Atatürk'e seçimlere iştirak etmekten şu an için caydıklarını belirtmiştir. Bu beyanın akabinde Türk Kadınlar Birliği'nin seçim aktiviteleri medyada kendisine yer bulmamaya başlamıştır. Bir müddet sonra birliğin göstereceği erkek aday Kenan Bey dernekteki süregelen fikir uyuşmazlıklarından ötürü aday olmaktan vazgeçtiğini beyan etmiştir. Dernekte kısa süren bir pasiflik periyodunun sonrasında Türk Kadınlar Birliği Başkanı Nezihe Muhittin seçimlere katılacak bir aday çıkarmayacaklarını belirtmiştir. Bu beyanında halk nezdinde kadınların nasıl bilindiğini görmek amacı ile bu faaliyetlerde bulduklarını ve bu hususta muvaffak olduklarını bildiren Nezihe Muhittin, halkın kendilerinin arkasında yer aldığını ve müdafaa ettiklerini bildirmiştir. Netice itibarıyla, Türk Kadınlar Birliği'nin TBMM'de yer alma arzusu gerçekleşmemiştir. Ancak, kadınların politik hak talebinin gündem olması Cumhuriyet periyodundaki kadın mücadelesine eklenen önemli bir artıdır.

Tüm negatif gelişmelere karşın, Nezihe Muhittin, davasını ısrarla sürdürmeye devam etmiştir. TBMM bünyesindeki mutaassıp kesim, medyanın muhafazakâr tutumu, birliğin aktivitelerinin tartışma yaratması Nezihe Hanım'ın susmasına yetmemiş ve daha da güçlü bir sesle politik açıklamalar yapması için engel teşkil etmemiştir. Kadınlık ülküsünün hayati bir savaş olduğunu düşünen Muhittin, kendisi başarılı olamasa da sonraki nesillerin başarılı olabilmesi için sağlam bir zemin hazırlama niyetindedir. Muhittin'in bu tutumu kadının politik özgürlüğe kavuşmasının tartışılmasını ve popüler olmasını beraberinde getirmiş olsa da Türk Kadınlar Birliği idare heyeti ve Başkanının önemli ölçüde örselenmesini de zemin hazırlamıştır. Bu davadaki arzuları ve yolları abartılı olarak görülen Nezihe Muhittin başkanlığındaki heyetin idareden düşmesi için dernek içindeki muhalif taraf açısından önemli bir fırsat yaratılmıştır. Bilhassa Muhittin'in gerçekleştirdiği agresif beyanlar medyada büyük ilgi görmüş, dernek rüyalarda yaşamakla suçlanarak, koşulları doğru tahlil etmemek ve Türkiye'de kadınların gereksinimlerine yönelik doğru davranmamak nedeniyle hoş görülmemiş ve eleştirilmiştir. Derneğin aktiviteleri konusunda gelen tepkiler derneğin bünyesinde uyuşmazlıklara ve beraberinde tartışmalara yol açmıştır. Dernek içerisinde kutuplaşmalar ve fikir uyuşmazlıkları başlamış, ilk muhalif hareket 25 Mart 1927 tarihinde yapılan toplantıda ortaya çıkmıştır. Dernek içindeki muhalifler Nezihe Muhittin'i aşırıya kaçan bir kadın hareketi gerçekleştirdiğinden dolayı eleştirilmiş, medya ve halk nezdinde kadınları özgürlüklerine kavuşmak için abartılı hareketlerden kaçınmaları gerektiğine

vurgu yapmışlardır. Birliğin Başkanı Nezihe Muhittin, her ne kadar politik özgürlükler konusundaki taleplerini devam ettirse de bazı üyeler aceleci davranıldığını düşünmektedirler. Aynı şekilde politik özgürlükler ile alakalı 2. maddede yapılan düzenleme birçok üye tarafından destek bulmamış, bu düzenlemenin daha zamanının gelmediği belirtilmiştir.³¹¹

Bu anlaşmazlıklar nedeniyle toplantının hemen sonrasında Birlik üyelerinden bir kişi tarafından medya önünde yönetim kurulu seçiminde yolsuzluk gerçekleştirildiği iddiasıyla Türk Kadınlar Birliği'nin kapatılması gerektiği öne sürülmüştür. Zihnioğlu'na göre, bu beyanda bulunan kişi büyük bir ihtimalle üyelere Saime Erarslan'dır. Aynı şekilde Erarslan, Taha Toros için kaleme almış olduğu bir mektupta, hayat hikâyesini özetlerken Nezihe Muhittin'in yaptığı usulsüzlükleri Cumhuriyet Halk Fırkası Başkanı, Vali ve Emniyet Müdürü'nün huzurunda açıkladığını belirtmiştir. Zihnioğlu, Ankara'nın Muhittin'den memnun olmamasından dolayı, Birlik bünyesindeki muhalifler bir araya gelerek, Muhittin'in yerini almak düşüncesiyle faaliyet göstermek için bir toplantı yaptıklarını söylemektedir, Toplantının ardından muhalifler Erarslan'ın ortaya attığı usulsüzlük söylentilerinin üzerine gitmiş, bu söylentiler ile mücadele etmek amacıyla yeni bir komisyon kurulmuştur. Muhittin'in başkanlık yaptığı dönem ile alakalı üç yıllık bir çizelge ve mevcut evrakların irdelenmesi sonucunda gelir gider dengesi araştırılmıştır. Sonuç olarak bu söylentilerin asılsızlığı ispat edilmiş, seçimlerde yolsuzluk yapıldığı konusunda ortaya atılan iddialar ise valiliğe bağlı Hukuk İşleri Müdürlüğü'nün yaptığı teftiş ile boşa çıkarılmıştır. Valilik, toplantının olması gerektiği şekilde gerçekleştirildiğini belirleyerek yeni kurulu doğrulamış, bu sayede Birlik temize çıkmıştır. Muhittin bu esnada, yürüttüğü faaliyetlerin hiçbir şekilde Ankara'ya ters düşmediğini ve Cumhuriyet'in her zaman için Türk kadınının arkasında olduğunu belirterek Ankara'nın kendisinin arkasında yer almasını sağlamaya uğraşmaktadır.³¹²

1927 senesinde düzenlenen toplantının ardından gerçekleşen hareketli dönemin sonrasında yaşananlar, büyük bir muhalif kesimin olduğunu bize göstermektedir. Nezihe Muhittin seçimler esnasında kadın aday çıkarma hamlesi ile büyük bir reaksiyona sebep olmuştur. Bu konuda bir hamle de muhaliflerden Nakiye Hanım (Elgün) tarafından

³¹¹ Zihnioğlu, "Bir Osmanlı Kadın Hakları Savunucusu: Nezihe Muhittin", s. 8.

³¹² Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, s. 202.

yapılmıştır. O dönemde Uçak Derneği ve Türk Ocağı idarecisi olan Nakiye Hanım, anayasa tarafından kadınların böyle bir hakka sahip olduğu tasdik edilmeden bir adayın çıkarılmasının uygun olmayacağını söylemiştir. Ona kalırsa, vakti geldiğinde Ankara tarafından kadınlara politik özgürlükler zaten tanınacaktır. Bu nedenle birliğin politik özgürlükler propagandasının pek de önemli olmadığını düşünmektedir.³¹³ Aynı şekilde 1927 yılında düzenlenen seçimlerde birliğin aday çıkarma fikrinden cayması hakkında yaptığı yorumda, “*Bunun daha zamanı gelmemiştir. Ankara, şu ana dek kadınların hak ettiği tüm özgürlükleri tanımıştır*” demiştir. Bu beyanlar hükümet tarafından hoş karşılanmış, bu nedenle 1935 senesindeki seçimlerde Nakiye Elgün mebusların içerisinde yer almıştır.³¹⁴

Bunun haricinde birtakım üyeler derneğin politikadan ziyade daha çok sıhhat, çocuklar ve kadınlar ile ilgili olan hayır işleriyle alakadar olmasını istemektedir. Bazı üyeler ise her şeyin bir sıralamasının olduğunu, bu manada oy kullanma hakkının önce geleceğini, onu da yerel seçimlere katılma hakkının izlemesi gerektiğini ve bütün her şey yerli yerine oturduğunda mebus seçilme özgürlüğüne sahip olunacağını düşünmektedirler.³¹⁵ Derneğin bünyesinde gerçekleşen bu sorunlar Birlik bünyesinde yaşanan bir problem olmaktan öteye giderek, halk nezdinde kendine yer bulmuştur. Nezihe Muhittin’in politik özgürlükler hakkında yaptığı abartılı beyanlar tepkileri toplamış, bu dönemde kadınların arkasında olan medya organları dahi onların arkasında durmamıştır. Ankara da kadınların arkasında durmaktan vazgeçmiştir. Ankara’nın bu tutumu birliğin yapacağı bir kampın valilik tarafından müsaade verilmemesi ile kendini göstermiştir. Birliğin kapısına kilit vurulması riskini beraberinde getiren mevzular 1927 senesinin yaz aylarında ortaya çıkmıştır. İlk olarak, birliğin Heybeliada’da düzenleyeceği bir kamp için yaptığı hazırlık esnasında bu sorunlar baş göstermiştir. Nezihe Muhittin erkeklere mahsus olarak görülen eğlence yaşantısından kadınların da faydalanması için bu kampı düzenlemeye hazırlanmaktadır. Bu sayede kadınların sosyal yaşama uyum sağlaması gerçekleşecektir. Fakat dernek bu kampı gerçekleştirmeden evvel emniyet müdürlüğü ve validen izin istemiş ancak buna müsaade verilmemiştir. Nezihe Muhittin bu durumda sessiz kalmayıp bu vaziyeti Ankara’ya bildirmiş olsa da bir netice

---

³¹³ Çolak-Uçan, “*Nezihe Muhittin*”, *Kadın Öncüler*, İstanbul: Heyamola Yayınları, 2008, s. 79.

³¹⁴ Zülal Kılıç, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Kadın Hareketine Genel Bakış*, s. 3.

³¹⁵ Bozkır, ‘Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği’, s. 23.

alamamıştır.³¹⁶ Ankara ile yaşanan uyuşmazlık muhalif topluluğun daha da fazla faal hale gelmesine neden olmuştur. Bu topluluk mart ayında mali açıdan ve seçimler esnasında usulsüzlük yapıldığı söylentilerini tekrardan gündeme getirmiş ve derneğin incelenmesi için valiliği göreve davet etmiştir.³¹⁷ Bu hamle sonucunda, 10 Eylül 1927 tarihinde dernekte polis teftişi gerçekleştirilmiştir. Polis müdürü tarafından yapılan arama neticesinden Nezihe Muhittin'in dernekten yasayı ihlal ederek beş yüz lira para alıp bu parayı kullandığı ve cemiyet binasında konakladığı saptanmıştır.³¹⁸ Birliğin bazı üyeleri Muhittin'i kafasına göre davranışlarda bulunmak ve yönetim kurulu ile görüşmeden her konuda kararları bizzat vermekten dolayı hatalı görmüştür. Muhittin ise, hiçbir iddiayı kabul etmemiş, dernekte yapılan aramada kendisinin binada bulunmaması ve bu aramanın resmi bir evrak olmaksızın yetkililer tarafından yürütülmesi hasebiyle geçersiz olduğunu belirtmiştir. Dernekteki kutuplaşmalar ve büyüyen sorunlar nedeniyle görevinden ayrılan üyeler olmuştur. Örneğin: Safiye Ali Hanım sağlık sorunları nedeniyle ve Türk kadınının daha iyi bir şekilde temsil imkânının bulunması gerektiğini belirterek çekilmiştir. Onun görüşüne göre, Muhittin, Türk kadınının tek temsilcisini kendisi olarak öne çıkarmamalı ve Birlik şu anki şaibeli vaziyetten kurtulmalıdır.³¹⁹ Bu nedenle Muhittin'in arkasındaki destek azalmıştır. Ancak, Muhittin her şeye rağmen ayrılmayacağını, mücadele edeceğini ve tüm bunların bir tertip olduğunu beyan etmiştir. Dernek içerisindeki bu kutuplaşmalar ve ayrılıklar derneği nihayete erdirmiştir. Birtakım grupların, bilhassa medyanın Birlik hakkındaki negatif tutumu, Birlik içerisinde gerçekleşen sıkıntılar ve ayrılıkların polis teftişi ve yolsuzluk iddiaları ile birleşince derneğin aktivitesi bir süreliğine durdurulmuştur. 19 Eylül tarihinde dernek evrakları, kasası ve diğer eşyaları polis tarafından toplatılmıştır. Derneğin tüzüğü de ortadan kaldırılmıştır. Bu alınan önlemler, kadınların gelecek seçimlerde yer almayacağını gözler önüne seren iktidar siyasetini oluşturmaktadır.³²⁰

Ankara ve arkasındaki medya organları, derneğin yaptığı abartılı ve zamanlaması yanlış taleplerinin karşılığını aktivitelerine son verme yöntemi ile cevap vermektedir. Seçimlerde kadınların oy kullanma arzusunu abartılı bir istek olarak gören ve bu konuda

³¹⁶ Bozkır, "Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği", s. 23.

³¹⁷ "Kadın Birliği'nde Kat'i Bir Tasfiye Yapılıyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 1201, 12 Eylül 1927, s.3.

³¹⁸ Zihnioğlu, "Bir Osmanlı Kadın Hakları Savunucusu: Nezihe Muhittin", s. 9.

³¹⁹ "Kadın Birliği, Türk Kadınlığı Bihakkın Temsil Edilemiyor", *Milliyet*, Sayı:569, 13 Eylül 1927, s. 1-2.

³²⁰ Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, s. 145.

hoşgörüsü olmayan şahıs, kurum ve yayın organları, bu hamlenin arkasında durmuş ve patlak verme riski olan sorunların engellenmesi için böyle bir hamlede bulunulduğunu, bu duruma yol açanın da birliğin abartılı talepleri ve fikir ayrılıkları olduğunu belirtmişlerdir.³²¹

Muhittin'in bütün karalamalara karşın arzularında ısrarcı olmasından dolayı muhalif olan topluluk Türk Ocağı'nda başka bir kongre düzenlemiştir. Bu kongrede Muhittin'in Derneği olumsuz bir noktaya getirdiğini iddia edilerek bir idare heyetinin seçilmesi için tekrar toplanılması kararı verilmiştir. Bu toplantıya Nezihe Hanım ile ilgili olan belgeler mahkemede bulunduğu mütevellit heyeti iştirak edememiştir. Muhittin, istifayı düşünmediğini söyleyerek bu kongrenin hâlihazırda bir yönetim kurulunun mevcut olmasından dolayı geçersiz olduğunu beyan etmiştir. Toplantının kanun çerçevesinde yapılmadığını öne sürenlere karşın 26 Eylül 1927'de Türk Ocağı'nda muhalifler tarafından planlanan toplantı gerçekleştirilmiştir. Muhittin'in yaptığı toplantı önerisini geri çeviren emniyet, muhalif topluluğun bu kongresini onaylamıştır. Bu vaziyet, muhaliflerin Ankara tarafından müdafaa edildiğini göstermektedir. Toplantının Başkanı Latife Bekir olup, Muhittin'in başkanlığı konusunda büyük münakaşalar gerçekleşmiştir. Muhittin'den yana olan bir topluluk toplantı yapma yetkisinin idare heyetinin elinde olduğunu yineleyerek bu toplantının yasadışı olduğunu söylemiştir. Üyelerden Emrullah Bey, Dernekler Yasası'nın 21. Maddesine bakılarak, derneğin kapatılması için mahkemenin hakkında karar vermiş olmasının gerektiğini belirterek, bu sebeple bu toplantıda idare heyeti seçimi yapılamayacağını altını çizmiştir. Latife Bekir, derneğin polis tarafından mühürlendiğini yineleyerek geçmişteki yönetim kurulunun geçerliliğinin kalmadığını bu sebeple valinin de onayıyla kongrenin yapılabileceğini iddia etmiştir.³²²

Neticede yeni yönetim kurulu ve merkez kurulu gerçekleşen bir seçim ile beraber belirlenmiş, yeni Türk Kadınlar Birliği Yönetim Kurulu 2 Ekim 1927'de kongresini düzenlemiştir. Yeni idare, Selçuk Hatun Kız Orta Mektebi Müdürü Sadiye Hanım'ı başkan olarak seçmiştir. Derneğin yeni başkanının Sadiye Hanım gibi yumuşak bir okul

---

³²¹ Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, s. 145.

³²² Cemile Burcu Kartal, "II. Meşrutiyet'in Cumhuriyet'e Mirası: Makbul Kadınlar", *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 38, (2008), s. 119.

müdürü olması medya tarafından oldukça hoş karşılanmıştır. 29 Eylül’de yapılan toplantı ile faaliyetine başlayan idare, birliğin geçmişinde önemli bir olay olarak görülmektedir. Türk Kadınlar Birliği, bu tarihten itibaren politikasını farklılaştırmış, kadın özgürlükleri siyaseti rafa kaldırılmıştır. Yeni idare ile birlikte Birliğin tutumunu oldukça ılımlı bir hal almış, daha çok iktisadi, kültürel mevzulara yoğunlaşmış, faaliyetlerini hayır yapma ile kısıtlamıştır. Aynı şekilde, Dernek Başkanı da bir beyanında, bir hayır kurumu olduklarını vurgulamıştır.³²³ Yeni idare ilk olarak dernek tüzüğündeki üyelik koşullarını ihlal eden kurulun atılabileceği ile alakalı olan 10. Maddeyi dayanak göstererek Nezihe Muhittin’i Dernekten çıkarmıştır. Nezihe Muhittin, valiliğe yazdığı yazı ile beraber yeni yönetim kurulunun seçiminin kanuna aykırı olduğunu ve üyelerin derneğe uygun olmadığını belirtmiş olsa da bu yaptığı hamleden sonuç alamamıştır. 1928 yılına kadar derneğin başkanı Sadiye Hanım olmuştur. Sadiye Hanım’ın sağlık sorunlarından dolayı istifa etmesi nedeniyle yeni dernek başkanı Latife Bekir seçilmiştir,³²⁴

Nezihe Muhittin’in öncülük ettiği kadınlık ideali muhalif gruplar nedeniyle duraklatılmıştır. Muhittin’e vurulan darbelerin bir bölümünün kadınlar tarafından yapılmış olması da oldukça manidardır. Nezihe Muhittin, 1909 senesinden itibaren bu idealini devam ettirmiş, kadınları en yüksek mertebeye çıkarmak amacıyla büyük bir çaba sarf etmiştir. Fakat Cumhuriyet periyodunun önemli kadın özgürlükleri müdafisi bir linç girişimi ile beraber tarihe gömülmek istenmiştir. Muhittin bu girişimleri sebebiyle şahsi olarak ötekileştirilmekten kurtulamamıştır. Bir kadın özgürlük mücadelecisinin, sosyal anlamda aktif olmuş bu itibarlı kadının, politik anlamdaki bir dönüm noktasında kadınları bir araya getirerek iktidardan kadınlara politik ve sosyal özgürlükler tanınmasını istemesi, çok önemli bir hayal kırıklığı ve engelleri aşamama buhranını tecrübe etmesinin zeminini hazırlamıştır.³²⁵ 1923 yılının başlarında Kadınlar Halk Fırkası bünyesinde bir araya gelen Muhittin ve arkadaşları siyasi isteklerini arttırmış, 1924 yılında idare tarafından milli beraberlik için siyasi parti oluşturma arzusundan döndürülmüştür.³²⁶ Bu hamle çoğu kişi tarafından çok aşırı olarak görülmüş ve medya tarafından da alaya alınmıştır. Sonradan 1927 yılında düzenlenen seçimlerde Türk Kadınlar birliği Meclis seçiminde aday

³²³ “Kadın Birliğinde Reis İzahat Veriyor”, *Milliyet*, Sayı:592, 10 Ekim 1927, s. 3.

³²⁴ Caporal, *Kemalizm Sonrasında, Türk kadını*, s.62.

³²⁵ Zihnioglu, “Bir Osmanlı Kadın Hakları Savunucusu: Nezihe Muhittin”, s. 263.

³²⁶ Zehra F. Arat, “*Kemalizm ve Türk Kadını*”, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998, s. 61.

çıkarmaktan caydırılmıştır. Muhittin, kadın mücadelesinin taleplerini belirtmek amacıyla ısrar ettiğinde de “*Yönetim yolsuzluğu*” sebebiyle vazifesinden el çektirilmiş ve şahsına yönelik olarak valilik tarafından “*Güvenliği tehdit etmek, usulsüzlük*” gibi suçlardan davalar başlatılmıştır. Esasında valilik ağustostan başlayarak Nezihe Muhittin’in başkanlığındaki derneğe karşı giriştiği savaşın ve bunun akabinde dernek bünyesinde gerçekleşen el çektirmenin nedeni 1927 yılı boyunca Nezihe Muhittin ve savunucularının gerçekleştirdiği politik özgürlük savaşıdır.³²⁷Muhittin, Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki politik çevrede milli kuruluşa kadınların katılımını gerçekleştirmek, kadınların katkısı ile devrimin oturtulması ve kadınların karar verme mevkilerinde yer alması için mücadele vermiştir.

Bazı görüşler kadın özgürlüklerini de içine alacak şekilde çağdaşlaşma ile alakalı bütün felsefe ve kazanımları Cumhuriyet Halk Fırkası’nın kendi tekelinde tutmaya çalışmasının bu çatışmaya sebebiyet verdiği şeklindedir. Bu sebeple cumhuriyet yanlısı fakat kadınlar bakımından feminist ve keskin bir değişimden yana olan Muhittin’in sesi kesilmiş ve abartılı görüldüğünden dolayı birlikten el çektirilmiştir. Yunus Nadi tarafından Cumhuriyet köşesinde yayınlanan yazı bu durumda iktidarın parmağının olduğunun kanıtı olarak gösterilmektedir. Bu yazıda, hükümetin kadın mücadelesi ile alakalı düşüncesi ve o dönemdeki ana akım gözler önüne serilmektedir. Ancak bu görüşler Atatürk’ün kadınların mücadelesine verdiği desteği görmemezlikten gelinmesi anlamını içermektedir. Dönemin şartları göz önüne bulundurulduğunda tüm muhalif seslere rağmen o kadınların yanında olmuş ve hak ettiklerine inandığı özgürlükleri onlara vermiştir. Atatürk’ün söylem ve demeçlerini incelediğimizde bunun emarelerini çok net bir şekilde görmek mümkündür.

Muhittin 1930’lu yıllarda kabuğuna çekilmiş daha çok edebiyat ile meşgul olmuştur. Meşhur eserlerinden “*Türk Kadını*” bu yıllarda yazılmıştır. Bu yapıtta Muhittin kendini müdafaa etmektedir. Cumhuriyetin ilk döneminin girişken ve cesur kadını bu eserde Osmanlı kadınından Cumhuriyet dönemi kadın mücadelesine uzanan geçmişi gözler önüne sermiştir. Bu kitap çıktıktan sonra Muhittin 1935 yılı seçimlerinde bağımsız aday olmuş ancak seçilememiştir. Politik mecralarda Türk kadınının nefesi olan işleri

---

³²⁷ Zihnioğlu, “Bir Osmanlı Kadın Hakları Savunucusu: Nezihe Muhittin”, s. 10.

gerçekleştiren Nezihe Muhittin 10 Şubat 1958 tarihinde yapayalnız ve hafızalardan silinmiş ve acıklı bir şekilde akıl hastanesinde vefat etmiştir.³²⁸

2.3.4.2. LATİFE BEKİR'İN BAŞKANLIĞI DÖNEMİ (1927-1935)

Nezihe Muhiddin'in tasfiyesinden sonra 26 Eylül 1927 tarihinde düzenlenen toplantıda Sadiye Hanım başkan olarak seçilmiştir. Fakat derneğin yeni idaresi eskiden alışlagelmiş hareketli tavır ile benzerlik göstermemektedir. Yaşlılık ve vakit darlığından şikâyet eden Sadiye Hanım başkanlığı bırakmış ve onun yerine yönetim kurulu Latife Bekir'i başkan olarak seçmiştir. Nezihe Muhittin, önemli bir kadın özgürlük mücadelecisi ve kuvvetli bir önder niteliğindedir. Bu nitelik, derneğin faaliyetlerinde de kendisini göstermiştir. Birlikten Muhittin'in çıkmasıyla beraber yeni bir periyoda girilmiştir. Bilhassa 1925 ila 1927 yılları arasındaki dönemin dinamizmi 1928 ile 1929 senelerine gelindiğinde sona ermiştir. Muhittin'in ayrılmasından 1929 yılının ortalarına gelinceye kadar birlikte suskunluk baş göstermiş, medyada Birlik ile ilgili sessiz bir periyot yaşadığına dikkat çekilmektedir. 1928 yılının bütününde Birlik ile alakalı en mühim manşet Sadiye Hanım'ın görevi bırakması ile alakalı olmuştur. Yeni idare heyeti 5 Ağustos 1928 tarihinde bir toplantı düzenlemiştir. Bu toplantı eski idareden öğ alma niteliğindedir. Kongreye iştirak edenlerin sayısı düşüktür. 25-30 civarında insan bir araya gelmiştir. Yeni idare eski idareyi itham edecek pek çok sebep öne sürmüştür. Kongrede okunan bildiride, o yıla gelinceye kadar Türk Kadınlar Birliği olarak belirtilen kurum yalnızca bir kandırmacadır. Üye sayısı 500 değil 50'yi ancak bulabilmektedir. Muhasebe konusunda da büyük sorun vardır denmektedir.³²⁹ Latife Bekir, medya önünde gerçekleştirdiği beyanda son günlerdeki sessizliğin müsebbibinin Muhittin olduğunu belirtmiş, o başkan iken gerçekleşen harcamalar nedeniyle birliğin elinde para kalmamasının, aktif olmaya mani olduğunu söylemiştir.³³⁰

5 Ağustos 1928'de gerçekleşen toplantıda idare heyeti seçilmiştir. Latife Bekir başkan, Saide Hanım başkan yardımcısı, İffet Halim genel sekreter, Sadıka Fethi hesap

³²⁸ Zihnioğlu, "Bir Osmanlı Kadın Hakları Savunucusu: Nezihe Muhittin", s. 243.

³²⁹ Ediz, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'deki Kadın Örgütlenmeleri*, s. 27.

³³⁰ "Kadın Birliğinden Reis İstifa Etti", *Cumhuriyet*, Sayı:1331, 21 Kanun-i Sani 1928, s. 1.

müdürü, Saim Hanım veznedari, idare heyeti üyeleri ise Lamia Refik, Mediha, Halide Nusret, Mesrur ve Mediha Hanım olarak belirlenmiştir.³³¹

Asıl adı Latife Bekir Çeyrekbaşı olan Latife Hanım, 1901 yılında İstanbul'da doğmuştur. Milletvekili Hamdullah Suphi Tanrıöver'in yeğeni olması nedeniyle aslında siyaset ortamında büyümüş olarak sayılabilmektedir. 1915 yılına kadar Paris'te öğrenim görmüş ve Bekir Bey ile evlenerek üç oğlu olmuştur. Uzun yıllar boyu azınlık okullarında Fransızca ve Türkçe öğretmenliği yapmıştır. Siyaset ve kadın hakları için gençliğinden itibaren çalışmalar yürütmüştür. Latife Bekir Hanım, henüz 17 yaşındayken Selanik merkezli “*Teali-i Nisvan Osmanlı Hanımlar Cemiyetine*” katılarak kadın hakları için mücadele etmeye başlamıştır. 1927 tarihi itibarıyla Türk Kadınlar Birliğinde başkanlık yapmış, 1946 yılında İzmir milletvekili olarak görev almıştır. Türk siyasetinde her zaman önemli bir yeri bulunan Latife Bekir Çeyrekbaşı 8 dönem boyunca İzmir Milletvekilliği görevini üstlenmiştir.³³²

Latife Bekir, ilk olarak Kadınlar Halk Fırkası'nda kadın hakları için mücadele vermiştir. Kadınlar Halk Fırkasının kapatılıp yerine Türk Kadınlar Birliği kurulduğunda çalışmalarına devam etmiştir. Nezihe Muhiddin'in Birlik başkanlığından çekilmesiyle birlikte oluşan pasif süreci, ılımlı bir politika ile tekrardan canlandırması sayesinde Türk kadınları için önemli bir isim haline gelmiştir.³³³ Türk Kadınlar Birliğinde başkanlık yaptığı süre boyunca kadınların siyasi hakları için mücadele etmiş, Belediye ve Millet Meclisi üyesi olma ve diğer eşitlik hakları için çalışmalar yürütmüştür. Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyet Halk Fırkası ile güçlü ilişkiler kurarak hükümet desteğini kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. Ayrıca Atatürk'ün takdirini kazandığı da o dönem basında yer almaktadır.³³⁴

1935 yılında Dünya Kadınlar Birliği Kongresinin İstanbul'da yapılmasıyla birlikte Latife Bekir Hanım, İngiliz Kadınlar Birliği Başkanı ile sıkı ilişkiler kurarak kadın hakları için daha zorlu bir mücadeleye girişmiştir. Yaptığı çalışmalar ile kadınların

---

³³¹ “Kadın Birliği'nde yeni Heyet-i İdare İntihab Edildi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1535, 17 Ağustos 1928, s. 1.

³³² Sarısakal, “Kadınlar Halk Fırkası”, 2016,

<http://www.bakisarikal.com/KADINLAR%20HALK%20FIRKASI.pdf>, s. 2, (08.11.2018)

³³³ Seniha Sami Morali, “Latife Bekir Çeyrekbaşı ve Türk Kadın Birliği”, Ankara, Hayat Tarih Mecmuası, (1969), s. 2.

³³⁴ Ayşe Asker, “Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme”, *Kütüphane Dökümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Araştırma Servisi*, 2004, s. 7.

siyasi haklarını kazanmasına destek olan Latife Bekir Çeyrekbaşı, Amsterdam’da yapılan Dünya Kadınlar Birliği ikinci başkanlığında görev almıştır. Ayrıca Kadınlar Halk Fırkası’nın asıl amacında olduğu gibi, kadınların yalnızca siyasi hakları için değil aynı zamanda ülkenin refah seviyesi, modernleşme, ataerkil toplum yapısından sıyrılmak için de çalışmalar yürütmüştür. Kızılay, Yeşilay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Maarif Cemiyeti ve Yardımseverler Derneği İdare ve Merkez Kurulları üyeliklerinde uzun yıllar boyu faaliyet göstermiştir.³³⁵ 1935 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde 18 kadın adayın seçilmesi sebebiyle dernek amacına ulaşarak fesih kararı alınmıştır.³³⁶

Ancak, 1949 yılında Latife Bekir Çeyrekbaşı’nın önderliğinde dernek tekrar kurularak kazanılan hakların korunması ve geliştirilmesini politikaları haline getirmiştir. Latife Bekir Çeyrekbaşı, Türk kadınlarının daha eşitlikçi bir ülkede yaşayabilmeleri için mücadele etmiştir. Aynı zamanda kendisi de 1946 yılında İzmir milletvekilliği yaparak verdiği mücadelede haklı olduğunu tüm ülkeye göstermiştir.³³⁷

Yeni başkan Latife Bekir ile beraber derneğin fonksiyonunda farklılaşmalar gerçekleşecektir. Muhittin’in sergilediği radikal tutuma karşılık Latife Bekir yumuşak bir tutum sergilemiştir. Latife Bekir ile beraber Birlik siyasi ve savaşçı tutumundan giderek uzaklaşmıştır. Onun idaresinde, politik özgürlükler isteğini rafa kaldırılmamış, ancak bu isteğe eskisi kadar önem verilmemiş, birinci planda kültürel, iktisadi ilerlemelerin yanı sıra hayır yapma anlamında yürütülen çalışmalar yer almıştır. Yeni idare, eski yönetimin abartılı görülen arzularından vazgeçmiş ve birliğin tutumunu yumuşatmıştır. Bu tutum sayesinde 1930 senesinde gerçekleşen belediye seçimlerinde ve 1935 senesinde yapılan milletvekilliği seçimlerinde aday olan ve seçimi kazanan kadınların önemli bir kısmının Türk Kadınlar Birliği bünyesinde olmasına önyak olmuştur.³³⁸ Latife Bekir idaresinde Türk Kadınlar Birliği politik anlamda faaliyetlerine bir müddet ara vermiştir. Muhittin’in inatçı isteklerinin aksine Bekir, bu çalışmalarını uzun vadeli düşünmeyi münasip görmüş ve böyle bir tutum sergilemiştir.³³⁹ Latife Bekir, politik özgürlüklere vakit geçtikçe yavaş yavaş kavuşulacağını öngörmektedir. 5 Ağustos 1928 tarihinde gerçekleşen Birlik

---

³³⁵ Çakır, “Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan - Nezihe Muhittin”, s. 13.

³³⁶ Haluk Tuncalı, “Türk Kadınlar Birliği Çalışmaları”, Ankara, *Ulus*, (1952), s.18

³³⁷ Ayşe Asker, Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme, , s.7.

³³⁸ Çakır, “Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan ve Nezihe Muhittin”, s.11.

³³⁹ Bozkır, “Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği”, s. 23.

toplantısında Bekir nizamnamede birtakım düzenlemeler yapılmasını istemiştir. Düzenleme kapsamında değişen maddeler politik özgürlük arzusu ile alakalıdır ve yeni birliğin bu tarihin ardından izleyeceği siyasete ilişkin ipucu vermektedir. Fakat yine de henüz yöntemler belirlenmemiş ve tam anlamıyla eylemler kararlaştırılmamış gibi görünmektedir. Birlik içinde bir taraftan birliğin esas görüşüne ters beyanlar ile beraber eskiyi reddeden görüş, diğer taraftan da Muhittin'in birliğe nüfuz eden görüşlerinin etkisini devam ettiren görüş vardır. Bu ikilem tüzüğün düzenlenen maddelerinde de kendisini göstermektedir. Aynı şekilde, tüzüğün maddelerinden biri ile beraber politik özgürlük talebi tekrar edilmiş, başka bir maddede ise politika ile fazla uğraşmama prensibi onaylanmıştır. Nitekim Halide Nusret, *“Bu tüzüğü ben anlamadım. Maddelerden biri, politik özgürlükleri elde etmeye yönelik iken, başka bir madde politika ile alakadar olmayacağımızı belirtmekte. Bu nedir?”* diyerek bu paradoksa dikkat çekmektedir. Efzaiyîş Yusuf Hanım, kadın politikası ve bilinen politika arasında fark olduğunu söyleyerek farklı bir bakış açısı kazandırırken, bir diğeri, politikanın kadınların politikası ve erkeklerin politikası olarak ikiye ayrıldığını, ilgilenecekleri için de erkek işi olan politika olduğunu belirtmiştir ve bu sayede durumu netleştirmiştir.³⁴⁰ Birlik, bu beyanlarla beraber siyasette ilgilenecekleri bölgenin limitlerini de ortaya koymuştur. Bu limitler Muhittin'in hayalini kurduğu limitten oldukça uzaktır. Muhittin, kadınları milletvekilliğine taşımak istemektedir. Yeni idare ise, bir destek kuruluşu olarak çalışacaklarını beyan ederek kadınların meşgul olacakları politikanın sınırlarını çizmektedir.

Meşrutiyet'in kurulması ile beraber caddelerde özgürlük nidaları atan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin idarecileri kadınlara verdikleri sözü yerine getirmediklerinden dolayı Meşrutiyet'in erkeklere mahsus bir milli bayram olduğunu belirtmekten geri durmayan kadınların başına ne gelmiştir de ideallerinden uzaklaşmışlardır? Bu farklılaşan davranışta, çiçeği burnunda cumhuriyetin henüz yönetim şeklini olgunlaştırdığı sıralarda, başka bir problem yaşamamasını sağlama düşüncesi bir anlamda kadınların suskunluğunun sebeplerindendir.³⁴¹ Bu fikirlere baktığımızda, Birlik, tutumunu tam manasıyla farklılaştırarak kadın özgürlükleri siyasetini rafa kaldırmış bir destek cemiyeti olarak faaliyet göstermiştir. Derneğin Başkanı Latife Bekir, artık politika ile

³⁴⁰ *İkdam*, 6 Ağustos 1928, s. 1.

³⁴¹ Kılıç, *Cumhuriyet Türkiye'sinde Kadın Hareketine Genel Bakış*, s. 348.

ilgilenmeyeceklerini, derneği bir kulüpmüş gibi yöneteceklerini açıklamıştır. Bekir, Muhittin'in politik özgürlük savaşını desteklemediğini ve bunu hayalperest gördüğünü söyleyerek, Muhittin gibi rüyaların arkasından gitmeyeceklerini, vakti geldiğinde onun da yapılabileceğini, ancak ondan önce yapılması icap eden çalışmalar olduğunu söylemiştir. Örneğin, derneğin ekonomik durumuna önem verileceğini, yerli malı kullanımını arttırmaya, ülkede yaşayan yardıma ihtiyacı olan kadın ve çocukların yardımına koşmaya yoğunlaşacağını belirtmiştir.³⁴² Latife Bekir, kadın idealinin önemli parçalarından bir tanesi olan politik özgürlük isteği konusundan cayma yoluyla problemleri çözeceğini zannetmiştir. Mustafa Kemal'in bu toplantının ardından yeni idareye yolladığı kutlama mektubu bu görüşün doğruluğunu gösterir gibidir. Latife Bekir'in bu beyanlarının ardından Birlik, 1924 yılında olduğu gibi hayır kurumu olarak faaliyetlerini ilerletmiş, tekrar ihtiyaç sahibi çocuk ve kadınlara el uzatılmasına odaklanmıştır. Bunun ardından, fakir çocuk ve kadınlara giyecek ve bakım yardımı yapılması, istihdam edilmesi, kitabevlerinin inşası, yerli malı kullanımı, gelir elde edilmesi amacıyla birtakım etkinliklerin gerçekleştirilmesi, Birliğin aktivitelerini oluşturmuştur.³⁴³

1928 senesinde, Harf İnkılabının gerçekleşmesi ile beraber birliğin aktiviteleri arasında yeni alfabenin benimsenmesi ve okuryazarlığın yaygınlaştırılması yer almıştır. Bu bakımdan Birlik tarafından okuma yazma dersleri verilmiş ve dernek üyesi olan kadınlar öğretmenlik yapmıştır. Birlik, bu faaliyetler ile beraber inkılapların oturtulması ve yaygınlaşmasında iktidara destek verdiğini ve yeni idarenin arkasında olduğunu göstermiştir. Başka bir taraftan, Türk kadınının modern dünyadan uzak kalmaması adına da her açıdan tatmin edici işler de gerçekleştirilmiştir. İş yaşamında kadınların ihtiyaç duyacakları yeteneklerin edinilmesi amacıyla daktilo derslerinin verilmesi, kültürel açıdan kadınların gelişimi için kitabevlerinin oluşturulması kadınların gelişimi amacıyla gerçekleşen faaliyetlerdendir. Birliğin bu sessiz tutumu medyada da Birlik hakkında haberlerin fazla yer almamasına neden olmaktadır. Birliğin medyada tekrardan konuşulur hale gelmesi 1929 senesinin ilk aylarında Belediye Yasası'nda yapılacak düzenleme ile ilgili tartışmalar sırasında olmuş, kadınların Belediye seçimlerine katılması gündeme gelmiştir. Bir müddettir suskun olan Nezihe Muhittin'in birliğe karşıt olarak medyada

³⁴² "Kadın Birliğinde Reis İstifa Etti", *Cumhuriyet*, Sayı: 1331, 21 Kanun-i Sani 1928, s. 2.

³⁴³ Bozkır, "Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği", s. 24.

tekrardan ortaya çıkması da bu dönemde gerçekleşmiştir. 1929 yılının Mart ayında kadınların yerel seçimlere katılma özgürlüğüne erişmesi ile ilgili faaliyetlerin gündemde olduğu bir dönemde Nezihe Muhittin, cumhuriyet rejiminin Türkiye’de kadınlara yaptığı bu jestin hafızalardan silinmeyeceğini söylemiştir. Bu düzenlemenin Meclisten geçeceğinden emin olduğunu, Meclisteki hükümetin kadınların yerel seçimlerde oy kullanmasını arzulayan iktidarın, yakında kadınların milletvekili seçimlerine katılmasını da gündeme getireceğini düşündüğünü beyan etmiştir³⁴⁴. Nezihe Muhittin teslimiyetçi olmaktan uzak olup, derneğin başkanı iken olduğu gibi politikasını şahsi anlamda da devam ettirerek iktidarın kanunu geçirmesi için faaliyet göstermektedir. Bu noktada, tüm yüksekokul, üniversite öğrencisi kızlar ve kadınların katılımıyla bir miting düzenlemek istemiştir. Bunun da ötesinde, bu hedef ile bir kadın topluluğu ile beraber İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünü sürdüren Neşet Ömer ile buluşmuş, miting yapmak amacıyla valilikten izin almaya çalışmıştır ancak başarılı olamamıştır.³⁴⁵

1929 senesi Nisan’ından başlayarak yerel seçimlere kadınların katılması için yapılan faaliyetlerde bir artış olmuştur. İçişleri Bakanlık Müfettişi Hilmi Bey, yeni yasada seçmenlerin erkek olmasının şart olmadığını, kadınların da seçimlere katılabileceğini belirtmiştir. Bu beyan, yeni yasa sebebiyle kadınların da oy kullanma hakkına sahip olacağının göstergesi niteliğindedir. Bu durum medyada da kendine yer bulmuştur. *Milliyet* gazetesi, kadınların son yıllarda erkeklerin yaptığı işleri yaptıklarını ve her anlamda önemli görevlere geldiklerini ve bu nedenle yerel seçimlere katılmayı da hak ettiklerini söylemektedir.³⁴⁶ Yunus Nadi, cumhuriyet rejiminin kadınlara verdiği bu özgürlük ile beraber kadınların da birey olmayı başardığını belirtmiştir.³⁴⁷ O yıllardaki meşhur kadın şahsiyetlerin de kadınların belediyelerde yer alması ile alakalı düşünceleri gazetelerde yer almakta, kadınlara bu haklarının verilmesi isteklerini dile getirmektedirler. Birkaç yıl öncesine kadar kadınların politik özgürlük isteklerine büyük eleştiriler getiren medyanın o yıllardaki tutumu oldukça gariptir. Bazı görüşlere göre, politik özgürlükler isteğinin kadınlarca yönlendirilmesine ve devlet yönetimine

---

³⁴⁴ *İkdam*, 25 Mart 1929, s. 1.

³⁴⁵ Çakır, “Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan - Nezihe Muhittin”, s. 12.

³⁴⁶ “İş Hayatında Kadın”, *Milliyet*, Sayı: 1160, 5 Mayıs 1929, s. 1.

³⁴⁷ Yunus Nadi, “Kadınları İntihap Hakkı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 2123, 4 Nisan 1930, s. 1.

dayatmalar yapan bir kadın topluluğuna destek vermeyen medya, bu özgürlükleri devletin tanımasını ise desteklemiştir.

Bu gündem, kadınlar içerisinde dinamizme yol açmıştır. 1927 senesinden 1929'a dek bir hayır kurumu fonksiyonunu üstlenen Birlik, belediye seçimlerinin kapıda olduğu bir noktada yumuşamadan güç alarak politik taleplerini tekrardan dile getirmeye başlamıştır. 12 Nisan 1929 tarihinde Latife Bekir, yaptığı bir açıklamada, kadınların belediye seçimlerine iştirak edeceğini söylemiştir.³⁴⁸ Kadınların yerel seçime katılmaları ile ilgili bastırılmış oldukları broşürleri parasız olarak dağıtmışlardır. Bu hamle aynı zamanda reklam amacı da taşımaktadır.³⁴⁹ Öte yandan, çeşitli konferanslar düzenlenerek buralarda tema olarak kadının yaratılışının belediyeciliğe uygun olduğu konusu işlenmiştir. Bu sayede kadınların belediyecilikte var olması düşüncesine toplumun ısındırılması hedeflenmiştir. Türk Kadınlar Birliği. 1929'da "*Belediye ve Kadın*" isimli bir konferans düzenlemiş ve bu konferans sözü edilen amaca oldukça fayda sağlamıştır. Toplantıda konuşan Nebahat Hamit, belediyedeki işlerin evdeki işlerin daha geniş çaplısı olduğunu, dolayısıyla kadınların evdeki tecrübeleriyle belediyede başarılı olacaklarını söylemiştir. Ayrıca kadınların erkeklere karşı gelmek değil, onları tamamlamak ve onlarla birlikte çalışmak için siyasete girmek istediklerini ifade etmiştir.³⁵⁰ Bu konferansların diğer bir etkisi de kadınları politik haklar konusunda bilinçlendirmeleri olmuştur. Çünkü kadınlar hem daha düşük eğitim seviyesine sahiptiler hem de siyasi hak talep edecek bilinçte değildiler.³⁵¹ Türk Kadınlar Birliği yönetimi Mayıs 1929'da belediye politikasını oluşturmuş, belediye Meclisi faaliyetlerinin ana temasını süt konusunu çözüme kavuşturmak ve ekmeğin fiyatını düşürmek olarak belirlemiştir.³⁵² Basın bu durumu kadınların aşırı taleplerinin sona ermesi olarak yorumlayarak konuya olumlu yaklaşmıştır.³⁵³

Türk Kadınlar Birliği açısından 1929 yılının en önemli gelişmesi Berlin şehrindeki Uluslararası Kadın Kongresi'nde yer almak olarak gösterilebilir. Türk Kadınlar Birliği bu kongrede Efzaiyîş Suat Hanım ile temsil edilmiştir. Efzaiyîş Suat

³⁴⁸ Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, s. 145.

³⁴⁹ Ediz, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'deki Kadın Örgütlenmeleri*, s. 28.

³⁵⁰ Zihnioğlu, "Bir Osmanlı Kadın Hakları Savunucusu: Nezihe Muhittin", s. 251.

³⁵¹ Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, s. 145-146.

³⁵² "Kadın Birliğinde Konferans", *Cumhuriyet*, Sayı: 1791, 3 Mayıs 1929, s. 2.

³⁵³ "O Halde Mesele Kalmadı", *Milliyet*, Sayı: 1158, 3 Mayıs 1929, s. 1.

Hanım, kongrede Türk kadınlarının belediye seçimlerine katılım haklarını yakın gelecekte alacaklarını ilan etmiş, diğer ülkelerde belediyede yer alan kadınlar ile görüş alışverişinde bulunmuştur. Türk Kadınlar Birliği'nin bu hamlesi pek hoş karşılanmamıştır. Nezihe Muhittin Uluslararası Kadın kongresine katılacak temsilcisinin Türk Kadınlar Birliği'nce seçilmemesi gerektiğini öne sürmüştür. Sabiha Sertel'e göre ise bu kongre emperyalizm ve irtica hareketlerinin bir parçasıdır ve Türk Kadınlar Birliği'nin buna alet olmasına son derece sert bir şekilde karşı çıkmıştır.³⁵⁴ Efqzayış Hanım kongreden döndükten sonraki dönemde ise basının gündemi “*Kadın polis*” konusu olmuştur. 1927 yılının Temmuz ayında Nezihe Muhittin'nin başkanlığı döneminde, Türk Kadınlar Birliği komisyonu kadınların polis olmak dâhil her meslekte yer almaları için faaliyetler yapmaya başlamıştır. Basın konuya olumsuz yaklaşınca Nezihe Muhittin kadın polis haberlerinin hayal ürünü olduğunu açıklamış, birliğin tek amacının kadınlara siyasi ve içtimai hakların tanınması olduğunu ifade etmiştir.³⁵⁵ Kadın polis konusunun tekrar gündeme gelmesiyle muhalefetteki Muhiddin bu konuda bir kez daha açıklama yapmak ihtiyacı hissetmiştir. Türk Kadınlar Birliği'nin esas amacından saptığını ve kadınların polis olmak için uygun olmadığını söylemeye başlamıştır. Polisliğı erkek işi olarak gördüğünü belirten Muhittin Türk Kadınlar Birliği'nin dudakları rujlu kadınlarının polis olamayacaklarını öne sürmüştür. Bunlar cinsiyetçi söylemler olarak görülebilir. Ancak Muhittin'in esasında muhalif olduğu konu kadınların sınırlarını genişletmeleri değil yeni Türk Kadınlar Birliği yönetimi olmuş, yeni yönetim ile yıldızları bir türlü barışmamıştır. İstanbul Kız Lisesi Müdürü Nakiye Hanım ile Selçuk Hatun Mektebi Müdürü Seniha Hanım'a göre de polislik kadın işi değildir.³⁵⁶ Efqzayış Hanım ise kadın suçlulara yönelik bir kadın polis teşkilatından yana olmuştur.³⁵⁷ Bu konu üzerinde bir anlaşmaya varılamaması nedeniyle konunun üzerine gidilmemiştir.

Türk Kadınlar Birliği, belediye seçimleri yaklaştıkça daha sıkı çalışmaya başlamış, kanun daha çıkmamış olmasına rağmen adaylarını hazırlamıştır. Gazetelerde ise Türk Kadınlar Birliği'nin kimleri aday olarak çıkaracağı tahmin edilmeye çalışılmaktadır. Olası adaylar olarak Latife Bekir, Efqzayış Suat, Mediha Fazlı, Aliye Halit Fahri, Güzide Beyhan, Lamia Refik, Saime Faik ve Seniha Rauf Hanımlar isimleri

³⁵⁴ “Kadınlar Kongresi”, *Resimli Ay*, Sayı: 6, 6 Ağustos 1929, s. 6-7.

³⁵⁵ “Kadın Birliğı”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1157, 30 Temmuz 1927, s. 1.

³⁵⁶ “Kadınlar Polis Olabilir mi?”, *Milliyet*, Sayı: 1238, 25 Temmuz 1929, s. 3.

³⁵⁷ “Kadın Polis: Hanımlar Birliğı Vilayete Müracaat Etti”, *Milliyet*, Sayı: 1229, 16 Temmuz 1929, s. 1.

geçmeye başlamıştır.³⁵⁸ Bu sırada ise Türk Kadınlar Birliği heyeti yaptığı toplantı ile seçim politikasını belirlemiş, toplantıdan kadınların eşit haklar konusunda bilinçlendirilmesi için çalışmalar yapılması kararı çıkmıştır. Çalışmalar kapsamında konferanslar düzenlenmesi, bu konferansların yalnızca şehirlilere değil taşralılara da hitap edebilmesi istenmiştir. Aralık yerel seçimlerine katılabilmek amacıyla bazı değişiklikler gerçekleştirilmiş, hayır işleri için daha verimli çalışmalar yapmak amacıyla gereken adımlar atılmıştır. Türk Kadınlar Birliği'nin en önem verdiği hedef kadın kimliğini fikir alanında ileriye taşımak ve daha medeni mertebelere ulaştırmak olmuştur. Kadınlar yaraları sarılmalı, dullara, düşkünlere ve fakir öğrencilere yardım edilmeli, iş hayatı için kadınlar teşvik edilmeli ve üretkenlikleri arttırılmalıdır. İstanbul'a Anadolu'dan gelmiş olan yoksul veya kimsesiz kız öğrencilere beslenme yardımı gibi yardımlar yapılmış ve kadınlar için yabancı dil kursları açılmıştır. Belediye kanununun mecliste görüşülmeye başladığı tarih olan 20 Mart 1930'da Mecliste Başvekil İsmet Paşa ile diğer vekiller de bulunmuşlardır. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya konuşmasında Türkiye'deki belediyeçilik tarihini açıklamış ve kadın ile erkeğin yasalar önünde eşit olmasının altını çizmiştir. Kaya'ya göre Türk kadınları pek yakında Meclise de gireceklerdir.³⁵⁹

Belediye seçimleri için kadınlara tanınan haklar kadınların Türkiye'deki ilk siyasi hakları olmuştur. Mecliste bu konuda yapılan konuşmalar daha önceki tartışmalardan farklı bir seyir izlemiştir. Henüz altı yıl önce kadınların nüfustan sayılıp sayılmaması gerektiği tartışılırken geleneksel nokta dikkat çekicidir. Ayrıca kadınların seçimlere katılmasına karşı çıkan da pek olmamıştır. Bu durumda Mustafa Kemal'in önemli bir etkisi olduğu açıktır. Aydın kadınlar elde edilen bu kazanımları yakından izlemişler, kanun tasarısı yasa haline gelmeden önce bile desteklerini dile getirmişlerdir. Türk Kadınlar Birliği üyelerine göre bu konunun gündeme gelmesi dahi Türk kadınlığı için bir zaferdir. Çoğu kadın gelecekte milletvekili olmalarının ilk adımının bu gelişme olduğunu düşünmüş, bu görüşün doğruluğu da ileri tarihlerde ispatlanmıştır.

Ancak bu gelişmelerin kimin başarısı olduğu da tartışmalara neden olmuştur. Türk Kadınlar Birliği'nin eski Başkanı Nezihe Muhittin'e göre bu kazanımlar yeni Türk Kadınlar Birliği yönetiminin başarısı olarak görülemez; bunlar hükümetin lütfedip

---

³⁵⁸ "Hanımlar Gayrete Geldiler", *Milliyet*, Sayı: 1364, 29 Teşrin-i Sani 1929, s. 1.

³⁵⁹ Kırkpınar, *Türkiye'de Toplumsal Değişim ve Kadın*, s. 198.

verdiği haklardır. Muhittin demeçlerinde bu fikrin kendi fikri olduğunu da belirtmiştir. Kendisi Birlik Başkanı iken bu gibi fikirler üzerinde çalıştığını, birliğin yönetimini devrettiği kişilerin ise kadınların belediyelere veya Meclise katılımı ülküsünü ciddiye almadıklarını öne sürmüştür. Buna rağmen bu kazanımlarla övünmelerini eleştirmiştir. Kısacası Muhittin'e göre bu hak kadınlarca alınmamış, devlet böyle bir gereklilik hissettiği için bu hakkı kadınlara vermiştir ve bu hak iyi kullanılmalıdır.³⁶⁰ Buna karşılık birliğin yeni yönetimi de Nezihe Muhittin'in Birlikten ayrılmasından beri sürekli birliğe yüklendiğinin altını çizerken Türk Kadınlar Birliği'nin onsuz daha sağlıklı çalıştığını belirtmiştir. Belediye seçimlerine kadınların katılımının hükümetin bir kanaati olduğu fikri Türk Kadınlar Birliği tarafından da benimsenmiştir. Latife Hanım, Nezihe Muhittin'in suçlamalarına karşılık Türk Kadınlar Birliği'nin çalışmalarını takip ederek bunları takdir eden Cumhuriyet Hükümeti'nin bu hakkı vermeyi uygun gördüğünü söylemiştir.³⁶¹ Nakiye Hanım ise tamamen hükümet yanlısı konuşarak hükümetin verdiği bu hakkı mücadele sonucu elde edilmiş gibi göstermek veya herhangi birinin kazandırmış olması ile övünmesinin anlamsız olduğu görüşünü savunmuştur. Nakiye Hanım'a göre bu kazanımda Türk Kadınlar Birliği ve Nezihe Muhittin'nin herhangi bir etkisi yoktur.³⁶² Dernek üyelerinin bu açıklamaları yapmasının sebebi kadınların seçme hakkının verilmesinin Türk Kadınlar Birliği'nin başarısı olmadığına yönelik iddialara yanıt vermektir. Ancak Türk Kadınlar Birliği zaten bu hakkı kendisinin kazandırdığı gibi bir iddiada bulunmamıştır.

26 Mart 1930'da yapılan toplantıda Türk Kadınlar Birliği belediye icraatlarına eğilme kararı alınmasında daha yukarıdan, büyük olasılıkla da partiden gelen bir emrin etkisi olduğu düşünülmüştür.³⁶³ Türk Kadınlar Birliği yaptığı basın açıklamasında belediyeciliği önemli gördüğünü ifade etmiştir. Onlara göre belediyecilik sağlık, düzen, aile yaşamı, halk terbiyesi ve halk bilgisi görevlerinden oluşmaktadır ve bu işler kadının en önemli görevleri ile örtüşen işlerdir. Belediye işleri ise şöyle sıralanmıştır: Ev meselesi, gıda ve beslenme, sağlık, okullar ve halk terbiyesi ve halkın refahının tesisi. Türk Kadınlar Birliği seçim çalışmalarına bir dizi konferans düzenleyerek başlamıştır.

³⁶⁰ “Nezihe Muhittin Hanım: Kadın Birliği'nin Dudakları Boyalı Hanımları Polislik Yapamaz Diyor”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1993, 25 Teşrin-i Sani 1929, s. 2.

³⁶¹ “Üç Nokta: Hanımlarımız Arasında”, *Milliyet*, Sayı:1363, 28 Teşrin-i Sani 1929, s. 3.

³⁶² “Kadınlar Arasında Dedikodu Alevlendi”, *Milliyet*, Sayı:1362, 27 Teşrin-i Sani 1929, s. 3.

³⁶³ “Kadınlar Birliği Seri Konferans Verecek”, *Cumhuriyet*, Sayı:2115, 27 Mart 1930, s. 1.

Konferansların on beş günlük aralıklarla yapılması planlanmış ve amaçlarının kadın belediyeçiliği konusunda görüş ve faaliyetlerin bildirilmesi olarak belirlenmiştir. Kadınlar belediyeçilik becerilerini kanıtlamaya çalışırken Cumhuriyet Halk Fırkası kadınların siyasal hakları alanında yeni bir açılım gerçekleştirmiş, yeni kararı uyarınca da kapılarını kadınlara açmıştır. Cumhuriyet Halk Fırkası nizamnamesinde bulunan “*Her Türk Fırkaya Üye Olabilir*” maddesi böylece tam olarak uygulanmaya başlamıştır. Bu açılımın ardından Nezihe Muhittin Cumhuriyet Halk Partisi üye kaydı yaptırabilmek için Beyoğlu şubesine başvurmuştur. Aynı zamanda Türk Kadınlar Birliği heyeti de üyelik başvurusunda bulunmuştur. Ancak Cumhuriyet Halk Fırkası bu başvurulara olumlu yanıt vermemiştir. 3 Nisan 1930’da kabul edilen Belediye Kanunu ile Türk kadınları belediye seçimleri için seçme-seçilme hakkı kazanmışlar, bu sayede kadınlar tamamen olmasa da siyaset sahnesine girmişlerdir. Bu durum İslami geleneğe sahip bir toplum için önemli bir demokratik gelişmedir.³⁶⁴

Bu hakkın kazanımı 1924’te Türk Kadınlar Birliği’nin siyasi mücadelesini başlatmasıyla başlayan sürecin bir meyvesi olarak görülebilir. Derneğin Başkanı olmasa da Nezihe Muhittin bu kazanımlarda büyük pay sahibidir. *Cumhuriyet* gazetesinde yayınlanan “*Hem Nalina Hem Mihına*” isimli makalede bu duruma vurgu yapılarak Muhittin’in çabalarının meyvesini başkanlıktan ayrıldıktan sonra toplandığı ifade edilmiş, onun çalışmalarının faydasını başkalarının gördüğünün altı çizilmiştir.³⁶⁵ Bu hak kazanımları Nezihe Muhittin-Türk Kadınlar Birliği çatışmalarını şiddetlendirmiştir. Muhittin bu kazanımın Türk Kadınlar Birliği’nin hanesine yazılacağından endişe etmekte ve bu algı onun davasındaki kazanımları görmesini dahi engellemektedir. Muhittin, Türk Kadınlar Birliği’ne ateş püskürerek, onları “*Öz çocuğunu ondan alan*” “*Cahil sütünineler*” olmak ile itham etmiştir. Muhittin’e göre Türk Kadınlar Birliği’ndeki hanımlar ile cahil ve pis sütünineler arasında benzerlikler vardır. Nasıl bu sütünineler çocuğa biraz bakar ve onu benimserler, çocuğun annesi çocukla ilgili bir şey yapmaya kalktığında ona tepki gösterirler; bu yöneticiler de kendi çocuğu olan Türk Kadınlar Birliği konusunda kendisine öyle davranmaktadırlar. O, Türk Kadınlar Birliği’ni hem doğuran hem de büyütenin kendisi olduğunu ve kendisine saygısızca davranıldığını ifade etmiştir.³⁶⁶

³⁶⁴ Kırkpınar, *Türkiye’de Toplumsal Değişim ve Kadın*, s. 192.

³⁶⁵ “Talihsizlik: Hem Nalina Hem Mihına”, *Cumhuriyet*, Sayı: 2127, 8 Nisan 1930, s. 3.

³⁶⁶ “Nezihe Muhittin Hanım Mukabil Taarruza Geçti”, *Cumhuriyet*, Sayı: 2127, 8 Nisan 1930, s. 3.

Muhittin'in sözleri Türk Kadınlar Birliği tarafından büyük tepki ile karşılanmış, ancak bu tür suçlamalara artık yanıt vermeyeceklerinin ifade etmekte yetinmişlerdir. Dolayısıyla artık Türk Kadınlar Birliği Muhittin'i oyun dışı bırakıp muhatap almama kararındadır. Türk Kadınlar Birliği bu hamlesi ile tartışmalara girip hakkı kimin kazandırdığı üzerinde zaman yitirmek yerine, hakkı kullanıp icraat yapmak derdinde olduklarını göstermektedir. Birlik kadınlar için çok önemli bir gelişme olarak değerlendirdiği bu hakkı kullanmaya karar vermiştir. Bu zaferi kutlamak için tüm kadınlar 11 Nisan 1930 mitingi için Sultanahmet meydanına davet edilmişlerdir. Bir beyanname ile Türk kadınlığının bir zafer kazanmış olduğu, yurdun en zor zamanlarında erkeklerin yanında olan, tarlada güneş altında çalışan, savaşta cepheden cepheye koşturan Türk kadınının artık ihmal edilmediği, bir vatandaş olarak kabul edilerek belediye seçimlerine katılma hakkına artık sahip olduğu ve bunun kutlanacağı ilan edilmiştir. Kutlamalar için bütün kadınların ve kız okulu öğrencilerinin katılımları ile büyük bir alay düzenlenecektir. Şehremaneti, Halk Fırkası ve Birlik merkezi önlerinde konuşmalar yapılacaktır. Taksim'deki Gazi anıtına çelenk bırakılacaktır. Mitingin 11 Nisan Cuma saat 9'da yapılacağı ve vatansever ve haklarına sahip çıkan Türk kadınlarının meydana beklendiği belirtilmiştir.³⁶⁷

Kadınların belediye seçimlerine katılma hakkı kazanmalarının kutlanması için gerçekleştirilen bu mitinge beklenenden daha düşük bir katılım gerçekleşmiştir. Ayrıca mitinge kadınlardan çok erkekler katılmıştır. Dolayısıyla kadınların bu haklara gerektiği kadar önem vermediği düşünölmüştür. Basında ve Türk Kadınlar Birliği karşıtları arasında bu durumun bir felaket olduğu görüşü hâkim olmuştur. Nakiye Hanım bu mitingin başarılı olmamasının birliğin suçu olduğunu ifade etmiştir. Ona göre bu haklar bir mücadele sonucu kazanılmamış, erkekler tarafından verilmiş haklardır. Dolayısıyla Türk Kadınlar Birliği siyasal hak mücadelesi yapan bir hareket olarak davranmamalıdır.³⁶⁸ Birliğin eski Başkanı ise yeni yönetimin hile ile yönetimi devraldığı görüşündedir. Kadın Birliğinin arttık bir gereği kalmamıştır. Kadın Birliği bir yardım kuruluşu haline gelmiştir. Hükümet cinsiyet eşitsizliğini ortadan kaldırmaktadır ve kadın konusu da bitmelidir. Muhittin mitingde konuşmasına izin verilmediği için oldukça öfkelenmiştir. Türk Kadınlar Birliği'nde yaşanan karışıklıklar yöneticilerin istifası

³⁶⁷ "İstanbul Kadınları Cuma Günü Bir Miting Yapacak", *Milliyet*, Sayı: 1403, 7 Nisan 1930, s. 1.

³⁶⁸ "Kadın Birliği Fırkaya Müracaat Etti", *Milliyet*, Sayı: 1506, 20 Nisan 1930, s. 4.

dedikodularını ortaya çıkarmıştır. Ancak Birlik idare heyetinin başarılı olduğunu açıklayarak Cumhuriyet Halk Fırkası'na bu dedikodular konusunda şikâyetle bulunmuştur.³⁶⁹

Belediye Kanunu'nun yapılan değişiklikle beraber Cumhuriyet Halk Fırkası bünyesine kadınları da almak istemiş ve fırkaya üye olan ilk kadın Afet İnan olmuştur. Cumhuriyet kadınının simgesi olarak görülen İnan'ın ilk üye olması beklenen bir durumdur. İnan'ın ardından Türk Kadınlar Birliği üyeleri, üyelik başvuruları yapmaya başlamışlardır. Fırka toplu üye kaydı yapmayı reddederek bireysel kayıt yapılacağını iletmiştir. Türk Kadınlar Birliği adına seçimde adaylık girişimi ise cemiyet adına aday gösterme olamayacağından ötürü kabul edilmemiştir. Ancak kadın adayların seçime girecekleri belirtilmiştir. Bu adaylar Türk Kadınlar Birliği adına çalışan adaylar değil Cumhuriyet Halk Fırkası bünyesinde olan ve onların adına çalışan adaylar olmak zorundadırlar. Kadınlara belediye seçimine girme hakkı verilmesinin ardından yeni bir tartışma ortaya çıkmıştır. Psikolog Mazhar Osman kadınların yaratılışının ve yapılarının erkeklerden daha aşağı olduğunu ve erkekler tarafından yardıma muhtaç olduklarını iddia etmiştir.³⁷⁰ Türk Kadınlar Birliği üyeleri bu açıklamalardan duydukları üzüntüyü dile getirmişlerdir. Ancak basın da kadınların seçim çalışmalarına karşı çıkan makale ve karikatürler ile doludur. Toplum, kadınların siyasette işlerinin olmadığını ve aile ocağında kalmaları gerektiğini düşünmüştür. Birçok karikatür ile kadınların siyasete girmeleri ile dalga geçilmiştir. Kadınsı bazı özelliklerin ön plana koyulduğu bu karikatürler ile siyasi konularda yetersiz kadınların Mecliste güzellik tartışmaları gibi anlamsız işler ile uğraştıkları resmedilmiştir.

Ancak belediye seçimlerinden iki ay önceki Ağustos ayında yayılan bir haber ile gündem farklılaşmıştır. Takrir-i Sükûn Kanunu ki bu kanun Şeyh Sait ayaklanması sonrası yürürlüğe girip 1929'a kadar uzatılmış ve sona ermiştir. Bu durum siyaseti olumlu etkileyerek demokrasi fikrini ortaya çıkarmıştır. Demokrasi yanlısı bir tutum izleyen Atatürk, 12 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasına ön ayak olmuştur. Bu partinin kurulması hem Cumhuriyet Halk Fırkası içinde hem de halk arasında iyi karşılanmış, bu demokrasi denemesi Türk siyasi hayatının dönüm

³⁶⁹ "Kadın Birliğine Artık Lüzum Var mı?", *Milliyet*, Sayı: 1500, 14 Nisan 1930, s. 1.

³⁷⁰ "Kadın Birliğinde İnfial Uyandıran Bir Makale!", *Cumhuriyet*, Sayı: 2149, 30 Nisan 1930, s. 1-2.

noktalarından biri olmuştur.³⁷¹ Belediye seçimleri öncesi süreçte Türk Kadınlar Birliği ve Başkanı Latife Bekir ile Nezihe Muhittin başta olmak üzere eski Türk Kadınlar Birliği üyeleri arasındaki kadınların seçilme hakkının sebebinin algılayış biçimi farklılıkları olduğu tartışması baş göstermiştir. Nezihe Muhittin ve arkadaşlarına göre bu hak uluslararası kadın hareketi kapsamı içerisinde değerlendirilmelidir. Türk Kadınlar Birliği üyeleri ve basındaki bazı kadın yazarlar ise bu durumun kadınlık fonksiyonlarına yeni bir boyut katan bir durum olduğu görüşünü savunmuşlardır.³⁷² Kadınların bu görüş ayrılıkları yeni muhalif partinin ortaya çıkmasıyla daha da görünür hale gelmiştir. Serbest Cumhuriyet Fırkası, Cumhuriyet Halk Fırkası muhaliflerini bünyesinde toplamaya başlamıştır. Eski Türk Kadınlar Birliği ile yeni Türk Kadınlar Birliği arasındaki bu ayrılık sebebiyle de bu iki kutbun farklı partilerde olmaları beklenebilir. Serbest Cumhuriyet Fırkası kadın üye alacağını ve kadınların seçme-seçilme hakkını tanıyacağını açıklamıştır. Bu da kadınların Serbest Cumhuriyet Fırkası'na başvurmalarını sağlamıştır. Basında çıkan haberlere göre Cumhuriyet Halk Fırkası'na iki yüz kadın başvururken Serbest Cumhuriyet Fırkası'na üç yüz kadın üyelik başvurusu yapmıştır. Nezihe Muhittin de Serbest Cumhuriyet Fırkası'na başvuranların arasındadır. Muhittin'e göre Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın prensipleri daha iyi ve ciddidir o nedenle fikraya katılmıştır.³⁷³

Serbest Cumhuriyet Fırkası'na yönelen bazı kadınlar da Cumhuriyet Halk Fırkası'nın sözlerini tutmadığı kanısındadırlar. Yeni fırkanın kadınların ev, iş, Meclis ve politika konusundaki taleplerini dile getirmeleri için daha uygun bir mecra olduğunu düşünmüşlerdir. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kuruluş amaçları olumlu değerlendirilmiş ve ülkeye önemli hizmetlerde bulunacağı düşünülmüştür. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın ilk kadın üyesi ise Mustafa Kemal Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Hanım olmuştur. Ona göre kadınlık erkeklik konusu önem taşımamaktadır, önemli olan vatandır. Serbest Cumhuriyet Fırkası ile Cumhuriyet Halk Fırkası kardeşler ve birbirlerinin hatalarını düzelterek vatana hizmet edeceklerdir.³⁷⁴ Türk Kadınlar Birliği'nin yeni fırkaya bakışı ise mesafeli olmuştur. Türk Kadınlar Birliği'nden birçok üye hâlihazırda Cumhuriyet Halk Fırkası üyesidir ve bu durumun değişmeyeceği

---

³⁷¹ Mete Tuncay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 347.

³⁷² Kartal, "II. Meşrutiyet'in Cumhuriyet'e Mirası: Makbul Kadınlar", s. 123.

³⁷³ *Cumhuriyet*, Sayı: 2261, 22 Ağustos 1930, s. 4.

³⁷⁴ *Cumhuriyet*, Sayı: 2260, 21 Ağustos 1930, s. 1.

belirtmiştir. Ancak tek tük de olsa Serbest Cumhuriyet Fırkası'na geçenler olmuştur. Türk Kadınlar Birliği'ni elit olmamakla itham eden Suat Derviş, Serbest Cumhuriyet Fırkası'na katılınca rekabet şiddetlenmiştir. Nezihe Muhittin yeni partisinde bir kadın derneği oluşturmak istemiş ve Suat Derviş ile beraber “*Kadın Varlığı*” isminde bir cemiyet kurmuştur. Muhittin Türk Kadınlar Birliği'nin mevcut durumundan hoşnutsuz olduğunu gizlememekte ve Birliğin amaç ve etkinliklerinin anlaşılmadığını, kadın-erkek hak eşitliği konusunun da demode olduğunu belirtmekte, yeni bir kadın birliği kurmak istemektedir.³⁷⁵ Bu amaçla kadın grupları tesis ederek evlere kadar inmiş ve buralardan üye toplamıştır.³⁷⁶

Seçimlerin yaklaşması ile beraber iki partinin kadın adayları propaganda için sahaya inmişler, seçimlerde Latife Bekir-Nezihe Muhittin mücadelesi de hissedilmeye başlamıştır. Latife Hanım Türk Kadınlar Birliği'nin Başkanıdır ve Cumhuriyet Halk Fırkası onu Fatih'ten İstanbul Şehir Meclisi adayı yapmıştır. Aynı görev için muhalefetten aday olan Nezihe Muhittin'in aday olduğu bölge ise İstanbul Beyoğlu'dur. Bu rekabetten galip gelen Latife Bekir olmuştur. Seçim sonucunda İstanbul Şehir Meclisi üyesi olarak Eminönü'nden Rana Sanıyaver ve Refika Hulusi Behçet, Beyoğlu'ndan Nakiye Elgün ve Latife Bekir, Beykoz'dan ise Seniye İsmail Hakkı Cumhuriyet Halk Fırkası'ndan seçilen kadın adaylar olmuşlardır.³⁷⁷ Bu durum Türk Kadınlar Birliği'nin iktidar ile işbirliğinin karşılığını alması olarak yorumlanmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın yenilgisi sebebiyle Nezihe Muhittin ve Suat Derviş siyaset sahnesine resmen girememişlerdir. Yerel seçimler sonrası genel seçimler yapılırken Türk Kadınlar Birliği'nin genel seçim siyaseti aktif olmamıştır. Zira kamuoyu henüz bu konuda fikrini belirlemiş değildir. Belediye Kanunu'nun kabulünün ardından bazı çevreler kadınların mebusluğunu dillendirmişlerse de genel kanı kısa vadede bu durumun zor olduğu şeklindedir.³⁷⁸

Kadınların belediye seçimlerine katılımının başarılmasının ardından kadınların askerlik konusu da tekrar gündeme gelmiştir. Türk Kadınlar Birliği ihtiyaç duyulduğunda askerlik yapacaklarını ancak barıştan yana olduklarını açıklamıştır. Askerlik konusu her

³⁷⁵ “Nezihe Hanım Yeni Bir Cemiyet Yapıyor”, *Cumhuriyet*, Sayı: 2304, 6 Teşrin-i Evvel 1930, s. 2.

³⁷⁶ Çakır, “Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan - Nezihe Muhittin”, s. 12.

³⁷⁷ “Seçilen Belediye Azaları”, *Cumhuriyet*, Sayı: 2328, 29 Teşrin-i Evvel 1930, s. 1.

³⁷⁸ Kırkpınar, *Türkiye'de Toplumsal Değişim ve Kadın*, s. 192.

siyasi hak talebinde tekrar gündeme gelirken yol vergisi ve bekârlık vergisi gibi eklemeler de tartışılmaya başlanmış, Türk Kadınlar Birliği bu polemiklere cevap vermek için hayli zaman harcamıştır.³⁷⁹

Yerel seçimler sonrası Türk Kadınlar Birliği programı yerli malı kullanımı ve tasarruf gibi iktisadi konuları kapsamaktadır. Bunların yanı sıra kadınlar için dil kursları ve taşralı kadınların bilgilendirilmesi gibi konular da programa alınmıştır. 11 Nisan kutlama mitingi kadınların hakları konusunda bilgisiz ve ilgisiz olduğunu gözler önüne sermiş, hakkın kazanılmasına Türk Kadınlar Birliği rağmen doğru kullanılması konusunda henüz yol kat edilemediği göze çarpmıştır. Kadınların konuya ilgi göstermelerini sağlamak ve siyasi haklar konusunda eğitim vermek için birçok çalışma yapmıştır. Atatürk de bu konuda çalışma yapılmasını talep etmiştir; zira siyaset kültürünün gelişimi bunu gerektirmektedir. Özellikle köylülerin bilinçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Verilen direktifleri uygulayan Türk Kadınlar Birliği'nin çalışmalarını ilk başlattığı yer Çatalca'nın köyleri olmuştur. İlk adım kadınların okuma yazma öğrenmesidir ve bu iş için eğitim merkezleri kurulmuştur. Köylerdeki yaşlı kadınların eğitimine özel önem verilmiş ve bu çalışma halk eğitiminin öncüsü olarak görülmüştür. Eğitimlerin yanı sıra köyde kadınlara vatandaşlık bilinci aşılması için de çalışmalar gerçekleştirilmiş, sohbet toplantıları yapılarak kadınlar devrimler ve kadın hakları konularında bilgilendirilmişlerdir.³⁸⁰ Bu çalışmaları yapıyor olması Türk Kadınlar Birliği'nin Cumhuriyet Halk Fırkası kadın kolu olarak çalıştığını gösteren bir durumdur.

Türk Kadınlar Birliği, “*Kamuya Yararlı Dernek*” statüsü almak için valiliğe başvurmuştur. 1931 ve 1932 yıllarına bakıldığında derneğin durgun bir görüntü çizdiği, siyasi faaliyetlerini bu yıllarda yavaşlattığı ve kadınların iş piyasasında farklı sektörlerde yer almasına yoğunlaştığı görülmektedir. Bu alandaki girişimler sonuç vermiş ve kadınlar zabıtalık, polislik gibi erkek işi olarak görülen meslekleri bile yapabilir hale gelmişlerdir. Mayıs 1931 İstanbul Belediye Meclisi'nde kadın sesinin ilk kez duyulduğu tarihtir. Çocuk sütü temini konusunun tartışıldığı esnada Muallim Nakiye Hanım söz almış ve 150 çocuğa süt bağlanmasının kreş ve yatılı okul düzenlemelerinin yanında daha önemsiz

---

³⁷⁹ Bozkır, “Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği”, s. 24.

³⁸⁰ Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, 40.

olduğunu ifade etmiştir.³⁸¹ Kadınlar Belediye Meclislerinde görüşlerini dillendirmeye başlamışlar ancak önemli konuların konuşulması ve sert tartışmaların yaşanması için daha bir süre geçmesi gerekmiştir. Uluslararası bağlamda da bu dönemde gelişmeler yaşanmış, Uluslararası İş ve Meslek Kadınları Birliği ağustos ayında ülkemizi ziyaret etmiştir. Bunun yanı sıra Balkan Antantı toplantıları yapılırken Türkiye burada Türk Kadınlar Birliği üyelerinden Seniha Rauf, Efzayış Suat, Lamia Refik ve Latife Bekir Hanımlar ile temsil edilmiştir.³⁸² 1930'da kadınlara tanınan kısmi siyasi haklar denetimli demokratikleşme sürecinin başlangıcı olarak görülebilmektedir. 1933'te kadınların siyasette söz sahibi olması için bir engel daha son bulmuş, 1933 Ekim'inde köy kadınlarının yerel siyasette yer almalarının önündeki engeller yasal olarak kaldırılmıştır. Belediye Kanunu'ndaki değişimler kadınlara yerel seçimlere katılım hakkı vermesine rağmen Köy Kanununda değiştirilmeye gidilmemesi nedeniyle kadınlar muhtar olma hakkı kazanmamışlardır. Bu yeni yasa nihayet kadınlara muhtar olma hakkını vermiştir.³⁸³ Kadınlar bu yıl içerisinde belediye seçimine katılma hakkını ilk kez kullanmışlar ve hem belediye hem yaşlılar Meclislerine seçilmişlerdir.³⁸⁴

Türk Kadınlar Birliği, on yıllık faaliyetlerini Cumhuriyetin 10. yılı münasebetiyle yayınladıkları bir kitapçık ile yazıya dökmüştür. Bu kitapçık için yazı yazan Halide Nusret Hanım, İffet Halim Hanım, Aliye Halit Hanım ve Necile Tevfik Hanım cumhuriyetin Türk kadınlığını nasıl etkilediğini açıklamışlardır.³⁸⁵ Birlik, sağlık gibi çeşitli alanlarda konferanslar vermek, kadın avukatlar ile kadınların yasal işlerine yardımcı olmak, yoksul çocuklara bayramlık temin etmek ve sağlık hizmeti vermek, ilkokul, ortaokul ve lise öğrencilerine ders kitapları sağlamak gibi hizmetlerini kitapçıkta anlatmıştır. Ayrıca, uluslararası kadın kongrelerine katılım göstermek, Avrupa kadın dernekleri ile kadınlık konusunda tartışmalar yapmak, Türk kadınlığı konusunda Avrupa'da yapılan yayınlara cevaplar vermek, genç kız öğrencileri korumak için kız yurdu açmak gibi faaliyetlerini kitapçık aracılığıyla halka anlatmıştır.³⁸⁶ 1933'te

---

³⁸¹ Zihnioğlu, "Bir Osmanlı Kadın Hakları Savunucusu: Nezihe Muhittin", s. 255.

³⁸² Bozkır, "Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği", s.24.

³⁸³ Bozkır, "Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği", s. 24.

³⁸⁴ Doğramacı, "Atatürk ve Kadın", s. 102.

³⁸⁵ Türk Kadın Birliği, *Kadın Sesi*, 1923-1933 Cumhuriyet'in 10. Yıldönümünü Kutlar, İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası, 1933, ss. 1-16.

³⁸⁶ *Kadın Sesi*, s. 5.

yurtdışındaki etkinliklere katılan ve dış ilişkiler gerçekleştiren Türk Kadınlar Birliği bu alanda başarılı bir yıl geçirmiştir.

Kadınların arayışları ilk olarak Osmanlı döneminde kurdukları cemiyetler ve yayınladıkları dergiler aracılığıyla başlamıştır. Cumhuriyetin kurulmasıyla bu isteklerini daha yüksek sesle dile getirme imkânı bulmuşlardır. Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan laiklik, medeni kanunun kabulü, tevhid-i tedrisat kanunu gibi reformlar kadınların bu taleplerinin karşılama zeminini hazırlamıştır. Cumhuriyet, kadınlara ilk olarak 20 Mart 1930'da belediye seçimlerine katılma hakkını vermiş,³⁸⁷ 5 Aralık 1934'de ise anayasal düzenlemeyle kadınlar milletvekili seçilme hakkına sahip olmuşlardır.³⁸⁸ 18 Mart 1935'de ilk defa 18 sandalye ile Meclise giren Türk kadını bu hakkı birçok batılı ülkeden daha önce elde etmiştir.

Seçme ve seçilme hakkını kazanan Türk kadını artık hukuk önünde siyasi kimliği olan bir şahsiyet haline gelmiştir. İlk kuşak Cumhuriyet kadınları yapılan bu reformların demokratik toplum için olmazsa olmaz olduğunu savunmuşlardır. Cumhuriyet devrimlerini şiddetle savunan Afet İnan, kadınlara siyasi haklar verilmediği sürece okulların yurt bilgisi müfredatındaki demokratik yönetim kuralları dersinin öğretilmesinin zor olduğunu ve bu durumdan ötürü Atatürk'ün çevresindekiler arasında önemli tartışmalar yaşandığını belirtmiştir.³⁸⁹ Unat'a göre Türkiye'deki kadınlar haklarını batıdaki kadınlar gibi bilinçli mücadelelerle değil Atatürk başta olmak üzere Cumhuriyet'in kurucu kadrosundaki erkeklerin çağdaş uygarlığa ulaşma amacıyla kadınlara yaptığı bir nevi "*Bağışlar sonucu kazanmışlardır.*"³⁹⁰ Atatürk gerçek bir demokratik sisteme inandığı halde çok partili demokrasiye geçememiş, Avrupalı devletlerin eşdeğeri haline gelmek, daha laik ve demokratik olmak için bu inkılabı yapmıştır. Dolayısıyla bu değişiklikler toplumsal tepki tarafından zorlanan değişiklikler değillerdir. Daha çok ileri görüşlü devlet politikalarıdır.³⁹¹

O günlere yakından şahit olmuş olan Tezer Taşkiran kadınların siyasal haklarını kazanmalarını sağlayan kamuoyu baskısının 1927'de Türk Kadınlar Birliği'nin

³⁸⁷ TBMM ZC, D.3, C.17, İ.3, 20.3.1930, s. 68.

³⁸⁸ TBMM ZC, D.4, C.25, İ.4, 5.12.1934, s. 4

³⁸⁹ Arı İnan, *Düşünceleriyle Atatürk*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991, s. 122.

³⁹⁰ Nermin Abadan-Unat "Türk Kadınının Siyasallaşması", *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1984, s. 8.

³⁹¹ Nermin Abadan-Unat, "Toplumsal Değişme ve Türk Kadını", s. 21.

taleplerinden sonra ortaya çıktığını belirtmiştir. Son dönemdeki kadın yazar ve akademisyenler kadınlar açısından baktıkları Cumhuriyet modernleşmesine eleştirel yaklaşmışlardır. Buna göre kadınlara tanınan siyasi haklar Cumhuriyet modernleşme politikası açısından çok önemli bir stratejik hamledir ve simgesel önem taşır. Berktaş'a göre Kemalist kadrolar kadınlara tanıdıkları haklar ile yeni bir ulusal karakter oluşturma amacı gütmüşlerdir.³⁹² Tekeli'ye göre ise Atatürk 1930'larda demokratikleşme yoluna girmiştir. Türkiye faşist iktidarlardan ve diğer tek partili rejimlerden farkını kadınlara siyasi haklar tanıma gibi sembolik demokratik adımlar ile ortaya koymaya çalışmıştır. Dolayısıyla kadınlara siyasi haklar verilmesi dış politika açısından stratejik ve rejimin karakterini yansıtmak açısından semboliktir. Benzer görüşteki Arat da Atatürk'ün kadınlara siyasi haklar verilmesini istemesinin temelinde ülkenin ve kendisinin Batıdaki imajından duyduğu kaygının olduğunu öne sürmektedir.³⁹³ Kırkpınar'a göre ise bu durumun laiklik tarafı da bulunmaktadır. Onun görüşüne göre Osmanlı devlet düzeninin temelinde bulunan dini otoritenin en çok baskısına maruz kalan toplumsal grup olan kadınların, dini otoritenin baskısından kurtulmak için verilecek mücadele hilafet ve şeriatın gücünü sarsmak için önemli rol oynayacaktır. Dolayısıyla laik ulus inşası için eski düzene karşı çıkılması konusunda kadınlar önemli bir hareket noktasıdır.³⁹⁴

Kadın haklarının çıkış noktası doğal olarak yeni devletin, toplumun ve iktisadi anlayışın bir ürünü olmuştur. Bütün bu alanlarda yeni yapının ve yeni anlayışın belirleyici ögesi Atatürk'ün düşünce ve ideolojisidir. Atatürk, Cumhuriyet rejimi kurmuştur ve bu rejimde demokratik düzen şarttır. Ayrıca yeni rejim toplumun yarısını yok sayamaz. Atatürk yeni Türkiye'yi demokrasi temelleri üzerinde inşa etmiştir ve kadınları da toplumsal ve siyasal alanda aktif oyuncular yaparak ulusal egemenliği daha da sağlamlaştırmıştır. Bu durum yalnızca bir devlet politikası olarak basite indirgenmemelidir. Zira böylesi bir yaklaşım II. Meşrutiyetten başlayarak sürekli mücadele eden kadın hareketini göz ardı etmek anlamına gelecektir. Bazı araştırmacılar kadınların bu kazanımlarını "*Devlet feminizmi*" olarak adlandırmışlardır. Bu görüşe göre yeni rejim kadınların hak mücadelesini yok saymış, kadınlara haklarını modernleşme gereğince kendisi vermiştir. Bu haksız bir ithamdır. Kadınlar talep etmiş Cumhuriyet

---

³⁹² Berktaş, "Cumhuriyet'in 75 Yıllık Serüvenine Kadınlar Açısından Bakmak", s. 4.

³⁹³ Arat, "Kemalizm ve Türk Kadını", s. 62.

³⁹⁴ Kırkpınar, *Türkiye'de Toplumsal Değişim ve Kadın*, s. 17.

Yönetimi ve Atatürk'te bu talepleri kulak arkası etmeyip kabul etmiştir. Dönemin şartları düşünüldüğünde bu talebin kabulü çok ilerici bir adımdır.

5 Aralık 1934'te kadınlar nihayet genel seçimlere katılma hakkını elde etmişlerdir ve bu sayede toplum içerisinde cinsiyet eşitliği sağlandığı gibi kadınlara ülkenin geleceğini tayin hakkı da verilmiştir. Türk Kadınlar Birliği üyeleri bu hak kazanımını büyük sevinçle karşılamışlardır. Bu başarının kutlanması için Beyazıt'tan Taksim'e bir miting düzenlenerek yürüyüş yapılmış, miting hakkında yayınlanan bildiride ise Atatürk'ün Türk kadınına hakkını verdiği, seçme ve seçilme hakkının büyük ulus kurultayı tarafından kabul edildiği ilan edilmiştir. Türk kadınının ülkenin içtimai hayatının temeli olduğu hatırlatılmış ve bu durumu kadınlar tarafından savaşta cephane taşıyarak, barışta kara sabanla çiftçilik yaparak kazanıldığı belirtilmiştir. Kadının hak ettiği hakkın kazanılmasının kutlanması için bütün kadınlar Saat 10'da Beyazıt Cumhuriyet Meydanı'na çağırılmıştır.³⁹⁵

2.3.5. TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ'NİN KAPANIŞI

Dönemin seçimleri yaklaşırken, olumlu pek çok çalışma yapılmasına karşın, daha önceden de çıkan usulsüzlük iddialarının da tekrarlanmasıyla, Birlik geçici süre ile faaliyetten men edilmiştir. Bu men kararı, Türk Kadınlar Birliğin kasasının, evraklarının ve tüm işlemlerinin mühür altına alınmasını ve yeni tüzüğün feshedilmesi ile birlikte Türk Birliği'nin önemli bir boyunduruk altına girmesine neden olur.³⁹⁶ Her ne kadar Nezihe Muhiddin gelişmeleri takip etmek ve usulsüzlük yapılmadığını ispatlayabilmek adına olağanüstü genel kurul talebini sunmuş olsa da hükümet tarafından bu isteği reddedilmiştir. Evrakları hâlihazırda mahkemeye sunulmuş bir Birliğin yönetim kurulunun herhangi bir kongre, toplantı ya da kurul oluşturmaya yetkisinin olmadığı, hükümetin gerekli incelemeleri yapıp gerekli görüldüğü takdirde bir toplantı düzenleyeceği ve Türk Kadınlar Birliği yönetimi içinde herhangi bir yolsuzluk varsa yine hükümet tarafından bunun düzeltileceği açıklaması yapılır.³⁹⁷

³⁹⁵ "Türk Kadınının Sevinci", *Cumhuriyet*, Sayı: 3795, 7 Aralık 1934, s. 2.

³⁹⁶ Ediz, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye'deki Kadın Örgütlenmeleri*, s. 29.

³⁹⁷ Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, s. 145.

Bu sırada, daha önce de Nezihe Muhiddin'e açıkça karşı çıkışı ile bilinen Muallim Nakiye Hanım'ın önderliğinde, Türk Kadınlar Birliği'nin bazı üyeleri ve Türk Ocağı yönetim kurulu toplanmış ve birliğin içinde bulunduğu durumdan Nezihe Muhiddin'in sorumlu olduğu kararına ulaşmış ve yeni bir yönetim kurulu seçilmesi kararı almışlardır. Bu muhalif grup, hali hazırda inceleme altında olan ancak pek çok önemli çalışmaya imza atmış ve Türk Kadınlar Birliği'ni bulunduğu noktaya getirmiş asıl yönetim kurulunu çığneyerek, elli imzadan oluşan bir yönergeyi valiliğe sunmuşlar ve olağanüstü kongre toplama izni talebinde bulunmuşlardır. Nezihe Muhiddin'in aynı konudaki talebini inceleme altında olmaları nedeniyle reddeden valilikten Nezihe Muhiddin'in yönetimine son vermeyi hedefleyen bu talebe gecikmeden bir onay gelmiştir. Bu durum, Nezihe Muhiddin'in adının karalanmasına yönelik yapılmış açık bir hamle olmasına rağmen yine de bir kongre onayı alınmış olması nedeniyle Nezihe Muhiddin ve kurucu arkadaşları kongreye katılmayı talep etmişler, ancak talepleri kongreyi düzenleyen muhalif grup tarafından engellenmiştir. Nezihe Muhiddin taraftarları ise onun başkanlığında bulunduğu yönetim kurulunun istifa etmediği ve yolsuzluk iddialarının sonuçlanmadığı, hükümet tarafınca da yetkilerinin sonlandırılmadığı, bu nedenle de kongreyi düzenleyen kurulun hiçbir yetkisinin bulunmadığı ve bu kongrenin usulsüz olduğu eleştirisini yapmışlardır. Nezihe Muhiddin'i tanımayan ve Türk Kadınlar Birliği'nin yönetiminde bulunmayı hedefleyen ekibin içinden, kongre başkanlığını üstlenmiş olan Latife Bekir Hanım, inceleme altında olan Türk Kadınlar Birliği'nin geçerli bir yönetim kurulu olmadığını, valilik emri ile yeni bir yönetim kurulu seçilmesi için buldukları kongrenin gerçekleştirildiğini açıklar.³⁹⁸ Usulsüzlükle düzenlenen bu kongrenin sonucunda seçilen yeni yönetim kurulu ise ilk karar olarak Nezihe Muhiddin'in birlikten ihraç edilmesini onaylar. Yeni yönetim kurulu tarafınca başkanlığa Sadiye Hanım getirilir ve Sadiye Hanım'ın yeni yönetim kurulunu temsilen Türk Kadınlar Birliği'nin inceleme esnasında mühürlü halde tutulan merkezinin yeniden açılması ve kendilerine teslimi için valiliğe başvurması yönünde karar alınır.³⁹⁹

Yeni başkan olan Sadiye Hanım, Türk Kadınlar Birliği'nin başlıca amacının Türk kadınının gelişmesini teşvik etmek ve onlara görevlerini göstermek olduğunu bildirmiştir.

---

³⁹⁸ Ceren İşat, *Türk Kadınlar Birliğinde Devlet ve Sınıf İlişkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006, s. 71.

³⁹⁹ Tekeli, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, s. 166.

Birlik bu açıklama ile yeni bir yola yönelmiş, kadın hakları politikalarından uzaklaşarak çalışmalarını hayır işleri ve köylü kadınların eğitimi için yapılan etkinliklerle sınırlandırmıştır.⁴⁰⁰ Bu politik gerileme o kadar köklü olmuştur ki, Sadiye Hanım'ın ardından Birlik başkanlığına geçen Latife Bekir, bir söyleminde kendisine yöneltilen kadınların siyasi hakları için çalışmalar yapıp yapmayacakları sorusuna Nezihe Muhiddin'in yaptığı gibi hayallerin peşinde koşmayacakları yanıtını vermiştir.⁴⁰¹

Birliğin kendi kendini feshettiği 1935 yılına gelindiğinde ise derneğin bu yeni politikasına rağmen devlet çıkarlarına karşı düştüğü gerekçesiyle bazı çalışmaları engellenmiş, daha sonra da kadınların siyasi hakları tanındığından dolayı çalışmalarının devamlılığına gerek olmadığı belirtilmiştir.⁴⁰² 1935 yılında İstanbul'da düzenlenen Uluslararası Kadın Birliği Kongresinde atılan önemli adımlara rağmen Başkan Latife Bekir, verdiği demeçle artık Türk Kadınlar Birliği'ne gerek olmadığını belirtmiş, bu konuda pek çok kampanya başlatmıştır. Bu kampanyaların öne sürdüğü görüş cumhuriyet rejimi ile birlikte, siyasi hakların da tanınmasının ardından, kadınlar erkeklere eşit konuma gelmiştir. Türk Kadınlar Birliği'nin kuruluş amacı zaten bu hedefe ulaşmak olduğu için, bu noktada Türk Kadınlar Birliği'nin varoluş sebebi ortadan kalkmış, artık birliğin sürdürülmesine hiçbir neden bulunmamaktadır.⁴⁰³

1935 yılı öncesinde de Birlik içinde bu tarz görüşlerin yükseldiğini gösteren farklı yorumlar mevcuttur. Fesih kararından bir yıl kadar önce, Kadınlar Birliği üyeleri tarafından düzenlenen bir toplantıda birliğin adının "*Türk Kadın Varlığı*" olarak değiştirilmesi teklif edilmiştir. Kadın Birliği adının ayrımcı ve niteliksiz olduğu, zaten hali hazırda bir yardım derneği olarak çalışıldığı, hayatın her alanında kadın ve erkek olarak bir arada yaşandığı bir toplumda erkeklerin varlığını dışlayan bir birlik adının olumsuz bir izlenim yarattığı öne sürülmüştür. Bu teklif cemiyetin cinsiyet ayrımı yapmadığı, ancak şu aşamada bir isim değişikliğine gidilmesi takdirinde tanınırlığını

---

⁴⁰⁰ Sibel Duroğlu, *Türkiye'de İlk Kadın Milletvekilleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 58.

⁴⁰¹ İşat, *Türk Kadınlar Birliğinde Devlet ve Sınıf İlişkileri*, s. 80.

⁴⁰² Kartal, "II. Meşrutiyet'in Cumhuriyet'e Mirası: Makbul Kadınlar", s. 220.

⁴⁰³ Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, s. 118.

yitireceği gerekçesi ile reddedilse de Türk Kadınlar Birliği içindeki yeni oluşumun aslında kuruluş amaçlarına ne kadar ters düştüğünü göstermiştir.⁴⁰⁴

Türk Kadınlar Birliği'nin, bu tartışmaların yükseldiği 1934 yılında dağılmamasının belki de en önemli nedeni düzenlenecek olan kongreye ev sahipliği yapılacak olmasıdır.⁴⁰⁵ Çünkü bu saygın etkinlikte Türk Kadını temsiline yerine getirilmesi ve uluslararası bir profilin hakkıyla dünyaya sunulması açısından Birliğin devamlılığı önem taşımaktadır.⁴⁰⁶

1935 yılı 10 Mayıs tarihinde Türk Kadınlar Birliği olağanüstü bir toplantı yapacağını belirtmiş, ancak katılım azlığı nedeniyle ikinci çağrı sonucunda toplantı gerçekleştirilmiştir. Üye çoğunluğu olmamasına rağmen gerçekleştirilen bu toplantıda Türk Kadınlar Birliği tarafınca yapılan tüm işler üzerine bir rapor sunulmuştur.⁴⁰⁷ O dönemki genel sekreter Aliye Esad Hanım tarafından okunan raporda birliğin kurulma amacı içinde belirtilen bütün hakların eksiksiz bir biçimde elde edilmiş olması gerekçesi ile Türk kadınının bu başarısının önemi vurgulanmıştır. Türk Kadınlar Birliği'nin kuruluşundan bu yana, özellikle kadın haklarını savunan *Kadın Sesi* dergisinin çıkarılması gibi pek çok önemli işe imza atıldığı, pek çok kız öğrencinin okutulduğu ve doyurulduğu, yabancı dil kursları dahi açıldığı yönünde pek çok başarı övülerek Türk Kadınlar Birliği'nin amaçlarına ulaştığı tekrar dile getirilmiştir.⁴⁰⁸ Bunun ardından Birlik başkanlığı görevindeki Latife Bekir Hanım 12 yıllık çalışmaları boyunca kadınların teşviki ve geliştirilmesi adına pek çok işler yapıldığını, buldukları noktada Türk kadınının Türk erkeğine eşit olması konusunda gerekli tüm gelişmelerin kazanıldığını söylemiştir. Kadınların eksiksiz olarak tüm haklarına sahip olduğunu, kazanılan son seçme ve seçilme hakkı ile birlikte düzenlenen yeni anayasa uyarınca belirtilen tüm yasa ve hükümlerin artık kendilerine ihtiyaç bırakmadığını bildirmiş, bu nedenlere dayanarak birliğin kapatılması teklifini sunmuştur.⁴⁰⁹

---

⁴⁰⁴ Bozkır, "Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği", s. 24.

⁴⁰⁵ Kartal, "II. Meşrutiyet'in Cumhuriyet'e Mirası: Makbul Kadınlar", s. 224.

⁴⁰⁶ Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, s. 207.

⁴⁰⁷ Arat, *Türkiye'de Kadın Olgusu*, s. 115.

⁴⁰⁸ İşat, *Türk Kadınlar Birliğinde Devlet ve Sınıf İlişkileri*, s. 80.

⁴⁰⁹ Demirdirek, *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi*, s. 71.

Latife Bekir Hanım'ın bu demeci basında da yer almış, kararın ittifakla onaylanmasının ardından birliğin kendi kendini feshine, birliğe ait mal ve mülkün Cumhuriyet Halk Partisi'ne aktarılmasına, Birlik kasasında kalan 184 lira 5 kuruşun ise Çocuk Esirgeme Kurumu, Hastabakıcı ve Hemşireler Kurumu'na bağışlanmasına karar verilmiştir. Öyle ki, derneğin kapatılmasının ardından oluşacak boşluğun önlenmesi için halk evleri faaliyetlerinin yanında uluslararası Türk kadını temsili oluşturacak bir kurumsallaşmanın oluşturulması için, Cumhuriyet Halk Partisi'nin bünyesinde bir kadın şubesi kurulmasına ve uluslararası temsillerde Türk Kadınlar Birliği'nin misyonunu devam ettirmesine karar verilmiştir.⁴¹⁰

Kadın hakları adına önemli bir mücadele gerçekleştiren, kolay olmasa da hakların eninde sonunda kazanılacağı görüşünü benimsemiş ve bunun için elinden geleni yapmış olan Nezihe Muhiddin'in önderliğinde kurulmuş olan Türk Kadınlar Birliği gibi bir birliğin kapatılması Türk Kadını adına oldukça üzücü bir gelişmedir.⁴¹¹ Zira Nezihe Muhiddin döneminde Birlik, kadınların haklarının alınmasının yanı sıra bu haklara yönelik bilinçlendirilmesinin, her alanda geliştirilmesinin ve zaman içinde gerekli değişikliklerin talep edilmesinin öncüsü olmuştur. Böyle bir kuruluşun, kadının istikbalini ve refahını eril bir erke teslim ederek kadın hakları zemininden çekilmesi, iktidarın sosyal direniş üstünde kazandığı bir güçten başka bir şey olarak görülmemelidir.⁴¹² Oysaki Türk Kadınlar Birliği çalışmaları ile Türk kadınının siyasi ve sosyal her türlü hakkını savunmuş, bu hakları savunurken dönemin güç sahibi erkeklerinin de düşüncelerini değiştirecek kadar etkili ve saygılı bir politika izlemiştir. Şeriattan çıkmış bir yönetimin kadın haklarını konuşabilen, tartışabilen ve geliştirebilen bir noktaya gelmesinde Türk Kadınlar Birliğinin rolü yadsınmaz.⁴¹³ Alaya alındığı dönemde, reddedildiği her seferde ve açıklamasız geri çevrilen her talebinde Türk Kadınlar Birliği pes etmeden ve güçlenerek çalışmalarını devam ettirmese, Türk kadınının siyasi haklarına ulaşmasında, sosyal statüsü ve ekonomik özgürlüğünde kazandığı başarıların gerçekleştiği tarihten daha da ileride bir tarihte kazanılacağını düşünmek yanlış olmaz. Bu yüzdendir ki, erkeklerin her hakkı tanıdığı düşüncesine ve

---

⁴¹⁰ Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları, 1983, s. 138.

⁴¹¹ Durakbaşa, "Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu", s. 41.

⁴¹² Çakır, "Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan - Nezihe Muhittin", s. 11.

⁴¹³ Emel Doğramacı, *Atatürk'ten Günümüze Sosyal Değişmede Türk Kadını*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997, s. 56.

mücadelenin bittiği, her şeyin refaha ulaştığı fikrine dayanarak, Türk Kadınlar Birliği gibi köklü, önemli bir vizyon ve misyon üstlenmiş, çağının hem ulusal, hem uluslararası anlamda çok önünde olan bir birliğin feshedilmesi, böyle önemli bir kuruluş açısından acı verici bir sonudur.⁴¹⁴

---

⁴¹⁴ Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, s. 125.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KADINLAR HALK FIRKASINDAN TÜRK KADINLAR BİRLİĞİNE BASINDA KADIN HAREKETLERİ (1923-1935)

3.1. KADINLAR HALK FIRKASININ BASINA YANSIMASI

3.1.1. GAZETE VE DERGİLERDE KADINLAR HALK FIRKASI

Osmanlı Devleti'nin yıkılmasıyla kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti, ülkede uygulanan rejim nedeniyle eşitlikçi bir yapıya sahip olmuştur. Cumhuriyet rejimi ilkesine göre kadın ve erkek eşitliği sağlanmalı ve kadınlar da erkekler gibi özgür iradeleri ile hayatlarını şekillendirebilen bireyler olmalıdırlar. Devlet oluşumunu tamamlandıktan sonra, ülkenin geleceği seçimler ile belirlenmeye başlanmıştır. Ancak cumhuriyetin ilk yıllarında kadınlar oy verme hakkına sahip değillerdir. 1923 yılında yapılan seçimler kadın erkek eşitliğini tekrardan gündeme getirmiş ve basın tarafından bu konu gittikçe hararetlenmiştir.

Nisan 1923 yılında gerçekleşen seçimler ile ilgili tartışmalar, basını kadınların siyasi görüşlerini almaya yönlendirmiştir. Gazeteler, nisan ayı seçimleri için kadınların katıldığı anketler düzenleyerek onların seçim olgusuna karşı düşüncelerini ortaya koymalarına aracı olmuştur.⁴¹⁵ Kadınlar Halk Fırkası'nın kurucusu Nezihe Muhittin siyasi düşünce ve taleplerini, *Vakit* gazetesinde yayınlanan bir makalesinde şöyle beyan etmiştir.

“Fedakâr erkeklerimiz memleket için kanlarını akıtırken Anadolu'nun asil kadını, ele kazma kürek alarak çocuklarının nafakasını temin etti, onunla da kalmadı aziz toprağını tehlikede görür görmez tüfeğini omuzlayıp hududa koşarak bu vatanın sadık ve hakiki evlatları olduğunu ispat etti. Bünye-i ictimaiyemizin her bir uzvunda bariz ve fiili bir rolü olan kadınlarımız siyasi hakkından da istifade etmeye hak kazanmıştır.”⁴¹⁶

Fırkanın asıl amacı yapılan açıklamalar sayesinde basının dikkatini çekerek kadınlara siyasi haklarının verilmesi için bir baskı oluşturmaktır. Yapılan bu açıklamalar ile istenilen hedefe ulaşılmış ve hem basının hem de halkın dikkati konunun üzerine

⁴¹⁵ Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, s. 47.

⁴¹⁶ *Vakit*, 31 Mayıs 1339 (1923), s. 1.

çekilmiştir. Bu gazeteler arasında bulunan *Vakit* gazetesinde yayınlanan Muhiddin'in makalesi ile birlikte, fırkanın hedefi tam olarak gerçekleşmiş, kadınlar siyasi hakları için bir araya gelerek bu amaç doğrultusunda savaşılmaya başlamışlardır. Artık kadınların hakları için verdikleri mücadele, sık sık basına yansımaya başlamış ve zamanla daha fazla önem teşkil eden bir konu haline gelmiştir.⁴¹⁷ Buradan yola çıkarak Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulmasında ve halkın bu konuda bilinçlenmesinde gazetelerin önemli bir payı olduğunu söylemek mümkündür.⁴¹⁸

Kadınlar Halk Fırkası heyetinde bulunan üyeler, eğitilmiş ve seçkin ailelerden geldikleri için basının ilgisini daha da fazla çekmeye başladıkları görülmektedir. Üyelerin sosyo-ekonomik konumları Türk kadınlarının siyasette önemli adımlar atmasına vesile olmuştur.⁴¹⁹ *Vakit* gazetesinde yayımlanan yazı yukarıda bahsettiğimiz durumu aydınlatmaktadır:

“Esbak (eski) Sultanı (lise) ve Kız Öğretmen okulu müdirelerinden Nezihe Muhiddin, Suphi Paşa torunlarından Latife Bekir, Sarıkamış Kumandanı Said Paşa haremi Naciye, esbak Kastamonu mebusu İzzeddin Molla Bey'in haremi ve esbak Hüsnü Paşa kerimesi Seniyye, Inas Sanayi'-i Nefise Mektebi kâtibesi Nimet Rumeybe, Selanik Te ali-i Vatan Hanımlar Cemiyeti müessisi Nesime İbrahim, Hanımlar Esirgeme Derneği sabık valilerden Ömer Bey'in kerimesi Makbule Hanımlar müteşebbis heyet arasında bulunmaktadır”⁴²⁰

Gazetede çıkan bu ve benzeri olumlu haberler ile heyet basında yer almaya başlamış ve halk tarafından da destek görmüştür. Kadınlar Halk Fırkası heyeti tarafından sıklıkla yapılan basın açıklamaları, kadınlara desteklerin artmasına ve bu siyasi mücadelede daha güçlü bir strateji izlenmesine sebep olmuştur. Kurucuların basına yaptıkları açıklamalar diğer derneklerden daha değişik bir yol izleyeceklerini ve farklı bir kuruluşa imza atacaklarının sinyalinin vermeye başlamıştır. Bu bağlamda Kadınlar Halk Fırkası; kadınların siyasi haklarını savunmanın yanı sıra, çocukların ve ülkenin geleceğini

⁴¹⁷ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018, 317.

⁴¹⁸ Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, s. 51.

⁴¹⁹ Hadiye Yılmaz, “1923 Yılı Mizah Basımında Kadınların Seçme –Seçilme Hakkı Kadınlar Halk Fırkası”, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, *Atatürk Yolu Dergisi*, S. 59 (2016), s. 270.

⁴²⁰ “Kadınlar Halk Fırkası, *Vakit*, S. 2029, 8 Ağustos 1339 (1923) s. 1

ileriye taşımaya amaç ve görev edinmiştir.⁴²¹ Gazetelere yapılan açıklamalarda bu durum şu şekilde yer almıştır:

“Bazı hanımlarımız tarafından vatanın menfaatine hadim olan müdafaa-i hukuk ilkeleri etrafında çalışılmak suretiyle Türk kadınlarının memleket meselelerinde seyirci ve duacı vaziyette kalmaktan kurtulacağı gibi, kendi siyasi haklarını da elde etmeye doğru yürümüş olacağı dikkate alınmış ve vücut bulmakta olan örgütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin hanımlar kısmını teşkil etmesi münasip görülmüş ve bu hususta Müdafaa-i Hukuk Heyetinin oy ve fikri sorulmuştur. Aynı zamanda bu fikir, cemiyet reisi Mustafa Kemal Paşa hazretlerine de soruşturma şeklinde ve özel olarak sunulmuş ve ulaştırılmıştır.”⁴²²

Basında yer alan bu haberden sonra heyet, yasal hale gelebilmek için Kadınlar Şurası'nı toplamıştır. 16 Haziran'da Kadınlar Halk Fırkasının kurulduğu açıklanarak nizamname ve program basına dağıtılmıştır. Kadınların siyasi hak talepleri ve düşüncelerini beyan etmeleri gazetelerin bu konuda anket yapmaları ile ateşlenmiş ve basında yer alan destekleyici açıklamalar ile ilerleme kaydedilmiştir. Hatta Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluş bildirgesi, programı ve nizamnamesi dönem gazetesi olan *Vakit* de ilan edilmiştir.⁴²³ Gazete bildirgeyi tam olarak yayınlamıştır.

“Memleketimiz her noktasında siyasi, iktisadi ve ictimâ'î bütün bu mesailide kadının doğrudan doğruya ve dolayısıyla dahi ve tesirinden kalmış bir keyfiyet bulunmasına rağmen bu mesele gözle görünür derecede bariz değildir. Yer yer tecelli eden kadın mevcudiyet ve şah siyyetinin metin bir çerçeve dâhilinde muntazam bir programla kütleli bir şekle dönüştürülmesi asgari emek ile azami bir kazanç teminini sağlayacağı üzerinde müttefik olduğumuz etrafında bil-fiil toplanmakla, kadın âleminde mühim bir uyarıcı ve eğitici olurken memleketimizin en mukaddes vazifelerinde hissemizin ifasını ve kadınlarımızı ictimâ'î siyasi ve iktisadi gelişme evrelerinden geçirerek bunların bileşkesi olan siyasi hakkına en ve kısa ve dürüst yoldan ulaşmaya çalışacaktır.”⁴²⁴

⁴²¹ Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap, Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, s. 130.

⁴²² Nezihe Muhiddin, *Türk Kadınının Hakkı*, *Vakit*, 4 Haziran 1923 s. 1

⁴²³ Selin Gizem Oruç, *Türk Kadınlar Birliği (1924-1935)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, 2010, s. 72.

⁴²⁴ Şehrimizdeki Kadın Hareketi İlerliyor, *Vakit*, 16 Haziran 1339 (1923), S. 1979, s.1

Aynı zamanda Kadınlar Halk Fırkası'nın nizamnamesi diğer gazetelerde de geniş yer bulmuştur. 27 maddeden oluşan nizamnamenin ilk 9 maddesi fırkanın amacını yansıtmakta olup, bunlar *Vakit* gazetesinde şu şekilde yer almıştır:

“1.Kadınlar Halk Fırkası, kadınlarımızı memlekete yararlı olan etrafında yalnız dolaylı, fikren değil bilfiil toplayarak onları kadınlığa temas eden noktalarında katılımcı, dolayısıyla alakadar kısımlarımda doğrudan doğruya müessir, muavin ve tamamlayıcı olarak tatbik edecektir.

2.Hukuk-i siyasilereimizin alınması ancak hak etme ve layık olmaya dayandığı cihetle, Türk kadını memleketin siyasi, iktisadi en mühim belirgin bir şahsiyet, kabiliyet ve faaliyet isbatına muvaffak olunca bütün bu safahat-ı tekamüliyyenin muhassalası olan siyasi hakkını temin edecek bir 'umde' ilavesine hak kazanacaktır.

3.Memleketin sakinlerinden olan kadınların da belediye intihabına iştirak etmeleri,

4.Kadınlar Halk Fırkası ekonomimizin düzelmesinin temininde mühim bir etken olacaktır. Fırka gayesine ulaşmak için: Kadınlarımızın içerideki ve evdeki yaşamında çalışmalarının semerelerini tasarruf ve paylaştırılmasını düzenleyen, üretken olmasına çalışacaktır. Dâhili mamulatin tüketimine, hammaddesi memleketimizde bulunan ma'mûlât ve masnu 'at vücuda getirmeye... Mevcut fabrikaların mamulâtını yirminci asrın zevkiyle uyuşturmaya çalışacaktır.

5.Yetimlerin terbiye ve iyi koşullarda yaşaması hususunda yalnız hükümetin baba gibi korumasını beklemeyecek manevi ve geçerliliği onaylanmış bir bağış toplayıp emzirme evleri oluşturacak, şehit yavrularına yarının ihtiyacına uygun bir kıymet meydana getirecektir.

6.Harp vuku unda genel olarak kadınların hizmetlerde muavenet etmeleri hususu nazarı itibara alınıp icap eden tedbirler alınacaktır.

7.Aile ve izdivaç kanunlarının en mükemmel hale getirilmesi için uğraşacaktır.

8.Türk kadınlarının bu mesailide tenviri için halkın seviyesiyle uygun öğretici söyleşiler yapmaya, kitapçıklar ve yararlı eserler oluşturacaktır.

9. *Maarif hususunda, ilk eğitim ve timinde analıklarla mürebbiyi devreleri arasındaki ara dönemi yaklaştırmaya, ilkokulların mümkün mertebede kadın muallimlere bırakılmasına, Maarif Vekâletinde bir kadın maarif müşaviri bulunmasına, dul ve kimsesiz kadınların iş bulmasını kolaylaştıracaktır*”⁴²⁵

Kadınlar Halk Fırkası, hazırladıkları ve gazetelerde yayımlanan bu beyannamesini 17 Haziran’da İçişleri Bakanlığına göndermiştir. Fırka, bunun akabinde hemen faaliyetlerine başlamış, ülkenin diğer şehirlerinde şubeler açmaya hazırlanırken de hükümetten 8 ay sonra red cevabı almıştır.⁴²⁶ Gelen bu cevap ile birlikte fırkanın yasal olarak kurulmasına izin verilmemiş bu durum basının da dikkatini çekmiştir.⁴²⁷ Kadınlar, bu fırkanın çatısı altında bir araya gelerek yalnızca siyasi hakları için çabalamamıştır. Bu haklar haricinde millet refahını esas alan, ülke kalkınmasını destekleyen, halkı bilinçlendiren ve medeniyet seviyesini modern Batı ülkelerine yaklaştırmayı amaç edinen bir politika benimsemişlerdir.⁴²⁸

Fırka, red cevabının ardından siyaset harici konferanslar düzenleyerek yerli malların kullanımı için eğitici bilgiler vermiş, dikim kursları açarak kadınların daha modern bir giyime sahip olmalarına yardımcı olmuş, dispanserler açmış ve kadınlarla erkeklerin bir arada olduğu balolar düzenlemiştir.⁴²⁹ Fırka, varlığı süresince yasallaşamamıştır ancak yürüttüğü çalışmalar sayesinde Türk kadınları için önemli adımlar atılmasına öncü olmuştur. 1924 yılında Kadınlar Halk Fırkası yerini Türk Kadınlar Birliğine bırakmıştır.⁴³⁰

3.1.2. MİZAHTA KADINLAR HALK FIRKASI

Kadınlar Halk Fırkası, oluşumu neticesi ile demokrasi adına önemli bir adım olarak Türk tarihine adını yazdırmıştır. Ancak Kadınlar Halk Fırkası’nın öncülerinden Nezihe Muhiddin, Latife Bekir, Nimet Rumeysa gibi isimler halkın bir kısmı tarafından saygı kazanırken diğer bir kısmı tarafından da dalga geçilen bir konuma gelmişlerdir.

⁴²⁵ *Vakit*, Sayı 1979, 16 Haziran 1339 (1923) s. 1.

⁴²⁶ Emel Doğramacı, *Türkiye’de Kadın Hakları*, Ankara: Üniversal Kitabevi, 1982, s. 40.

⁴²⁷ Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, s. 55.

⁴²⁸ Selin Gizem Oruç, *Türk Kadınlar Birliği (1924-1935)*, s. 72.

⁴²⁹ Tekeli, *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, s. 137.

⁴³⁰ Balcı, Tuzak, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi” s. 50.

Kadın hakları için mücadele veren Kadınlar Halk Fırkası'ndan ve yürüttüğü politikardan rahatsız olan, dalga geçen, hor gören kesim kadınları eksik bireyler olarak görmüşler ve cumhuriyetin ilanı ile verilen hakları fazla bulmuşlardır.⁴³¹ Fırkayı ve mücadele ettikleri talepleri küçümseyenler arasında kadınlarında olması dönemin ataerkil yapısını gözler önüne sermek açısından önem teşkil etmektedir. Fırka, o günlerde toplum üzerinde etkili olmaya başladıkça yalnızca basının desteklemelerine değil aynı zamanda yine basının engellemelerine ve mizah dergilerinde alay konusu olmalarına, yaptıkları işlerin küçümsenmesine maruz kalmıştır.⁴³² Fırka ve yayımladıkları bildirgeler bu kesim tarafından alaya alınmış ve topluma yaptıkları işlerin değersiz olduğu algısını yaymaya çalışılmıştır.⁴³³ Bu detayın en net olarak görüldüğü durum, *Akbaba* dergisinin 21 Haziran 1923 tarihli sayısında Kadınlar Halk Partisi'nin politikalarını mizah konusu olarak ele almasıdır.⁴³⁴ Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde olan Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti o dönemlerde yayımladığı 9 maddelik seçim beyannamesi esas alınarak Kadınlar Halk Fırkası beyannamesine uyarlanmış ve mizah malzemesi haline getirilmiştir. Yayımlanan dergide Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Partisi'nin reisi olarak karikatürize edilmiş ve fırkanın 9 ilkesi şu şekilde sıralanmıştır:

“1.Hâkimiyet kayıtsız şartsız kadınlarındır.

2.Her koca, karısına itaate mecburdur.

3.Bütün ev işleri erkeklere aittir.

4.Erkek, kadının müsaadesi olmadıkça harem dairesinden dışarı çıkmayacaktır.

5.Muaşakatın sürat ve emniyetini temin için her mahallede gişeler açılacaktır.

---

⁴³¹ Hadiye Yılmaz, “1923 Yılı Mizah Basınında Kadınların Seçme –Seçilme Hakkı Kadınlar Halk Fırkası”, *Ankara, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 59 (2016), s. 270.

⁴³² Zehra Toska, “Tanzimattan Cumhuriyete Osmanlı Kadın Tarihinde İstanbul ve Önde Gelen Sımaları”, *Ankara, Kültür Bakanlığı*, 1993, s.1

⁴³³ Sezai Dumluşınar, *Türk Mizah Dergi ve Gazetelerinde Siyasi Hayata Bakış (1923-1946)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, 2010, s. 32.

⁴³⁴ *Akbaba*, No:70, 21 Nisan 1923, s.7.

6.Dulların istikbali temin edilecektir.

7.Ziynet eşyası ithali serbesttir.

8.Dört kadınla evlilik yasaktır.

9.Her kadın, gerektiğinde kırk yaşına gelen kocasını emekliye ayırmaya veya tamamen ayırmaya hakkı vardır”⁴³⁵

Yukarıda bahsedilen durum haricinde, TBMM’de kadınlara oy hakkı verilme tartışması yaşandıktan bir gün sonra, *Akbaba* dergisi yazarı Cevat Şakir Kabaağaçlı “Kadınlar da İntihabahta İştirak Etse idiler” isimli bir karikatür yayımlamıştır.⁴³⁶ Bu adı geçen karikatürde, resmedilen kadınlar için yazılan cümle şudur: “Kadınlar da intihabta iştirak etse idiler, hiç şüphe yok ki bütün erkekler bizi intihap ederlerdi”⁴³⁷

Resim 2. “Kadınlar da İntihabata İştirak Etse idiler”⁴³⁸

Karikatürize edilmiş kadınlar Avrupalı kıyafetler içerisinde tasvir edilmiş, döneme göre oldukça “Açık” giyime sahiptirler. Cevat Şakir’in yayımladığı bu karikatürde, kadınların seçilmesini sağlayacak etmenin bilgi birikimi, siyasi yetenekleri değil; giyilen

⁴³⁵ Sarısakal, “Kadınlar Halk Fırkası”, 2016,

<http://www.bakisarikal.com/KADINLAR%20HALK%20FIRKASI.pdf>, s. 2, (08.11.2018)

⁴³⁶ Yılmaz, “1923 Yılı Mizah Basınında Kadınların Seçme –Seçilme Hakkı Kadınlar Halk Fırkası”, s. 271.

⁴³⁷ *Akbaba*, No:53, 7 Haziran 1923, s.5.

⁴³⁸ *Akbaba*, No:53, 7 Haziran 1923, s.5.

kıyafet üzerinden çıkarılan cinsiyet farklılığı yargısı ile mümkündür.⁴³⁹ Dönemde yer alan bu ve benzeri karikatürler kadınların akıl ve tecrübelerini sıfıra indirgeyerek, kadınların “İkna edici” özelliğini fiziksel olarak yorumlamışlardır. *Akbaba*’nın benzer davranışlar sergilediği başka karikatürlerde bulunmaktadır. Örnek verecek olursak, 7 Haziran tarihli dergide yayınlanan imzasız bir karikatürde yine kadına “*ikna edici bir unsur*” gözüyle yaklaşmıştır. Bahsi geçen karikatürde Avrupalı giyimli bir kadın şu şekilde konuşturulmuştur: “*Kocamın mebusluk beyannamesini yazdım, bitirdim. Altına onun ismi resmimi koysam, kazanacağından yüzde yüz eminim!*”⁴⁴⁰

Resim 3. “İntibahat ve Kadınlar”⁴⁴¹

Başka bir mizah dergisi olan *Kelebek* dergisinde ise, “*İntibahatta Kadın Parmağı*” başlığıyla bir karikatür yayınlamıştır. Karikatürde bir çift arasında geçen diyalog şu şekildedir:

“Zevce – Kadınların intihap haklarını reddediyorsun öyle mi? Görürüz. –
Kuzum İmam Efendi benim hatırım için reyinizi Mehmet Bey’e veriniz.

⁴³⁹ Yılmaz, “1923 Yılı Mizah Basımında Kadınların Seçme –Seçilme Hakkı Kadınlar Halk Fırkası” s. 273.

⁴⁴⁰ *Akbaba*, No:53, 7 Haziran, 1923, s.4.

⁴⁴¹ *Akbaba*, No: 53, 7 Haziran, 1923, s.4.

– Sevgili misafirlerimden reylerini Mehmet Bey’e vermelerini rica ediyorum. – Gördün ya senin Ahmet Bey’e verdiği bir reye mukabil ben Mehmet Bey’e yedi rey vermiş oldum”.⁴⁴²

Resim 4. “İntibahatta Kadın Parmağı”⁴⁴³

Karikatürde fark edildiği üzere, adam kadınlara siyasi hak verilmesi karşıdır. Bu karşıt fikri yüzünden kadın, salondaki erkekleri desteklediği adayın kazanması için ikna etmeye çalışmaktadır. Yine bu karikatürde de resmedilen kadın Avrupai tarzda giydirilmiş ve kadının “İkna edici” özelliği öne çıkarılmıştır.⁴⁴⁴ Dönemin mizah dergilerinde ilk ses, *Güteryüz* isimli mizah dergisinden gelmiştir. Kadınlar Halk Fırkası kuruluşunu açıklamadan üç gün önce dergide “*Fettan*” imzasıyla yayınlanan şiirde, kadınların seçme hakkının Mecliste savunulmasına atıf yapılmıştır. Bu şiir Bolu mebusu Tunalı Hilmi Bey tarafından curcuna buselikten bestelenmiştir.

*Türk kadını artık esir yaşayamaz
Hâkim, reis, mebus olmak isteriz
Yoksa millet her müşkülü aşamaz
Biraz da biz hürüz olmak isteriz
Siyasi hak isteriz
Mebus olmak isteriz
Bize kimse aklı kısa diyemez.
Saç da kestik biz bu gaye uğrunda.
En sufi er hakkımızı yiyemez
Vatan için hiçbir mahsur yok bunda
Kısa değil aklımız*

⁴⁴² *Kelebek*, No:8, 31 Mayıs, 1923, s. 16.

⁴⁴³ *Kelebek*, No:8, (31 Mayıs 1339)- 1923, s. 16.

⁴⁴⁴ Nezihe Araz, “Cumhuriyet ve Kadın”, *İstanbul, Altıok Dergisi*, Eylül, (1994), s.45.

*Mebusluktur hakkımız
Biz değiliz yalnız sevda perisi
Kırmaya mahkûm birer oyuncak
Varsa çıksın erkeklerden birisi
Bir 'Ateşten Gömlek' daha yazacak
İlk önce bir insanız.
Biz de yaşar bir canız”⁴⁴⁵*

Yine başka bir karikatürde *Güleryüz* dergisi Kadınlar Halk Fırkası'na karşı olan ölçülü ve esprili üslubunu sürdürmüştür. “*Efendi – Karı, sen ya şimdi ağzını kaparsın yahut sopamı başında paralarım. Hanım – Hele bir davran da gör, başımı örttüm mü soluğu Fırkada alırım. Artık ötesini sen düşün*”⁴⁴⁶ Karikatürde en dikkat çeken detay, Kadınlar Halk Fırkası'nın aile içi şiddete karşı olduğunun vurgulanmasıdır.

Resim 5. “Kadınlar Halk Fırkası Karı Koca Münazaralarının Önüne Geçebilecek mi?”⁴⁴⁷

Dönemin mizah dergilerinden *Kelebek*'te ise yayınlanan imzasız bir karikatürde, kadınlar siyasi hayata girmesi halinde yaşanacak toplumsal değişimler ve endişeler ele alınmıştır. Bu endişeleri ise aşağıdaki şekilde yayınlamıştır:

“1- Kadınlar mebus olursa

⁴⁴⁵ *Güleryüz*, No/ 5, 26 Haziran 1339/ 1923, s. 4

⁴⁴⁶ Fettan Hanımlarımızın Yeni Türküsü, *Güleryüz*, (12 Haziran, 1923), s.2.

⁴⁴⁷ *Güleryüz*, No:118, (17 Temmuz 1339)- (1923), s. 4.

2- Acaba bizi de askere alırlar mı?

3- Bizi de fırkalarına kabul ederler mi?

4- Galiba erkekler bundan sonra faaliyete geçecekler.

5- Mademki bütçeye dâhil değil bari tahsisat-ı mestureden lütfetseniz!

6- Kocalarımızı boşayabilecek misiniz?

7- Bunların hepsi iyi ama bana kim bakacak?"⁴⁴⁸

Sözü geçen karikatürde, toplumsal cinsiyet rollerinin değişeceği ve kadın erkek arasında siyasi ve medeni eşitlik olacağı vurgulanmıştır.

Kadınlar Halk Fırkası'nın uğruna mücadele verdiği değerlerden biri olan kadına da boşanma hakkının verilmesi, siyasi fıkralarda yer edinebilmesi ve aynı erkekler gibi askere alınması olguları toplumun zihniyetine ters düşmüş ve korku uyandırmıştır. *Kelebek* dergisinin bahsi geçen karikatürde anlatmak istediği tam olarak bu korkudur.⁴⁴⁹

Resim 6. "Kadınlar Siyasi Hayatta Erkeklerle Müsavi Hukuk İstiyor"⁴⁵⁰

⁴⁴⁸ *Kelebek*, No/11, 21 Haziran 1339 (1923), s.1

⁴⁴⁹ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, 317.

⁴⁵⁰ *Kelebek*, No/11, 21 Haziran 1339 (1923), s.1

Bu ve benzeri karikatürlerin içerisinde belki de en ağır olanı *Zümrüdü Anka*’da yayınlanan “*Kadınlar Halk Fırkası*” yazısıdır. Bu içerik, nüktedanlıktan uzak, ağır hicivli ve onur kırıcı boyuta ulaşacak şekilde ele alınmıştır.⁴⁵¹ Kadınların siyasete kazandırabileceği tek olgunun dedikodu olacağını vurgulayan cinsiyetçi bir tutum benimsenmiştir:

*“Kadın ve fırka kelimeleri kol kola girince insana biraz tuhaf görünüyorlar. ‘Allah Allah... Bizim hanımlar şimdi de işi siyasete mi döktüler?’ diye soruyoruz. Fakat biraz düşünecek olursak, fırka tabiriyle kadın kelimesinin ezelden beri dost yaşadıklarını anlarız. Meşhur bir söz vardır: ‘Herhangi bir vakaya dair bir taşı kaldırırsanız altından kadın parmağı çıkar!’ Filhakika bugüne kadar tarihin birçok safhalarında, en büyük siyasi vakalara, cinayetlere, katliamlara, saray entrikalarına kadınlar sebep olmuşlardır. Kadının fendi erkeği yendi sözü de yanlış değildir. Kadın ekser ahvalde yaman bir sihirbazdır. Kendi hesabımıza onlardan yaka silkenlerdeniz. Fakat şikâyet için değil, zekâlarına hayran olduğumuz için. Kadınlar insanları iki değil, iki bin fırkaya ayırmışlardır. İyi avukat, iyi hatip, iyi propagandacı, iyi diplomattırlar. Bir halk fırkası ne için tesis etmesinler? O zaman görürsünüz, bu halk da kaç yüz bin fırkaya ayrılacaktır!”*⁴⁵²

Paragraftan anlaşıldığı üzere bu metin, kadınlar hakkında kişisel değerler yerine cinsiyete dayanan ve zaman zaman nefret söylemi haline gelen bir metindir. Kadınların “*Kötü*” olduğu açıkça ifade edilmiş ve desteklenmiştir. Yine bu metne göre kadınların siyaset hayatına atılması halkın birlik, beraberliğini bozarak toplumu pek çok parçaya ayıracaktır.⁴⁵³ *Zümrüdü Anka* dergisinde ileri tarihlerde imzasız olarak yayınlanmış başka bir karikatürde, Kadınlar Halk Fırkası’nın kuruluşunu geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri üzerinden değerlendirilmiştir. Karikatür şu şekildedir: “*Kadın – Fırkaya mensup bir kadını nasıl takip ediyorsunuz? Erkek – Affedersiniz! Ben o firkanın parayla tutulmuş hayvanıyım de!*”⁴⁵⁴

⁴⁵¹ Sarısakal, ‘Kadınlar Halk Fırkası’, 2016, <http://www.bakisarisakal.com/KADINLAR%20HALK%20FIRKASI.pdf>, s. 3, (08.11.2018)

⁴⁵² Kadınlar Halk Fırkası. (25 Haziran 1923). *Zümrüdü Anka*, s. 3.

⁴⁵³ Altındal, *Türkiye’de Kadın*, s. 241.

⁴⁵⁴ Kadınlar Halk Fırkası, *Zümrüdü Anka*, (25 Haziran 1923), s. 3.

Resim 7. “Kadınlar Fırkası Etrafında”⁴⁵⁵

Yukarıda bahsedilen örneklerde açıkça görüldüğü üzere, Kadınlar Halk Fırkası ve kadınların siyasi haklarını talep etmesi mizah basınında tepkiyle karşılanmıştır. Kadınlar üzerinde nefret uyandıracak kadar sert karikatürler yapılmış ve kadınların siyasi haklarını kullanmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Yayınlanan bu karikatürler Kadınlar Halk Fırkası'nın çalışmalarını engellemiş ve halkın ikiye bölünmesine sebep olmuştur.⁴⁵⁶

3.2. TÜRK KADINLAR BİRLİĞİNİN BASINA YANSIMASI

3.2.1. GAZETE VE DERGİLERDE TÜRK KADINLAR BİRLİĞİ

Türkiye Cumhuriyetinde, kadın ve erkek eşitliği için kadınlar uzun yıllar süren mücadeleler vermişlerdir. Bu mücadelenin ilk örgütlenmesi olan Kadınlar Halk Fırkası, sürdürdüğü çalışmalar ile toplumda fark yaratmayı başarmıştır. Ancak, Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulmasına hükümet tarafından izin verilmemiş, bunun üzerine fırka üyeleri pes etmek yerine tekrar bir araya gelerek Türk Kadınlar Birliğini kurmuşlardır.⁴⁵⁷

Politikalarını revize ederek yeni bir nizamname hazırlayan ve dernekleşerek Türk Kadınlar Birliği adını alan Birlik bu sefer hükümet tarafından onaylanarak varlığını kabul ettirmiştir. Türk Kadınlar Birliği kurulduktan hemen sonra faaliyetlerine başlamıştır.

⁴⁵⁵ Kadınlar Halk Fırkası, *Zümrüdü Anka*, (25 Haziran 1923), s. 3.

⁴⁵⁶ Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, s. 57.

⁴⁵⁷ Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, s. 150.

Faaliyetleri temel olarak Kadınlar Halk Fırkası'nın faaliyetleri ile paralel olarak ilerlese de bazı eylemlerde farklılık bulunmaktadır. Kadınların çalışma yaşamına kazandırılması, kadınlık olgusunun düşünsel, sosyal ve ekonomik sahalarda yükseltilmesi, çağdaş bir seviyeye çıkarılması ve yüksek statülü mesleklere girmesi için uğraş verilmesi Kadınlar Halk Fırkası'ndan farklılık gösteren çalışmalarıdır.⁴⁵⁸ Kısaca kadınlar siyasal isteklerini bir süreliğine askıya almışlardır. Türk Kadınlar Birliğinin bir yıl içinde gerçekleştirdiği diğer faaliyetler Nezihe Muhiddin'in kitabında şu şekilde sıralanmıştır:

1. *Beş yüz yetime elbise, kundura, çorap, şeker ve saire dağıtılmıştır.*
2. *İki yüz dul kadına para yardımı yapılmıştır.*
3. *İki yüz genç kıza ayakkabı dağıtılmıştır.*
4. *On beş yetimi çeşitli kuruluşlara yerleştirmiştir.*
5. *Yirmi hanıma iş bulup yerleştirmiştir.*
6. *Dul ve fakir hanımlara iş vermek suretiyle ücret sağlanmıştır.*
7. *Bütün İstanbul mahallelerinde fakir ve yetim çocukların istatistiğini tespit etmiştir.*
8. *Ayrı bir binada dikiş evi kurmuştur.*
9. *341 yılı bir sergi düzenlemiştir.*"⁴⁵⁹

Şubat 1925 yılında Türk Kadınlar Birliği, İstanbul'da boşalan bir milletvekili seçimi sırasında kadın aday göstererek stratejik bir atılım yapmış ve basın ilgisini tekrardan üzerlerine çekmeyi başarmıştır. Bu konuda ilk tepki *Cumhuriyet* gazetesinden gelmiştir. Birliğin aday göstermesinden rahatsız olan gazete, alaycı bir üslupla bu kararı eleştirmiştir.⁴⁶⁰ Gazete, gündem de daha önemli olaylar varken kadınların ve birliğin milletvekili adayı sunmasını ciddiyetsiz bulduğunu belirtmiştir.⁴⁶¹

“Can sıkıcı bir takım vukuat sırasında bazen insana şöyle her günkü hadiseler arasında düşünmek ve konuşmak imkânını veren fırsatlar da oluyor. Mesela Kadın Birliğinin şehremanetine müracaatı gibi... Havva kızlarına karşı bu sütunlarda borcumuz yalnız nezaket ve zarafetten ibaret olacağına göre galanlık hududu haricine çıkmak haiz değilse de mademki hanımlarımız durup dururken ortaya siyasi hayatta hukuk müsavatı

⁴⁵⁸ Oruç, *Türk Kadınlar Birliği (1924-1935)*, s. 79.

⁴⁵⁹ Baykan, Ötüş Baskett, *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*, s. 74.

⁴⁶⁰ Ömer Çaha, ‘‘Türk Kadın Hareketi: Kadınsı Bir Sivil Toplumun İmkânı’’, *İstanbul, Kadın Çalışmaları Dergisi*, C. 1, S. 3 (2006), s. 7.

⁴⁶¹ Oruç, *Türk Kadınlar Birliği (1924-1935)*, s. 80.

iddiasıyla çıkıyorlar bu takdirde biz de aramızda kendileriyle müsavi hukuk sahibi insanlar gibi konuşabiliriz. Mesela şudur: İstanbul'da bir mebusluk münhal, herkes bu mebusluğa bir namzet düşünüyor. Kadınlar Birliği bu iş için reis Nezihe Muhiddin Hanımla Halide Edip Hanımı münasip görüyor ve şehir emanetine bir beyanname veriyor. Demek oluyor ki, Kadınlar Birliği reisi Nezihe Muhiddin Hanım, Kadınlar Birliği uzvu Nezihe Muhiddin Hanımın mebusluk namzetliğini ilan ederken bunun nihayetinde bir propagandadan öteye geçemeyeceğini biliyordu. 'Memlekette hukuki birer vatandaş sıfatıyla ciddi ve aziz hizmetleri sebkat' ettiğini ve etmekte olduğunu Kadınlar Birliğinin beyannamesinden öğrendiğimiz Nezihe Muhiddin Hanımın, birlik reisi Nezihe Muhiddin Hanım tarafından namzetliğinin konulması şüphesiz memlekete karşı yeni ve büyük ve aziz bir hizmettir. Hiç olmazsa bile Kadın Birliğinde hanımların nelerle meşgul olduğunu gösteriyor"⁴⁶²

Bu yazının ardından Birlik, *İkdam* gazetesine bir açıklama yapmıştır: "Bizim için Anadolu kadınlığı veya İstanbul kadınlığı yoktur. Türk kadınlığı vardır. Hemşerilerimizden liyakatini ispat etmiş olan kadınlar Anadolu'da veya İstanbul'da olsunlar başımızın tacıdır. Kanun kadınlarımıza vatandaş hakkını verinceye kadar Türk kadını sıfatıyla çalışmaktan geri durmayacağız"⁴⁶³ Türk Kadınlar Birliği'nin ilk siyasi hareketi başarısız olsa da kamuoyunun bu girişime karşı olan görüşleri öğrenilmiştir. Basın, Türk Kadınlar Birliği'nin yürüttüğü çalışmaları sık sık dile getirmiş ancak yaptıkları çalışmalarla dalga geçmiş, halk üzerinde yaratacağı etkiyi azaltmıştır.⁴⁶⁴ Bu yüzden Türk Kadınlar Birliği, yürütmekte olduğu tüm bu faaliyetleri hem doğru bir şekilde yansıtmak hem de daha geniş kitlelere duyurmak amacıyla 1925 yılının Temmuz ayında *Kadın Yolu* dergisini yayımlamaya başlamıştır. Yayınlanmaya başlanan bu dergi yine Birlik kurucusu Nezihe Muhiddin'in çabaları ve ekonomik desteği sonucu gerçekleşmiştir. *Kadın Yolu* dergisi, kadınların toplumsal ve ekonomik bakımdan gelişmesini hedef alan bir yayındır.⁴⁶⁵

Derginin ilk sayılarındaki "Asri Türk Kadınının anayoludur" olan alt yazısı 4. sayısından itibaren "Türk Kadınlar Birliği'nin naşir-i efkâridir" olarak düzenlenmiştir.⁴⁶⁶

⁴⁶² *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Nisan 1935, <https://www.cumhuriyetarsivi.com/secure/>, (22.06.2018).

⁴⁶³ "Anadolu ve İstanbul Kadınlığı Yoktur Türk Kadınlığı Vardır", *İkdam*, S. 10023, 26.02.1341(1925), s.3

⁴⁶⁴ Baykan- Ötüş Baskett, *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*, s. 86.

⁴⁶⁵ Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, s. 10.

⁴⁶⁶ Oruç, *Türk Kadınlar Birliği (1924-1935)*, s. 86.

Resim 8. “Türk Kadınlar Birliği Kongresi”⁴⁶⁷

Derginin, 4.sayısı yayımlandıktan sonra adı değişerek, “*Türk Kadın Yolu*” olmuştur ve Türk Kadınlar Birliği’nin fikir yayıncısı olarak görev yapmıştır.⁴⁶⁸ Derginin yazı işleri sorumlusu olan Nezihe Muhiddin, derginin amacını şu şekilde açıklamıştır. “*Kadın Yolu, Türk kadınının, memleket menafı ’inin kendisini davet ettiği mefkurevi hedefe isal edecek bir şehrah olacak ve bu yolun yine kadın elleriyle açılması, bunun kıymetini tebellür ettirecektir*”⁴⁶⁹ *Kadın Yolu* dergisi, dönemin cinsiyetçi zihniyetine ve yaptırımlarına karşı ideolojik bir mücadele aracı olarak görev almıştır. Aynı zamanda dergi, Türk kadın hareketlerinin amaçlarını ve isteklerini dile getiren bir forum rolü de üstlenmiştir. Türk Kadınlar Birliği üyeleri, toplumda uzun süredir yer edinmiş olan ataerkil toplum yapısını yıkmaya çalışmış ve kadınlar üzerinde hüküm süren “*Erkek hegemonyası*” tabusunu eşitlikçi bir yapıya çevirmeye uğraşmıştır.⁴⁷⁰ Dergi kurucusu ve editörü Nezihe Muhiddin’in 1927 Eylül ayında Birlik başkanlığından zorla istifa ettirilene

⁴⁶⁷ “Türk Kadın Birliği Kongresi”, İstanbul, *Kadın Yolu*, 01.06.1927 (Kapak)

⁴⁶⁸ Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, s. 59.

⁴⁶⁹ Nezihe Muhiddin, “Kadın Yolunun Şiari”, İstanbul: *Kadın Yolu*, 16 Temmuz 1925, s. 2.

⁴⁷⁰ İffet Halim Oruz, “Kadınlar Birliği”, İstanbul, *Kadın Gazetesi*, S.6 (1947), s.1

kadar çalışmalarını sürdürmüştür. Derginin otuzuncu ve son sayısını Ağustos 1927’de yayımlanmıştır.⁴⁷¹

Nezihe Muhiddin, Türk kadınlarının hakları için uzun yıllar süren mücadeleler vermiş, bu amaç için kitaplar yazmış ve halkı bilinçlendirmeye çalışmıştır. Kuruluşun üyeleri siyasi anlamdaki en önemli adımlarını, 1926 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası’na üyelik başvurusu yaparak atmışlardır. Üyelik başvurularının asıl amacı basının dikkatini kadınların siyasi haklarına çekmek olan üyeler bu amaçlarını da başarıya ulaştırmıştır. Dönem gazetelerinde bu konu hakkında geniş bir yer verilmiş ve konuyla ilgili nihayetinde tartışmalar başlamıştır. Bu girişimi destekleyenler olduğu kadar bir o kadar da karşı tavır sergileyen gruplar oluşmuştur. Türk Kadınlar Birliğinin varlığından ve çalışmalarından rahatsız olan kişi veya kurumlar fırka için karalama kampanyaları düzenlemiştir. 1926 yılında medeni kanunun kabul edilmesi ile Türkiye’de kadın erkek eşitliği üzerine büyük bir adım daha atılmıştır. Birliğin, yaşanan bu gelişmeye karşı tepkileri arşiv yetersizliğinden dolayı tam olarak incelenememektedir. Kurum ilk kongresini Mart 1927 yılında gerçekleştirmiştir.⁴⁷² Kadınları “*Hanımlara Mahsus Konferans*” adıyla gerçekleştirdikleri kongrelerine davet etmişlerdir. Yazılan davetiyede:

*“Hukuk-i Aile Kararnamesinin Büyük Millet Meclisinde müzakere edilmesi münasebetiyle Türk Ocağında yarınki Perşembe günü saat ikide Nezihe Muhiddin Hanım tarafından bir konferans verilecektir. Bütün kadınlığı alakadar eden bu mühim mesela konferanstan sonra münakaşa edilecektir. Konferans hanımlara mahsustur”*⁴⁷³

Dönemin gazeteleri incelendiğinde kongre ve kongrede işlenen başlıklar önemli bir yere sahiptir. Kadınların siyasi hakları için bu kadar emek vermesi nihayetinde tüm basının ilgisini çekmiş ve haberlerde geniş bir yer kaplamıştır. Türk Kadınlar Birliği’nin siyasi haklar için savaşıması, Cumhuriyet Halk Fırkası’na üye olması ve amaçları uğruna kadınlara özel kongre toplaması halkın ikiye ayrılmasına sebep olmuştur. Yalnızca halkın değil aynı zamanda da basında bu hususta ikiye ayrılmış, bir yandan Türk Kadınlar Birliğini desteklerken diğer yandan da ağır eleştiri yağmuruna tutmuşlardır. Türk

⁴⁷¹ Dişbudak, *Türk Kadınlar Birliği*, s. 63.

⁴⁷² Zihnioğlu, *Kadınsız İnkılap, Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, s. 210.

⁴⁷³ Balcı, Tuzak, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi” s. 50.

Kadınlar Birliği, halkın yeteri kadar yanlarında olmadığı kanısına varınca siyasi haklarını elde edebilmek için başka bir yola başvurmuştur.⁴⁷⁴ Birliğin yeni hedefi feminist erkek adayları destekleyerek kadın haklarını savunan adayları Meclise yerleştirmektir. Nezihe Muhiddin ve Birlik arasında ilk kez bu noktada fikir ayrılığı yaşanmıştır. Nezihe Muhiddin'in karşısında yer alan Nakiye Hanım Meclis tarafından kadınlara bu hak bizzat verilmeden aday göstermenin doğru olmadığını savunmuştur. Bazı üyeler ise kongrenin siyasi haklar yerine kadın, çocuk, sağlık gibi konulara ağırlık verilmesi gerektiğini savunmuştur.⁴⁷⁵ Türk Kadınlar Birliğinde yaşanan bu fikir ayrılıkları nedeniyle kongreden bir gün sonra üyelerden bir veya bir kaç günlük gazetelere idare heyetinin seçimlerinde usulsüzlük ve yolsuzluk yapıldığını belirterek Türk Kadınlar Birliğini yasadışı ilan ederek feshedilmesi gerektiğini açıklamıştır. Bu bildiri basında büyük yer kaplamıştır. Türk Kadınlar Birliğinin savunduğu fikirlere rahatsız olan basın bu yolsuzluk ve seçim usulsüzlüğü suçlamalarını abartı yazılarla halka anlatmıştır.⁴⁷⁶

Nakiye Hanım, kadınların siyasi temsili hakkındaki görüşlerini 1927'de *Cumhuriyet* gazetesine şu cümleler ile açıklamıştır.

*“Ben Kadın Birliği'nin fikrine iştirak etmiyorum. Kadınıımız henüz o mertebeye vasil olamamıştır. Kadın teşkilatları vücuda getirerek evet kendimizi gösterelim ve bir iş yapalım da ondan sonra bu hakkı isteyelim. Birliğin namzet göstereceği söylenen zevat esasen mebusluğu kesb-i istihak (hak kazanma) etmişlerdir. Niçin kadın mebus namzedi göstermiyoruz. Kanun müsait değildir. O halde bizim de henüz vaktimiz gelmemiştir. Hükümetimiz şimdiye kadar kadınlığımızın layık olduğu her türlü hukuku bahşetmiştir. Hatta fazlasıyla...”*⁴⁷⁷

Milliyet gazetesinde ise Nakiye Hanım'ın ifadesi “Galiba doğru söz bu, kadınlar bile kadınlara siyasi hak vermeye razı değildir, Nakiye Hanım, Birlikteki fikirlerin aleyhinde” şeklinde yayınlanmıştır. Elgün bu demecinde şunları ifade etmiştir.

“Hükümetimiz her hükümetten evvel kadınlarımıza, hatta layık olmadıkları hakkı vermiştir. Türkiye'de Türk kadını siyasiyattan başka erkeğin her hakkına maliktir.

⁴⁷⁴ Toprak, “Halk Fırkası'ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası”, s.50.

⁴⁷⁵ Doğramacı, *Türkiye'de Kadın Hakları*, s. 42.

⁴⁷⁶ Baykan, Ötüş Baskett, *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*, s. 105.

⁴⁷⁷ *Cumhuriyet*, “Kadınlığın Mebusluğu Teşebbüsü Suyu mı Düşüyor”, 17 Haziran 1927.

Siyasiyyata kadınların karışması bi't-tabi şayan-ı arzudur. Fakat kadınlar dünyanın hiçbir tarafında bu haklarını hüsn-i istimal edememişlerdir (tam olarak alamamışlardır.) Türkiye 'de de edemeyecekleri muhakkaktır. Sonra neden Türk kadınları her şeyden önce siyasi olmak istiyorlar? Ben Türk kadınları arasında henüz şayan-ı iftihar içtimai teşekküller göremedim. Bunun için kendimi bedbaht addediyorum. Buna hangi bir kadın müessesesi gösterebilirsiniz ki on beş zavallı yetim yavruyu kucaklamış yahut beş on dulu bir dam altında toplayarak bunların çalışmalarını, hayatlarını kazanmalarını temin etmiş ve daha buna benzer muavenetler (destekler) yapılmış olsun? Benim anladığım siyasi hak kazanmak isteyen ve adetleri beş ile on rakamını geçmeyen hanımlarımızın gayesi sadece matbuatı işgal etmek, her gün kendilerinden bahsettirmek ve siyasiler meyanında meşhur olabilmektir, bunlarda muvaffak olamamışlardır denilemez. Bu kadınlığın aleyhine olacaktır. Çünkü Türkiye 'de kadının siyasi hak istemesi fikri eskitilecektir.”⁴⁷⁸

Nakiye Hanım hükümetin medeni kanun kabul ederek kadınlara “*Hatta layık olmadıkları hakları*” verdiğini düşünmektedir. Türk Kadınları da erkeklerin sahip olduğu tüm haklara sahiptir. Sırası gelince siyasi hakları da hükümetin vereceğini ifade etmiştir. Ona göre, siyasi hak mücadelesi bazı kadınların ünlü olmak amacıyla yaptığı işlerdir. Kadınlar bunlarla uğraşmak yerine “*On beş zavallı yetimi kucaklamış, beş on dulu bir dam altında toplayarak çalışmalarını sağlamış olsalardı memlekete daha yararlı işler yapmış olurlardı.*”⁴⁷⁹ Elgün’ün açıklamaları karşısında Türk Kadınlar Birliği Başkanı Nezihe Muhittin’inde bir açıklama yapmıştır:

“Bir mektep müdürü ve Türk Ocağı reisesi sıfatını haiz olan Nakiye Hanım’ın kadınlık aleyhindeki sözleriyle bize intiharın yeni bir numunesini daha gösterdiği kanaatindeyim. Bilhassa ‘kadınlarımıza hatta layık olmadıkları hukukun verildiği’ iddiası hiç varid olamaz (akla gelemmez). Nakiye Hanım, hem kadınların hukuk-ı siyasiyeye nail olması şayan-ı arzu olmadığını da söylüyor, hem de dünyanın hiçbir tarafında kadınların bu haklarını hüsn-i istimal edemediklerini ileri sürüyor ki bu suretle bir tezad yapmış oluyor. Kadınların hukuk-ı siyasiyeye nail olduğu yerlerde milli saadet ve refah artmış, bütün hayat-i ictimaiyye daha müsbet bir şekil almış ve peki iyi tahviller (değişim) husule gelmiştir. O memleketlerin rical-i siyasiyyesi tarafından verilen raporlar da bunu teyid etmiştir. Nakiye Hanım burada da kadınların hukuk-ı siyasiyeden istifade edemeyeceklerine nasıl hükmedebiliyor. Kadın teşekkülleri mevcut olmadığı

⁴⁷⁸ *Milliyet*, “Galiba Doğru Söz Bu...”, 17 Haziran 1927. Akt. Özdemir, 2014, s.121

⁴⁷⁹ *Cumhuriyet*, “Galiba En Doğru Söz Bu...”, 17 Haziran 1927. Akt. Zihnioglu, 2003, s. 213.

iddiasına gelince, intihab hakkına malik olmak için mutlaka muazzam teşekküllerle hazırlanmağa ihtiyaç yoktur. Memleketimizde de cumhuriyet ve demokrasi vardır. Binaenaleyh vatandaşlık hukukunun kadın ve erkek bütün milletin efradına şamil olması gayet tabiidir. Siyasi hak kazanmak isteyen hanımların beş on kişiden ibaret olduğu iddiası da doğru değildir. Kadın birliği gaye itibariyle birleşmiş, aynı mefkûre etrafında samimiyetle toplanmış altı yedi yüz kişilik bir zümredir. Bunlardan başka teşkilatımıza dâhil olmayıp da heyetimizin nokta-i nazarlarına iştirak eden birçok hanımların da mevcuttur. Münevver vasfını taşıyan her ferdin, kadının her türlü hakka müstahak olduğunu tasdik edeceği kanaatindeyiz. Sonra matbuatı işgal ederek meşhur olmak iddiası da mevzu bahis olamaz. Biz hiçbir zaman, bizimle meşgul olması için matbuata müracaat etmedik. Gazeteciler memlekette atılmış adımları iyi takip ediyorlar”⁴⁸⁰

Nezihe Muhittin “Kadının siyasi hakları kazanmasının ülkenin yararına olacağını, milli refah ve saadetin artacağını” savunmuştur. Ayrıca Türk Kadınlar Birliğine üye olmadığı halde birçok kadının heyetin görüşlerini paylaştığını ifade etmiştir.⁴⁸¹

Hükümet tüm bu iddialar üzerine Türk Kadınlar Birliğinden desteğini çekmiştir. Basının ve hükümetin tepkisine bakıldığı zaman kadınların siyasi hakları için harcanan emekler, aşırı ve yersiz olarak nitelendirilmiştir. Birlik içinde Nezihe Muhiddin’e yapılan baskılar artmasına rağmen Muhiddin isteklerinden vazgeçmemiştir. İsteklerinden vazgeçmemesi üzerine birliğin bazı üyeleri kendi aralarında bir heyet oluşturarak yönetime farklı isimleri seçmiştir.⁴⁸² Kadın hakları konusunda oldukça radikal ve feminen kararları olan Nezihe Muhiddin bu şekilde sindirilmiş ve 1930 yılında Birlikten çekilmiştir. 1927 yılında Nezihe Muhiddin’in yerine Sadiye Hanım başkan olarak seçilmiş ancak Sadiye Hanım önderliğinde, Türk Kadınlar Birliği oldukça pasif hale gelmiştir. Nezihe Muhiddin dönemde basının ilgisini fazlasıyla çeken Türk Kadınlar Birliği, Sadiye Hanım döneminde tamamen unutulmuştur. Sadiye Hanım sağlık sorunları nedeniyle başkanlıktan çekilince yerine Latife Bekir Hanım başkan olarak seçilmiştir.

---

⁴⁸⁰ *Milliyet*, “Kadın Birliği’nin Tasavvuru Tebessümle Karşılandı”, 18 Haziran 1927. Akt. Özdemir 2014, , s.123

⁴⁸¹ *Milliyet* “Kadın Birliği’nin Tasavvuru Tebessümle Karşılandı”, 18 Haziran 1927. Akt. Zihnioğlu, 2003, s. 212.

⁴⁸² Afet İnan, *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması*, İstanbul: MEB Yayınları, 1986, s. 28.

1928 – 1929 arası döneminde Birlik ile ilgili haberlere çok az rastlanmaktadır. O dönemde basında Birlik ile ilgili en önemli haber Sadiye Hanımın istifası ile ilgilidir. Latife Bekir öncülüğünde 1928 yılında, genel bir toplantı düzenlenmiş, basın ilgisini tekrardan kadınların siyasi haklarına çekilmeye çalışılmıştır. Latife Bekir, Nezihe Muhiddin’i suçlayarak eski yönetimi karalamıştır.⁴⁸³ Kongre sonrası birliğin politikası ılımlı hale getirilmiş ve Türk Kadınlar Birliği politik kimliğini kaybetmiştir. Latife Bekir siyasi hakları geri plana atarken kadınların sosyal ve ekonomik gelişmelerine öncelik vermiştir. Derneğin bu tavrı 1930 yılında yapılan yerel, 1935’de ise genel seçimlerde seçilen kadınların büyük çoğunluğunun Birlik üyesi olmasına imkân sağlamıştır.⁴⁸⁴ Birliğin ılımlı politikası Latife Bekir Hanımın açıklamasıyla basına şu şekilde yansımıştır: *“Biz Nezihe Hanım gibi hayaller peşinde koşacak değiliz. Belki bunun da zamanı gelir. Fakat bizim bundan evvel yapacağımız işler vardır. Mesela Birliğin iktisadi kısmına fazla ehemmiyet vereceğiz. Yerli malların revacına ve memlekette muhtaç kadın ve çocuklara iş bulmaya çalışacağız”*⁴⁸⁵ Dönem gazetelerinde bu açıklama ses getirmiştir. Fakat bu ılımlı politika basının birliğe olan ilgisini oldukça azalmıştır. 1929 yılına kadar Türk Kadınlar Birliği, basından adeta silinmiştir. 1929 yılında Belediye Meclislerinde kadınlara seçilme hakkı verilmesi ile Türk Kadınlar Birliği tekrardan basının ilgisini çekmeye başlamıştır. Ayrıca yine 1929 yılında Nezihe Muhiddin’in karşıt görüş ile tekrardan belirmesi basın ilgisini daha da fazla arttırmıştır. Üniversiteler, kadın birlikleri, dönemin meşhur kadınları bu konuda desteklerini art arda belirtmişlerdir.⁴⁸⁶ Dâhiliye Müfettişi Hilmi Bey ise yaptığı açıklama ile kadınların aynı zamanda seçmen kütüklerine işleneceğini duyurmuştur ve yapılan açıklaması şu şekildedir: *“Yeni kanunda müntehipler erkek olacak diye bir kayıt yoktur. Kadınlar intihap etmek ve edilmek hakkına malik olacaktır”*⁴⁸⁷

Basın, Nezihe Muhiddin dönemindeki haberlerin aksine kadın siyasi haklarını desteklemeye başlamış, ülkeyi en iyi kadınların yönetebileceğini ve bu haklardan mahrum edilmemeleri gerektiğini savunmaya başlamıştır. Basındaki bu büyük

⁴⁸³ Kılıç, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, s. 153.

⁴⁸⁴ Çaha, “Türk Kadın Hareketi: Kadınsı Bir Sivil Toplumun İmkânı”, s. 8.

⁴⁸⁵ Kadın Birliğinde Reis İstifa Etti, *Cumhuriyet*, S. 1331, 21 Ocak 1928 s. 2

⁴⁸⁶ Kırkpınar, *Türkiye’de Toplumsal Değişim ve Kadın*, s. 155.

⁴⁸⁷ *Cumhuriyet*, Talihsizlik: Hem Nalına Hem Mihına, 8 Nisan 1930, S. 21-27, s.3.

dönüşümün en önemli sebebi olarak kadınlara bu hakların devlet tarafından bizzat verilmesi gösterilmektedir.⁴⁸⁸

Nezihe Muhiddin döneminde kadınlar kendi hakları için savaşmış fakat basın tarafından çok büyük bir tepki görmüştür. Ancak devletin kadınlara hakkını vermesinde ise tamamen zıt şekilde haberler yapılarak kadınların siyasi hakları desteklemiştir. Türk Kadınlar Birliği basındaki bu olumlu desteği de arkasına alarak 1929 yılında bir konferans düzenlemiştir. Konferansın asıl amacı kadınların siyasi varlıklarını basına alıştırmasıdır. Ayrıca konferansta vurgu yapılan süt meselesi ve ekmek ucuzlatılması gibi konular basında önemli bir yere sahip olmuştur. Manşetlerde “*Artık mesele kalmadı*” gibi başlıklarla kadınların artık aşırı isteklerde bulunmayacağı duyurulmuştur. Birliğin bunun gibi siyasetten uzak pasif konuları öne çıkarması ile basın desteği giderek artmıştır.⁴⁸⁹

Yaklaşan belediye seçimleri ile beraber basında Türk Kadınlar Birliğinin aday göstereceği isimlerin tahminleri yayınlanmaya başlamıştır. 3 Nisan 1930 yılında kadınlar belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkını kazanmışlardır. Gazetelerde yer alan açıklama şu şekildedir: “*Muhiddin’in Türk Kadınlar Birliği reisi iken o kadar uğraştığı, kadını intihab etmek ve edilmek hakları o reislikten çekildikten sonra teslim edildi. O çalıştı, semeresini başkaları topladı*”⁴⁹⁰ Belediye seçimleri sonrasında 1931 – 1932 yılları Türk Kadınlar Birliği için sakın şekilde geçmiştir. 1933 yılına gelindiğinde ise Türk Kadınlar Birliği dünya basınının ve kadın örgütlerinin dikkatini üzerine çekmiştir. “*Alliance International des Femmes*” kongresine katılan Birlik basına şu şekilde açıklama yapmıştır:

“*Birliğimizin merkezi Londra’da bulunan Beynelmielel Alyans ile hali temastadır. Mezûr cemiyetin muhtelif memleketlerde kongreleri olmaktadır. Bu kongrelere Birliğimizin iştirak eder. Azalarımızdan Efzayiş Suat Hanımefendi Berlin’e murahhas olarak gitmiş Belgrat’ta toplanan kongreye Seniha Rauf Hanımefendi iştirak etmiştir. 18 Mart 1933 senesinde Marsilya’da toplanan Beynelmielel Alyansın kongresine de Lamia Refik, Seniha Rauf Hanımlar murahhas olarak gitmişlerdir.*”⁴⁹¹

⁴⁸⁸ Taşkıran, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*, s. 67.

⁴⁸⁹ Altındal, *Türkiye’de Kadın*, s. 250.

⁴⁹⁰ *Cumhuriyet*, Talihsizlik: Hem Nalına Hem Mıhına, 8 Nisan 1930, S. 21-27, s.3.

⁴⁹¹ *Kadın Sesi* Dergisi, 1923-1933, Cumhuriyetin 10. Yıldönümünü Kutlar, İstanbul, s.4

Bu ve benzeri kongrelere sıklıkla davet edilen Türk Kadınlar Birliği, basının desteğini kazanmayı başarmıştır. 1935 yılına gelindiğinde önemli başarılarla imza atmış olan, Türk Kadınlar Birliğinin kapanacağına dair haberler yayılmaya başlamıştır. Uzun süre Birliğin faaliyetlerine destek olan basında siyasi hakların elde edilmesiyle beraber artık böyle bir oluşuma gerek olmadığı yönünde haberler dikkat çekmektedir. 10 Mayıs 1935 yılında yapılan kongrede Latife Bekir Hanımın teklifi üzerine bu iddialar desteklenmiş ve Birlik kendini fes etmiştir.⁴⁹²

Özet olarak kadınlar Halk Fırkası ve Türk Kadınlar Birliği, kuruluşundan itibaren basında her zaman ilgi görmüştür. Yayınladıkları bildirimler, yaptıkları çalışmalar, kadın siyasi hakları için verdikleri mücadeleler halkı tartışmaya sürüklemiştir. Aynı zamanda basın yayın organları Türk Kadınlar Birliğinin tanınmasına ve faaliyetlerini sürdürmesine olanak sağlamıştır. Kuruluşundan itibaren her zaman göz önünde olan Türk Kadınlar Birliği, faaliyetleri ve emek verdikleri siyasi hakları kazanana kadar devam etmiş ve ne kadar durgun zamanları olursa olsun her zaman basında çok önemli bir yere sahip olmuştur.

---

⁴⁹² Çetin Yetkin, *Türkiye'de Tek Parti Yönetimi*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları, 1983, s. 154.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti kuruluşu itibariyle yönetim şeklini demokrasi olarak seçmiştir. Demokrasi ortamının oluşabilmesi için önemli bir zorunluluk olan eşitlik ilkesi, kadın ve erkek arasındaki eşitliğinde tamamen sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Cinsiyetler arası eşitliğin uygulanabilmesi için atılan en önemli adım da kadınlara siyasi haklarının verilmesi aşamasıdır. Kadının, sosyal statüsündeki değişimini Türk halkına kabul ettirilmesi oldukça sancılı ve uzun bir süreç olmuştur. Bu sürecin bu kadar uzun ve zorlu olmasının sebebi, hafızalara yüzyıllardır yerleşmiş olan ataerkil toplum yapısı zihniyetinden kaynaklanmaktadır. Bu yapıya göre kadınlar ev işleriyle ilgilenmekle, çocuklara bakmakla yükümlü, sosyal hakları olabildiğince kısıtlı olan ve erkeklere bağımlı bireylerdir. Türk kadınları, kurdukları Kadınlar Halk Fırkası ve Türk Kadınlar Birliği ile geçmişten beri süregelen bu alışkanlıklara karşı adeta bir savaş açmıştır.

Bu mücadelenin ilk aşaması Kadınlar Halk Fırkası'nın kurulmasıdır. İlgili bölümlerde detaylıca bahsettiğimiz Nezihe Muhiddin, Latife Bekir Çeyrekbaşı gibi önder isimlerin bir araya gelmesiyle birlikte Kadınlar Halk Fırkası oluşumunu tamamlamıştır. Kurulan fırka bünyesinde hem kadınlar siyasi haklarını kazanabilmek için kongreler, toplantılar düzenlemiş hem de kadınların, çocukların ve yardıma muhtaç insanların sesi olmuştur. Yaptıkları bu toplantılarla ülkenin birçok bölgesindeki kadınları bilinçlendirmişlerdir. Kadınlar Halk Fırkası ve lider isimler, yaptıkları bu eylemler dolayısıyla basının ilgisini oldukça fazla çekmiş, bazı zamanlar destek görmüş bazı zamanlar ise fazlasıyla yerilmiştir. Özellikle mizah basını tarafından alay konusu olan Kadınlar Halk Fırkası ve Nezihe Muhiddin ile ilgili içerikler yine çalışma içerisinde yer almaktadır. Haklarını alabilmek için yaptıkları mücadelelerin bu denli hicvedilmesi, karikatürize edilmesi kadınların hak arayışlarının erkek cephesini ne kadar korkuttuğunun bir göstergesidir.

1924 yılında Kadınlar Halk Fırkası'nın hükümet tarafından kabul edilmemesi üzerine fırkanın devamı niteliği taşıyan Türk Kadınlar Birliği kurulmuş ve siyasi haklar için yoğun bir mücadele içine girmiştir. İlerleyen yıllarda usulsüzlük suçlamaları gibi nedenlerden dolayı yönetimden uzaklaştırılan Nezihe Muhittin'in yerine Latife Bekir Çeyrekbaşı getirilmiştir. Çeyrekbaşı'nın başkan olduğu dönemlerde daha ılımlı bir politika izlenmiştir. Muhittin'in aksine Latife Bekir Hanım siyasetten bir müddet

uzaklaşarak hayır kurumu statüsünde eylemler gerçekleştirmiştir. Birliğin politikaları ve eylemleri devlet ile paralel bir çizgide ilerletilmiş ve bu nedenden dolayı da basın desteğini kazanmıştır. Yaygın görüş olarak; Latife Hanım döneminde Türk Kadınlar Birliği kendini dar sınırlar içerisine hapsedmiş ve amacı dışına çıkmıştır. Bazı araştırmacılar kadınların siyasi haklarını sadece “*Hükümet eliyle*” kazanılmış gibi bir algı oluşturulduğunu ve kadınların mücadelesinin yok sayıldığını iddia ederek yanlı bir politika izlemektedirler. Oysa kadın hareketinin iktidar tarafından ne kadar desteklenmiş olduğu Mustafa Kemal Atatürk’ün söylev ve demeçleri izlendiğinde net bir şekilde ortaya konmaktadır. Toplumda adeta kazanılmış olan ataerkil düşünce yapısına rağmen, iktidar birçok Batılı ülkeden daha önce bu hakları Türk kadınlarına vermiştir.

Genel olarak kadınların siyasi mücadelesi ve kurulan birlikler bu dönemde kamuoyu tarafından sevinç ile karşılanmamıştır. Özellikle 1924–1927 yılları arasında birliğe başkanlık yapan Nezihe Muhiddin’in savunduğu görüşler dolayısıyla kadınların en doğal hakları olan seçme-seçilme hakları toplumda, özellikle erkek hegemonyası tarafından, alay konusu olmuştur. Birlik, Latife Bekir Hanım ile çalışmalarına devam etse de uzun bir süre siyasi politikasını sürdürememiş ve etkinliğini kaybetmiştir. Türk Kadınlar Birliği siyasi hakların kazanılması ile artık siyasi mücadeleye gerek kalmadığı düşüncesiyle 1935 yılında kendini feshederek kapanmıştır. Kapanışın ardından gerçekleşen seçimlerde kadınların kazandıkları siyasi haklara rağmen etkisiz konuma getirilme çabaları nedeniyle Birlik 1949 yılında tekrar kurulmuştur. Türk Kadınlar Birliği’nin tekrar kurulmasının amacı, kazanılan hakların korunması olarak benimsenmiştir. Kadınları sosyal, siyasi ve ekonomik olarak geliştirme politikasıyla birçok önemli başarılarla imza atan Türk Kadınlar Birliği günümüzde halen varlığını sürdürmektedir.

KAYNAKÇA

1.ARŞİV KAYNAKLARI

1.1. TBMM Arşivleri

TBMM Zabıt Cerideleri

1.2. DEVLET ARŞİVLERİ

Cumhuriyet Arşivi

2. SÜRELİ YAYINLAR

Akbaba

Cumhuriyet

Güleryüz

İkdam

Kadın Yolu

Kelebek

Milliyet

Resimli Ay

Resmi Gazete

Tanin

Vakit

Zümrüdü Anka

“Anadolu ve İstanbul Kadınlığı Yoktur Türk Kadınlığı Vardır”, *İkdam*, S. 10023, 26.02.1341(1925).

Akbaba Dergisi, No:53, (7 Haziran 1339)- (1923).

“Kadınlar Halk Fırkası, *Vakit*, S. 2029, 8 Ağustos 1339 (1923).

“Türk Kadınlar Birliği Kongresi”, İstanbul, *Kadın Yolu*, 01.06.1927.

“Anadolu ve İstanbul Kadınlığı Yoktur, Türk Kadınlığı Vardır”, *İkdam*, Sayı:10023, 26 Şubat 1341 (1925).

“Annelere Anneler Yardım Edecek”, *Milliyet*, 15 Nisan 1927, No: 421.

“Atatürk Dünyaya Yeni Bir Devrim Getirmiştir” *Cumhuriyet*, Sayı: 2134, 15 Nisan 1935.

“Biz Türkiye’ye Hayran Olmaya Geldik”, *Cumhuriyet*, Sayı:2135, 16 Nisan 1935.

Cumhuriyet, Talihsizlik: Hem Nalına Hem Mihına, 8 Nisan 1930, S. 21-27.

Cumhuriyet, Sayı: 2260, 21 Ağustos 1930.

Cumhuriyet, Sayı: 2261, 22 Ağustos 1930.

Cumhuriyet, Sayı:290, 25 Şubat 1341 (1925).

“Dünya Kadınları Bugün Yıldızda toplanıyor”, *Cumhuriyet*, Sayı: 2137,18 Nisan 1935.

“Erkek Kadına Kadın mı Erkeğe Tabi?”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1029, 19 Mart 1927, s. 1.

“Fettan Hanımlarımızın Yeni Türküsü”, *Gülyüz Dergisi*, (12 Haziran, 1923).

“Gazi İstanbul’da”, *Cumhuriyet*, Sayı:1129, 2 Temmuz 1927.

“Galiba Doğru Söz Bu...”, *Milliyet*, 17 Haziran 1927.

“Genç Kızlar Yurdu”, *Cumhuriyet*, 9 Mayıs 1927, No: 1078.

Gülyüz Dergisi, No/ 5, 26 Haziran 1339/ 1923.

Gülyüz Dergisi, No:118, (17 Temmuz 1339)- (1923).

“Hanımlar Gayrete Geldiler”, *Milliyet*, Sayı: 1364, 29 Teşrin-i Sani 1929.

“İstanbul Kadınları Cuma Günü Bir Miting Yapacak”, *Milliyet*, Sayı: 1403, 7 Nisan 1930.

“İş Hayatında Kadın”, *Milliyet*, Sayı: 1160, 5 Mayıs 1929.

“Kadın Birliği Dün Gazi Hazretlerine Arz-ı Ta’zimat Etti”, *Milliyet*, Sayı:458, 4 Temmuz 1927.

“Kadın Birliği Fırkaya Müracaat Etti”, *Milliyet*, Sayı: 1506, 20 Nisan 1930.

“Kadın Birliği Fuhuşla Mücadele Etmek İçin Mühim Kararlar İttihaz Etmektedir”, *Cumhuriyet*, 23 Nisan 1927, No: 1062.

“Kadın Birliği Siyasi Hayata Karışmaya Karar Verdi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 598, 6 Kanun-
i Sani 1926.

“Kadın Birliği’nin Tasavvuru Tebessümle Karşılandı”, *Milliyet*, 18 Haziran 1927. Akt.
Özedemir 2014, , s.123

“Kadın Birliği, Türk Kadınlığı Bihakkın Temsil Edilemiyor”, *Milliyet*, Sayı:569, 13 Eylül
1927.

“Kadın Birliği’nde Kat’i Bir Tasfiye Yapılıyor”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1201, 12 Eylül 1927.

“Kadın Birliği’nde yeni Heyet-i İdare İntihab Edildi”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1535, 17
Ağustos 1928.

“Kadın Birliği”, *Cumhuriyet*, Sayı:1157, 30 Temmuz 1927.

“Kadın Birliği”, *Türk Kadın Yolu*, 30 Temmuz 1925, S. 2. No: 3.

“Kadın Birliğinde Dün Mutad Münakaşalar Yapıldıktan Sonra Heyet-i İdare İntihap
Edildi”, *Cumhuriyet*, Sayı:1036, 26 Mart 1927.

“Kadın Birliğinde İctima”, *Cumhuriyet*, Sayı:1036, 29 Mart 1927.

“Kadın Birliğinde İnfial Uyandıran Bir Makale!”, *Cumhuriyet*, Sayı: 2149, 30 Nisan
1930.

“Kadın Birliğinde Konferans”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1791, 3 Mayıs 1929.

“Kadın Birliğinde Reis İstifa Etti”, *Cumhuriyet*, Sayı: 1331, 21 Kanun-i Sani 1928.

“Kadın Birliğinde Reis İzahat Veriyor”, *Milliyet*, Sayı:592, 10 Ekim 1927.

“Kadın Birliğine Artık Lüzum Var mı?”, *Milliyet*, Sayı: 1500, 14 Nisan 1930.

“Kadın İçin Hak Birliği”, *Cumhuriyet*, Sayı: 3923, 19 Nisan 1935.

“Kadın İçin Hak Birliği”, *Cumhuriyet*, Sayı: 3923, 19 Nisan 1935.

“Kadın Polis: Hanımlar Birliği Vilayete Müracaat Etti”, *Milliyet*, Sayı: 1229, 16 Temmuz 1929.

“Kadınlar Arasında Dedikodu Alevlendi”, *Milliyet*, Sayı:1362, 27 Teşrin-i Sani 1929.

“Kadınlar Birliği Seri Konferans Verecek”, *Cumhuriyet*, Sayı: 2115, 27 Mart 1930.

“Kadınlar da istiyor”, *Milliyet*, Sayı:474, 7 Haziran 1927.

“Kadınlar Kongresi”, *Resimli Ay*, Sayı: 6, 6 Ağustos 1929.

Kadınlar Halk Fırkası, *Zümrüdü Anka Dergisi*, (25 Haziran 1923).

“Kadınlar Mutlaka İntihaba İştirak Etmek İstiyor”, *Milliyet*, Sayı:479, 15 Haziran 1927.

“Kadınlar Namzet Göstermekten Vazgeçtiler, Kadın Birliği Efkâr-ı Umumiye’nin Nabzını Yoklamış”, *Cumhuriyet*, Sayı:1117, 20 Haziran 1927.

“Kadınlar Polis Olabilir mi?”, *Milliyet*, Sayı: 1238, 25 Temmuz 1929.

“Kadınların Mebusluğu”, *Milliyet*, Sayı:478, 14 Haziran 1927.

“Kadınların Siyasi Hukuku Nezihe Hanıma Göre İdealdir”, *Cumhuriyet*, Sayı:1058, 19 Nisan 1927.

“Kadınların Şenlikleri”, *Cumhuriyet*, Sayı: 2132, 13 Nisan 1935.

Kelebek, No/11, 21 Haziran 1339 (1923).

MUHİDDİN, Nezihe, "Kadın Yolunun Şiarı", *İstanbul, Kadın Yolu*, S.1 (1925)16 Temmuz 1341.

MUHİDDİN, Nezihe, "Muvaffak Olduğumuz İşler", *Türk Kadın Yolu*, 15 Haziran 1927, No: 29.

MUHİDDİN, Nezihe, Türk Kadınının Hakkı, *Vakit*, 4 Haziran 1923.

MUHİTTİN, Nezihe, "Cumhuriyetin Türk Kadınlığı Üzerindeki Feyzi", *Kadın Yolu*, S. 2, 25 Temmuz 1341,(1925).

NADİ, Yunus, "Kadınları İntihap Hakkı", *Cumhuriyet*, Sayı: 2123, 4 Nisan 1930.

"Nezihe Hanım Yeni Bir Cemiyet Yapıyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 2304, 6 Teşrin-i Evvel 1930.

"Nezihe Muhittin Hanım Mukabil Taarruza Geçti", *Cumhuriyet*, Sayı: 2127, 8 Nisan 1930.

"Nezihe Muhittin Hanım: Kadın Birliği'nin Dudakları Boyalı Hanımları Polislik Yapamaz Diyor", *Cumhuriyet*, Sayı: 1993, 25 Teşrin-i Sani 1929.

Nezihe Muhiddin, 'Kadın Yolu'nun Şiarı', *Kadın Yolu Dergisi*, Ankara: Türk Kadınlar Birliği, (1925).

Nezihe Muhlis Hanımefendi'nin Nutukları Sureti. (19 Nisan 1923). *Kadınlar Dünyası*.

"O Halde Mesele Kalmadı", *Milliyet*, Sayı: 1158, 3 Mayıs 1929.

"Seçilen Belediye Azaları", *Cumhuriyet*, Sayı: 2328, 29 Teşrin-i Evvel 1930.

"Şehrimizdeki Kadın Hareketi İlerliyor", *Vakit*, 16 Haziran 1339 (1923), S. 1979.

"Talihsizlik: Hem Nalına Hem Mihına", *Cumhuriyet*, Sayı: 2127, 8 Nisan 1930.

"Türk Kadınlar Birliği Kongresi", *Kadın Yolu*, Sayı:29, 15 Haziran 1927.

"Türk Kadın Birliği Havadisleri", *Kadın Yolu*, Sayı:26, 15 Kanun-i Sani 1927.

İstanbul: Ahmet İhsan Matbaası, 1933.

“Türk Kadınının Hakkı”, *Vakit*, Sayı:1967, 4 Haziran 1339 (1923).

“Türk Kadınının Sevinci”, *Cumhuriyet*, Sayı: 3795, 7 Aralık 1934.

“Üç Nokta: Hanımlarımız Arasında”, *Milliyet*, Sayı:1363, 28 Tesrin-i Sani 1929.

Vakit, 31 Mayıs 1339 (1923).

Vakit, 16 Haziran 1339 (1923).

“Yıldızda Hararetle Müzakereler”, *Cumhuriyet*, Sayı: 3925, 21 Nisan 1935.

3. TELİF ESERLER

ABADAN UNAT, Nermin, “Türk Kadınının Siyasallaşması”, *Cumhuriyet*, 8 Aralık 1984.

ACAR SAVRAN, Gülnur, "Feminizmin Politik Öznesinde Kimler Var?" *Feminist Politika*, C. 9, (2011).

ACAR SAVRAN, Gülnur, *Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin*, 3. b., İstanbul: Kanat Yayınları, 2013.

AKSU, Bora, *Kadınların Sınıfı*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.

AKYILMAZ, Gül, *Osmanlı Diplomasi Tarihi ve Teşkilatı*, Konya: Tablet Basım Yayın. 2000.

ALPTEKİN, Duygu, “Sokaktan Akademiye: Kadın Hareketinin Kurumsallaşma Süreci”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 26, (2011).

ALPTEKİN, Duygu, *Üçüncü Dünya Ülkelerinde Kadın Hakları Bağlamında Feminizm*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı, 2006

ALTINAY, Ayşe Gül, *Vatan, Millet, Kadınlar*, der. Ayşe Gül Altınay, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

ALTINDAL, Aytunç, *Türkiye’de Kadın*, 3.b., İstanbul: Alfa Yayınları, 2017.

APPİGANESİ, Richard, GARRATT, Chris, Postmodernizm: Yeni Başlayanlar İçin, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1998.

ARACI, Beral, “Atatürk Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi Kurultaylarında, Nizamnamelerinde ve Programlarında Kadın Algısı”, *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 14, S. 3, Eylül 2016.

ARAT, Necla, *Feminizmin ABC’si*, İstanbul: Say Yayınları, 2010.

ARAT, Necla, *Türkiye’de Kadın Olgusu*, İstanbul: Say Yayınları, 1992.

ARAT, Yeşim, *Türkiye’de Modernleşme Projesi ve Kadınlar*, İstanbul: Türkiye’de Modernleşme ve Ulusal Kimlik Tarih Vakfı Yayınları, 2005.

ARAT, Zehra, F, “Kemalizm ve Türk Kadını”, *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998.

ARAZ, Nezihe, “Cumhuriyet ve Kadın”, *İstanbul, Altıok Dergisi*, Eylül, 1994.

ARI, Kemal, Türk Devrim Tarihi I, (Temelleri, Oluşumu ve Gelişimi), İzmir, Yakın Kitabevi, 2010

ARIBURNU Kemal, *Milli Mücadele’de İstanbul Mitingleri*, Ankara, 1975.

ARSLAN, Zehra, *Türkiye’de Devlet Tiyatrosunu Yaşatmak*, İstanbul, Sahhaflar Kitap Sarayı, 2013

ASKER, Ayşe Kadınların Seçme ve Seçilme Hakkı Üzerine Kısa Bir Değerlendirme, Kütüphane Dökümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü Araştırma Servisi, 2004.

AŞA, Emel, *1928’e Kadar Türk Kadın Mecmuaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989.

ATAN, Meltem, Radikal Feminizm: "Kişisel Olan Politiktir" Söyleminde Aile, Jemsos, C:1/S:2, 2015.

ATEŞ, Süleyman, “İslam’ın Kadına Getirdiği Haklar”, Ankara: *İslami Araştırmalar*, C. 5, S.4, 1992.

AYDINGÖR, Figen, *Tanzimat Döneminde (1839-1876) Kadın Yaşamındaki Modernleşme*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

AYKOR, Gül, “Uluslararası Düzeyde Kadın Sorunu Ve Türkiye”, ed. Necla Arat, *Türkiye’de Kadın Olmak*, İstanbul: Say Yayınları, 1994.

BALCI, Hülya, “1920’lerde Kadın Kimliği ve Türk Kadın Yolu”, *Toplumsal Tarih*, S. 52, Nisan 1998.

BALCI, Meral, TUZAK, Mervener, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi”, *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, C.1, (2017).

BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı, *Sosyoloji*, İstanbul: Sebat Basımevi, 1939.

BAYKAN, Ayşegül, ÖTÜŞ BASKETT, Belma, *Nezihe Muhittin ve Türk kadını 1931*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.

BERKES, Niyazi, *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, 27. b., İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2018.

BERKTAY, Fatmagül, “Kadın Tarihi: Yeni Bir Gelecek İçin Geçmişini Geri Almak”, *Cogito Dergisi*, S. 29, (2001).

BERKTAY, Fatmagül, “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye. Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları, no 7”, *İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi, 2004.

BEŞİNCİ, Ebrar, YÜKSEL ŞENLER, Şule, *Türkiye’de Modernleşme ve İslamcı Kadın Kimliğinin İnşası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

BOZKIR, Gürcan, “Türk Kadınının Siyasi Haklarını Kazanması ve Türk Kadınlar Birliği”, *Toplumsal Tarih*, C.13, S. 75, 2000.

BUTLER, Judith, *Cinsiyet Belası-Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, 3.b., İstanbul: Metis Yayınları, 2012.

CAPORAL, Bernard, *Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını*, çev. Ercan Eyüboğlu, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1982.

CUMBUR, Müjgân, *Türk Kadını İçin*, Ankara: Türk Kadınları Kültür Derneği Yayınları, 1997.

ÇAHA, Ömer, “Türk Kadın Hareketi: Kadınsı Bir Sivil Toplumun İmkânı”, İstanbul, *Kadın Çalışmaları Dergisi*, C. 1, S. 3 (2006).

ÇAHA, Ömer, *Sivil Kadın Türkiye’de Kadın ve Sivil Toplum*, 2. b., Ankara: Savaş Yayınevi, 2010.

ÇAĞATAY, Nilüfer, NUHOĞLU, Soysal, *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.

ÇAKIR, Serpil, “Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan - Nezihe Muhittin”, Ankara: *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 46 (1997).

ÇAKIR, Serpil, *Osmanlı Kadın Hareketi*, 3. b, İstanbul: Metis Yayınları, 2011.

ÇANAK, Erdem, “TBMM’deki İlk Kadın Milletvekillerinden Esmâ Nayman ve Meclisteki Faaliyetleri”, *Asia Minor Studies Dergisi*, C. 4, S. 7, (2015).

ÇOLAK, Betül, *Postmodernizm Bağlamında Michel Foucault’nun Ahlak Anlayışı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe Anabilim Dalı, 2008.

ÇOLAK-UÇAN, “Nezihe Muhittin”, *Kadın Öncüler*, İstanbul: Heyamola Yayınları, 2008.

DAVER, Bülent, “Kadınların Siyasal Hakları”, Ankara, *A.Ü.S.B.F.D.*, C. 23, (1968).

DE BEAUVOİR, Simone, *The Second Sex*, çev. H.M. Parsley, New York: Vintage Books, 1973.

DELMAR, R, *Kadın ve Eşitlik*, çev. J. Mitchel, A. Oakley, F. Berkday, İstanbul: Pencere Yayınları, 1998.

DEMİR BİLEK, Aynur, *Osmanlı Kadınlarının Hayat Hakkı Arayışının Bir Hikâyesi*, Ankara: İmge Kitabevi, 1993.

DEVECİOĞLU, Ayşegül, “Türkiye’de Feminist Hareketin Son Otuz Yılı”, *Avrupa Feminist Buluşması*, İstanbul, 2010.

DİŞBUDAK, Müge, *Türk Kadınlar Birliği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2008.

DOĞRAMACI, Emel, “Atatürk ve Kadın”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. V, (1988).

DURAKBAŞA, Ayşe, “Cumhuriyet Döneminde Kemalist Kadın Kimliğinin Oluşumu”, Ankara, *Tarih ve Toplum Dergisi*, S. 51, (1988).

DOĞRAMACI, Emel, *Atatürk’ten Günümüze Sosyal Değişmede Türk Kadını*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1997.

DOĞRAMACI, Emel, *Türkiye’de Kadın Hakları*, Ankara: Üniuersal Kitabevi, 1982.

DOĞRAMACI, Emel, *Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1997.

DONOVAN, Josephine, *Feminist Teori*, 8. b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

DUMLUPINAR, Sezai, *Türk Mizah Dergi ve Gazetelerinde Siyasi Hayata Bakış (1923-1946)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, 2010.

DUROĞLU, Sibel, *Türkiye’de İlk Kadın Milletvekilleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

EDİZ, Zerrin, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye’deki Kadın Örgütlenmeleri*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1994.

ENGİNÜN, Cunbur, İnci, Cahide Müjgân-ÖZDEMİR, *Milli Mücadele’de Türk Kadını*, Ankara: Cumhuriyet’in 60. Yıldönümü Yayınları, 1983.

GİDDENS, Anthony, *Sosyoloji*, Çev. Günseli Altaylar, İstanbul: Say Yayınları, 2017.
GÖKÇİMEN, Semra, “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, *Yasama Dergisi*, S. 10, (2008).

GÖKSEL, Burhan, “Atatürk ve Kadın Hakları”, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, (1992).

GÜNDÜZ, Ahmet, “Tarihi Süreç İçinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, *International Journal of Social Science*, C. 5, S. 5, (Ekim 2012).

İÇLİ, Günşen Tülin, “Cumhuriyet Döneminde Kadının Sosyal Konumu”, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cumhuriyetimizin 75. Yılı Özel Sayısı, (1998).

GÜRİZ, Adnan, *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*, 2. b., Ankara: Phoenix Yayınevi, 2011.

GÜZEL, Şehmus, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Toplumsal Değişim ve Kadın”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları, C. 3, (1991).

HEYWOOD, Andrew, *Siyasi İdeolojiler*, Ankara: Adres Yayınları, 2007.

HİLMİ, İbrahim, *Aile Bilgisi-Ev İdaresi Üzerine Pratik Dersler*, İstanbul: Hilmi Kitabevi, 1937.

İŞİK, Nazik, 1990’larda Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Hareketi İçinde Oluşmuş Bazı Gözlem ve Düşünceler, 90’larda Türkiye’de Feminizm, der. A. Bora, A. Günel, İstanbul: İletişim Yayınları, 1997.

İÇSEL, Pakize, Nazım, *Aile Bilgisi ve Ev İdaresi. İlkokul IV*, İstanbul: Mürettibiye Basımevi, 1937-1938.

İNAN, Afet, *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması*, İstanbul: MEB Yayınları, 1986.

İNAN, Afet, *Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1982.

İNAN, Arı, *Düşünceleriyle Atatürk*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1991.

İŞAT, Ceren, *Türk Kadınlar Birliğinde Devlet ve Sınıf İlişkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

JAGGAR, Alison M. *Feminist Politics and Human Nature*, Maryland: Rowman & Littlefield Publisher, 1983.

KALENDER, Zerrin, *Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının Verildiği 1935 Seçimleri ve İzmir Basını*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2006.

KAPLAN, Leyla, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 1988.

KARAGÖZ, Betül, “Türkiye’de 1980 sonrası Kadın Hareketinin Siyasal Temelleri ve İkinci Dalga Durağı”, Ankara: *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, S. 3, (2008).

KARTAL, Cemile Burcu, “II. Meşrutiyet’in Cumhuriyet’e Mirası: Makbul Kadınlar”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C. 38, (2008).

KILIÇ DENMAN, Fatma, *II. Meşrutiyet Döneminde Bir Jön Türk Dergisi: Kadın*, İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, 2009.

KILIÇ, Zülal, *Cumhuriyet Türkiye’sinde Kadın Hareketine Genel Bakış, 75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 1998.

KIRKPINAR, Leyla, *Türkiye’de Toplumsal Değişim ve Kadın*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

KOCATÜRK, Utkan, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 4.b., Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2016,.

KONAN, Belkıs, "Türk Kadınının Siyasi Hakları Kazanma Süreci", Ankara, *A.U.H.F.D*, S. 60, (2011).

KURNAZ, Şefika, *II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını*, Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996.

KURNAZ, Şefika, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını*, 2.b., İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2011,

KURT, Yonca, *Osmanlı ve Cumhuriyet Modernleşmesinde Kadın: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kars, Kafkas Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, 2010.

MACKİNNON, Catharine A. *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*, çev. T. Yöney ve S. Yücesoy, İstanbul: Metis Yayınları, 2003.

MİTCHEL, Juliet, A. Oakley *Kadın ve Eşitlik*, çev. F. Berktaş, İstanbul: Pencere Yayınları, 1998.

MORALI, Seniha Sami, "Latife Bekir Çeyrekbaşı ve Türk Kadın Birliği", Ankara, *Hayat Tarih Mecmuası*, (1969).

NEWKİRK, Robbin Hillary Van, "Third Wave Feminist History And The Politics Of Being Visible And Being Real" Thesis, Georgia State University, 2006,

NOTZ, Gisela, *Feminizm*, çev. Sinem Derya Çetinkaya, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2012.

ODYAKMAZ, Zehra, "Anayasalarımızda Kadın Hakları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. V, (1989).

ONAY, Perihan, *Türkiye'nin Sosyal Kalkınmasında Kadının Rolü*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1968.

ONGUR, Büşra, “Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Kadın Hareketinin Gelişimi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (2006).

ÖNHAN, Emine, *İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'in İlanına Kadar Kadın Cemiyetleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1990.

ORUZ, Halim-İffet, “Kadınlar Birliği”, İstanbul: *Kadın Gazetesi*, S.6, (1947).

ÖZAR, Şemsa, *Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Kadın Emeği ve İstihdamı Politikaları, Kadın Hareketi. Sendikalar, Devlet ve İşveren Kuruluşları, Geçmişten Günümüze Türkiye’de Kadın Emeği*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi, 2012.

ÖZCÜLER Ömer, *Milli Mücadele Yıllarında ve Cumhuriyet'in İlk On Yılında Türk Kadınının Toplum İçindeki Konumu ve Örgütlenişi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Hacettepe Üniversitesi, 2002.

ÖZKAN, Nevzat, “İlk Kadın Romancımız Fatma Aliye'nin Yetiştği Sosyal ve Kültürel Ortam”, *Söylem Filoloji Dergisi*, , S 2, 2017.

ÖZKAZANÇ, Alev, *Feminizm ve Queer Kuram*, Ankara: Dipnot Yayınları, 2015.

PEKER, Nurettin, *İstiklal Savaşının Vesika ve Resimleri (1918- 1923) İnebolu ve Kastamonu Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı ve Hatıraları*, İstanbul, 1955.

PETERSON, V. Spike; RUNYAN, Anne, *Global Gender Issues*, Boulder: Westview Press, 1993.

PETERSON, V. Spike; RUNYAN, Anne, *The Radical Future of Realism: Feminist Subversions of International Relations Theory*, Alternatives, 1991.

SAĞ, Vahap , “Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk”, Sivas C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 2001.

SANCAR, Serpil, "Türkiye’de Kadın Hareketinin Politığı: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler", der, Serpil Sancar, Birkaç Arpa Boyu...21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2011.

SARIÇOBAN, Gülay, *Milli Mücadele’de Anadolu Kadını*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2017.

SAVRAN, Gülnur Acar, DEMİRYONTAN, Nesrin Tura, *Kadının Görünmeyen Emegi: Maddeci bir Feminizm Üzerine*, İstanbul: Yordam Kitap, 2008.

SEZER, Ayten, “Türkiye’deki İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclis’teki Faaliyetleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1998,

ŞAHİN, Cemile, *Türk Parlamentosunda Kadın Milletvekilleri (1935-2007)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

ŞAHİN, Cemile, ŞAHİN, Mustafa, “Osmanlı Son Dönemi ile Milli Mücadele Yıllarında Türk Kadınının Sosyal, Siyasî ve Askerî Faaliyetleri”, Nevşehir, *Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.2, S. 2 (2013).

ŞAHİNGÖZ, Mehmet, *Milli Mücadele’de protesto ve Mitingler*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002

TANÖR, Bülent, *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002.

TARAKÇI, Mustafa, *Milli Mücadele ve Mücadeleci Kadınlar*, İstanbul: Başlık Yayın Grubu, 2008.

TEKELİ, Şirin, *1980’ler Türkiyesi’nde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.

TAŞKIRAN, Tezer, *Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1973.

TİCKNER, J. Ann; SJOBERG, Laura, “Feminism”, (der) T. Dunne, International Relations Theories-Discipline and Diversity, Oxford: Oxford University, 2007.

TOPRAK, Zafer, “Halk Fırkası’ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası”, *İstanbul, Tarih ve Toplum Dergisi*, S. 51, (1988).

TOPRAK, Zafer, “Türkiye’de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası’ndan Arşivulusal Kadınlar Birliği Kongresi’ne (1923-1935)”, İstanbul: *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, S. 2 (1994).

TOPRAK, Zafer, *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015.

TOSKA, Zehra, “Tanzimattan Cumhuriyete Osmanlı Kadın Tarihinde İstanbul ve Önde Gelen Sımaları”, *Ankara, Kültür Bakanlığı*, 1993.

TUNCALI, Haluk, “Türk Kadınlar Birliği Çalışmaları”, Ankara, Ulus, (1952)

TUNCAY, Mete, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

TURAN, Meryem, “1935 Kongresi Arşivi”, *Toplumsal Tarih*, (Mart 2000).

TÜR, Özlem, Aydın Koyuncu, “Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımı: Temelleri, Gelişimi, Katkı ve Sorunları”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 7, S. 26 (Yaz 2010).

ÜNSAL, Süzan, “12. Arşivulusal Kadınlar Kongresi” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C: 9, S.44, 2016.

VEREL, Oktay, *Sabiha Gökçen Atatürk’le Bir Ömür*, İstanbul: Altın Kitaplar, 1996.

YARAMAN, Ayşegül, *Bir Demokrasi Tartışması, Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili (1935-1999)*, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1999.

YETKİN, Çetin, *Türkiye’de Tek Parti Yönetimi*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınları, 1983.

YILMAZ, Hadiye, “1923 Yılı Mizah Basımında Kadınların Seçme –Seçilme Hakkı Kadınlar Halk Fırkası”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 59 (2016).

YURTSEVER Ateş, Nevin, *Yeni Harfler Kadın Yolu/ Türk Kadın Yolu* (1925-1927), İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı 20. Yıl Özel Yayını, 2009.

YÜCEER, Saime, “Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının” Tanınması, *U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl: 9, sayı: 14, , s.142. (2008)

YÜKSEL, Işık, “Kadınların Kurtuluşu ve Sınıf: Türkiye’de Kadın Hareketi Üzerine Eleştirel Gözlemler”, *Devrimci Marksizm*,

ZİHNİOĞLU, Yaprak, *Kadınsız İnkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, İstanbul: Metis Yayınları, 2013.

4. İNTERNET KAYNAKLARI

ALTINBAŞ, Deniz, Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm, <http://www.journals.istanbul.edu.tr>, (19.07.2019).üü

BELGE, Burçin, “Kadın Bakanlığı Kaldırıldı, Kadın Örgütleri Öfkeli”, *Bianet*, 8 Haziran, 2011, <https://goo.gl/7eYwu8>, (29.07.2019).

BİA Haber Merkezi (Bianet), “Eğitim-Sen: Kız Çocukları Eğitim Sisteminin Neresinde?” (Bianet 29 Eylül 2015), <https://goo.gl/zADwgA>, (29.07.2019).

DİSK Genel-İş, Türkiye’de Kadınlar ve Kadın Emeği Raporu – Mart, 2018, <https://goo.gl/4w8dfe>, (09.05.2019).

DİSK Genel-İş, Türkiye’de Kadınlar ve Kadın Emeği Raporu - Mart 2018, <https://googl/4w8dfe>, (29.07.2019).

Eğitim-Sen, 2016-2017 Eğitim-Öğretim Yılı Sonunda Eğitimin Durumu. 8 Haziran 2017, <https://goo.gl/bsJvmu>, (29.07.2019).

GÖRAL, Özgür Sevgi, “Kadınlar Vardır ya da Türkiye’de Feminist Hareketin Eleştirel Bir Analizi”, *Devrimci Marksizm* 2009,

http://www.devrimcimarksizm.net/sites/default/files/ozgur-sevgi-goral-turkiyede-feminist-hareket_0.pdf , (29.07.2019).

<http://www.bakisarikal.com/KADINLAR%20HALK%20FIRKASI.pdf>, (08.11.2018)

<http://www.devrimcimarksizm.net/sites/default/files/isik-yuksel-turkiyede-kadin-hareketinin-krizi.pdf>, (29.07.2019).

<http://www.pazartesisidergisi.com/pdf/Kaktus6.pdf>, (29.07.2019).

Kadın Adayları Destekleme Derneği, Türkiye’de Kadın Hareketinin Tarihi, 2018, <http://ka-der.org.tr/wp-content/uploads/2017/12/kadin-hareketinin-tarihi-sirin-tekeli.pdf>, (29.07.2019).

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, Şiddetten Ölen Kadınlar İçin Dijital Anıt, 2018, <https://goo.gl/7iqkzM>, (05.05.2019).

MORALOĞLU, Aylin, “80’li Yıllarda Kadın Hareketi ve Kampanyalar”, 2012, <http://www.antalyakadinmuzesi.org/dosyalar/dosyalar/80%E2%80%99L%C4%B0%20YILLARDA%20KADIN%20HAREKET%C4%B0.pdf> , (29.07.2019).

ORTAYLI, İlber, Osmanlı’da 18. Yüzyıl Düşünce Dünyasına Dair Notlar, <http://www.solkitap.net/S-A/CumhuriyeteDevredenDusunceMirasi.pdf>

EKLER

Ek I: Kadınlar Halk Fırkasının ilk 10 maddesi

Vakit, , 16 Haziran 1923, S. 1979, s.1.

